

ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ Β. ΔΑΣΚΑΛΑΚΗ

Καθηγητοῦ τῆς Ἱστορίας
Διευθυντοῦ τοῦ Ἱστορικοῦ Σπουδαστηρίου

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ Α΄ Ο ΦΙΛΕΛΛΗΝ

(Η ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΠΕΡΣΙΚΟΥΣ ΠΟΛΕΜΟΥΣ)

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Οὐδεμία ἄλλη προσωπικότης τῆς ἀρχαίας Μακεδονίας μέχρι τοῦ Φιλίππου καὶ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου παρουσιάζει τόσον ζωηρόν, οὐ μόνον τοπικόν, ἀλλὰ καὶ πανελληνιον ἐνδιαφέρον, ὅσον ἐκείνη τοῦ βασιλέως Ἀλεξάνδρου Α΄, τοῦ ἐπικαλουμένου Φιλέλληνος. Ἀπὸ τοῦ βασιλέως τούτου ἡ Μακεδονία, ἀπομεμονωμένη πέρα τῆς Πίνδου καὶ τοῦ Ὀλύμπου καὶ ἕως τότε κατὰ τὸ πλεῖστον ἀγνοουμένη ὑπὸ τῶν δημοκρατικῶν πόλεων τοῦ Νότου, παύει νὰ ἀνήκῃ εἰς τὸν θρύλον καὶ εἰς τὰς δυναστικὰς παραδόσεις, εἰσερχομένη εἰς τὸν κύκλον τῆς Ἱστορίας. Ἡ δρᾶσις τοῦ Ἀλεξάνδρου Α΄, μαρτυρουμένη ὑπὸ ἱστορικῶν πηγῶν καὶ ἀπασχολοῦσα ἰδιαιτέρως τὸν Ἡρόδοτον, ἐκ τοῦ ὁποίου κατέχομεν σχεδὸν πάντα τὰ περὶ αὐτῆς στοιχεῖα, συνδέεται στενώτατα μετὰ τῆς πλέον δραματικῆς, ἀλλὰ καὶ ἐνδόξου περιόδου τῆς ἱστορίας τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς ἀρχαιότητος, τῆς τῶν Περσικῶν πολέμων. Ἡ δρᾶσις αὕτη ἀπετέλεσε τὴν ἀπαρχήν, ἂν μὴ τὴν ἀφορμὴν τῆς τοποθετήσεως τῆς Μακεδονίας ἐντὸς τοῦ ὀρίζοντος τῆς πανελληνίου πολιτικῆς ζωῆς καὶ ἐν τινι μέτρῳ δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἡ μακρινὴ ἐκκίνησις πρὸς τὰ γεγονότα, τὰ ὁποῖα, ἔνα καὶ ἥμισυν περίπου αἰῶνα βραδύτερον, ἐπὶ Φιλίππου καὶ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, μετέβαλόν ἄρδην τὰς τύχας τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τὴν ὅψιν τοῦ ἀρχαίου κόσμου. Ἀλλὰ καὶ γενικώτερον, δύναται νὰ λεχθῇ ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος Α΄, ὁ ὁποῖος μετὰ μοναδικῆς καιροσκοπικῆς εὐστροφίας καὶ πολιτικῆς δεξιότητις ἐπωφελήθη ἐκ τῶν θυελλωδῶν γεγονότων τῶν Περσικῶν πολέμων πρὸς συγκρότησιν μεγάλου καὶ ἰσχυροῦ Μακεδονικοῦ κράτους, συγχρόνως δέ, διὰ τῆς ἐκδηλώσεως ἑλληνικῶν αἰσθημάτων καὶ τῶν ὑπηρεσιῶν, τὰς ὁποίας προσέφερεν εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς ἐλευθερίας τῶν Ἑλλήνων, κατέστη

ἡ πλέον δημοφιλὴς προσωπικότης τῆς ἐποχῆς, ἀποτελεῖ καθολικοῦ ἐνδιαφέροντος φυσιογνωμίαν τῶν ἀρχῶν τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος¹.

Ὀλίγον μετὰ τὰ μέσα τοῦ 6ου π.Χ. αἰῶνος ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον τῆς Μακεδονίας ὁ Ἀμύντας, υἱὸς τοῦ Ἀλκέτα. Τὸ Μακεδονικὸν κράτος, ἀπομεμακρυσμένον εἰσέτι ἐκ τῶν ἀκτῶν, ἐνθα αἱ ἑλληνικαὶ ἀποικίαι, ἐκμεταλλεόμεναι τὸ ἐμπόριον καὶ τὰ μεταλλεῖα, ἐξεκρίνοντο εἰς ἰσχυροὺς πολιτικοὺς ὀργανισμούς, ἀπερροφεῖτο σχεδὸν ἐξ ὁλοκλήρου εἰς τὸν προαιώνιον ἀγῶνα ζωῆς ἢ θανάτου ἐναντίον τῶν ἀπειλούντων ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν τὴν ὑπαρξίν του καὶ ἐπιχειρούντων ἀδιαλείπτως καταστρεπτικὰς ἐπιδρομὰς βαρβάρων λαῶν, Ἰλλυριῶν, Παιόνων καὶ Θρακῶν. Οἱ Μακεδόνες, γεωργοί, ποιμένες καὶ ξυλοκόποι κατὰ μέγιστον μέρος, συνέχιζον ἐπὶ μακροὺς αἰῶνας ἀμετάβλητον τὴν σκληρὰν ζωὴν τῶν χωρικῶν - πολεμιστῶν, οἱ ὅποιοι ἐμόχθουν νυχθημερὸν διὰ τὸν ἄρτον τῆς οἰκογενείας των, ἔχοντες τὰ ὅπλα πάντοτε εἰς τὰς χεῖρας, ἔτοιμοι πρὸς ἀπόκρουσιν ἐπιθέσεων εἰς τὸ πρῶτον νεῦμα τοῦ βασιλέως των. Περιβαλλόμενοι ὑπὸ χιονοσκεπῶν ὀρέων, ἀπομονωμένοι ἐπὶ καταφύτων ὄροπέδιων καὶ κοιλάδων, διετήρουν προαιώνια ἥθη καὶ ἔθιμα

1. Εἰδικὴν ἐν τῇ νεωτέρᾳ ἱστοριογραφίᾳ μελέτην περὶ Ἀλεξάνδρου Α' δὲν γνωρίζομεν. Τὰ μεγάλα ἔργα περὶ τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνισμοῦ, ἰδίᾳ τὰ ἀποκλειστικότερον πραγματευόμενα τὴν ἱστορίαν τῆς Μακεδονίας, ἀφιερῶνουν σελίδας τινὰς εἰς τὴν δρᾶσιν τοῦ Ἀλεξάνδρου Α' καὶ τὴν ἐποχὴν του. Μνημονεύομεν ἰδιαίτερος τὸ παλαιόν, ἀλλὰ διατηροῦν πάντοτε ζωντανὸν ἐνδιαφέρον, βιβλίον τοῦ O. Abel, *Makedonien vor König Philip, Leipzig 1847* (ἑλλην. μετάφρ. ὑπὸ Μαργ. Δήμιτσα, Λειψία 1860). Ἐπίσης τὰ ἔργα τῶν B. Niese, *Geschichte der griechischen und Makedonischen Staaten I-III, Gotha 1892-1903*. — K. J. Beloch, *Griechische Geschichte, Berlin-Leipzig 1912-1927*. — H. Berve, *Das Alexanderreich...*, München 1926. — H. Gaebler, *Die antiken Münzen von Makedonia und Paionia, I-III, Berlin 1906-1935*. — Fr. Geyer, *Makedonien bis zur Thronbesteigung Philipps II, München 1930*. — Ed. Meyer, *Geschichte des Altertums, Berlin 1907-1937*. — Fr. Hampl, *Der König der Makedonen, Thüringen 1934*. — Gust. Glotz, *Histoire Grecque, Paris 1936*. — Τὰ περὶ ἀρχαίων Ἑλληνισμοῦ ἔργα τῶν J. Droysen, A. Jardé, J. Kaerst, G. Busolt, Tarn, Bengtson κ.ά., οὐδὲν ἡ ἐλάχιστα προσφέρουν διὰ τὴν περίοδον ταύτην τῆς Μακεδονικῆς ἱστορίας. Διὰ τὴν πρὸ τοῦ Φιλίππου Μακεδονικὴν ἱστορίαν βάσει τῶν γενομένων ἀνασκαφῶν, βλ. κυρίως τὰ ἔργα τῶν W. Heurtley (*Prehistoric Macedonia, Cambridge 1939*) καὶ St. Casson (*Macedonia, Thrace and Illyria, Oxford 1926*). — Πληροφορίαι καὶ κρίσεις ἐν K. Paribeni, *La Macedonia fino ad Alessandro Magno, Milano 1947*. Τὸ βραχὺ ἄρθρον τῆς Giuseppina Lombardo, Alessandro Filelleno, ἐν *Rivista di Filologia Classica* LIX (1931), σελ. 480-484 περιορίζεται ἁπλῶς εἰς ἀνευ προσαγωγῆς ἱστορικῶν στοιχείων ἄρνησιν τῆς ἀληθείας τῶν ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου ἱστορουμένων περὶ τῆς φιλελληνικῆς δράσεως τοῦ Ἀλεξάνδρου Α' κατὰ τὰ Μηδικά. Ὑπὸ τὸ αὐτὸ πνεῦμα ἔχουν γραφῇ τὰ περὶ Ἀλεξάνδρου Α' περιληφθέντα ἐν εἰσαγωγῇ τῶν ἔργων τῶν V. Costanzi, *Studi di Storia Maced., fino a Filippo, Pisa 1914* καὶ A. Momigliano, *Filippo il Macedone,*

ἤδη λίαν ἀπομεμακρυσμένων ἐποχῶν τοῦ ἑλληνικοῦ βίου. Ὡς πολιτικῇ αὐτῶν δρῶναισιν παρέμενε σχεδὸν ἀμετάβλητος ἡ ἀρχέγονος, γνωστὴ ἀπὸ τῶν Ὀμηρικῶν χρόνων, ἑλληνικὴ βασιλεία μετὰ τῶν περιστοιχιζόντων τὸν βασιλέα ὁμοτίμων-ἐταίρων. Μετὰ τῶν Ἑλλήνων τῶν ἀποικίων τῆς Χαλκιδικῆς, οἱ ὁποῖοι ἀπέκλειον εἰς αὐτοὺς ἀπ' εὐθείας ἐπαφὴν μετὰ τῆς θαλάσσης, ὑφίστατο φυσικὴ ψυχρότης καὶ καχυποψία, ἰδίως ἀφ' ὅτου οἱ Μακεδόνες βασιλεῖς ἐξεδήλουν ἐπεκτατικὰς βλέψεις. Μετὰ τῶν ὁμαιμόνων ὁμόρων τῆς Ἡπείρου καὶ τῆς Θεσσαλίας αἱ σχέσεις ἦσαν ἐλάχισται, περιοριζόμεναι εἰς ἐπαφὰς τῶν ἡγεμόνων καὶ ἐμπορικὰς τινὰς ἀνταλλαγὰς. Ἀλλωστε μέχρι τῆς ἐποχῆς αὐτῆς τὸ Μακεδονικὸν κράτος ἐχωρίζετο κατὰ τὸ πλεῖστον ἀπὸ τῆς Ἡπείρου καὶ τῆς Μακεδονίας ὑπὸ ἐνδιαμέσων ἑλληνικῶν ἢ ἡμιβαρβάρου ἐθνικοῦ χαρακτῆρος κρατιδίων, τὰ ὅποια οἱ βασιλεῖς τῶν Αἰγῶν ἠγωνίζοντο νὰ θέσουν ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν των καὶ τελικῶς ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν των.

Αἱ μεγάλοι μᾶζαι τῶν Ἑλλήνων τῶν πολιτειῶν τοῦ Νότου ἠγνόουν μέχρι τῆς ἐποχῆς αὐτῆς τὴν ἐν τῷ μέσῳ τῶν βαρβαρικῶν κόσμων, πέρα τῆς Πίνδου καὶ τοῦ Ὀλύμπου, ὑπαρξιν ἑλληνικοῦ κράτους. Βεβαίως, αἱ πόλεις, αἱ ὁποῖαι εἶχον ἀποικίας εἰς τὰ Μακεδονικὰ παράλια ἢ ἄλλως πως εὕρισκοντο

Firenze 1914. Ἐκ τῶν ὑφ' Ἑλλήνων δημοσιευθέντων περὶ Μακεδονίας, αἱ ἐργασίαι τοῦ Γ. Χατζιδάκι (Zur Abstammung der alten Makedonen, Athen 1897 — Περὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῶν ἀρχαίων Μακεδόνων, Ἀθ. 1896 — Νέα ἀποδείξεις ὑπὲρ τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῶν ἀρχαίων Μακεδόνων, Ἀθ. 1899), διατηροῦν πάντοτε ἐθνικὸν καὶ ἐπιστημονικὸν ἐνδιαφέρον. Ὁ Μαργ. Δήμιτσας, ἐργασθεὶς ἐπὶ μακρὸν μετ' ἀκαμάτου ζήλου, καίπερ ἄνευ κριτικῆς μεθόδου, συνέλεξε πλούσιον ὕλικόν εἰς τὰ ὀγκώδη ἔργα του περὶ ἀρχαίας Μακεδονίας (Ἀρχαία γεωγραφία τῆς Μακεδονίας, τ. 2, Ἀθ. 1870 - 1874 μετὰ μακρᾶς εἰσαγωγῆς — Ἡ Μακεδονία ἐν λίθοις φθεγγόμενοις..., Ἀθ. 1896). Ἐκ τῶν νεωτάτων βλ. κυρίως τὰς περὶ ἀρχαίας Μακεδονίας μικράς, ἀλλ' ἐμπεριστατωμένας ἐργασίας τοῦ Ἀντ. Κεραμοπούλλου (Ἀρχ. Ἐφημ. 1926 - 1927 καὶ 1927 - 1928 — Ἑλληνικά, τ. Β' καὶ Ζ' — Μακεδονία καὶ Μακεδόνες, Ἀθ. 1930 — Ἀρχ. Ἐφημ. 1932 καὶ 1933 — Πρακτ. Ἀρχ. Ἐτ. 1933, 1934, 1935 — Εἰς μνήμην Σπ. Λάμπρου, σ. 63 καὶ 64. — Περὶ τῆς φυλετικῆς καταγωγῆς τῶν ἀρχαίων Μακεδόνων, Ἀθ. 1945). Βλ. ἐπίσης V. Colocotronis, La Macédoine et l'Hellénisme, Paris 1910. — J. Callieris, Les anciens Macédoniens, Ath. 1954. — Ἐν συμπληρώσει τῆς «ἐπιτόμου ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους» τοῦ Κ. Παπαρρηγοπούλου (ἔκδ. Δημητράκου 1952) ἀνεπτύξαμεν ἐν ἐκτάσει τὰ τῆς ἱστορίας καὶ ἐθνογραφίας τῆς ἀρχαίας Μακεδονίας. Εἰς ἰδιαίτερας μελέτας ἐπραγματεύθημεν, βάσει τῶν ἀρχαίων πηγῶν, θέματα ἀναγόμενα εἰς τὸν κύκλον τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς ἀρχαίας Μακεδονίας: Ἡ γλῶσσα τῶν Μακεδόνων κατὰ τὰς ἱστορικὰς πηγὰς ἐν «Ἀθηνᾶ» 1950 — Ὁ ρήτωρ Θρασύμαχος καὶ τὰ ἐν αὐτῷ περὶ Μακεδόνων ἐν «Ἀθηνᾶ» 1951 — Ὁ Δημοσθένης καὶ τὰ περὶ βαρβαρισμοῦ τῶν Μακεδόνων ἐν «Πλάτωνι» 1952 — Ὁ Ἰσοκράτης καὶ τὰ περὶ «οὐχ ὁμοφύλου γένους τῶν Μακεδόνων» ἐν «Ἀθηνᾶ» 1952 — Τὸ περὶ Πολιτείας ἔργον τοῦ [Ἡρώδου] καὶ τὰ ἐν αὐτῷ περὶ Μακεδόνων ἐν ἔκδ. «Γέρας Ἀντ. Κεραμοπούλλου» — Ἀργεᾶδαι - Τημενίδαι ἐν «Ἐπιστ. Ἐπετ. Φίλος. Σχολῆς Παν. Ἀθηνῶν» 1957 - 1958.

ἐν ἐπαφῇ μετὰ τῶν Ἑλλήνων τῆς Χαλκιδικῆς, εἶχον συγκεχυμένην τινὰ ἰδέαν ἐνισχυομένην διὰ μακραιώνων παραδόσεων καὶ ἐθνικῶν θρύλων. Ἄλλ' ἡ ραγδαία πολιτικὴ καὶ ἐκπολιτιστικὴ ἐξέλιξις τῶν Ἑλλήνων τοῦ Νότου, ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν διατήρησιν τοῦ ἀρχεγόνου πολιτικοῦ καὶ κοινωνικοῦ βίου καὶ τὴν καθόλου καθυστέρησιν τῶν Μακεδόνων, ἐπέτεινε τὴν σύγχυσιν καὶ ἐνίσχυε τὰς προλήψεις. Ἰκανὸν χρόνον μετέπειτα, ὅτε στεναὶ σχέσεις εἶχον δημιουργηθῇ μετὰ Μακεδόνων καὶ Ἑλλήνων τοῦ Νότου, ἡ διαφορὰ αὕτη πολιτικῆς καὶ ἐκπολιτιστικῆς ἐξελίξεως ἐθεωρεῖτο ἀπροσπέλαστον τεῖχος διὰ τὴν ἀμοιβαίαν κατανόησιν.

Καὶ ὅμως, οἱ ἀπομεμονωμένοι ἀπὸ αἰώνων ἐπὶ τῶν ὀρεινῶν ἐκτάσεων καὶ τῶν κοιλάδων ἐκείθεν τοῦ Ὀλύμπου καὶ τῆς Πίνδου Μακεδόνες εἶχον συνείδησιν τῆς ἐλληνικῆς καταγωγῆς των καὶ τῆς ριζικῆς φυλετικῆς των διαφορᾶς ἀπὸ τῶν περιστοιχιζόντων αὐτοὺς βαρβάρων. Ἀναμφισβητήτως, ἡ γλῶσσα των ἦτο παναρχαία ἐλληνικὴ διάλεκτος δωρικοῦ τύπου, ἡ ὁποία, παρὰ τὸν καθυστερημένον, λόγῳ ἑλλείψεως πάσης φιλολογικῆς καλλιέργειας, χαρακτηρεῖται καὶ τὴν ἀνάμειξιν ἀλλογενῶν στοιχείων, ἀπετέλει τι τὸ ὅλος διάφορον τῶν βαρβαρικῶν γλωσσῶν καὶ δὲν ἡμπόδιζε τὴν ἄμεσον συνεννόησιν μετὰ τῶν ὁμόρων Ἑλλήνων. Αἱ ἐθνικαὶ των παραδόσεις ἦσαν αἱ ἀρχέγονοι ἐλληνικαὶ καὶ αἱ θρησκευτικαὶ των δοξασαὶ δὲν ἀπείχον κατὰ βάσιν ἐκείνων τῶν ἄλλων Ἑλλήνων¹.

Ἄλλ' ἡ πλέον περιφανὴς ἐκδήλωσις τοῦ βίου τῶν Μακεδόνων ἀπὸ παλαιωτάτων χρόνων ἦτο ὁ βασιλικὸς οἶκος τῶν Αἰγῶν.

Οἱ βασιλεῖς τῆς Μακεδονίας ἦσαν ὑπερήφανοι διὰ τὴν ἐκ τοῦ Ἡρακλείδου Τημένου, βασιλέως τοῦ Ἄργους τῆς Πελοποννήσου, καταγωγὴν των. Κατὰ τοὺς ἐπιχωρίους θρύλους, τοὺς ὁποίους μετὰ πολλῆς γραφικότητος παρέδωκεν εἰς ἡμᾶς ὁ Ἡρόδοτος, τὸ Μακεδονικὸν κράτος ἰδρύθη ὑπὸ τοῦ Περδίκκου, υἱοῦ τοῦ Τημένου, ὁ ὁποῖος μετενάστευσεν ἐκ τοῦ Ἄργους μετὰ τῶν ἀδελφῶν του εἰς Μακεδονίαν καί, κατόπιν πολλῶν, λίαν ρωμαντικῶν, περιπετειῶν, ἔκτισε τὰς Αἰγὰς, τὰς ὁποίας καὶ κατέστησε πρωτεύουσαν². Οὕτως ἡ ἄλλως, τὸ Μακεδονικὸν κράτος καὶ διὰ τῶν ἐπιτοπίων παραδόσεων καὶ

1. Βλ. ἡμετέραν μελέτην < Ἡ γλῶσσα τῶν Μακεδόνων κατὰ τὰς ἱστορικὰς πηγὰς > (ἔ.ἀ.) καὶ τὰς ἐν αὐτῇ μνημονευομένας πηγὰς.

2. Ἡροδ. VIII, 137-139. Ὅτε ὁ ἐπιχώριος οὗτος θρύλος κατέστη μετὰ τὴν δρᾶσιν τοῦ Ἀλεξάνδρου Α' κατὰ τὰ Μηδικὰ πανελλήνιος, προσετέθησαν πρὸ τοῦ Περδίκκου καὶ ἄλλοι πρόγονοι, ἰδρυτῆς δὲ τοῦ βασιλικοῦ οἴκου καὶ τοῦ κράτους τῶν Αἰγῶν προετάχθη ὁ Κάρανος, φερόμενος ὡς ἐκστρατεύσας ἀπὸ Πελοποννήσου πρὸς Μακεδονίαν καὶ κατατροπώσας ἐκεῖ οἰκοῦντας πρότερον βαρβαρικοὺς λαοὺς. Περὶ τοῦ βασιλικοῦ οἴκου τῆς Μακεδονίας βλ. ἐν ἐκτάσει ἐν τῇ εἰδικῇ πραγματείᾳ ἡμῶν < Ἀρχεαῖοι - Τημενίδαι. Καταγωγὴ καὶ ἱστορικὴ ἀπαρχὴ τοῦ βασιλικοῦ οἴκου τῆς Μακεδονίας > ἐν Ἑπ. Φιλ. Σχ. Παν. Ἀθηνῶν, 1957-1958.

ὑπὸ τῆς ἱστορίας ἐμφανίζεται ὡς ἔργον τῶν Ἑλλήνων, συντελεσθὲν κατόπιν σκληροῦ ἀγῶνος πρὸς ἐξόντων ἢ ἀπομάκρυνσιν οἰκούντων εἰς τὰς περιοχὰς ταύτας βαρβάρων. Λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν τὴν σειρὰν τῶν κατὰ παλαιότερας παραδόσεις ὑπὸ πηγῶν τῆς κλασσικῆς καὶ μετακλασσικῆς περιόδου μνημονευομένων βασιλέων, δυνάμεθα νὰ ἀναγάγωμεν τὴν ἵδρυσιν τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους εἰς τὰ τέλη τοῦ 9ου π.Χ. αἰῶνος. Ἐχρειάσθη μακροαῖων πάλη, μέχρις οὗτου τό, μικρὸν ἐν ἀρχῇ, περὶ τὰς Αἰγὰς ἑλληνομακεδονικὸν κράτος, διεξάγον σκληροὺς ἀγῶνας κατὰ τῶν περιστοιχιζόντων αὐτὸ βαρβάρων ἢ ἀναμείκτων λαῶν, οἱ ὅποιοι ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν ἠπείλουν τὴν ὑπαρξίν του, δυνηθῇ νὰ ἐπεκταθῇ πρὸς τὰς κοιλάδας τῆς Ἡμαθίας, τῆς Βοττιαίας καὶ τῆς Πιερίας καὶ νὰ φθάσῃ μέχρι τῶν πρὸς τὰ παράλια περιοχῶν, εἰς τὰς ὁποίας εἶχον ἤδη ἱδρυθῇ ἀποικίαι ὑπὸ τῶν ἐλληνικῶν πόλεων τοῦ Νότου. Ἐκτὸς τῶν βαρβαρικῶν, ὑπῆρχον εἰσέτι μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος πολλὰ ἑλληνικὰ ἢ ἡμιελληνικὰ κρατίδια, τὰ ὅποια, ἰδίως εἰς τὰς ὄρεινὰς περιοχὰς τῆς Ὀρεσιτίδος, τῆς Λυγκησιτίδος, τῆς Ἑλιμείας καὶ τῆς Μυγδονίας, τελούντα ὑπὸ ἰδίους ἡγεμόνας καὶ ὑπερασπίζοντα ζηλοτύπως τὴν ἀνεξαρτησίαν των, παρημποδίζον τὴν φυσιολογικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ κράτους τῶν Αἰγῶν. Ἄλλ', ἤδη ἀπὸ τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τοῦ 6ου π.Χ. αἰῶνος, δηλαδὴ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀμύντου, πατρὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου Α', τὸ κράτος τῶν Αἰγῶν εἶχε λάβει δεσπόζουσαν θέσιν, καὶ ἐφαίνετο διεκδικοῦν τὴν καθολικὴν κυριαρχίαν ἐπὶ τῶν Μακεδονικῶν ἐδαφῶν. Τὸ κράτος τοῦτο κυρίως ἐλαμβάνετο ὑπ' ὄψιν ὑπὸ τῶν ἐλληνικῶν πόλεων, ὁσάκις ἀνέκλυτον πολιτικὰ καὶ οἰκονομικὰ προβλήματα, ἀφορῶντα εἰς τὰς σχέσεις των μετὰ τῶν ἐκείθεν τοῦ Ὀλύμπου λαῶν. Καὶ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς Ἀμύντας, παρὰ τὴν συντηρητικότητά τῆς πολιτικῆς του, φαίνεται ἀντιληφθεὶς πρῶτος ἐκ τῶν βασιλέων τῆς Μακεδονίας, ἐξ αὐτῆς ταύτης τῆς πείσεως τῶν πραγμάτων, ὅτι περαιτέρω αἱ τύχαι τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους ἐξηρτῶντο ἐκ τῶν σχέσεων αὐτοῦ μετὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ τοῦ Νότου καὶ τῶν ἐκ τούτου ἀνακυψασῶν ἀποικιῶν εἰς τὰ μακεδονικὰ παράλια. Ὁ Ἀμύντας φέρεται ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου ὡς προθυμοποιηθεὶς νὰ δώσῃ ἄσυλον εἰς τὸν κατὰ τὸ ἔτος 510 π.Χ. ἐκβληθέντα ἐκ τῶν Ἀθηνῶν τύραννον Ἰππίαν, παραχωρῶν εἰς αὐτὸν τὴν περιοχὴν Ἀνθεμοῦντος, τὴν ὁποίαν προσφάτως εἶχε καταλάβει¹. Οὕτω ὁ Ἀμύντας, θέτων παρὰ τὰ ὅρια τῶν ἐλληνικῶν πόλεων τῆς Χαλκιδικῆς τὸν Ἰππίαν, ὁ ὁποῖος διεννοεῖτο συγκέντρῳσιν δυνάμεων πρὸς ἐκστρατείαν κατὰ τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἀνάκτησιν τῆς τυραννίδος, ἀνεμειγνύετο ἐμμέσως εἰς τὴν ἐσωτερικὴν πολιτικὴν τοῦ Ἑλληνισμοῦ τοῦ Νότου

1. Ἡροδ. V, 94. Ὁ Ἰππίας δὲν ἐδέχθη τὴν προσφορὰν τοῦ Ἀμύντου, προτιμήσας νὰ μεταβῇ εἰς Σίγειον, ἀναμένων ἐνίσχυσιν ἐκ τῶν Περσῶν. Βλ. λεπτομερέστερον περὶ τοῦ θέματος τούτου ἐν ἡμετέρᾳ μελέτῃ « Ἀπαρχὴ τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους καὶ σφαγὴ τῶν Περσῶν » ἐν περ. « Πλάτων » 1958.

ἐν πάσῃ δὲ περιπτώσει παρῆχε τὴν ἀπόδειξιν ὅτι παρηκολούθει μετ' ἐνδιαφέροντος τὰς πολιτικὰς αὐτοῦ ἐξελίξεις.

Ὅφειλομεν ἐνταῦθα νὰ σημειώσωμεν, ὅτι πᾶν ὅ,τι γνωρίζομεν περὶ Ἀμύντου καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἀλεξάνδρου, τοῦ ὁποίου ὁ βίος καὶ τὰ ἔργα ἀποτελοῦν τὸ θέμα τῆς παρούσης μελέτης, ἀντλοῦμεν κατὰ κύριον λόγον ἐκ τοῦ Ἡροδότου. Ἰδίᾳ εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ εἰς τὴν πρὸ τῶν Μηδικῶν καὶ κατὰ τὰ Μηδικὰ δρᾶσιν τοῦ Ἀλεξάνδρου Α', ὁ Ἡρόδοτος χρησιμεύει εἰς ἡμᾶς σχεδὸν ὡς μοναδικὴ πηγή. Αἱ δλίγαι πληροφορίαι, τὰς ὁποίας δυνάμεθα νὰ ἀντλήσωμεν ἐκ λίαν μεταγενεστέρων συγγραφέων, ἔχουν καὶ αὐταὶ βασικὴν πηγὴν τὸν Ἡρόδοτον, ἐλάχιστα δὲ τινα ἀνευρίσκομεν εἰς αὐτάς, δυνάμενα νὰ θεωρηθοῦν ὡς προσερχόμενα ἐξ ἀπολεσθέντων ἔργων ἄλλων συγγραφέων, ἰδίᾳ τοῦ Ἐφόρου καὶ τοῦ Θεοπόμπου τοῦ Χίου. Ἀλλὰ καὶ ταῦτα, ἐὰν ἠθέλομεν περιορίσει εἰς αὐτὰ καὶ μόνα τὰς γνώσεις μας, θὰ παρῆχον εἰς ἡμᾶς λίαν πενιχρὰν εἰκόνα περὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου Α' καὶ τῆς καθόλου μακεδονικῆς ἱστορίας τῆς ἐποχῆς ταύτης.

Αἱ ἀμφισβητήσεις τῆς ἀκριβείας τῶν ὧσων γράφει ὁ Ἡρόδοτος περὶ Ἀλεξάνδρου Α', ἰδίᾳ περὶ τῆς φιλελληνικῆς αὐτοῦ δράσεως κατὰ τὰ Μηδικά, θέλουν ἀπασχολήσει ἡμᾶς ἐν τῷ οἰκείῳ χώρῳ τῆς καθ' ἕκαστα ἐκθέσεως τῶν γεγονότων. Ἀληθὲς εἶναι ὅτι ὁ πατὴρ τῆς Ἱστορίας ἐπιδεικνύει ἀνεπιφύλακτον εὐμένειαν πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον Α'. Εἶναι καταφανὴς ἡ προσπάθεια τοῦ Ἡροδότου οὐ μόνον νὰ διακηρύξῃ ἀνὰ τὸν Ἑλληνικὸν κόσμον τὴν ἑλληνικὴν καταγωγὴν καὶ τὰ ἑλληνικὰ φρονήματα τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐξάρῃ τὰς ὑπηρεσίας, τὰς ὁποίας οὗτος προσέφερεν εἰς τὴν ὑπόθεσιν τῆς ἐλευθερίας τῶν Ἑλλήνων κατὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους. Ἐτι πλεον, ἐκδηλοῦται καταφῶρος ἡ διάθεσις αὐτοῦ νὰ ἀπαλλάξῃ τὸν Ἀλέξανδρον, μετασχόντα ἐν τούτοις τῆς ἐκστρατείας τοῦ Ξέρξου, πάσης κατηγορίας ἐπὶ μηδισμῷ, ἀκρίᾳ καὶ διὰ τινα γεγονότα, ὡς ἡ ὑπὸ τοῦ Μαρδονίου ἀποστολὴ αὐτοῦ εἰς Ἀθήνας πρὸς αἴτησιν ὑποταγῆς τῆς πόλεως, τὰ ὁποῖα, αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ κρινόμενα, παρέχουν ἔδαφος ἀντιλογιῶν καὶ ἀμφισβητήσεων.

Ἡ ἀπροκάλυπτος καὶ τόσον ἐμφανὴς αὐτῇ διάθεσις τοῦ Ἡροδότου πρὸς ἔξαρσιν τῆς ἑλληνικῆς καταγωγῆς καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ φρονήματος τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὡς καὶ ἡ πομπώδης τρόπον τινὰ προβολὴ τῶν ὑπηρεσιῶν, τὰς ὁποίας προσέφερεν οὗτος εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς ἐλευθερίας τῶν Ἑλλήνων, αἰτιολογοῦν, εἶναι ἀλήθεια, αὐστηρὰν ἱστορικὴν κριτικὴν πρὸς διαπίστωσιν τῆς πραγματικότητος. Ἐτι πλεον, πολλὰ τῶν ἱστορουμένων ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου ἐν σχέσει πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον Α', ὡς ἡ σφαγὴ τῶν Περσῶν μεγιστάνων ἐν Αἰγαῖς, ἡ ἐν καιρῷ νυκτὸς διάσχις τοῦ Περσικοῦ στρατοπέδου πρὸς μυστικὴν εἰδοποίησιν τῶν Ἑλλήνων περὶ τῆς ἐπικειμένης ἐπιθέσεως κατὰ τὴν προτεραίαν τῆς μάχης τῶν Πλαταιῶν κ.λ.π., ἐξέρχονται τοῦ πλαισίου τῶν κατὰ συνήθη κρίσιν δυνατῶν καὶ εὐλογοφανῶν γεγονότων. Τοῦτο κατὰ μεί-

ζονα λόγον ὀδηγεῖ πρὸς σκεπτικισμὸν καὶ ἀμφισβητήσεις. Οὕτως, πολλοὶ νεώτεροὶ ἱστορικοὶ ἔφθασαν μέχρι τοῦ σημείου νὰ ἀρνοῦνται πᾶσαν ἱστορικὴν πραγματικότητα εἰς ὅσα γράφει ὁ Ἡρόδοτος περὶ Ἀλεξάνδρου Α' καὶ νὰ χαρακτηρίζουν ταῦτα ὡς μυθεύματα, ἀντληθέντα τὸ μὲν ἐκ καυχησιολογιῶν τοῦ Μακεδόνα βασιλέως, ἐπιδιώξαντος νὰ καλλιεργήσῃ τὴν δημοτικότητά του ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα, παρὰ τὴν παρουσίαν του κατὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους ἐν τῷ μέσῳ τῆς στρατιᾶς τοῦ Ξέρξου, τὸ δὲ ἐκ σπερμολογημάτων ἐπιτηδείως τεθέντων εἰς κυκλοφορίαν ἀνὰ τὸ πανελλήνιον ὑπὸ φίλων του, ἰδίᾳ ἐν Ἀθήναις.

Ὁφείλομεν νὰ εἰπώμεν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς, ὅτι οὐδόλως συμφωνοῦμεν πρὸς τὰς ἀπόψεις ταύτας. Βεβαίως τοῦτο ἔν τινι μέτρῳ εἶναι αὐτονόητον διότι θὰ ἀπετέλει ματαιοπονίαν, ἀσυμβίβαστον καὶ πρὸς τοὺς βασικοὺς κανόνας τῆς ἱστορικῆς μεθόδου, νὰ ἐπιχειρήσωμεν τὴν συγγραφὴν μελέτης περὶ Ἀλεξάνδρου Α', στηριζομένης κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς ἀφηγήσεις τοῦ Ἡροδότου, καὶ συγχρόνως νὰ θεωρῶμεν τὰς ἀφηγήσεις ταύτας ἀνάξια πάσης πίστεως μυθεύματα! Ἐν τῇ κατὰ μέρος ἀναλύσει θέλομεν θέσει ὑπὸ τὸν ἔλεγχον τῆς ἱστορικῆς ἡμῶν κρίσεως πάντα τὰ χρησιμεύσαντα εἰς ἡμᾶς στοιχεῖα πρὸς συνθετικὴν παράστασιν τοῦ ὅλου θέματος. Ἀλλ' ἐν εἵδει προεισαγωγῆς θὰ ἐξετάσωμεν τὰ γενικὰ ἐκεῖνα στοιχεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα στηρίζομεν τὸ ἀξιόπιστον τῶν ὅσων γράφει ὁ Ἡρόδοτος περὶ τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Ἀλεξάνδρου Α'.

Ἐν πρώτοις, πρέπει νὰ σημειωθῇ ὅτι ὁ Ἡρόδοτος διαχωρίζει σαφῶς τὰ ἀνέκδοτα, κ.λ.π., τὰ ὁποῖα συνέλεξε κατὰ τὰς περιηγήσεις του ἀνὰ τὴν Ἀσίαν, τὴν Αἴγυπτον καὶ διαφόρους ἄλλας χώρας καὶ ὡς πρὸς τὴν ἀλήθειαν τῶν ὁποίων, ὡς πολλάκις λέγει ρητῶς, οὐδόλως δύναται νὰ παράσχῃ ἐγγύησιν¹.

1. Περὶ Ἡροδότου καὶ τῆς ἀκριβείας τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἱστορουμένων βλ. τὸ ἄρθρον « Ἡρόδοτος » τοῦ Jacoby ἐν Pauly - Wissowa (R.E.) Supp. II, col. 205 - 520. Ἐπίσης Schmidt - Stählin, Geschichte der Griechischen Literatur I 2, 550 - 673. — M. Pohlenz, Herodot, der erste Geschichtsschreiber des Abendlandes, Berlin 1928. — J. Powell, The History of Herodotus, Cambridge 1939. — A. Hauvette, Hérodote historien des guerres médiques, Paris 1894. — W. How καὶ J. Wells, A commentary on Herodotus, τ. 1-2, Oxford 1912. — J. Wells, Studies on Herodotus, Oxford, 1923. — J. Myres, Herodotus, father of history, Oxford 1953. Εἰς τὰ ἔργα ταῦτα ἀνευρίσκεται ὀγκῶδες πλῆθος βιβλιογραφίας ἐπὶ τῶν κατὰ μέρος θεμάτων ἐν σχέσει πρὸς τὸν βίον καὶ τὸ ἔργον τοῦ Ἡροδότου, ἰδιαίτερος δὲ τὴν ἐξιστόρησιν τῶν Περσικῶν πολέμων. Οἱ ἐκδόται τοῦ ἔργου τοῦ Ἡροδότου R. Macan (Λονδίνον 1895 - 1908 μετ' εἰσαγωγῆς καὶ σχολίων εἰς δύο τόμους), H. Stein (Βερολίνον 1893 - 1908), Hude (Ὁξφόρδη 1927), J. Powell (Ὁξφόρδη 1949) καὶ Ph. Legrand (Παρίσιον 1946 - 1955) εἴτε εἰς εἰδικὰς ἐν εἵδει ἀφηγήσεως πραγματείας, εἴτε εἰς τὰ σχόλια τοῦ κειμένου, παραθέτουν διαφωτιστικὰς ἐπεξηγήσεις καὶ κρίσεις.

Πλήν, προκειμένου περὶ ἐκθέσεως ἱστορικῶν γεγονότων καταβάλλει πάντοτε προσπάθειαν νὰ μείνῃ πιστὸς εἰς τὴν ἱστορικὴν ἀλήθειαν καὶ ἀποδώσῃ τὴν πραγματικότητα. Ἐκ τοῦ λόγου τούτου, δὲν διστάζει, ὅσας δὲν εἶναι βέβαιος περὶ τῆς ἀκριβείας ἱστορουμένου τινὸς γεγονότος, νὰ προσθήσῃ « ἐγὼ μὲν οὐκ εἶδον τὰ δὲ λέγεται... ταῦτα λέγω », ἢ « ταῦτα δὲ λέγουσι φλυηρόν-τες », ἢ συνηθέστερον « φασὶ δέ », « ταῦτα λέγουσι », κ.λ.π., ἀπεκδυόμενος τρόπον τινὰ οὕτω πᾶσαν εὐθύνην. Εἰδικώτερον ὡς πρὸς τὰ Μηδικὰ, δυνατόν νὰ περιέπεσεν εἰς τινὰς πλάνας τοπογραφικὰς καὶ ἄλλας περὶ πορείας ἐκστρατείας ἢ πεδίων μαχῶν, ἀπαριθμήσεως δυνάμεων ἀντιπάλων, κ.λ.π., ἔνθα, λαμβανομένων ὑπ' ὄψιν τῆς πολυπλόκου φύσεως τῶν ἱστορουμένων ὑπ' αὐτοῦ θεμάτων καὶ τῆς ἁλλείψεως τῶν σημεινῶν μέσων περισυλλογῆς καὶ ἐλέγχου στοιχείων ἱστοριογραφίας, ἦτο τοῦτο φυσικὸν καὶ μοιραῖον. Οὐδείς ὅμως ἠδυνήθη νὰ κατηγορήσῃ τὸν Ἡρόδοτον, ὅτι δὲν κατέβαλε πᾶσαν δυνατὴν προσπάθειαν πρὸς ἀληθὴ ἐξιστόρησιν τῶν γεγονότων τῶν Περσικῶν πολέμων καὶ ἀκριβῆ ἀπόδοσιν τῆς πραγματικότητος, μὴ φεισθεὶς κόπων πρὸς ἐπίσκεψιν τῶν τόπων, ἔνθα ἐγένοντο τὰ γεγονότα καὶ περιήγησιν πόλεων χάριν συγκεντρώσεως στοιχείων. Καὶ εἰς ὅσα δὲ κατηγορήθη ὑπὸ ἀρχαίων καὶ νεωτέρων συγγραφέων, ὅτι δὲν ἀπέδωκεν ἐπακριβῶς τὴν ἀλήθειαν, αἱ κατηγορίαι στρέφονται περὶ τὴν ἀμφισβήτησιν οὐχὶ τῆς καλῆς πίστεως αὐτοῦ, ἀλλὰ τῶν χρησιμοποιηθεισῶν πληροφοριῶν καὶ τῆς σχηματισθείσης κρίσεως αὐτοῦ δι' ἐπιδράσεως τοῦ λαϊκοῦ φρονήματος τῆς ἐποχῆς του καὶ τῶν ἐν ἐκάστῃ πόλει, ἐν εἵδει ἱερᾶς παρακαταθήκης, παραδεδομένων¹. Ἐν οὐδεμιᾷ δὲ περιπτώσει δικαιούμεθα νὰ κάμωμεν ἐξαίρεσιν ὡς πρὸς τὸν χαρακτῆρα καὶ τὰς ἱστοριογραφικὰς ἀρχὰς τοῦ Ἡροδότου προκειμένου περὶ τῶν ὧν ἔγραψε περὶ 'Αλεξάνδρου Α', φανταζόμενοι ὅτι εἰδικῶς καὶ μόνον ὡς πρὸς ταῦτα θὰ ἐξετρέπετο τῆς ἀρχῆς ταύτης, διαστρέφων ἐσκεμμένως τὴν ἀλήθειαν καὶ παραθέτων ἐν γνώσει μυθεύματα, ἵνα κολακεύσῃ τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας καὶ ὑψηρεθῇ τὴν ἀνὰ τὸ πανελλήνιον φήμην αὐτοῦ.

Ἀποκλείοντες τὴν ἐκ προθέσεως παρὰθεσιν μυθευμάτων καὶ τὴν κακῇ πίστει ἐκφυγὴν ἐκ τῶν κανόνων τῆς συγγραφῆς τοῦ ἔργου αὐτοῦ, μένει νὰ ἐξετάσωμεν, ἂν ὁ πατὴρ τῆς Ἱστορίας ὑπέπεσεν εἰς πλάνας, γράψας περὶ 'Αλεξάν-

1. Πάντως πρέπει νὰ ἐξαιρέσωμεν τὸν Πλούταρχον, ὁ ὁποῖος ἐν τῷ « Περὶ τῆς Ἡροδότου κακοηθείας » ἔργῳ του κατηγορεῖ ἀμελείκτως τὸν Ἡρόδοτον ὡς κακῇ πίστει γράψαντα καὶ παραθέσαντα ψευδεῖς πληροφορίες, ἰδίᾳ ἐν σχέσει πρὸς τὴν συμπεριφορὰν τῶν συμπατριωτῶν του Θηβαίων κατὰ τὴν μάχην τῶν Θερμοπυλῶν. Καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν ὅμως αὐτὴν δὲν πρόκειται περὶ κακῆς πίστεως καὶ ἐσκεμμένων ψευδῶν πληροφοριῶν, ἀλλὰ περὶ ἐπηρεασμοῦ αὐτοῦ ἐκ τῶν ἐν Ἀθήναις πιστευομένων ὡς πρὸς τοὺς Θηβαίους. Βλ. σχετικῶς τὰς ἡμετέρας μελέτας : 'Ο ἀγὼν τῶν Θερμοπυλῶν, ἐν « Ἀθηνᾶ » 1956, σ. 60 — Περὶ τὸν ἀγῶνα τῶν Θερμοπυλῶν ἐν « Πλάτωνι » 1957, σ. 16 καὶ 35.

δρου βάσει ἐσφαλμένων στοιχείων, τὰ ὅποια μόνον περιήλθον εἰς χεῖρας του, ἢ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν φιλικῶν πρὸς τοῦτον αἰσθημάτων τοῦ Ἀθηναϊκοῦ λαοῦ. Δεχόμεθα ὡς πιθανὸν ὅτι ἐν ταῖς λεπτομερείαις, ἐν τοῖς παρατιθεμένοις λόγοις τοῦ Ἀλεξάνδρου, τοῖς διαλόγοις κ.λ.π., ἡ ἐν τῷ μεταξὺ πλουσίως τραφεῖσα μετὰ τὰ Μηδικὰ παράδοσις ἡλλοιώσῃ πως τὴν πραγματικότητα. Ἀλλ' οὐδὲν ἐπιτρέπει εἰς ἡμᾶς νὰ ἀρνηθῶμεν ἐκ τοῦ λόγου τούτου αὐτὰ ταῦτα τὰ γεγονότα καὶ νὰ δεχθῶμεν ὅτι πάντα τὰ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Ἡροδότου περιλαμβανόμενα περὶ Ἀλεξάνδρου εἶναι γεννήματα λαϊκῆς φαντασίας ἢ σκοπιμότητος ἀναδείξεως τοῦ Ἀλεξάνδρου ὡς πανελληνίου προσωπικότητος ὑπὸ τῶν ἑλληνικῶν πόλεων. Τοῦτο ἄλλωστε θεωροῦμεν ἀντίθετον πρὸς πᾶσαν λογικὴν ἐκτίμησιν τῶν πραγμάτων. Ἄν ὁ Ἀλέξανδρος πράγματι δὲν εἶχε πράξει ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων εἰς τὰ Τέμπη, τὰς Πλαταῖας κ.λ.π., ὅσα ἀποδίδει εἰς αὐτὸν ὁ Ἡρόδοτος, ἐν ἄλλοις λόγοις, ἂν δὲν εἶχεν ἐπιδείξει ἐμπράκτως κατὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους φιλελληνικὰ φρονήματα, ἀλλ' εἶχεν ὑπηρετήσει πιστῶς τὸν Ξέρξην, τὴν στρατιὰν τοῦ ὁποίου ὑπεχρεοῦντο νὰ ἀκολουθοῦν οἱ Μακεδόνες, ὡς πολλοὶ ἄλλοι ἑλληνικοὶ λαοί, ποῖος ὁ λόγος νὰ πλαστοῦν ἐκ τῶν ὑστέρων πάντα ταῦτα τὰ μυθεύματα καὶ νὰ ἐμφανισθῇ ὡς προσεγγικὸν τόσοσιν ὑπερβολὰς ὑπηρεσίας εἰς τὴν ὑπόθεσιν τῆς ἐλευθερίας τῶν Ἑλλήνων; Αἱ δὲ Ἀθῆναι καὶ ἡ Σπάρτη, κατ' ἐξοχὴν παράγοντες τοῦ ἑλληνικοῦ θριάμβου, αἱ ὅποια ἐπέκριναν καὶ ἐστιγμάτισαν τὰς μηδισάσας πόλεις, ἐν πολλοῖς δ' ἐπέβαλον καὶ κυρώσεις διὰ τὴν μὴ ἑλληνόφρονα συμπεριφορὰν των, πῶς θὰ ἔκαμνον ἐξαίρεσιν διὰ τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας καὶ θὰ ἔπλαττον φανταστικὰ γεγονότα πρὸς ἐμφάνισιν του ὡς ἡρωος τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας, καίπερ μηδισάντος; Ὅσονδήποτε τυχὸν καὶ ἂν ἐπέβαλλον τὰ πολιτικὰ καὶ οἰκονομικὰ των συμφέροντα φιλικὰς σχέσεις πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας, φρονοῦμεν ὅτι δὲν θὰ ἔφθανον μέχρι τοιοῦτου βαθμοῦ πολιτικῆς καὶ ἠθικῆς ἐξαχρεώσεως, νὰ παρουσιάσουν, χάριν ἐξυπηρετήσεως τῶν συμφερόντων των τούτων, μηδίσαντα ἡγεμόνα ὡς μέγαν εὐεργέτην τοῦ ἀγῶνος τῆς ἐλευθερίας τῶν Ἑλλήνων καὶ νὰ πλάσουν χάριν τοῦ σκοποῦ τούτου φανταστικὰ γεγονότα. Ἡ Σπάρτη, χάριν τῶν πολιτικῶν συμφερόντων αὐτῆς, ἐκάλυψέ πως Πελοποννησιακὰς πόλεις, ἀρνηθείσας τὴν συνδρομὴν των κατὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους, καὶ τοὺς ἐγκαταλείψαντας τὸν Λεωνίδα εἰς τὰς Θερμοπύλας συμμάχους. Αἱ Ἀθῆναι ὡσαύτως, χάριν τῶν πολιτικῶν των συμφερόντων, συνεχώρησαν ταχέως μηδισάσας πόλεις τῆς κεντρικῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Θεσσαλίας. Ἀλλ' οὐδ' ἡ Σπάρτη, οὐδ' αἱ Ἀθῆναι ἐσχέφθησαν νὰ πλάσουν φανταστικὰ γεγονότα συμβολῆς των, ἵνα μεταφέρουν αὐτὰς ἀπὸ τῆς τάξεως τῶν ὑπὸ κατηγορίαν ἐπὶ μηδισμῷ εἰς τὴν τῶν ἡρώων τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας!

Δὲν πρέπει δὲ νὰ λησμονῇται, ὅτι ἡ ἐποχὴ, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Ἡρόδοτος ἔγραφε τὴν ἱστορίαν του, δὲν ἀπείχε πολὺ τῆς τῶν Περσικῶν πολέμων

καὶ ὑπῆρχον εἰσέτι ἐν ζωῇ πολλοὶ ἐκ τῶν ἡρωϊκῶν μαχητῶν τοῦ ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνος τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν βαρβάρων. Πρὶν ἀκόμη παραδῶσθαι διὰ τὰς μεταγενεστέρας γενεὰς ἐνιαῖον τὸ ἀθάνατον ἔργον του, ὁ Ἡρόδοτος εἶχε τὴν συνήθειαν νὰ ἀναγινώσκη δημοσίᾳ τμήματα τούτου, κυρίως ἀναφερόμενα εἰς τὰ γεγονότα τῶν Περσικῶν πολέμων, ἐπισκεπτόμενος πρὸς τοῦτο πολλὰς πόλεις, ὁμιλῶν ἐνώπιον λαϊκῶν συνελεύσεων, εἰς πανελληνίους τελετάς, κ.λ.π., λέγεται δὲ ὅτι καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ὀλυμπίᾳ, ἐνώπιον τοῦ συνηγμένου χάριν τῶν ἀγῶνων πανελληνίου κοινοῦ, ἀνέγνωσε τὰ Μηδικά¹.

Πῶς λοιπὸν ἐπιτρέπεται νὰ φαντασθῶμεν, ὅτι ὁ Ἡρόδοτος θὰ ἔγραφε τόσον ἀντίθετα πρὸς τὴν πραγματικότητα καὶ ὅλως φαντασιώδη πράγματα περὶ Ἀλεξάνδρου Α', ἀναφερόμενα εἰς κεφαλαιώδη σημεῖα τῶν Περσικῶν πολέμων, ὡς ἡ ἐκστρατεία τῶν Τεμπῶν, ἡ μάχη τῶν Πλαταιῶν κ.λ.π., ἐμφανίζων διὰ ψευδῶν καὶ σπερμολογημάτων ὡς ἦρωα τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας μηδίσαντα βασιλεῖα; Φρονοῦμεν ὅτι τοῦτο θὰ ἐκίνει τὴν ἀντίδρασιν πολλῶν Ἑλλήνων, ἂν, τοῦλάχιστον κατὰ βάσιν, δὲν ἐπρόκειτο περὶ πραγματικῶν γεγονότων.

Τέλος πρέπει νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν, ὅτι ὁ Ἡρόδοτος συνέλεξε τὰ στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα ἐχρησίμευσαν εἰς αὐτὸν πρὸς ἐξιστόρησιν τῶν Περσικῶν πολέμων, οὐ μόνον εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν Σπάρτην, ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλας πόλεις καὶ περιοχάς, εἰς τὰς ὁποίας θὰ ἠδύνατο νὰ ἀνεύρῃ αὐτά, ἰδίᾳ δσαῖς ἐπρόκειτο περὶ συγκεκριμένων τινῶν γεγονότων. Ἐχομεν πληροφορίας, ὅτι ἐπεσκέφθη τὴν Μακεδονίαν καὶ ἐφιλοξενήθη συγχρόνως μετὰ τοῦ Ἑλλανικοῦ ἐν τῇ αὐτῇ τοῦ Ἀλεξάνδρου Α'². Ἀλλὰ καὶ ἂν ἐστερούμεθα πάσης σχετικῆς

1. Ὁ Λουκ. (Ἡρακλ. I) καὶ ὁ Σουΐδας (ἐν λ. Θουκυδίδης) φέρουν τὸν Ἡρόδοτον ἀπαγγέλλοντα τὸ τμήμα περὶ Μηδικῶν τοῦ ἔργου του ἐν Ὀλυμπίᾳ. Πιθανὸν καὶ ὁ Μαρχελλίνος (βίος Θουκ., 54), ὅτε ὁμιλεῖ περὶ Θουκυδίδου παιδὸς ὀδηγουμένου ὑπὸ τοῦ πατρὸς του Ὀλόρου καὶ ἀκούοντος μετὰ δακρύων τὸν Ἡρόδοτον ἀπαγγέλλοντα τὴν ἱστορίαν αὐτοῦ, ὑπονοεῖ τὴν ἐν Ὀλυμπίᾳ ἀπαγγελίαν ταύτην. Κατὰ τὸν Πλούταρχον (π. Ἡροδ. κακοηθ. 26, Ἡθ.) ὁ Ἡρόδοτος ἐν ἔτει 445 ἀπήγγειλε τμήμα τῆς ἱστορίας του ἐν Ἀθήναις, λαβὼν δωρεὰν 10 ταλάντων. Ἐπίσης ὁ Πλούταρχος (ἐ.ἀ. 81) ὡς καὶ ὁ ἀνώνυμος συγγραφεὺς τοῦ Κορινθιακοῦ (ἀποδοιμένου εἰς τὸν Δίωνα τὸν Χρυσόστ. XXXVII, 103), φέρουν τὸν Ἡρόδοτον ἀπαγγεῖλναι τμήματα περὶ Μηδικῶν εἰς Θήβας καὶ Κόρινθον.

2. Κατὰ Σουΐδαν (λ. Ἑλλάνικος) «διέτριψεν (ἐνν. Ἑλλάνικος) σὺν Ἡροδότῳ παρὰ Ἀλεξάνδρῳ τῷ Μακεδόνων βασιλεῖ». Ἡ παρὰ Σουΐδα λέξις «Ἀμύντα» ὀρθῶς διορθοῦται εἰς τὰς τελευταίας ἐκδόσεις «Ἀλεξάνδρῳ», καθ' ὅσον δὲν ἦτο δυνατόν οὔτε ὁ Ἑλλάνικος, οὔτε ὁ Ἡρόδοτος νὰ φιλοξενηθῶν ἐν Μακεδονίᾳ ἐπὶ βασιλείᾳ Ἀμύντου, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀποθάνει τὸ ἔτος 498 π.Χ. Πάντως δὲν ἀποκλείεται νὰ διέτριψεν ὁ Ἡρόδοτος ἐν τῇ Μακεδονικῇ αὐλῇ καὶ ἐπὶ Περδίκχῳ Β', ὁ ὁποῖος διεδέχθη τὸν πατέρα αὐτοῦ Ἀλεξάνδρῳ Α' κατὰ τὰ μέσα τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος (βλ. κατωτ., κεφ. IB').

πληροφορίας, θὰ ἔπρεπε νὰ θεωρήσωμεν τοῦτο ὡς βέβαιον. Ἀληθῶς, πῶς θὰ ἠδυνάμεθα νὰ φαντασθῶμεν, ὅτι ὁ Ἡρόδοτος, ὁ ὁποῖος περιεπλανήθη ἀνὰ τὴν Αἴγυπτον, τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, τὴν Μεσοποταμίαν, τὴν Φρυγίαν καὶ τόσας ἄλλας μακρινὰς χώρας, συλλέγων παντοῦ στοιχεῖα τοῦ βίου, τῆς ἱστορίας καὶ τῶν παραδόσεων τῶν Λαῶν, θὰ παρέλειπε νὰ ἐπισκεφθῇ τὴν Μακεδονίαν, τὴν ὁποίαν αὐτὸς ἐμφανίζει πρῶτος ὡς Ἑλλάδα ἐκείθεν τοῦ Ὀλύμπου, ἐν τῷ μέσῳ βαρβάρων, καὶ ἡ ὁποία εἶχε τόσην σημασίαν διὰ τὴν καθολικὴν ἱστορίαν τῶν Μηδικῶν; Θὰ ἦτο δὲ τοσοῦτον μᾶλλον ἀκατανόητον τοῦτο, ἔφ' ὅσον εἶναι γνωστὸν ὅτι ἐπεσκέφθη τὴν Φρυγίαν, ἦτο δὲ φυσικόν, εἴτε κατὰ τὴν μετάβασιν, εἴτε κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν, νὰ διέλθῃ ἐκ Μακεδονίας. Καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ δὲν θὰ παρέλειπε νὰ φιλοξενήσῃ ἐπαξίως τὸν ἱστορικὸν τῶν θριάμβων τοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ τῶν ἐν γένει γεγονότων, εἰς τὰ ὁποῖα αὐτὸς ὁ Ἀλέξανδρος ὑπῆρξε δρῶν πρόσωπον.

Νὰ φαντασθῶμεν ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος, γνωρίζων ὅτι ὁμιλεῖ πρὸς τὸν μέλλοντα συγγραφεὰ τῶν Ἑλληνικῶν θριάμβων, κατεσκεύασεν ἐκ τοῦ μηδενὸς τὰς ἀνευρισκομένας ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Ἡροδότου σκηνὰς καὶ μετέδωκε ταύτας ὡς πραγματικὰ γεγονότα, τὸ μὲν ἵνα ἀπαλλαγῇ πάσης κατηγορίας ἐπὶ μηδισμῷ, τὸ δὲ ἵνα ἐμφανισθῇ ἐνώπιον τοῦ πανέλληνιου ὡς ἥρωες τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας; Ἀδυνατοῦμεν νὰ πιστεύσωμεν ὅτι βασιλεὺς, ἀποδειχθεὶς ἐκ τῆς ὅλης πολιτείας του γενναῖος, μεγαλόψυχος καὶ εὐφυής, θὰ κατεσκεύαζε παρόμοια ψεύδη πρὸς πολιτικὴν καὶ προσωπικὴν του ἐξυπηρέτησιν. Ἀλλά, καὶ ἂν συνέβαινε τοιοῦτόν τι, φρονοῦμεν ὅτι ὁ Ἡρόδοτος δὲν θὰ περιελάμβανε ἀβασανίστως τὰς πρὸς αὐτὸν ἀφηγήσεις τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας, ἂν δὲν ἐλάμβανε, τοῦλάχιστον ὡς πρὸς τὰ βασικά γεγονότα, ἐπιβεβαίωσιν εἰς Ἀθήνας, εἰς Σπάρτην καὶ εἰς ἄλλας μετασχούσας τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος πόλεις. Κατὰ ταῦτα, τὸ λογικώτερον εἶναι νὰ σκεφθῶμεν, ὅτι ὁ Ἡρόδοτος συνεδύασε τὰς πληροφορίας, τὰς ὁποίας ἔλαβε παρὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου, πρὸς τὰ στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα συνέλεξεν ἐν Ἀθήναις, Σπάρτῃ καὶ ἄλλαχοῦ, χωρὶς βεβαίως νὰ αποκλείεται ὅτι παρούσας ἐμφαντικώτερον ἐν τῇ ἱστορίᾳ του καὶ μετὰ τινος ἰδιαζούσης προσοχῆς τὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου, πρὸς τὸ πρόσωπον τοῦ ὁποίου ὅλως ἰδιαίτερα ἐκτίμησις εἶναι ἀπροκάλυπτος.

Οἱ ἀνωτέρω ἐκτεθέντες συλλογισμοί, πηγάσαντες ἐκ βαθυτέρας μελέτης καὶ λογικῆς διερευνήσεως τοῦ ζητήματος, ἐπέτρεψαν εἰς ἡμᾶς νὰ θεωρήσωμεν ὡς κατὰ βάσιν ἀληθῆ τὰ ἱστορούμενα ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου ἐν σχέσει πρὸς τὸν βασιλεῖα τῆς Μακεδονίας Ἀλέξανδρον Α' καὶ νὰ χρησιμοποιήσωμεν ταῦτα κατόπιν κριτικοῦ ἐλέγχου ὡς θεμελιώδη στοιχεῖα πρὸς συγγραφὴν τῆς παρούσης μελέτης.

Α' - Η ΝΕΟΤΗΣ ΤΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

Οὐδὲν ἐξ ἱστορικῶν πηγῶν τῆς ἀρχαιότητος στοιχεῖον κατέχομεν πρὸς ἀκριβῆ καθορισμὸν τοῦ ἔτους τῆς γεννήσεως τοῦ 'Αλεξάνδρου Α'. Πλήν, ἱστορικά τινα γεγονότα, χρονολογικῶς καθωρισμένα, παρέχουν εἰς ἡμᾶς ἱκανὰς ἐνδείξεις περὶ τῆς κατὰ τὴν ἐποχὴν τούτων κατὰ προσέγγισιν ἡλικίας τοῦ 'Αλεξάνδρου Α'. Ἰδιαίτερον ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου σημασίαν ἔχει ἡ ἐν τῇ αὐτῇ τῶν Αἰγῶν σφαγὴ τῶν Περσῶν ἀπεσταλμένων, περὶ τῆς ὁποίας γίνεται λόγος κατωτέρω¹. Ἡ μεγάλη πολεμικὴ ἐπιχείρησις τοῦ Δαρείου πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ Αἴμου (Σκυθίας), ὡς καὶ ἡ ἐν συνεχείᾳ διὰ τμήματος τῆς Περσικῆς στρατιᾶς ἐκστρατεία τοῦ Ἀρταβάζου πρὸς τὴν Θοράκην καὶ τὴν Μακεδονίαν τοποθετοῦνται περὶ τὸ ἔτος 512 π.Χ.². Ὁ Ἡρόδοτος πληροφορεῖ σαφῶς ἡμᾶς ὅτι ὁ πρωταγωνιστὴς τῶν ἐκτυλιχθέντων τότε ἐν τῇ ἀνακτόρῳ τῶν Αἰγῶν δραματικῶν γεγονότων, τῆς διὰ τεχνάσματος σφαγῆς τῶν Περσῶν μεγιστάνων, βασιλόποις 'Αλέξανδρος ἦτο ἀκόμη νεαρῶτατος ἐφηβος καὶ δὲν εἶχεν εἰσέτι πείραν τῶν ἀνθρωπίνων κακῶν (« ἄτε νέος τε ἐὼν καὶ κακῶν ἀπαθὴς »)³. Ἄλλως τε καὶ ἡ ὅλη περὶ τοῦ ἐπεισοδίου τούτου ἀφήγησις τοῦ Ἡροδότου, ἐὰν ληφθῇ κατὰ γράμμα ὑπ' ὅψιν ὡς ἀπηχοῦσα ἱστορικὰ γεγονότα, παρέχει περὶ τοῦ 'Αλεξάνδρου εἰκόνα παρατόλμου νεανίου, ὁ ὁποῖος ἐν τῇ παραφύρῳ ὁρμῇ, ἀλλὰ καὶ τῇ νεανικῇ ἀπειρίᾳ του προέβαινε εἰς πράξεις, αἱ ὁποῖαι δύνανται μὲν νὰ θαυμάσθωσιν ὡς ἡρωϊκαί, ἀλλ' ἡδύναντο νὰ οδηγήσουν εἰς συμφορὰς ἢ καὶ εἰς πλήρη καταστροφὴν τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους. Ἀλλὰ καὶ ὁ τρόπος τῆς ἐξοντώσεως τῶν Περσῶν ἀπεσταλμένων διὰ τοῦ τεχνάσματος τῶν νεανιῶν, περιβεβλημένων γυναικεῖα ἐνδύματα καὶ σιτῶν εἰς τὴν θέσιν τῶν ἡγεμονίδων, ἐνέχει τι τὸ λίαν νεανικόν. Οὕτως, ἐκ τῆς ὅλης ταύτης ἀφηγήσεως τοῦ Ἡροδότου δυνάμεθα νὰ συναγάγωμεν ὅτι ὁ 'Αλέξανδρος κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην δὲν εἶχεν ἡλικίαν ἄνω τῶν 18 ἐτῶν. Ὅσον δὲ καὶ ἂν λάβωμεν ὑπ' ὅψιν τὴν πρῶτον ἀνάπτυξιν τῶν Μακεδόνων, τὴν ἀπὸ παιδικῆς ἡλικίας ἀσκήσιν εἰς τὰ ὅπλα καὶ τὴν ἀνατροφὴν καὶ αὐτῶν τῶν βασιλοπαίδων ἐντὸς τοῦ κόλπου κοινωνίας εἰθισμένης εἰς καθημερινὰ αἵματηρά δρώματα, χωρὶς ὑπολογισμὸν τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς, καὶ πάλιν δὲν

1. Βλ. κατωτ., κεφ. Β'.

2. Ὁ Ἡρόδοτος, ἐκ τῶν περιγραφῶν καὶ μόνον τοῦ ὁποίου εἶναι γνωστὴ ἡ Σκυθικὴ ἐκστρατεία τοῦ Δαρείου (βιβλ. IV καὶ V), δὲν παρέχει ἐπακριβεῖς ἐνδείξεις περὶ τοῦ χρόνου διεξαγωγῆς αὐτῆς. Ὡς ἀνώτατον δυνατόν χρονικὸν ὄριον (terminus a quo) ταύτης θεωρεῖται τὸ ἔτος 514 π.Χ., κατώτατον δὲ (terminus ante) τὸ ἔτος 510 π.Χ. Ἡ μᾶλλον πιθανὴ χρονολογία εἶναι ἡ τοῦ ἔτους 512 π.Χ. (βλ. W. W. How - J. Wells, ἑ.ἀ., τ. I, σ. 429).

3. Ἡροδότ. V, 19.

δυνάμεθα νὰ σκεφθῶμεν, ὅτι ὁ 'Αλέξανδρος ἦτο δυνατόν νὰ πράξῃ ὅσα ἀποδίδει εἰς αὐτὸν ὁ 'Ηρόδοτος εἰς ἡλικίαν κάτω τῶν 15 ἐτῶν. Κατὰ συνέπειαν καὶ ἐφ' ὅσον λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὡς ἐνέχουσαν ἱστορικὴν βᾶσιν τὴν ἀφήγησιν ταύτην τοῦ 'Ηροδότου, πρέπει νὰ θεωρήσωμεν τὸν 'Αλέξανδρον ὡς κατὰ τὸ ἔτος 512 π.Χ. ἔχοντα ἡλικίαν μεταξὺ 15 καὶ 18 ἐτῶν. Οὕτω τοποθετοῦμεν τὴν γέννησιν αὐτοῦ μεταξὺ τῶν ἐτῶν 530 καὶ 527 π.Χ.¹

Ἐν σχέσει πρὸς τὴν διάπλασιν τῆς προσωπικότητος καὶ τὴν ἐν γένει ἐκτίμησιν τῆς θέσεως αὐτοῦ ἐν τῇ καθόλου 'Ελληνικῇ ἱστορίᾳ, δύναται νὰ γίνῃ ἐν τινι μέτρῳ καὶ τηρουμένων τῶν ἀναλογιῶν χρόνου καὶ περιστάσεων, παραλληλισμὸς τοῦ 'Αλεξάνδρου Α' καὶ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Ἀμύντου πρὸς τοὺς ἐνδόξους ἀπογόνους των βασιλεῖς τῆς Μακεδονίας, τὸν Φίλιππον καὶ τὸν Μέγαν 'Αλέξανδρον. Ὁ Φίλιππος ἤσκησε πανελλήνιον πολιτικὴν, ἐπιτυχὼν διὰ τῆς δυνάμεως καὶ τῶν πολιτικῶν μηχανευμάτων νὰ ἡγεμονεύσῃ τῆς 'Ελλάδος. Ἄλλ' ὁ Ἀμύντας ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας, ὁ ὁποῖος, κατὰ τὰ ἐξ ἱστορικῶν πηγῶν δεδομένα, ἐστράφη πρὸς τὸν ἑλληνικὸν κόσμον, ἀνεμείχθη εἰς ἐσωτερικὰ ζητήματα τῶν δημοκρατικῶν πόλεων τῆς νοτίου 'Ελλάδος καὶ ἐνεκαίνιασε τὴν ἑλληνικὴν πολιτικὴν τῶν Ἀργεαδῶν ἀπογόνων του, ἡ ὁποία εἶχεν ὡς περίλαμπρον ἐπιστέγασμα τὴν ἡγεμονίαν

1. Τὸ ὄνομα 'Αλέξανδρος ἦτο ἕως τότε λίαν σπάνιον, ἂν μὴ ἄγνωστον, ἐν τῇ ἀρχαίᾳ 'Ελληνικῇ ἱστορίᾳ. Ἐν τῇ πραγματικότητι, ἐξ ὅσων γνωρίζομεν, δὲν ἀνευρίσκειται εἰμὴ παρ' Εὐσέβιῳ 'Αλέξανδρος ὡς δέκατος βασιλεὺς τῆς Κορίνθου, τοποθετούμενος ὡς σύγχρονος τοῦ πρῶτου βασιλέως τῆς Μακεδονίας Καρανίου, ἦτοι περὶ τὰ τέλη τοῦ 9ου π.Χ. αἰῶνος (Εὐσ. Χρον. ἐκδ. Schoene, τ. I, Series Regum, 13 κατὰ μετάφρ. ἐκ τῆς Ἀρμεν εἰς τὴν Λατίν. : « anno tertio regni Alexandri regis Corinthiorum Macedonibus regnat Primus ». Βλ. καὶ ἡμετέραν μελέτην « Ἀργεάδαι - Τημενίδαι » ἔ.ἀ., σελ. 89. Πλὴν, δὲν δύναται νὰ λεχθῇ μετὰ βεβαιότητος ὅτι τὰ περὶ Βακχιαδῶν βασιλέων τῆς Κορίνθου καὶ ἰδιαιτέρως τοῦ βασιλέως 'Αλεξάνδρου, μνημονευομένου μόνον ἐν πηγῇ λίαν μεταγενεστέρᾳ ὡς ὁ Εὐσέβιος, ἀνήκουν αὐστηρῶς εἰς τὴν ἱστορίαν ἢ μετεβλήθησαν ὑπὸ τῆς παραδόσεως. Ἐπομένως θὰ ἦτο λίαν παρακεκινδυνευμένη ἡ γνώμη ὅτι οἱ Ἀργεάδαι ἔφερον τοῦτο εἰς Μακεδονίαν ἐκ τῆς πρὸ ἀμνημονεύτων χρόνων ἀπομακρύνσεώς των ἐκ τῶν λοιπῶν Δωρικῶν φύλων, γνώμη ἡ ὁποία θὰ ἀνεξήτει ἔρεισμα εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι οἱ Βακχιαδαὶ βασιλεῖς τῆς Κορίνθου ἐθεωροῦντο, ὡς καὶ οἱ βασιλεῖς τῆς Μακεδονίας, ἀπόγονοι τοῦ Ἡρακλέους. Ἐὰν θεωρήσωμεν τοῦτο ὡς καθαρῶς τοπικῆς Μακεδονικῆς προελεύσεως, ὡς Περδικκας, Ἀμύντας, Φίλιππος, Ἀλκέτας, Ἀέροπος, Πτολεμαῖος, Παρμενίων, Φιλώτας κ.λ.π.), ὀφείλομεν νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι δὲν ἀνευρίσκειται μέχρι τῆς ἐποχῆς ταύτης μεταξὺ τῶν γνωστῶν ὀνομάτων, τὰ ὁποία ἀποδίδει ἡ παράδοσις εἰς μέλη τοῦ βασιλικοῦ οἴκου τῆς Μακεδονίας.

Ὡς 'Αλέξανδρος φέρεται πολλάκις ἐν τῇ 'Ιλιάδι ὁ υἱὸς τοῦ Πριάμου Πάρις, καί, προφανῶς κατ' ἐπίδρασιν τῆς 'Ιλιάδος, παρ' Αἰσχύλῳ ('Αγ. 61, 363). Τὸ ὄνομα 'Αλέξανδρος ἔχει ὡς πρῶτον συνθετικὸν τὴν ρίζαν ἐκ τοῦ ῥήματος ἀλέκω (μέσον ἀλέξομαι), ὅπερ σημαίνει διώκω, ἀπομακρύνω. Ἐπομένως, 'Αλέξανδρος ση-

τῆς Μακεδονίας ἐπὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου καὶ τὴν ἐν ὀνόματι τῶν ἰδεωδῶν καὶ τῶν παραδόσεων τούτου κατάρτησιν τῆς Ἀσίας. Ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος ('Αλέξανδρος Γ') ἐν ὀνόματι τῶν ἰδεωδῶν καὶ τῶν παραδόσεων τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου ἐξώρμησε πρὸς τὴν Ἀσίαν καὶ διὰ τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος κατέστησε μόνιμον τὴν διὰ τῆς σπάθης κατάρτησιν, πραγματοποιήσας οὕτω τὸν ἐξελληνισμόν τοῦ ἀρχαίου κόσμου. Ἀλλ' ὁ μακρινὸς αὐτοῦ πρόγονος Ἀλέξανδρος Α', ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας, ὁ ὁποῖος ἐπεσκέφη τὴν Ἑλλάδα καὶ ἔζησεν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου. Μετέσχεν εἰς τοὺς ἀγῶνας καὶ τὰς ἄλλας κατ' ἐξοχὴν ἔθνικὰς ἐκδηλώσεις τῶν Ἑλλήνων, ἔλαβε προσωνυμίας διαδηλούσας τὸ πανελλήνιον αὐτοῦ φρόνημα καὶ διεκήρυξε πανηγυρικῶς τὴν ἑλληνικὴν ἐκ τῶν Τημενιδῶν τοῦ Ἀργεῦος καταγωγὴν του. Ἐτι πλέον, ὁ Ἀλέξανδρος Α' προσέφερεν ὑπηρεσίας εἰς τοὺς Ἕλληνας κατὰ τὰς πλέον δραματικὰς στιγμὰς τοῦ ἔθνικοῦ των βίου, κατὰ τὸν ἐναντίον τῶν Περσῶν ἀγῶνα διὰ τὴν ἐλευθερίαν των. Οὕτως, ἡ περίοδος αὕτη τῆς Μακεδονικῆς ἱστορίας, ἀντικείμενον ἐρεῦνης τῆς παρουσίας μελέτης, δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς ἡ ἀπαρχὴ σημαντικῶν ἐξελίξεων, αἱ ὁποῖαι ἤκησαν ἀποφασιστικὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς καθόλου ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους.

μαίνει ὁ διώκων, ὁ ἀπομακρύνων, καὶ κατ' ἐπέκτασιν ὁ ὁμείνων, ὁ ὑπερασπιζόμενος τοὺς ἄνδρας. Κατὰ τὸν Wilamowitz (Euripides, Heracles², II, N. 23) τὸ ὄνομα Ἀλέξανδρος ἀνήκει εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν Μακεδονικῶν κυρίων ὀνομάτων, τὰ ὁποῖα οἱ Μακεδόνες εὐγενεῖς ἔλαβον διὰ τὰ τέκνα των ἐκ τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας καὶ τῶν παναρχαίων ἑλληνικῶν μύθων, ἰδίως τῶν ἀνευρισκομένων ἐν τῇ Ὀμηρικῇ ποιήσει, εἰς ἐποχὴν κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ βασιλικὴ αὐλὴ τῶν Αἰγῶν ἐστράφη μετ' ἐνθουσιασμοῦ πρὸς ἐκπολιτισμὸν διὰ τῶν ἑλληνικῶν Γραμμάτων καὶ ἡσπάζετο πᾶν τὸ συνδέον ἀμέσως αὐτὴν πρὸς τὰς παναρχαίας ἑλληνικὰς παραδόσεις. Ἐὰν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὴν ἐκδοχὴν ταύτην, ἀμφισβητουμένην ἐν τούτοις ὑπὸ πολλῶν νεωτέρων ἐρευνητῶν, πρέπει νὰ πιστεῦσωμεν ὅτι ὑπὸ τοῦ Ἀμύντου ἐχρησιμοποιήθη διὰ τὸν υἱόν του ὄνομα ἀποδιδόμενον ἐν τῇ Ἰλιάδι εἰς τὸν Πάριν, ὁ ὁποῖος ἐν τούτοις πᾶν ἄλλο ἢ ἐδικαιολόγει τοῦτο, μὴ ἀνήκων εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν « διωκόντων ἄνδρας » δηλαδὴ τῶν γενναίων πολεμιστῶν, ἀλλ' εἰς ἐκείνην τῶν μαλθακῶν ἐροτιδῶν. Ἀλλ' ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, ἡ προτίμησις τοῦ Ἀμύντου θὰ ἡδύνατο νὰ ἀποδοθῇ εἴτε εἰς μὴ ἐπαρκῆ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην κατανόησιν τοῦ βαθυτέρου ἐξ ἐτυμολογίας νοήματος τῶν λέξεων τῆς ἐποποιίας, εἴτε εἰς τὸ πατρικὸν φίλτρον, τὸ ὁποῖον παρωμοίαζε πρὸς νέον Πάριν τὸν φυσικῆς καλλονῆς παῖδα. Δέον νὰ σημειωθῇ ὅτι ἡ λέξις Ἀλέξανδρος ἀνευρίσκεται ἐν τῇ ἀρχαιότητι καὶ ὡς ἐπίθετον, ἴσως ἀκριβέστερον, ὡς προσηγορικόν. Ἡ Ἡρα καλεῖται ἐνίοτε ἀλέξανδρος, ὡς ἀπομακρύνουσα τοὺς ἄνδρας (Πανσ. II, II, I — Σχόλ. Πινδ. X, 30 — Βλ. R.E. ἐν λ. Ἡρα, τ. I', 1913, στ. 371). Ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ταύτην, ὡς προσηγορικὸν τοῦ πολέμου, συναντᾶται ἅπαξ ἐν τῇ ἀρχαιότητι ἐν ἐλεγείῳ ἀνευρισκομένῳ παρὰ Διοδώρῳ (XI, 14, 2-5) ὡς χαραχθέντι ἐν μνημείῳ, τὸ ὁποῖον ἐστῆθη ἐν Δελφοῖς ὡς φόρος εὐγνωμοσύνης πρὸς τὸν Δία καὶ τὸν Ἀπόλλωνα διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ ἱεροῦ κατὰ τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Περσῶν (βλ. κατωτ. ἐν κεφαλ. I').

Δυσκόλως θὰ κατενοεῖτο ἡ Μακεδονικὴ δύναμις ἐπὶ Φιλίππου καὶ ἡ ἐπὶ τοῦ ἀρχαίου κόσμου κυριαρχία τοῦ μεγάλου 'Αλεξάνδρου, ἂν ὁ 'Αλέξανδρος Α' δὲν ἔθετε τὰ θεμέλια τῆς Μακεδονικῆς δυνάμεως διὰ τῆς συγκροτήσεως μεγάλου καὶ συμπαγοῦς κράτους καὶ τοῦ προσανατολισμοῦ τῶν Μακεδόνων ἐθνικῶς καὶ πολιτικῶς πρὸς τὴν ὁλότητα τοῦ 'Ελληνισμοῦ.

Μολονότι δὲν κατέχομεν ἡλεγμένα ἱστορικὰ στοιχεῖα περὶ τῆς κατὰ τοὺς παιδικοὺς χρόνους ἑλληνικῆς ἀνατροφῆς τοῦ 'Αλεξάνδρου Α', ὡς ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα κατέχομεν προκειμένου περὶ τοῦ Μεγάλου 'Αλεξάνδρου, δυνάμεθα νὰ συναγάγωμεν σχετικὰ συμπεράσματα ἐκ τῆς μετέπειτα πολιτείας καὶ τῶν ἐν γένει ἐκδηλώσεων τοῦ βίου αὐτοῦ. Ἐφηβος εἰσέτι καὶ ἀντιμετωπίζων τὴν κτηνώδη καὶ ὅλως ἀντίθετον πρὸς τὰ ἑλληνικὰ ἦθη συμπεριφορὰν τῶν Περσῶν μεγιστάνων, φέρεται ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου ὡς προτάξας τὴν ἑλληνικὴν του καταγωγὴν. Ἐν νεορᾷ εἰσέτι ἡλικίᾳ ἐπισκέπτεται τὰ πανελλήνια ἱερὰ καὶ μετέχει τῶν πανελληνίων ἀγώνων ὡς Ἕλληνα, διακηρύσσων τὴν ἐκ τῶν Τημενιδῶν τοῦ Ἀργεῦς προέλευσιν τῆς οἰκογενείας του. Αἰτιολογεῖ τὴν κατὰ τὰς πλέον κρισίμους στιγμὰς τοῦ κατὰ τῶν Περσῶν ἀγῶνος παροχὴν μυστικῶν πληροφοριῶν πρὸς τοὺς Ἕλληνας διὰ τῆς φυλετικῆς ταυτότητος καὶ τῆς ἐθνικῆς ἀλληλεγγύης. Ἐπισκέπτεται τὰς Ἀθήνας, ἔνθα ἰδιαιτέρως ἐξετιμῆθη τὸ ἑλληνικὸν αὐτοῦ φρόνημα καὶ τυγχάνει ἰδιαιτέρων ἐκεῖ τιμῶν, ἀνακηρυσσόμενος καὶ πρόξενος, εἰς ἐποχὴν κατὰ τὴν ὁποίαν εἶχεν ἀρχίσει ὁ πνευματικὸς ὄργασμος τοῦ χρυσοῦ αἰῶνος καὶ εἶχον τεθῆ τὰ θεμέλια τῆς Δημοκρατίας. Δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐκτιμηθῇ καὶ νὰ τιμηθῇ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ὑπὸ τοῦ πολιτικοῦ καὶ πνευματικοῦ περιβάλλοντος τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν, εἰμὴ ὡς προσωπικότης διακρινομένη διὰ πνευματικὰ χαρίσματα καὶ πανελλήνιον φρόνημα¹. Ἀλλὰ καὶ αὕτῃ ἡ προσωνυμία τοῦ «Φιλέλληνας», διὰ τῆς ὁποίας ἔμεινε γνωστὸς ἐν τῇ ἱστορίᾳ, μαρτυρεῖ ὅτι ἐν τῇ κοινῇ συνειδήσει τοῦ τότε ἑλληνικοῦ κόσμου ἐπεκράτει ἡ πεποίθησις ὅτι ἐπρόκειτο περὶ προσωπικότητος πανελληνίου φρονήματος, ἀποδειχθέντος διὰ λόγων καὶ πράξεων, τοῦτο δὲ δὲν θὰ ἦτο δυνατόν, ἂν δὲν εἶχε λάβει ἀνάλογον ἀνατροφήν καὶ παίδευσιν ἀπὸ παιδικῆς ἡλικίας.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐκτεθέντων δυνάμεθα νὰ συναγάγωμεν ὅτι ἡ ἀνατροφή, τὴν ὁποίαν ὁ 'Αλέξανδρος Α' ἔλαβε κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν ἐν τῇ βασιλικῇ αὐτῇ τῶν Αἰγῶν, ἦτο λίαν ἐπιμεμελημένη, καθ'αυτὸ δὲ ἑλληνικὴ. Ὁ πατὴρ τοῦ 'Αλεξάνδρου Ἀμύντας, βασιλεύσας ἐπὶ ἡμισυν περιόπου αἰῶνα καὶ ἀντιμετωπίσας ἐπιτυχῶς οὐ μόνον τὰς προσβολὰς τῶν περισφιγγόντων πανταχόθεν τὸ Μακεδονικὸν κράτος βαρβάρων καὶ τὰς ὑπονομεύσεις τῶν λοιπῶν ἐν Μακεδονίᾳ ἡγεμόνων, ἀλλὰ καὶ τὴν πρώτην ἀπὸ

1. Τὰ γεγονότα, τὰ ὁποῖα ὑπαινισσόμεθα ἐνταῦθα, ἐκτίθενται λεπτομερῶς ἐν συνεχείᾳ, ἔνθα μνημονεύομεν καὶ τὰς σχετικὰς πηγὰς.

'Ασίας φοβεράν θύελλαν τῆς ἐπιδρομῆς τῶν Περσῶν, ἀπέδειξεν ὅτι ἦτο ἀνὴρ μεγάλης φρονήσεως, λογικῆς καὶ πείρας. Ἄνευ ἀμφιβολίας, θὰ ἐφρόντισε νὰ δώσῃ εἰς τὸν ἡγεμονόπαιδα διάδοχον τοῦ Μακεδονικοῦ θρόνου ἀνάλογον πρὸς τὸ ὕψηλόν ἀξίωμα, διὰ τὸ ὅποιον τὸν προώριζεν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰς περιστάσεις ἀνατροφῆς. Ἐμπεποτισμένος ὁ ἴδιος ὑπὸ τῶν ἐλληνικῶν παραδόσεων, τὰς ὁποίας ἔτρεφον ἀδιαλείπτως οἱ θρύλοι τῆς καταγωγῆς ἐκ τῶν Τημενιδῶν, καὶ τῆς ἐκ τοῦ Ἄργους μεταναστεύσεως τῶν προγόνων του, δὲν θὰ παρέλειπε νὰ δώσῃ πρακτικὴν ἔννοιαν εἰς τὰς οἰκογενειακὰς αὐτὰς παραδόσεις, εἰς ἐποχὴν κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ Μακεδονικὴ πολιτικὴ ἐφαίνετο προσανατολιζομένη πρὸς τὸν ἐλληνισμόν τοῦ Νότου. Ἐξ ἄλλου ἡ Μακεδονία εὐρίσκετο ἤδη ἐν ἀμέσῳ ἐπαφῇ μετὰ τῶν ἀναπτυχθεισῶν ἐν Χαλκιδικῇ καὶ κατὰ μῆκος τῶν λοιπῶν μακεδονικῶν παραλίῶν ἐλληνικῶν ἀποικιῶν. Τοῦτο ἐδημιούργει ἤδη σοβαρὰ προβλήματα διὰ τὸ Μακεδονικὸν κράτος, τὸ ὅποιον ἀπεκλείετο ἐκ τῆς φυσιολογικῆς αὐτοῦ ἐξόδου πρὸς τὸ Αἰγαῖον καὶ ὑφίστατο τὸν ἀντίκτυπον τῶν διαμαχῶν τῶν ἐλληνικῶν πόλεων, ἐκδηλουμένων πολλὰκις εἰς τὰ μακεδονικὰ αὐτὰ παράλια. Πλὴν αἱ γειτνιάζουσαι αὐταὶ ἐλληνικαὶ ἀποικίαι τοῦ βορείου Αἰγαίου εἶχον ἤδη σημειώσει πολλὰς προσόδους οὐ μόνον εἰς πολιτικὴν ἐξέλιξιν, ἀλλὰ καὶ εἰς πολιτισμόν. Τὸ γεγονός ὅτι αἱ μᾶζαι τοῦ Μακεδονικοῦ λαοῦ, ἀπαρτιζόμεναι ἐκ γεωργῶν καὶ ποιμένων καὶ τελοῦσαι σχεδὸν ἀδιακόπως ἐν πολεμικῷ συναγεμῷ διὰ τὴν ἄμυναν τῆς χώρας, εὐρίσκοντο ἐν ἐκπολιτιστικῇ καθυστερήσει, δὲν σημαίνει ὅτι ἡ μετὰ τῶν ἐλληνικῶν ἀποικιῶν τῶν παραλίῶν ἐπαφὴ δὲν συνετέλει εἰς βαθμιαίαν ἄνοδον τοῦ ἐκπολιτιστικοῦ ἐπιπέδου ἀνωτέρας τινὸς κοινωνικῆς τάξεως, καὶ ἰδίως τῆς ἐν τῇ αὐτῇ τῶν Αἰγῶν.

Οὐδὲν γνωρίζομεν περὶ τῶν προσώπων, τὰ ὁποῖα ἐχρησίμευσαν ὡς διδάσκαλοι εἰς τὸν Ἀλέξανδρον Α'. Ἀλλ' ἡ πρόσκλησις τούτων ἐκ τῶν ἐλληνικῶν ἀποικιῶν τῶν παραλίῶν ἢ ἀκόμη καὶ ἐξ Ἑλλάδος, μέσῳ τούτων, ἦτο λίαν εὐχερὴς. Περὶ τὰ μέσα τοῦ 5ου αἰῶνος εἰς τὰ Ἀβδηρα, τὴν Θάσον, τὰ Στάγειρα καὶ τὰς λοιπὰς ἐλληνικὰς πολιτείας τοῦ βορείου Αἰγαίου ἀναφαίνονται ἰσχυραὶ ἐλληνικαὶ πνευματικαὶ προσωπικότητες, ὡς ὁ Πρωταγόρας, ὁ Δημόκριτος καὶ ἄλλοι, ἀποκτήσασαι πανελλήνιον φήμην. Τοῦτο παρέχει τὴν βεβαιότητα, ὅτι ἤδη ἀπὸ μακροῦ χρόνου, πάντως εἰς ἐποχὴν περιλαμβάνουσαν τὴν περίοδον τῆς νεότητος τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἔζων εἰς τὰ ἀποικίας αὐτὰς πολλοὶ πνευματικῶς προηγμένοι Ἕλληνες, θεμελιούντες τὸν μετέπειτα ἀναπτυχθέντα πολιτισμόν καὶ ἱκανοὶ νὰ χρησιμεύσουν ὡς διδάσκαλοι εἰς τὸν ἡγεμονόπαιδα τῆς Μακεδονίας.

Κατὰ ταῦτα, δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος Α', ἂν δὲν εἶχε διδασκάλους ἐπιφανεστάτους φιλοσόφους, ὡς ὁ Ἀριστοτέλης, ὁ ὁποῖος ἐχρησίμευσεν ὡς διδάσκαλος τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, εἶχε πάντως ἀπὸ τῶν πρώτων βημάτων Ἑλλήνας παιδαγωγούς ἐκ τῶν ἐπιφανεστέρων τῆς ἐποχῆς

ἐκείνης. Οἱ Ἕλληνες οὗτοι λόγιοι θὰ ἐδίδαξαν εἰς τὸν μέλλοντα βασιλέα τῆς Μακεδονίας τὴν ἀλάνθαστον καὶ κατὰ τοὺς ἰσχύοντας ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι κανόνας χρῆσιν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης. Ἡ γλῶσσα, τὴν ὁποίαν ὠμίλουν οἱ Μακεδόνες, ἦτο ἐν καθυστέρήσει, παραμένουσα ἀρχέγονος ἑλληνικὴ δωρικοῦ τύπου διδάκτος, ἐπηρεασμένη ἐν τῇ προφορᾷ ἐκ τῶν γλωσσῶν τῶν γειτόνων μὴ ἑλληνικῶν λαῶν καὶ χρησιμοποιοῦσα ἰδιωματισμούς, τοὺς ὁποίους εἴτε διетήρει ἐν χρήσει ἀπὸ παλαιωτάτων χρόνων, εἴτε εἶχε λάβει ἐξ ἄλλων λαῶν ἀναμειχθέντων καὶ ἀφομοιωθέντων κατὰ τὰς μεγάλας μεταναστεύσεις¹. Βεβαίως ἐν τῇ αὐτῇ τῶν Αἰγῶν ὠμιλεῖτο καθαρωτέρα πως καὶ ὀρθοτέρα εἰς συντακτικούς καὶ φωνητικούς κανόνας ἑλληνικῇ. Ἀλλὰ καὶ πάλιν δὲν θὰ ἦτο νοητὸν εἰς ἡμᾶς τὸ ἱστορικῶς διαπιστούμενον γεγονός ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος, εἰς ἐποχὴν δηλαδή, κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ Μακεδόνες ἔζων εἰσέτι ὅλως ἀπομεμονωμένοι ἀπὸ τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων, ὠμίλει δημοσίᾳ εἰς πανελληνίους ἀγῶνας, ἐπεσκέπτετο τὰς Ἀθήνας, ἀνελάμβανε διπλωματικὰς ἀποστολάς, ὑποχρεούμενος νὰ ἐκφωνῇ ἐνώπιον τοῦ δήμου λόγους, κ.λ.π., χωρὶς οὐδένα νὰ σκανδαλίσῃ ἐκ ξενιζούσης προφορᾶς ἢ κακοῦ χειρισμοῦ τῆς γλώσσης, ἂν δὲν εἶχε διδαχθῇ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα ἀπὸ παιδικῆς ἡλικίας.

Ἐκτὸς τοῦ καλοῦ χειρισμοῦ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, οἱ Ἕλληνες διδάσκαλοι τοῦ ἡγεμονόπαιδος τῆς Μακεδονίας θὰ ἐδίδαξαν αὐτὸν γενικώτερον τὰ ἑλληνικὰ γράμματα, τὴν ἑλληνικὴν ἱστορίαν, τὰς ἑλληνικὰς παραδόσεις καὶ τοὺς θρύλους τῆς Ὀμηρικῆς ποιήσεως. Ἄνευ ἀμφιβολίας, ἐδιδάχθη ὅλως ἰδιαιτέρως τὰς παραδόσεις ἐκείνας περὶ Ἡρακλέους καὶ Ἡρακλειδῶν τοῦ Ἀργεῖου, ἐκ τῶν ὁποίων ἐφέρετο καταγομένη ἡ βασιλικὴ οἰκογένεια τῆς Μακεδονίας καὶ τὰς ὁποίας προέτασσε πάντοτε μεθ' ὑπερφηφανείας, ὥς ἄλλωστε ἐπραττεν, ἓνα καὶ ἥμισυν αἰῶνα βραδυτέρου καὶ ὁ ἀπόγονος αὐτοῦ Ἀλέξανδρος ὁ Μέγας.

Οὕτως, ὁ Ἀλέξανδρος ἐγαλουχήθη διὰ τῶν ἑλληνικῶν θρύλων καὶ παραδόσεων καὶ ἀπὸ τῶν πρώτων νεανικῶν χρόνων εἶχεν ἐμφωλευθῇ ἐν αὐτῷ πανελληνίον φρόνημα, τὸ ὅποion δὲν ἔπαυσε νὰ ἐκδηλοῖ ἀνὰ πᾶσαν περίστασιν καθ' ὅλον τὸν μακρὸν βίον του. Παρὰ τὰς δεινὰς περιστάσεις τῆς ἐποχῆς, κατὰ τὴν ὁποίαν ἔζησεν, περιστάσεις, αἱ ὁποῖαι ἔθεσαν αὐτὸν ἐπ' ἀρκτεῖον χρόνον ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τῶν βαρβάρων τῆς Ἀσίας, παρέμεινε πάντοτε Ἕλλην τὴν ψυχὴν καὶ τὸ φρόνημα καὶ μετὰ τινος ἐπιδεικτικοῦ ἐνθουσιασμοῦ ἐνεφάνιζε πάντοτε ἑαυτὸν ἐν τῷ πλαισίῳ τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου.

1. Βλ. ἡμετέραν μελέτην « Ἡ γλῶσσα τῶν Μακεδόνων κατὰ τὰς ἱστορικὰς πηγὰς », ἔ.ἀ.

Β' — Η ΠΕΡΣΙΚΗ ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΕΙΣ ΑΙΓΑΣ ΚΑΙ Η ΨΙΔΗ ΕΠΙΚΥΡΙΑΡΧΙΑ ΤΩΝ ΠΕΡΣΩΝ

Καθ' ὃν χρόνον ὁ 'Αλέξανδρος διῆγε τὰ πρῶτα νεανικά του ἔτη ἐν τῇ αὐτῇ τῶν Αἰγῶν, ἀσκούμενος εἰς τὴν πολεμικὴν τέχνην καὶ πιθανώτατα συνεχίζων ἀκόμη τὴν ἑλληνικὴν του ἐκπαίδευσιν, ἐγένετο ἡ πρώτη μεγάλη ἐπιδρομὴ τῶν Περσῶν, ἡ ὁποία παρ' ὀλίγον νὰ συντρίψῃ τὸ Μακεδονικὸν κράτος. Τότε ἔλαβον χώραν ἐν τῇ αὐτῇ τῶν Αἰγῶν δραματικὰ γεγονότα, τὰ ὁποῖα ἀφηγείται μετὰ πολλῆς γραφικότητος ὁ Ἡρόδοτος καὶ τῶν ὁποίων πρωταγωνιστὴς ἐμφανίζεται ὁ νεαρὸς 'Αλέξανδρος. Τὰ γεγονότα ταῦτα ἀπετέλεσαν τὸ θέμα ἰδιαίτερας πραγματείας ἡμῶν, καθ' ὅσον εἶναι τὰ πρῶτα ἐξ ἱστορικῶν πηγῶν διαπιστούμενα περὶ Μακεδονίας καὶ δύνανται νὰ χαρακτηρισθοῦν ὡς ἡ ἀπαρχὴ τῆς ἐν ἑλληνικῷ πλαισίῳ ἱστορίας τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους¹. Ἐν τούτοις, θεωροῦμεν σκόπιμον καὶ ἐνταῦθα νὰ ἐκθέσωμεν ταῦτα δι' ὀλίγων, διότι δὲν θὰ παρείχομεν ἄλλως καθολικὴν εἰκόνα τῆς προσωπικότητος καὶ τῆς ἐν γένει δράσεως τοῦ 'Αλεξάνδρου Α'.

Κατὰ τὸ ἔτος 512 π.Χ. ὁ Δαρεῖος μετὰ μεγάλης στρατιᾶς ἐξώρμησεν ἀπὸ τῆς Μ. Ἀσίας διὰ τοῦ Βοσπόρου πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ Αἴμου καὶ τὰ ἐνδότερα τῆς Σκυθίας. Ὑποχρεωθεῖς, πρὶν καταλάβῃ αὐτὸν ὁ χειμὼν, νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Ἀσίαν, ἄφησε τὸν Μεγάβαζον μετὰ ὀγδοήκοντα χιλιάδων Περσῶν καὶ τῆς ἀποστολῆς τὸ μὲν ὅπως στερεώσῃ τὴν περσικὴν ἀρχὴν ἐν Θράκῃ δι' ἐπαναφορὰς εἰς ὑποταγὴν τῶν ἐξεγεθέντων λαῶν, τὸ δὲ ὅπως ἐπεκτείνῃ τὴν περσικὴν κυριαρχίαν πρὸς τὴν Παιονίαν καὶ τὴν Μακεδονίαν. Ὁ Μεγάβαζος, ὑποχρεωθεῖς νὰ παραμείνῃ εἰς σημεῖον τῆς Παιονίας οὐ μακρὰν τῆς λίμνης Πρασιάδος, ὁπόθεν διεξῆγε σφοδρὰν ἀπλὴν κατὰ τῶν Παιόνων, ἀπέστειλεν εἰς Μακεδονίαν πρεσβεῖαν ἐξ ἑπτὰ ἐπιφανῶν Περσῶν, ὅπως ζητήσῃ γῆν καὶ ὕδωρ, σημεῖα ὑποταγῆς εἰς τὸν Μέγαν βασιλέα².

Ὁ Ἀμύντας, στερούμενος ἱκανῶν δυνάμεων πρὸς ἀντιμετώπισιν τῆς ἰσχυρᾶς περσικῆς στρατιᾶς καὶ φοβούμενος εἰσβολήν, ἡ ὁποία θὰ εἶχεν ὡς βέβαιον ἀποτέλεσμα τὴν συντριβὴν τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους καὶ τὸν ὄλεθρον τῆς οἰκογενείας του, ἠναγκάσθη νὰ δεχθῇ ὑποταγὴν καὶ προσέφερε βασιλικὴν φιλοξενίαν εἰς τοὺς ἀπεσταλμένους ξένους μεγιστᾶνας. Ἀλλ' οἱ

1. Ἀπαρχὴ τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους καὶ σφαγὴ τῶν Περσῶν ἐν περ. « Πλάτων » 1958.

2. Ἐκ τῆς ἀφηγήσεως τοῦ Ἡροδότου (V, 17) πρέπει νὰ πιστεῦσωμεν ὅτι ἡ Περσικὴ στρατιὰ τοῦ Μεγάβαζου εἶχε στρατοπεδεύσει οὐχὶ πολὺ μακρὰν τῆς Μακεδονίας, ἡδύνατο δὲ αὕτη διὰ τῆς Πρασιάδος λίμνης καὶ τοῦ Δυσόρου ὄρους νὰ εἰσβάλλῃ εὐκόλως. Τοῦτο ἐξηγεῖ καὶ τὴν ἀγωνίαν τοῦ Ἀμύντου ὡς καὶ τὰς σκληράς, ἐπὶ θυσίᾳ τῶν Μακεδονικῶν ἐθίμων, ὑποχωρήσεις πρὸς ἀποφυγὴν τῆς εἰσβολῆς.

Πέρσαι οὗτοι, εἰθισμένοι εἰς εὐωχίας καὶ κραιπάλας καὶ προφανῶς συμπεριφερόμενοι ὡς κυρίαρχοι πρὸς ὑποτεταγμένους, ἀπέβαλον πάντα χαλινόν, ἐπιβαλλόμενον ἐκ στοιχειωδῶν κανόνων φιλοξενίας. Ἀφοῦ ἐμεθύσθησαν ἐν συμποσίῳ, ἀπήτησαν παρὰ τοῦ Ἀμύντου, νὰ προσέλθουν καὶ μετάσχουν τῆς εὐωχίας αἱ σύζυγοι, ἀδελφαὶ καὶ ἄλλαι γυναῖκες τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας. Ὁ Ἀμύντας, φοβούμενος τὴν ἐκδικητικὴν τῶν μανίαν καὶ πιθανῶς μὴ φανταζόμενος ὅτι ἡ μέθη τῶν Περσῶν θὰ ὠδήγει εἰς τὰ ἐν συνεχείᾳ ἐκτυλιχθέντα γεγονότα, παρετήρησε μετὰ δυσφορίας ὅτι δὲν ἐπεκράτει ἐν Μακεδονίᾳ ἡ συνήθεια νὰ μετέχουν αἱ γυναῖκες τῶν εὐωχιῶν τῶν ἀνδρῶν, ἀλλὰ τελικῶς ὑπέκυψε καὶ διέταξε νὰ προσέλθουν αὗται εἰς τὸ συμπόσιον. Οὕτω, αἱ περιγίπισσαι προσῆλθον καὶ ἔλαβον θέσιν ἐν τῷ μέσῳ τῶν συμποσιαζόντων.

Οἱ ἐν πλήρει μέθῃ διατελοῦντες Πέρσαι μεγιστᾶνες, εὐθύς ὡς ἠτένισαν τὰς ὥρας Μακεδονίδας, ἀπήτησαν νὰ καθήσουν αὗται πλησίον τῶν καὶ ἐπεχείρησαν ἀσέμνους χειρονομίας, μὴ ἀποκρύπτοντες τὰς κτηνώδεις ἐπιθυμίας τῶν.

Ὁ ἀτυχὴς Ἀμύντας εὐρίσκετο ἐν τραγικῇ ἀμχανίᾳ περὶ τοῦ πρακτέου, ὅτε ἐμφανίζεται ἐπὶ σκηνῆς τοῦ ἡροδοτείου δράματος ὁ μετέχων τοῦ συμποσίου υἱὸς αὐτοῦ Ἀλέξανδρος. Ὁ νεαρώτατος βασιλόπαις ἀπαιτεῖ παρὰ τοῦ γηραιοῦ πατρός του¹ νὰ ἀποχωρήσῃ ἀμέσως, διότι ὤφειλε νὰ μεταβῇ πρὸς ἀνάπαυσιν λόγῳ τοῦ υπερβολικοῦ γήρατος, ἀλλὰ καὶ διότι δὲν ἦτο πρέπον νὰ παρίσταται εἰς τοιαύτην κραιπάλην. Αὐτὸς θὰ προσέφερεν εἰς τοὺς φιλοξενουμένους ὅ, τι ἐχρεάζοντο! Ὁ Ἀμύντας ἀντιλαμβάνεται τὸ βαθυτέρον νόημα τῶν λόγων τοῦ νεαροῦ υἱοῦ του καί, φοβούμενος καταστρεπτικὰς συνεπείας ἐκ τολμηρᾶς τινος πράξεώς του, δοκιμᾶζει νὰ τὸν ἀποτρέψῃ, ἀλλὰ τελικῶς,

1. Ἡ ἀφήγησις τοῦ Ἡροδότου παρέχει τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ἡ ὅλη στάσις τοῦ Ἀμύντου ἐν τῷ ζητήματι τῆς ἀποστολῆς καὶ τῆς συμπεριφορᾶς τῶν Περσῶν μεγιστάνων ἦτο ἐπιηρεασμένη ἐκ τοῦ προβεβηκότος τῆς ἡλικίας του, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν υἱόν του Ἀλέξανδρον, ὁ ὁποῖος ἐμφανίζεται νεαρὸς ἔφηβος καὶ συνιστᾷ εἰς τὸν πατέρα του νὰ ἀποχωρήσῃ πρὸς ἀνάπαυσιν λόγῳ τῆς ἡλικίας του (Ἡροδ. V, 19: « εἶχε τῇ ἡλικίᾳ ἀπὼν τε ἀναπαύεο »). Παρὰ ταῦτα, δυσκόλως θὰ ἐδεχόμεθα ὅτι κατὰ τὸ ἔτος 512 π.Χ. ὁ Ἀμύντας εὐρίσκετο ἐν λίαν προβεβηκυῖᾳ ἡλικίᾳ, ἐξ αὐτῆς τῆς λογικῆς ἐξετάσεως τοῦ πράγματος. Φέρεται βασιλεύσας μέχρι τοῦ ἔτους 498 π.Χ. ἥτοι 16 εἰσέτι ἔτη, οὕτω δὲ θὰ ἔπρεπε νὰ ὑποθέσωμεν ὅλως σπανίαν μακροβιότητα, ἐὰν ἤδη τῷ 512 εὐρίσκετο ἐν βαθεῖ γήρατι. Ἐκτὸς τούτου, ὁ Ἀμύντας εἶχε καὶ ἄλλα δύο τέκνα, τὴν Γυγαίαν καὶ τὸν Ἀρριδαῖον. Καὶ ὑποτιθεμένου ὅτι ἡ Γυγαία ἦτο μεγαλυτέρας ἡλικίας, ὁ Ἀρριδαῖος ἀσφαλῶς θὰ ἦτο νεώτερος τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὁ ὁποῖος, ὡς διάδοχος, ἦτο ὁ πρεσβύτερος. Ἀφοῦ δὲ προσδιορίζομεν τὴν ἡλικίαν τοῦ Ἀλεξάνδρου 15 ἕως 18 ἐτῶν, πρέπει νὰ εἶχε μικροτέραν ἡλικίαν ὁ Ἀρριδαῖος. Οὕτως, ὁ Ἀμύντας κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἦτο μὲν προβεβηκυῖας ἡλικίας, ἀλλ' οὐχὶ εἰς βαθὺ γήρας.

μετὰ τὰς ἀπαραιτήτους πατρικὰς συστάσεις, ἀποχωρεῖ. Τότε ὁ 'Αλέξανδρος στρέφεται πρὸς τοὺς Πέρσας, τοὺς ὁποίους διαβεβαίῳ ὅτι αἱ γυναῖκες ἐκεῖναι ἦσαν εἰς τὴν ἀπόλυτον διάθεσίν των καὶ ἡδύναντο νὰ συνευνασθοῦν μετ' αὐτῶν κατ' ἀπόλυτον ἐκλογὴν καὶ ἀρέσκειαν. Προηγουμένως ὁμοῦς ἔπρεπε νὰ ὀδηγήσῃ αὐτὰς εἰς τὸ λουτρόν, διὰ νὰ τὰς ἐπαναφέρῃ πρὸς τούτους εὐθὺς κατόπιν.

Οἱ Πέρσαι περιπίπτουν εἰς πλεκτάνην καὶ συνεχίζουν τὴν κτηνώδη μέθην ἐν ἀναμονῇ τοῦ λουτροῦ. Μετὰ τινα χρόνον ὁ 'Αλέξανδρος ἐπιστρέφει προσκομίζων τὰς «γυναῖκας» μετὰ κεκαλυμμένου ὑπὸ πέπλων προσώπου καὶ τοποθετεῖ αὐτὰς πλησίον τῶν Περσῶν, λέγων πρὸς τούτους: «ὦ Πέρσαι, οἴκατε πανδαισίῃ τελέῃ ἰστιγῆσθαι· τὰ τε γὰρ ἄλλα, ὅσα εἰχομεν, καὶ πρὸς τὰ οἶά τε ἦν ἐξευρόντας παρέχειν, πάντα ὑμῖν πάρεστι, καὶ δὴ καὶ τόδε τὸ πάντων μέγιστον, τὰς τε ἑωυτῶν μητέρας καὶ τὰς ἀδελφεὰς ἐπιδαψιλευόμεθα ὑμῖν, ὥς παντελῶς μάθητε τιμώμενοι πρὸς ἡμέων τῶν πέρ ἔστε ἄξιοι, πρὸς δὲ καὶ βασιλεῖ τῷ πέμψαντι ἀπαγγείλητε ὥς ἀνὴρ Ἕλλην, Μακεδῶν ὕπαρχος, εὐὺμέας ἐδέξατο καὶ τραπέζῃ καὶ κοίτῃ»¹.

Οἱ Πέρσαι, προφανῶς λόγῳ τῆς πλήρους μέθης ἐν τῇ ὁποίᾳ διетέλουν, δὲν ἀντελήφθησαν τὴν εἰρωνεῖαν τῶν λόγων τοῦ βασιλόπαιδος, οὐδ' ἄλλως πὼς ὑπόπτευσάν τι τὸ ἀνώμαλον. Αἱ προσαχθεῖσαι «γυναῖκες» δὲν ἦσαν αἱ Μακεδονίδες πριγκίπισσαι, αἱ ὁποῖαι εἶχον ἥδη ἀποσυρθῇ εἰς τὰ διαμερίσματά των, ἀλλὰ νεαροὶ καὶ καλλίσωμοι Μακεδόνες, περιβεβλημένοι γυναικεῖας ἐσθῆτας καὶ ἀποκρύπτοντες ἐγχειρίδια. Εὐθὺς ὥς οὗτοι ἐπλησίασαν τοὺς Πέρσας, ἐπληξαν αὐτοὺς διὰ τῶν ἐγχειριδίων, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δὲν θὰ ἦτο πολὺ δύσκολον λόγῳ τῆς μέθης, ἐν τῇ ὁποίᾳ διетέλουν. Τὴν σφαγὴν τῶν μεγιστάνων Περσῶν ἠκολούθησεν ἡ αἰφνιδιαστικὴ ἐξόντωσις πάντων τῶν ἐν ἄλλῃ αἰθοῦσῃ εὐωχομένων μελῶν τῆς ἀκολουθίας των.

Τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο θὰ εἶχεν, ἄνευ ἀμφιβολίας, τὰς καταστρεπτικὰς συνεπειάς, τὰς ὁποίας ἤδη ἐφοβεῖτο ὁ 'Αμύντας· διότι ὁ Μεγάβαζος, πληροφоруόμενος τοῦτο, δὲν θὰ παρέλειπε νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ νὰ σπεύρῃ τὸν ὄλεθρον ἐξ ἐκδικητικῆς μανίας. Κατ' εὐτυχίαν διὰ τὸ Μακεδονικὸν κράτος σύμπτωσιν, ἡ Περσικὴ στρατιὰ ὑπέστη σφοδρὰς ἐπιθέσεις καί, προφανῶς φοβουμένη φθορὰν ἐκ κυκλώσεως, ὑπεχώρησεν ἐν τάχει πρὸς τὴν Θράκην. Ἐκεῖθεν, ἐκ φόβου ἀποκλεισμοῦ λόγῳ καταστροφῆς τῶν γεφυρῶν τοῦ Βοσπόρου, διέβη πρὸς τὴν Ἀσίαν. Οὕτως, ὁ Μεγάβαζος ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Περσίαν, χωρὶς νὰ πληροφоруητῇ τὴν οἰκτρὰν τύχην τῶν ἀπεσταλμένων εἰς Μακεδονίαν Περσῶν μεγιστάνων.

Παρήρχετο ὁμοῦς ὁ χρόνος καὶ οἱ Πέρσαι μεγιστάνες δὲν ἐπέστρεφον.

1. Ἡροδ. V, 20.

Ὡς ἐκ τούτου ἐκρίθη σκόπιμον νὰ σταλῇ δευτέρα πρεσβεία, ὅπως πληροφορηθῇ περὶ τῆς τύχης τῆς πρώτης. Τῆς πρεσβείας ταύτης ἡγήθη αὐτὸς ὁ υἱὸς τοῦ Μεγαβάου Βουβάρης. Ἀσφαλῶς, ὅτε ἔφθασεν εἰς Μακεδονίαν ἡ νέα πρεσβεία τῶν Περσῶν, ἡ θέσις τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας κατέστη λίαν κρίσιμος. Κατὰ τὸν Ἡρόδοτον, ἡ ὑπόθεσις ἐτακτοποιήθη τελικῶς διὰ δωροδοκίας τῶν Περσῶν ἀπεσταλμένων καὶ διὰ τοῦ γάμου τῆς κόρης τοῦ Ἀμύντου καὶ ἀδελφῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου Γυγαίας μετὰ τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς Περσικῆς ἀποστολῆς Βουβάρη. Τὸ τελευταῖον τοῦτο, ἀπολύτως ἐξηκριβωμένον ἱστορικὸν γεγονός, φαίνεται ὅτι ἀπετέλεσε τὴν βασικὴν αἰτίαν, ἵνα ριφθῇ εἰς τὴν λήθην ἡ δραματικὴ ἐκείνη περιπέτεια τῆς σφαγῆς τῶν πρώτων ἀπεσταλμένων μετὰ τῆς ἀκολουθίας των. Οἱ Πέρσαι μεγιστάνες ἐκολακεύοντο πάντοτε εἰς σύναψιν συγγενικῶν σχέσεων μετ' ἀριστοκρατῶν Ἑλλήνων, οἱ ὅποιοι ἀνῆγον τὴν καταγωγὴν των εἰς τοὺς Ὀλυμπίους θεούς. Ὁ βασιλικὸς οἶκος τῆς Μακεδονίας ἐθεωρεῖτο ὡς εἷς ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων τῆς οἰκουμένης καὶ διεκήρυσσε τὴν ἀπὸ τοῦ Διὸς καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἡρακλέους προέλευσίν του. Ὁ Βουβάρης θὰ ἐκολακεύθῃ πολὺ λαμβάνων σύζυγον τὴν θυγατέρα τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας. Φαίνεται ὅμως ὅτι καὶ ἐγοητεύθῃ ὑπερβαλλόντως ἐκ τῶν θεληγῆτων τῆς ὠραιότητος Μακεδονίδος πριγκιπίσσης.

Ὁ πολὺπειρος Ἀμύντας καὶ ὁ πολυμήχανος υἱὸς του Ἀλέξανδρος θὰ ἐξεμεταλλεύθησαν μετὰ μεγάλης τέχνης τὸν ἀπρόοπτον αὐτὸν ἔρωτα καὶ τὸν ἐπακολουθήσαντα γάμον τοῦ νεαροῦ Πέρσου μεγιστάνος μετὰ τῆς Γυγαίας, ἡ ὁποία θὰ κατηχήθῃ πρὸ τῆς ἀναχωρήσεώς της ἐπαρκῶς δι' ἄσκησιν τῆς ἐπιρροῆς της πρὸς ὄφελος τῆς οἰκογενείας της. Ὁ Βουβάρης, ἐπιστρέφων μετὰ τῆς ὥραιας συζύγου του εἰς Περσίαν καὶ φέρων συγχρόνως τὴν δῆλωσιν ὑποταγῆς τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας εἰς τὸν Μέγαν βασιλέα, θὰ εὔρε τρόπον νὰ τακτοποιήσῃ τὴν ὑπόθεσιν τῆς ἐξαφανίσεως τῶν πρώτων ἀπεσταλμένων Περσῶν μεγιστάνων εἴτε αἰτιολογήσας ἀρκούντως τὴν ἐξόντωσιν των λόγῳ τῆς συμπεριφορᾶς των, εἴτε ἀποδώσας τὸν θάνατόν των εἰς ἄλλα αἷτια. Εἰς τὴν περίστασιν αὐτὴν ἐθριάμβευsen ἡ μακεδονικὴ διπλωματία, ἐγκαινιάσασα, μίαν σχεδὸν χιλιετηρίδα προηγουμένως, τὰς μεθόδους τῆς διπλωματίας τῶν αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου. Ἡ παράδοσις ἑλληνομακεδονίδος πριγκιπίσσης εἰς βάρβαρον μεγιστᾶνα καὶ ἡ ἀναχώρησίς της διὰ τὴν μακρινὴν χώραν τοῦ Μεγάλου βασιλέως, ἴσως νὰ ἐθεωρήθῃ ἐν ἀρχῇ θυσία διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς πατρίδος της. Ἀλλ' ἐν συνεχείᾳ ἀπέβη λίαν ὠφέλιμος καὶ ἐχρησίμειυσεν ὡς μέσον πρὸς εὐρυτέραν ἐξυπηρέτησιν τῶν συμφερόντων τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους. Ὁ Βουβάρης, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς συζύγου του, συνεδέθη στενῶς καὶ εἰλικρινῶς μετὰ τοῦ ἀνελθόντος ὀλίγον βραδυτέρον εἰς τὸν μακεδονικὸν θρόνον γυναικαδέλφου του Ἀλεξάνδρου, τοῦ ὁποίου ἐχρησίμειυσε τρόπον τινὰ ὡς πρεσβευτῆς παρὰ τῇ Περσικῇ αὐλῇ. Ὁ Βουβάρης ἀπέ-

κτησεν ἐκ τῆς Γυγαίας υἱόν, εἰς τὸν ὁποῖον ἔδωκε τὸ ὄνομα τοῦ πενθεροῦ του Ἀμύντου¹.

Χάρις εἰς τὸν γαμβρόν του αὐτὸν Βουβάρην καὶ τὸν ἐκ τῆς ἀδελφῆς του υἱὸν Ἑλληνοπέρσῃν Ἀμύνταν, ἀμφοτέρους τυγχάνοντας μεγάλης εὐνοίας καὶ τιμῶν ἐκ μέρους τοῦ Μεγάλου βασιλέως, ὁ Ἀλέξανδρος Α', μολονότι οὐδέποτε ὑπηρέτησε πιστῶς τοὺς Πέρσας κατὰ τὴν περίοδον τῶν ἀγῶνων των κατὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ ἀνὰ πᾶσαν εὐκαιρίαν ἐπρόδιδεν αὐτοὺς πρὸς ὄφελος τῶν ὁμοφύλων, ἐπέτυχεν οὐ μόνον νὰ παραμείνῃ ἄθικτον τὸ κράτος του κατὰ τὴν τραγικὴν ἐκείνην περίοδον, ἰδίως κατὰ τὴν θύελλαν τῆς ἀπὸ βορρᾶ ἐπιδρομῆς τοῦ Ξέρξου εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ καὶ ἐπωφελήθη πρὸς ἐπέκτασιν τῶν ὁρίων του².

Ἡ μετὰ μεγάλης γραφικότητος περιγραφή τοῦ ἐπεισοδίου τῆς σφαγῆς τῶν Περσῶν μεγιστάνων ἐν τῇ αὐτῇ τῶν Αἰγῶν, τῆς ἀποστολῆς δευτέρας πρεσβείας, τοῦ γάμου τοῦ Βουβάρη κ.λ.π., ἡμφεσβητήθη ὑπὸ πολλῶν νεωτέρων ἱστορικῶν, χαρακτηριζομένη ὡς ἀνεκδοτολογικὸν κατασκευάσμα τοῦ Ἡροδότου³, ἐστερημένον καὶ αὐτῆς τῆς εὐλογοφανείας. Ἀλλ' ἡ εὐλογοφάνεια οὐδέποτε ὑπῆρξεν ἀσφαλῆς σύμβουλος πρὸς διερεύνησιν καὶ διαπίστωσιν τῆς ἱστορικῆς ἀληθείας, πολλὰ δὲ τῶν διαπιστουμένων ἐξ ἀναμφισβητήτων πηγῶν

1. Ὁ Ἑλληνοπέρσης οὗτος Ἀμύντας, υἱὸς τοῦ Βουβάρη καὶ τῆς Γυγαίας, φέρεται ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου (VIII, 136) κατὰ τοὺς δευτέρους Περσικοὺς πολέμους, ὡς σπουδαῖος μεγιστάν ἐν τῇ Περσικῇ αὐτῇ, ἔχων λάβει ὡς δῶρον παρὰ τοῦ Ξέρξου τὴν μεγάλην φρυγικὴν πόλιν Ἀλάβαστρα καὶ πιθανότατα συνοδεύων τὸν πατέρα του κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Ξέρξου. Τοῦτο ἀναγκαιῶς προϋποθέτει ὅτι κατὰ τὸ ἔτος 480/79 ὁ υἱὸς οὗτος τοῦ Βουβάρη καὶ τῆς Γυγαίας ἦτο ἡλικίας τοῦλάχιστον 25, ἂν μὴ 30, ἐτῶν. Ἐπομένως, ἀποκλείεται καθ' ὁλοκληρίαν ἡ ὑπόθεσις ὅτι ὁ μακεδονο-περσικὸς οὗτος γάμος ἐγένετο κατὰ τὴν δευτέραν μεγάλην περσικὴν ἐπιδρομὴν τοῦ ἔτους 492, οὐδὲ ἂν ἐπὶ βασιλείας τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἀνελθόντος εἰς τὸν θρόνον τῷ 498, πρέπει δὲ κατ' ἀνάγκην νὰ ἀναγάγωμεν τοῦτον εἰς τὴν πρώτην ἐν Θράκῃ ἐγγὺς τῆς Μακεδονίας ἐμφάνισιν τῶν Περσῶν, ἣτοι οὐχὶ μακρὰν τὸν ἔτους 512 π.Χ.

2. Ὁ Ρωμαῖος ἱστορικὸς Ἰουστίνος λέγει ρητῶς, ὅτι ἡ μετὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀγχιστεία τοῦ Βουβάρη, οὐ μόνον παρέσχεν εἰς τὸν πρῶτον τὴν εἰρήνην κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Δαρείου, ἀλλὰ καὶ τὴν μετὰ τοῦ Ξέρξου συμφιλίωσιν ἐπέφερεν. Εἰς τὴν μετὰ τοῦ Βουβάρη συγγένειαν τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀποδίδει ὁ Ἰουστίνος καὶ τὴν ὑπὸ τοῦτου ἐξουσίαν τῶν περιοχῶν μεταξὺ Ὀλύμπου καὶ ὀρέων τοῦ Αἴμου (Justinus Hist. Philippicae, VII, 4. Βλ. λεπτομερέστερον ἐπὶ τοῦ θέματος τοῦτου ἐν κεφ. ΙΑ').

3. Ἡ περιγραφή αὕτη ἀνευρίσκεται παρ' Ἡροδότῳ (V, 19-25). Ἐπίσης ἀνευρίσκεται μετὰ τινων παραλλαγῶν παρὰ τῷ Ρωμαίῳ ἱστορικῷ Ἰουστίνῳ (VII, 4), τοῦ ὁποῦ τοῦ ἔργου τοῦτο εἶναι ἐπιτομὴ τοῦ ἔργου τοῦ Πομπηίου Τρόγου, ἀντλήσαντος ἐκ τῶν ἀπολεσθέντων «Φιλιππικῶν» Θεοπόμπτου τοῦ Χίου. Βλ. λεπτομερῆ περιγραφὴν ἐν τῇ προμνημονευθείσῃ μελέτῃ μου, ἔνθα παρατίθενται τὰ ἐπιχειρήματα τῶν ἀμφισβητούντων τὴν ἀλήθειαν τῆς ἀφηγήσεως τοῦ Ἡροδότου, ὡς καὶ οἱ λόγοι διὰ τοὺς ὁποίους ἡμεῖς κρίνομεν αὐτὴν ὡς κατὰ βάσιν περιλαμβανούσαν ἱστορικὴν πραγματικότητα.

καὶ ἀνεπιδέκτων ἀμφισβήτησεως ἱστορικῶν γεγονότων, θὰ ἐτίθεντο ἐν σοβαρᾷ ἀμφισβήτησει, ἂν ἔλειπον αἱ πηγαὶ αὗται καὶ ἐκρίνοντο μόνον διὰ τοῦ γνώμονος τῆς ἀληθοφανείας. Εἶναι πολὺ πιθανόν, ὅτι ὁ Ἡρόδοτος, ὁ ὁποῖος συνέλεξε μὲν ἐπιτοπῶς τὰς περὶ τοῦ βασιλικοῦ οἴκου τῆς Μακεδονίας πληροφορίας, ἀλλ' ἔγραφε καθ' ἣν ἐποχὴν ὁ Ἀλέξανδρος Α΄ εἶχε καταστή, λόγῳ τῆς κατὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους δράσεώς του, πανελληνίως καὶ λίαν δημοφιλῆς μορφῇ, ὑπερέβαλέ πως τὰ ἐν τῇ πραγματικότητι συμβάντα. Ἐξ ἴσου πιθανὸν εἶναι ὅτι οἱ ἀποδιδόμενοι εἰς τὸν Ἀλέξανδρον λόγοι δὲν ἐλέχθησαν ἀκριβῶς, ὥς εὐρηνται παρ' Ἡροδότῳ. Μένει πάντως αὐτὸ τοῦτο τὸ γεγονὸς τῆς ἐξοντώσεως τῶν Περσῶν μεγιστάνων λόγῳ ἀνηθίκου καὶ ἀντιθέτου πρὸς τὰ Μακεδονικὰ ἥθη διαγωγῆς, γεγονὸς τὸ ὁποῖον δὲν δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς φαντασιώδες, δεδομένου ὅτι ὁ Ἡρόδοτος δὲν ἔγραφε φαντασιώδη, ἀλλὰ συνέγραψεν, ἔστω καὶ ἄνευ κριτικοῦ ἐλέγχου, κατὰ τὰς παρατιθεμένας πληροφορίας, αἱ δὲ πληροφορίες αὗται ἀναφέρονται οὐχὶ εἰς μακρινοὺς θρύλους, ἀλλ' εἰς συμβάντα τῆς προηγουμένης γενεᾶς, τῆς ὁποίας θὰ ὑπῆρχον εἰσέτι ἐπιζῶντες, ὅτε ὁ πατὴρ τῆς Ἱστορίας διῆλθεν ἐκ Μακεδονίας καὶ ἐφιλοξενήθη ὑπὸ τοῦ βασιλέως Ἀλεξάνδρου¹. Πρέπει δὲ νὰ κρίνωμεν τὰ ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου ἐκτιθέμενα γεγονότα ταῦτα ὡς πρὸς τὸ ἀληθοφανὲς ἢ τὸ ἀναληθοφανές, τὸ πιθανὸν ἢ τὸ ἀπίθανον, οὐχὶ βάσει τῶν συγχρόνων ἀντιλήψεων, οὐδὲ καὶ τῶν γνώσεών μας περὶ τοῦ ἀρχαίου ἐλληνικοῦ βίου, ἀλλὰ βάσει τῶν ἡθῶν καὶ τῶν ἐθίμων ἀρχαίου πολεμικῆς κοινωνίας, ὥς ἐκείνῃ τῶν Μακεδόνων, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἡ οἰκογενειακὴ τιμὴ ὠδήγει εὐκόλως εἰς αἱματηρὰ δράματα, οἱ δὲ φόνοι, αἱ ἀντεκδικήσεις καὶ αἱ διὰ τεχνασμάτων ἐξοντώσεις ἦσαν τι τὸ σύνηθες. Τέλος δὲν πρέπει νὰ λησμονῇται, ὅτι ἡ ἀφήγησις τοῦ Ἡροδότου περιλαμβάνει ὡς εὐτυχῇ ἐπίλογον τὸν γάμον τοῦ Βουβάρη μετὰ τῆς Μακεδονίδος πριγκιπίσσης Γυγαίας, γεγονὸς τὸ ὁποῖον εἶναι ἱστορικῶς ἀπολύτως ἐξηκριβωμένον.

Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης τὸ Μακεδονικὸν κράτος δέον νὰ θεωρηθῇ ὡς ὑποτεταγμένον εἰς τοὺς Πέρσας μέχρι πέρας τῶν Περσικῶν πολέμων. Τὸ γεγονὸς τοῦτο γεννᾷ ἱστορικά τινα προβλήματα σχετιζόμενα πρὸς τὸ εἶδος τῆς ὑποταγῆς ταύτης, δεδομένου ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος Α΄ κατὰ τὸ χρονικὸν τοῦτο διάστημα ἐμφανίζεται ὡς Ἕλλην βασιλεὺς τῶν Μακεδόνων, μετέχει τῶν ἀγώνων, λαμβάνει τιμητικοὺς τίτλους ἐκ τῶν ἐλληνικῶν δημοκρατιῶν καὶ διὴ καὶ ἐκ τῆς κατ' ἐξοχὴν ἐχθρᾶς τῶν Περσῶν πόλεως τῶν Ἀθηνῶν, κ.λ.π., ταῦτα δὲ δυσκόλως συμβιβάζονται πρὸς τὴν ιδιότητα ὑποτελοῦς τοῦ Μεγάλου βασιλέως. Ἄνευ ἀμφιβολίας, ἡ ὑποταγὴ αὕτη παρέμεινε θεωρητικὴ, οὐδόλως ἐνοχλοῦσα τοὺς Μακεδόνας. Ἡ Μακεδονία εὐρίσκετο πολὺ μακρὰν τῆς ἀκτίνος τῆς ἐνεργοῦ κυριαρχίας τῶν Περσῶν, παρενετίθεντο δὲ οἱ Παίονες

1. Βλ. ἀνωτ., σ. 226, σημ. 2.

καὶ ἄλλοι διάφοροι Μακεδονικοὶ καὶ Θρακικοὶ λαοί, ἐν διαρκεῖ πολέμῳ διατελοῦντες, παραμένοντες ἀνυπότακτοι ἢ ἐν ὀνομαστικῇ καὶ οὗτοι ὑποταγῇ, παρεμποδίζοντες πᾶσαν τακτικὴν ἐπικοινωνίαν καὶ ἐπιβλεψιν. Βεβαίως ὁ Δαρεῖος, ἀφ' ἧς ἔλαβε γῆν καὶ ὕδωρ ὡς σημεῖα ὑποταγῆς, ἐθεώρει τὴν Μακεδονίαν εἶδος σατραπείας καὶ τὸν βασιλέα τῶν Μακεδόνων κυβερνήτην ἀντιλοῦντα ἐξ αὐτοῦ τὴν ἐξουσίαν του, ὡς οἱ σατράπαι τῆς Ἀσίας. Ἀλλὰ διὰ τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας ἡ ὀνομαστικὴ αὕτη ὑποταγῇ, ἐπιβληθεῖσα ὑπὸ τῆς ἀνάγκης τῶν πραγμάτων, παρεῖχε τὴν ἐθνικὴν ἀσφάλειαν τόσον ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τῶν Περσῶν, τῶν ὁποίων νέα ἐπιδρομὴ ἦτο πιθανὴ ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν, ὅσον καὶ ἀπὸ τῆς τῶν περιστοιχιζόντων πολεμικῶν καὶ ἐν μονίμῳ ἐχθρότητι βαρβάρων λαῶν, ἐνῶ συγχρόνως κατ' οὐδὲν ἠνώχλει τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους του. Διὰ τοὺς γειτονικοὺς λαοὺς καὶ ἐπὶ περισσότερον διὰ τοὺς Ἑλληνας, παρέμενεν, ὡς καὶ πρὶν, ὁ αὐτοκρατορικὸς ἡγεμὼν τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους, κυβερνῶν κατὰ τοὺς προπατορικοὺς νόμους καὶ εἰς οὐδένα ὑποκείμενος πραγματικῶν ἑλεγχον ἐκ μέρους τῶν Περσῶν. Ἰδιαιτέρως ὡς πρὸς τὴν πρώτην περίοδον τῆς βασιλείας τοῦ Ἀλεξάνδρου Α', ἥτοι ἀπὸ τῆς ἀνόδου εἰς τὸν θρόνον μέχρι τοῦ ἔτους 492, ὅτε ἐγένετο ἡ μεγάλη ἐπιδρομὴ τοῦ Μαρδονίου πρὸς τὴν Μακεδονίαν καὶ μέχρι τῆς Θεσσαλίας, δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν ὅτι ἡ ψιλὴ ἐπικυριαρχία τῶν Περσῶν εἶχε παύσει νὰ ὑφίσταται, ἔστω καὶ ὀνομαστικῶς διὰ τοὺς Μακεδόνας. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην εἶχον ἐπαναστατήσῃ αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις τῆς Ἰωνίας καὶ ἡ πρὸς ἀποτίναξιν τοῦ περσικοῦ ζυγοῦ κίνησις τῶν Ἑλλήνων εἶχεν ἐπεκαθῆ ἀπὸ τῶν Μικρασιατικῶν παραλίων καὶ τῶν νήσων μέχρι τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ τῆς Θράκης. Οἱ Πέρσαι κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἦσαν ἀπασχολημένοι μὲ τὴν ἐπανάστασιν αὐτὴν τῶν Ἑλλήνων καὶ τινων λαῶν τῆς Ἀσίας, ἐπανάστασιν, ἡ ὁποία ὑπενόμεινε τὰ θεμέλια τοῦ ἀπεράντου Περσικοῦ κράτους. Ἐπομένως οὔτε τὸν χρόνον, οὔτε τὴν δυνατότητα εἶχον νὰ σκεφθοῦν περὶ διεκδικήσεως τῶν παλαιότερον ἀναγνωρισθέντων δικαιωμάτων ἐπικυριαρχίας των ἐπὶ τῆς Μακεδονίας.

Ὁ Ἀλέξανδρος Α', ἐπωφελοῦμενος ἐκ τῆς καταστάσεως ταύτης, ἡ ὁποία διὰ τινα χρόνον ἡγγυᾶτο ἀπὸ παντὸς κινδύνου νέας περσικῆς ἐπιδρομῆς πρὸς Μακεδονίαν, ἔρριπτεν εἰς τὴν λήθην τὰς παλαιὰς ὑποχρεώσεις ἐναντι τῶν Περσῶν καὶ ἐπεσκέπτετο τὴν Ἑλλάδα ὡς ἡγεμὼν αὐτοκρατορικοῦ κράτους. Ἰδιαιτέρως τὸ ἔτος 496, τῆς 17ης Ὀλυμπιάδος, κατὰ τὸ ὁποῖον νομίζομεν ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἐπεσκέφθη τὴν Ἑλλάδα, εἶχε λάβει χώραν ἡ πυρπόλησις τῶν Σάρδεων καὶ ἡ Ἰωνικὴ ἐπανάστασις συνεχίζετο μεθ' ἱκανῆς ἐπιτυχίας, ὑπῆρχον δὲ εἰσέτι πιθανότητες ὁργανώσεως πανελληνίου ἐκστρατείας κατὰ τῶν Περσῶν πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν Ἑλλήνων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Οὕτως, ἦτο λίαν ἐνδιαφέρον διὰ τὸν Ἀλέξανδρον νὰ εὑρεθῇ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἐν τῷ πανελληνίῳ περιβάλλοντι τῆς Ὀλυμπίας, συγχρόνως δέ, ἐπι-

σκεπτόμενος τὰς Ἀθήνας καὶ ἄλλας πόλεις, νὰ προσεγγίσῃ τὸ ἀπειλούμενον πάντοτε ἐκ νέας περσικῆς ἐπιδρομῆς Μακεδονικὸν κράτος πρὸς τοὺς Ἑλληνας τοῦ Νότου κατὰ τὴν πλέον πρόσφορον στιγμήν.

Βεβαίως ἡ κατάστασις ἐλάμβανεν ἄλλην ὄψιν κατὰ τὰς περιόδους τῆς διὰ Θράκης καὶ Μακεδονίας ἐπιδρομῆς τῶν Περσῶν ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος, ὁπότε ἡ ψιλὴ αὐτὴ ἐπικυριαρχία τῶν Περσῶν μετεβάλλετο εἰς στυγνὴν δεσποτικὴν κυριαρχίαν, μὴ διαφέρουσαν ἐκείνης, ἡ ὁποία εἶχεν ἐπιβληθῇ εἰς τὰς ἑλληνικὰς πόλεις τῆς Μ. Ἀσίας.

Δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστὸν τὸ ἔτος τοῦ θανάτου τοῦ Ἀμύντου καὶ κατ' ἀκολουθίαν τῆς ἀνόδου εἰς τὸν Μακεδονικὸν θρόνον τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἀλεξάνδρου. Ὁ ἐκκλησιαστικὸς καὶ ἱστορικὸς συγγραφεὺς Εὐσέβιος, ὁ ὁποῖος ἠντίλησεν ἐκ πολλῶν πηγῶν τῆς ἀρχαιότητος μὴ διασωθεῖσων, τοποθετεῖ τὸν θάνατον τοῦ Ἀμύντου εἰς τὸ ἔτος 503/2 π.Χ.¹. Ἄλλ' οἱ νεώτεροι ἱστορικοὶ, λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν ἑτέρας ἱστορικὰς ἐνδείξεις, παρατείνουν τὴν βασιλείαν τοῦ Ἀμύντου μέχρι τοῦ ἔτους 498 π.Χ., ὁπότε εἰς τὸ ἔτος τοῦτο πρέπει νὰ τοποθετήσωμεν καὶ τὴν ἀνοδὸν τοῦ Ἀλεξάνδρου Α' εἰς τὸν Μακεδονικὸν θρόνον².

Οἱ ἀνὰ τὸ Περσικὸν κράτος διοικηταὶ-σατράπαι δὲν εἶχον κληρονομικὴν ἐξουσίαν, ἡ ὁποία πάντοτε ἐπῆγαγε ἐκ τοῦ Μεγάλου βασιλέως καὶ εἰς ἣν δὲ περιπτώσιν διεδέχετο ὁ υἱὸς τὸν πατέρα, ἡ διαδοχὴ θὰ ἔπρεπε νὰ λάβῃ χρίσμα νέου διορισμοῦ. Τοιοῦτόν τι δὲν φαίνεται νὰ συνέβῃ προκειμένου περὶ τῆς διαδοχῆς εἰς τὸν Μακεδονικὸν θρόνον. Ὁ Ἀλέξανδρος Α' διεδέχθη ὁμαλῶς τὸν πατέρα του, ὡς συνέβαινε καὶ κατὰ τὸ παρελθὸν ἐν τῇ Μακεδονικῇ βασιλείᾳ, ἀγωνηθείσης τῆς παλαιᾶς δηλώσεως ὑποταγῆς εἰς τοὺς Πέρσας. Ἐξ ἄλλου, κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Ἀμύντου τὸ Περσικὸν κράτος ἀντιμετώπιζε πολλὰς δυσχερείας ἐν Ἀσίᾳ λόγῳ ἐξεγέρσεως πολλῶν λαῶν καὶ πιθανώτατα εἶχεν ἤδη παύσει οἰαδήποτε ἄμεσος ἐπαφὴ τῆς Περσικῆς αὐτῆς μετὰ τῆς Μακεδονίας. Οὕτως, ὁ Ἀλέξανδρος κατὰ τὴν πρώτην ἐξαετίαν τῆς βασιλείας αὐτοῦ, ἦτοι μέχρι τῆς πρώτης μεγάλης ἐπιδρομῆς τῶν Περσῶν διὰ Θράκης πρὸς τὴν Μακεδονίαν ἐν ἔτει 492 π.Χ., ἐβασίλευσεν ὡς Μακεδὼν βασιλεὺς, πᾶν ἄλλο ἢ ἐπιδείξας διαθέσεις δουλικῆς ὑποταγῆς πρὸς τοὺς Πέρσας. Ἡ κατὰ τὰ ἔτη αὐτὰ πολιτεία του ἀποδεικνύει ὅτι εἶχεν ἀποτινάξει καθ' ὁλοκληρίαν πᾶσαν, ἔστω καὶ θεωρητικὴν, ἐξάρτησιν τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους ἐκ τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν.

1. Ἐν τῷ ἀκολουθοῦντι τὸ κείμενον τοῦ Χρονικοῦ τοῦ Εὐσεβίου «Χρονικὴ κανόνι», ἐκδ. J. Karst, Λειψία 1911, σ. 180 κ.ἐ. Βλ. προχείρως τὰ περὶ τῶν πρώτων δέκα βασιλέων τῆς Μακεδονίας κατὰ τὸν «χρονικὸν κανόνα» τοῦ Εὐσεβίου ἐν τῇ ἡμετέρᾳ μελέτῃ «Ἀργεᾶσαι-Τημενίδαι» ἐν Ἑπ. Φιλ. Σχ. Παν. Ἀθηνῶν 1957-1958, σ. 89-94 καὶ 122-125.

2. O. Abel, ἔ.ἀ., σ. 173. — St. Casson, ἔ.ἀ., σ. 177 καὶ 209.

Γ' — Ο ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΕΝ ΟΛΥΜΠΙΑ

'Εφ' ὅσον ἔζη ὁ γέρον βασιλεὺς Ἀμύντας, συντηρητικός, ὑποχρεωμένος νὰ ἀσκῇ τὴν πατροπαράδοτον ἐπιχώριον πολιτικὴν καὶ κατεχόμενος ὑπὸ τοῦ φόβου νέας περσικῆς ἐπιδρομῆς, ὁ Ἀλέξανδρος διήρχετο τὴν νεότητά του μᾶλλον ἐν ἀδρανεΐᾳ. Ἀλλ' ἀφ' ἧς, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς του, ἀνῆλθεν εἰς τὸν Μακεδονικὸν θρόνον, δὲν καθυστέρησε νὰ ἐκδηλώσῃ τὰ ἐνδόμυχα φρονήματά του καὶ νὰ διανοίξῃ διὰ πρώτην φορὰν εἰς τὸ Μακεδονικὸν κράτος ὀρίζοντας ἑλληνικούς, ἐρχόμενος εἰς ἄμεσον ἐπαφὴν μετὰ τῶν Ἑλλήνων. Ὁ ἄλλοτε νεανίας, φονεὺς τῶν Περσῶν μεγιστάνων, ἔζη φαίνεται εἰσέτι ἀκμαῖος ἐν τῇ ψυχῇ του, τὸ δὲ πνεῦμα του δὲν εἶχε παύσει νὰ ὑφίσταται τὴν γοητείαν τῶν θρύλων καὶ τῶν ποιητικῶν παραδόσεων τῆς ἑλληνικῆς μαθήσεως τῶν παιδικῶν του χρόνων. Παρὰ τὸ γεγονός, ὅτι ἡ ἀδελφή του ἔζη ἐν τῇ Περσικῇ αὐτῇ ὥς σύζυγος μεγάλως ἰσχύοντος Πέρσου μεγιστάνου, ἠσθάνετο ἑαυτὸν ἀκραιφνῇ Ἑλλήνα καὶ ἐφλογίζετο ἐκ τῆς ἐπιθυμίας νὰ φέρῃ ἐνεργῶς τὴν Μακεδονίαν ἐντὸς τοῦ πλαισίου τοῦ ἑλληνικοῦ βίου, ἔτι δὲ πλεόν νὰ ἀποδείξῃ τὸ πανελλήνιον αὐτοῦ φρόνημα. Ἡ δὲ ἐπιθυμία νὰ μεταβῇ εἰς Ὀλυμπίαν καὶ μετάσχη τῶν ἀγώνων ἐξηγεῖται καὶ ἐκ τῶν οἰκογενειακῶν αὐτοῦ παραδόσεων. Ἡρακλείδης αὐτός, μετέβαινεν ὥς πρὸς οἰκογενειακὸν προσκύνημα εἰς τὸ πανελλήνιον ἐκεῖνο ἱερόν, τὸ ὁποῖον, κατὰ τὰς πανελληνίους παραδόσεις, ἴδρυσεν ὁ Ἡρακλῆς. Ἐκεῖ, κατὰ γων νίκας καὶ λαμβάνων κλάδον τῆς ἱερᾶς ἐλαίας, τὴν ὁποίαν ἐφύτευσεν ὁ ἐνδοξος πρόγονος, θὰ ἀνευφημεῖτο ὑπὸ τῶν Πανελλήνων καὶ θὰ ἀνεφαίνετο ἄξιος γόνος τοῦ θρυλικοῦ ἥρωος.

Οὕτως, ἐλάχιστον χρόνον μετὰ τὴν ἄνοδον εἰς τὸν θρόνον, ἀποφασίζει νὰ πράξῃ τι, τὸ ὁποῖον οὐδεὶς ἔως τότε εἶχε σκεφθῇ νὰ ἐπιχειρήσῃ ἐκ τῶν Μακεδόνων βασιλέων, ἀλλὰ καὶ μετέπειτα σπανιώτατα ἐπεχειρήθη μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ Φιλίππου. Ἀποφασίζει νὰ ἐπισκεφθῇ τὴν Ἑλλάδα, νὰ γνωρίσῃ προσωπικῶς τὴν πολιτικὴν καὶ κοινωνικὴν ζωὴν τῶν ἑλληνικῶν πόλεων, νὰ θυσιάσῃ εἰς τὰ πανελλήνια ἱερὰ καὶ νὰ μετάσχη εἰς τοὺς πανελληνίους ἀγῶνας. Ἐξ ἱστορικῆς πηγῆς οὐδὲν γνωρίζομεν περὶ τοῦ ταξιδίου τούτου τοῦ Ἀλεξάνδρου Α' ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα ἐκτὸς τῆς ἐπισκέψεως τῆς Ὀλυμπίας καὶ τῆς συμμετοχῆς αὐτοῦ εἰς τοὺς ἀγῶνας. Ἀλλὰ θὰ ἦτο ὅλως παράλογον νὰ σκεφθῶμεν ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος, κατεχόμενος, ὥς εἵπομεν, ὑπὸ πανελληνίου φρονήματος καὶ φλεγόμενος ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας νὰ γνωρίσῃ τὸν ἑλληνικὸν βίον καὶ νὰ ἐπιδειχθῇ ὥς Ἑλλήνα, ἐπεχείρησε τόσον μακρὸν καὶ ἐπιπλέον ταξίδιον ἀπὸ τῆς πρωτευούσης τῆς Μακεδονίας Αἰγῶν, διὰ Θεσσαλίας, κεντρικῆς Ἑλλάδος, Ἀττικῆς κ.λ.π., μέχρις Ὀλυμπίας (ἡ ἔστω ἐν μέρει διὰ θαλάσσης), χωρὶς νὰ ἐπισκεφθῇ καὶ πόλεις καὶ ἱερὰ τῶν Ἑλλήνων. Τοῦ-

ναντίον, λογικὸν εἶναι νὰ πιστεύσωμεν ὅτι ἡ μετάβασις εἰς Ὀλυμπίαν ἀπετέλεσεν ἐπιδιωκομένην εὐκαιρίαν, ἵνα ἐπισκεφθῇ πολλὰς ἑλληνικὰς πόλεις καὶ ἱερά, ἰδίᾳ τὰς Ἀθήνας καὶ τοὺς Δελφούς. Ὡς δὲ θὰ ἐκθῶμεν κατωτέρω, ἔχομεν πολλὰς ἐνδείξεις, ἵνα ὑποστηρίζωμεν, ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἐπεσκέφθη τοὐλάχιστον τὰς Ἀθήνας.

Ὁ Ἡρόδοτος, περιγράφων τὴν ἐμφάνισιν τοῦ Ἀλεξάνδρου Α' ἐν Ὀλυμπίᾳ καὶ τὸ πολύκροτον ἐπεισόδιον ἀποδείξεως τῆς ἑλληνικῆς αὐτοῦ καταγωγῆς, περὶ τοῦ ὁποίου θὰ γίνῃ ἐκτενὴς λόγος κατωτέρω, δὲν καθορίζει περὶ ποίας Ὀλυμπιάδος πρόκειται. Ὡς ἐκ τούτου ὑφίσταται διαφωνία ἐν τῷ χρονολογικῷ καθορισμῷ τῆς Ὀλυμπιάδος ταύτης. Ἄλλοι ὑποστηρίζουν ὅτι ἐπρόκειτο περὶ μιᾶς τῶν δύο Ὀλυμπιάδων μεταξὺ τῶν δύο Περσικῶν ἐν Ἑλλάδι πολέμων, ἥτοι περὶ τῆς 73ης (488 π.Χ.) ἢ τῆς 74ης (484 π.Χ.), ἐνῷ ἄλλοι κατέρχονται εἰς τὴν 76ην, ἥτοι ἀμέσως μετὰ τὸ πέρας τῶν Περσικῶν πολέμων. Πράγματι, ἡ 75ῃ Ὀλυμπιάς (480 π.Χ.), συμπίπτουσα πρὸς τὸ ἔτος κατὰ τὸ ὁποῖον ἐγένετο ἡ μεγάλη ἐπιδρομὴ τοῦ Ξέρξου, ἀποκλείεται ἐν πάσῃ περιπτώσει, διότι ὁ Ἀλέξανδρος Α' ἠκολούθει τὴν Περσικὴν στρατιάν.

Φρονοῦμεν ὅτι οὐδεμία τῶν Ὀλυμπιάδων τούτων δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐκείνη, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Ἀλέξανδρος Α' ἐπεχείρησε τὸ ταξίδιον εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐπεσκέφθη τὴν Ὀλυμπίαν, μετασχὼν εἰς τοὺς ἀγῶνας. Ὡς θέλομεν ἐκθῆσαι κατωτέρω, τὸ ἔτος 492 (72^α Ὀλυμπιάς) ἐγένετο ἡ μεγάλη ἐπιδρομὴ τῶν Περσῶν εἰς Θράκην καὶ Μακεδονίαν, ἡ ὁποία εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν πραγματικὴν ὑποταγὴν τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους. Ἐπομένως, ἀποκλείεται ταξίδιον τοῦ Ἀλεξάνδρου κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο, προϋποθέτον μακροχρόνιον ἀπουσίαν καὶ ἥσυχον κατάστασιν ἐν Μακεδονίᾳ. Ἀλλ' ἐξ ἴσου ἀποκλείονται αἱ Ὀλυμπιάδες 73η (488 π.Χ.) καὶ 74η (484 π.Χ.), δεδομένου ὅτι μετὰ τὴν ἐν ἔτει 490 π.Χ. ἐκστρατείαν τοῦ Δάτιδος καὶ Ἀρταφέρνης κατὰ τῶν Ἀθηῶν, οἰκτρῶς ἀποτυχοῦσαν ἐν Μαραθῶνι, γενομένην ἐν εἵδει ἐκδικητικῆς ἐπιχειρήσεως διὰ τὴν βοήθειαν, τὴν ὁποίαν αὐτὰι παρέσχον εἰς τὴν ἐπανάστασιν τῶν Ἰωνικῶν πόλεων καὶ τὴν πυρπόλησιν τῶν Σάρδεων, αἱ σχέσεις μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Περσῶν ξεστραχύνθησαν, διεφαίνετο δὲ εἰς τὸν ὀρίζοντα ἡ ἐπερχομένη φοβερὰ θύελλα προσεχοῦς ἐπιδρομῆς τοῦ Ξέρξου. Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἡ Μακεδονία, τελοῦσα ὑπὸ τὴν ἄμεσον πλεόν ἐπικυριαρχίαν τῶν Περσῶν, δὲν ἠδύνατο νὰ ἀσκήσῃ ἄλλην, πλὴν τῆς φιλοπερσικῆς, πολιτικῆς, ὃ δὲ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας, τὸν ὁποῖον ὁ Μέγας βασιλεὺς ἐθεώρει ὡς ἓνα τῶν σατραπῶν τοῦ ἀπεράντου κράτους του, δὲν θὰ διεκινδύνευε ποτὲ ταξίδιον εἰς τὴν Ἑλλάδα μετὰ φιλελληνικῶν ἐκδηλώσεων, πράγμα τὸ ὁποῖον θὰ ἐξέθετεν αὐτὸν λίαν ἐπικινδύνως. Ἀλλὰ καὶ ἐκτὸς τούτου, θὰ ἦτο ὅλως παράλογον νὰ σκεφθῶμεν ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος Α', ἀποδειχθεὶς ἐκ τῆς ὅλης πολιτείας του ἀνὴρ μεγάλης εὐφυΐας καὶ πολιτικῆς συνέσεως, θὰ ἐσκέπτετο νὰ ἐπιχειρήσῃ κατὰ τὴν περίοδον ταύτην τὸ μακρι-

νὸν ταξίδιον ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα, ἐνῶ φοβεραὶ θύελλαι εἶχον ἤδη ἐνσκήψει εἰς τὸ κράτος του καὶ ἐπεκρέμαντο ἀπειλαὶ καταστροφῶν.

'Αποκλειομένης καὶ τῆς 75ης Ὀλυμπιάδος, γενομένης κατὰ τὸ ἔτος 480 π.Χ., ὅτε ὁ 'Αλέξανδρος Α' ἠκολούθει τὸν Ξέρξην εἰς τὴν κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἐκστρατείαν, θὰ ἔπρεπε νὰ κατέλθωμεν εἰς τὴν 76ην Ὀλυμπιάδα τοῦ ἔτους 476. Τοῦτο, καθ' ἡμᾶς, ἀποκλείεται ἐκ πλείστων λόγων. Ἐν πρώτοις, λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν, ὡς ἐλέχθη¹, ὅτι κατὰ τὸ ἔτος 512, ὅτε ἐγένετο ἡ καθ' Ἡρόδοτον σφαγὴ τῶν Περσῶν, ὁ 'Αλέξανδρος θὰ ἔπρεπε νὰ εἶχεν ἡλικίαν δεκαπέντε μέχρι δεκαοκτὼ ἐτῶν, κατὰ τὸ ἔτος 476 θὰ ἔπρεπε νὰ ἦεν ἡλικίαν 51 μέχρι 54 ἐτῶν. Ἡ ἡλικία αὕτη οὐδόλως συμβιβάζεται πρὸς τὴν νεανικὴν ὁρμὴν τοῦ 'Αλεξάνδρου νὰ κατέλθῃ εἰς τὸν στίβον καὶ συναγωνισθῇ μετὰ νεαρῶν ἀθλητῶν, ἔτι δὲ περισσότερον πρὸς τὴν πληροφορίαν ὅτι κατήγαγεν νίκην κατὰ τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας εἰς τὸν δρόμον, ἀγώνισμα ἀπαιτοῦν κατ' ἐξοχὴν νεανικὴν ἀντοχήν, ὅλως δὲ ἀπαράδεκτον προκειμένου περὶ προσώπου προκεχωρημένης ἡλικίας. Ἐκτὸς τούτου, ὡς ἐκτίθεται κατωτέρω βάσει τῶν πληροφοριῶν τοῦ Ἡροδότου², ἐκ τῶν μετεχόντων τοῦ ἀγῶνος Ἑλλήνων τινὲς ἐξεπλάγησαν, ὅτε εἶδον τὸν βασιλεῆ τῆς Μακεδονίας ἐν τῷ στίβῳ διεκδικοῦντα νίκην, ἀγνοοῦντες καθ' ὀλοκληρίαν ποῖον ἦτο τὸ πρόσωπον τοῦτο καὶ ἀμφισβητοῦντες καὶ αὐτὸ τὸ δικαίωμα συμμετοχῆς του εἰς τοὺς πανελληνίους ἐκείνους ἀγῶνας. Πλὴν, τοιοῦτον γεγονός φαίνεται ὅλως ἀκατανόητον καὶ ἀπίθανον, ἐὰν συνέβαινε τὸ ἔτος 476 π.Χ., δηλαδὴ μετὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους, ὅτε ὁ 'Αλέξανδρος προσέφερε μεγάλας ὑπηρεσίας εἰς τοὺς Ἕλληνας ὡς Ἕλλην, εἶχεν ἐπισκεφθῇ τὰς Ἀθήνας, εἶχε τύχει μεγάλων τιμῶν, ἀνακηρυχθεὶς πρόξενος καὶ εὐεργέτης καὶ ἐν γένει εἶχε καταστῇ πανελλήνιος καὶ λίαν δημοφιλὴς μορφή. Θὰ ἐθεωρεῖτο ὡς ἀνοίκειος καὶ ἀσεβὴς παρομοία ἔνστασις γινομένη ἐν πανελληνίῳ χώρῳ, προκειμένου περὶ τοῦ 'Αλεξάνδρου, τοῦ ἤδη ἀποκαλουμένου Φιλέλληνος³, καὶ θὰ προεκάλει τὴν ἀντίδρασιν τοῦ κοινοῦ, ἰδιαιτέρως δὲ τῶν παρισταμένων Ἀθηναίων καὶ Σπαρτιατῶν.

Κατὰ ταῦτα, πρέπει νὰ ἀνέλθωμεν εἰς τὴν 71ην Ὀλυμπιάδα, τοῦ ἔτους 496 π.Χ., πρὸς χρονολογικὸν καθορισμὸν τοῦ πρώτου ταξιδίου τοῦ 'Αλεξάνδρου Α' εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τῆς συμμετοχῆς αὐτοῦ εἰς τοὺς ἀγῶνας τῆς Ὀλυμπίας. Καθ' ἡμᾶς, τὸ ἔτος τοῦτο συμβιβάζεται ἀπολύτως πρὸς τὴν λογικὴν ἐξέτασιν τοῦ ζητήματος. Ὁ 'Αλέξανδρος Α' εἶχεν ἀνέλθει εἰς τὸν Μακεδονικὸν θρόνον ἀπὸ βραχείας χρόνου καὶ ἡσθάνετο τὴν ἀνάγκην, ἀνάμεικτον

1. Βλ. ἀνωτ.

2. Βλ. κατωτ., σ. 246.

3. Βλ. κατωτ., κεφ. Γ', ἐνθα καὶ ἐξηγεῖται ἡ ἔννοια τῆς προσωνυμίας « Φιλέλλην », ἀποδιδομένης εἰς Ἕλληνας πανελληνίων αἰσθημάτων.

μετὰ φιλοδοξίας, νὰ γνωρίσῃ τὴν Ἑλλάδα καὶ νὰ γνωρισθῇ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, νὰ ἐπισκεφθῇ τὴν γῆν τῶν οἰκογενειακῶν του παραδόσεων καὶ τῶν θρύλων τῶν Ἀργεαδῶν, νὰ ἐπιχειρήσῃ προσκύνημα εἰς τὰ περιώνυμα πανελλήνια ἱερά, εἰς τὰ ὁποῖα ἐλατρεύοντο οἱ θεοὶ τῶν προγόνων του καὶ ὁ θεωρούμενος ὡς πρόγονός του Ἡρακλῆς, νὰ μετᾶσχῃ τέλος εἰς τοὺς πανελληνίους ἀγῶνας, εἰς τοὺς ὁποίους οἱ νικηταὶ ἐδοξάζοντο δι' ὕμνων τῶν μεγαλυτέρων ποιητῶν τῆς Ἑλλάδος. Ἦτο δὲ καὶ ἡ ἐποχὴ αὕτη ἡ πλέον πρόσφορος, διότι δὲν ἥσθάνετο εἰσέτι τὴν δεσποτικὴν πίεσιν τῶν Περσῶν, ἡ Μακεδονία ἦτο ἥσυχος καὶ αὐτὸς ἦτο εἰσέτι ἐλεύθερος εἰς τὰς κινήσεις του καὶ εἰς τὰς ἐκδηλώσεις συμπαθειῶν πρὸς τοὺς Ἕλληνας. Τέλος ὁ Ἀλέξανδρος κατὰ τὴν 71ην Ὀλυμπιάδα ἦτο σχετικῶς νέος, οὐχὶ πλέον ἢ τριακονταπενταετής, εἶχεν ἀσφαλῶς λάβει ἀπὸ παιδικῆς ἡλικίας ἐπιμεμελημένην διὰ τῶν συνήθων εἰς τοὺς Μακεδόνας πολεμικῶν ἀσκήσεων ἀγωγὴν καλλιέργειας τῶν φυσικῶν αὐτοῦ δυνάμεων καὶ θὰ εἶχε διατηρήσει ἀκεραίαν τὴν νεανικὴν αὐτοῦ ρώμην, ὥστε νὰ δύναται νὰ μετᾶσχῃ μετ' ἐπιτυχίας εἰς πανελληνίους ἀγῶνας.

Τὴν εἰς Ὀλυμπίαν μετᾶβασιν τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τὴν συμμετοχὴν του εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦ δρόμου γνωρίζομεν κυρίως ἐκ τοῦ Ἡροδότου, ἐπιβοηθητικῶς δὲ δύναται νὰ χρησιμεύσουν εἰς ἡμᾶς στοιχεῖά τινα ἐκ μεταγενεστέρων πηγῶν. Ὁ Ἡρόδοτος παραθέτει τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο τρόπον τινὰ ἐν παρεκβάσει, ἀφοῦ ἔχει εἰσαγάγει ἤδη ἐπὶ τῆς ἱστορικῆς σκηνῆς τὸν Ἀλέξανδρον νεαρώτατον ἔφηβον, ἥρωα τῶν αἱματηρῶν γεγονότων τῆς ἐξοντώσεως τῶν Περσῶν ἀπεσταλμένων, γεγονότων τὰ ὁποῖα διὰ μακρῶν περιγράφει ἀμέσως προηγουμένως¹. Ὁ δὲ συγκεκριμένος καὶ ἀπροκάλυπτος σκοπὸς τῆς παρεκβάσεως ταύτης, εἶναι ἡ πανηγυρικὴ ἐμφάνισις τῆς ἑλληνικότητος τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας ἐν εἵδει καὶ προκαταρκτικῆς αἰτιολογίας τῆς κατὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους ἐπιδείξεως ὑπ' αὐτοῦ φιλελληνικῶν φρονημάτων, τὰ ὁποῖα θέλουν ἐξαρθῇ εἰς πολλὰς περιστάσεις ἐν συνεχείᾳ. Ἰδοὺ τὸ σχετικὸν κείμενον τοῦ Ἡροδότου: « Ἑλληνας δὲ εἶναι τούτους τοὺς ἀπὸ Περδίκκω γεγονότας, κατὰ περ αὐτοὶ λέγουσι, αὐτὸς τε οὗτω τυγχάνω ἐπιστάμενος καὶ δὴ καὶ ἐν τοῖσι ὀπισθε λόγοισι ἀποδέξω ὥς εἰσι Ἕλληνες, πρὸς δὲ καὶ οἱ τὸν ἐν Ὀλυμπῇ διέποντες ἀγῶνα Ἑλληνοδίκαι οὕτω ἔγνωσαν εἶναι. Ἀλεξάνδρου γὰρ ἀεθλεύειν ἐλομένου καὶ καταβάντος ἐπ' αὐτὸ τοῦτο οἱ ἀντιθευόμενοι Ἑλλήνων ἐξεργόν μιν, φάμενοι οὐ βαρβάρων ἀγωνιστέων εἶναι τὸν ἀγῶνα

1. Τὸ γεγονός ὅτι ὁ Ἡρόδοτος παραθέτει τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο τῆς συμμετοχῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας εὐθὺς μετὰ τὴν ἐξιστόρησιν τῆς ἐξοντώσεως τῆς Περσικῆς πρεσβείας ἐν Αἰγαῖς καὶ πολὺ πρὸ τῆς μνημονεύσεως τῆς κατὰ τὰ Μηδικὰ δράσεως αὐτοῦ, παρέχει τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ἠκολούθησε χρονολογικὴν σειρὰν ὡς πρὸς τὰ ἀφορῶντα εἰς τὸν Ἀλέξανδρον γεγονότα. Τοῦτο ἐνιασχέει τὴν ἀποψιν ἡμῶν, ὅτι πρόκειται περὶ τῆς 71ης Ὀλυμπιάδος τοῦ ἔτους 496 π.Χ.

ἀλλὰ Ἑλλήνων. Ἀλέξανδρος δὲ ἐπειδὴ ἀπέδεξε ὥς εἴη Ἀργεῖος, ἐκρίθη τε εἶναι Ἕλληνα καὶ ἀγωνιζόμενος στάδιον συνεξέπιπτε τῷ πρώτῳ»¹.

Κατὰ τὴν ἀφήγησιν ταύτην τοῦ Ἡροδότου, ὁ Ἀλέξανδρος προσήλθεν εἰς τὴν Ὀλυμπίαν καὶ κατήλθεν εἰς τὸν στίβον, ὅπως μετάσχη εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦ δρόμου σταδίου. Τότε τινὲς τῶν Ἑλλήνων, οἱ ὅποιοι θὰ μετείχον τοῦ ἀγωνίσματος τούτου, διεκδικοῦντες τὸ πρωτάθλημα, ἠθέλησαν νὰ ἀποκλείσουν τοῦτον, ἀμφισβητήσαντες τὸ δικαίωμα τῆς συμμετοχῆς του. Ἡ ἐνστάσις, ὥς θὰ ἐλέγομεν σήμερον, τῆς νομιμότητος τῆς συμμετοχῆς, συνίστατο εἰς τὸ γεγονός ὅτι τῶν πανελληνίων ἀγῶνων ἐδικαιοῦντο νὰ μετάσχουν μόνον Ἕλληνες, ἐν οὐδεμιᾷ δὲ περιπτώσει βάρβαροι. Εἰς τὸν βασιλεῖα τῆς Μακεδονίας ἡμφεσβητεῖτο οὕτω ἡ ιδιότης τοῦ Ἕλληνος. Εἰς τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας τὰς ἐνστάσεις ἐξεδίκαζον εὐθύς ἀμέσως οἱ Ἑλλανοδίκαι, οἱ ὅποιοι ἦσαν τεταγμένοι εἰς τὴν ἐποπτείαν, τὴν καλὴν διεξαγωγὴν τῶν ἀγῶνων καὶ τὴν λύσιν τῶν ἀναφυομένων διαφορῶν². Ἄνευ ἀμφιβολίας, διὰ τῆς φράσεως «ἀπέδεξε ὥς εἴη Ἀργεῖος», ὁ Ἡρόδοτος ὑπονοεῖ τὴν περὶ τῆς καταγωγῆς τοῦ βασιλικοῦ οἴκου τῆς Μακεδονίας ἐκ τῶν Ἡρακλειδῶν-Τημενιδῶν τοῦ Ἀργεῦς τῆς Πελοποννήσου παράδοσιν, τὴν ὁποίαν παραθέτει ἄλλαχοῦ³, ἥδη δὲ ἐμφανίζει τὸν Ἀλέξανδρον ἐκθέτοντα ταύτην δημοσίᾳ πρὸς ἀποδείξιν τῆς ἐλληνικῆς καταγωγῆς του καὶ κατὰ συνέπειαν τοῦ δικαιώματος αὐτοῦ νὰ μετάσχη τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγῶνων.

Βεβαίως, τῶν ἀγῶνων δὲν ἡδύνατο νὰ μετάσχη οἰοσδήποτε κατερχόμενος κατ' ἀρέσκειαν οἰανδήποτε στιγμὴν αἰφνιδίως εἰς τὸν στίβον. Ἀπαιτεῖτο ἡ δῆλωσις συμμετοχῆς του, ἡ ἀποδοχὴ καὶ ἡ κατάταξις ὑπὸ τῶν Ἑλλανοδικῶν, ὁ ὄρκος, ἡ εἰδικὴ δοκιμασία πρὸς ἐπιλογὴν καὶ ἡ ἐκπλήρωσις ὠρισμένων θρησκευτικῶν καὶ ἄλλων προκαταρκτικῶν προϋποθέσεων. Ἰδιαιτέρως, ὥς πρὸς τὰ τρία πρῶτα τῶν Ὀλυμπίων ἀγωνίσματα, τοῦ δρόμου (ἀπλοῦς δρόμος ἐν σταδίῳ, δίαυλος, δόλιχος), ἀπαιτεῖτο προηγουμένως κλήρωσις πρὸς διαίρεσιν τῶν ἀγωνιστῶν εἰς «τάξεις» ἐκ τεσσάρων μέχρι ἑξ προσώπων, ἵνα οὕτω διεξαχθοῦν καθ' ὁμάδας καὶ δοκιμαστικαὶ ἀσκήσεις, οἱ ἐκ τῶν ὁποίων μόνον ἐξερχόμενοι νικηταὶ μετείχον εἰς τοὺς τελικοὺς ἀγῶνας.

Ἰσως, λόγῳ τῆς σημαίνουσας προσωπικότητος τοῦ Ἀλεξάνδρου, παρο-

1. Ἡροδ. V, 22.

2. «Ἑλλανοδίκαι καλοῦνται οἱ προτεταγμένοι τοῦ ἀγῶνος, ἐπεὶ μόνοις Ἕλλησιν ἀγωνίζονται» (Σχ. Πινδ. Ὀλυμπ. Γ' 21 A), Περὶ τῶν πανελληνίων ἀγῶνων καὶ ἰδιαιτέρως ἐκείνων τῆς Ὀλυμπίας, βλ. E. Norman Gardiner, Greek Athletics, sports and Festivals, London, 1910. — Τοῦ αὐτοῦ, Athletics of the ancient world, Oxford, 1930. — C. Forbes, Greek Physical education, New York, 1929. — B. Schröder, Der Sport im Altertum, Berlin 1927.

3. Ἡροδ. VIII, 137-139. Βλ. ἐκτενῶς ἐν τῇ ἡμετέρᾳ μελέτῃ «Ἀργεῖοι-Τημενίδαι» ἑ.ἀ.

μοίαν τῆς ὁποίας πιθανὸν δὲν εἶχεν ἔδει ἕως τότε ἡ Ὀλυμπία, νὰ ἀπηλλᾶγη οὗτος ὠρισμένων διατυπώσεων συνήθων εἰς τοὺς κοινούς ἀθλητάς, μεταξὺ τῶν ὁποίων περιλαμβάνετο καὶ ἡ ὑποχρέωσις τῆς δι' ἐν παρατάξει, πορπορευομένων τῶν Ἑλλανοδικῶν, εἰσόδου εἰς τὸ στάδιον. Πλήν, νομίζομεν ὅτι δὲν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἀπαλλαγῇ οὗτος τοῦ ὅρκου, τὸν ὁποῖον πᾶς ἀγωνιζόμενος ἐν Ὀλυμπίᾳ ὤφειλε νὰ δώσῃ ἐν τῷ βουλευτηρίῳ, παρέχων οὕτω ἐνώπιον τοῦ ἀγάλματος τοῦ Διὸς Ὁρκίου τὴν ἐνορκον διαβεβαίωσιν ὅτι κέκτῃται πάντα τὰ δικαιώματα τοῦ Ἑλλήνος πολίτου, ὅτι ἐξετέλεσε τὰς ἐπιβαλλομένας προγυμνάσεις καὶ ὅτι θὰ τηρήσῃ κατὰ τοὺς ἀγῶνας τὰς ὑπὸ τῶν νόμων τῆς Ὀλυμπίας ἐπιβαλλομένας ὑποχρεώσεις. Ὅσον καὶ ἂν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι κατὰ τὴν πρὸ τῶν Μηδικῶν ἐποχὴν ταύτην πολλαὶ τῶν ὑποχρεώσεων, αἱ ὁποιαὶ εἶναι εἰς ἡμᾶς γνωσταὶ ἐκ τῶν Ὀλυμπιάδων τῆς μετὰ τὰ Μηδικὰ περιόδου, δὲν εἶχον εἰσέτι καθιερωθῇ, πάντως ὕφίστατο ἡ τοῦ ὅρκου καὶ τινες ἄλλαι, τῶν ὁποίων ἡ ἐκπλήρωσις προϋποθέτει ἀναγνώρισιν τοῦ δικαιώματος συμμετοχῆς πολὺ πρὶν φθάσῃ ὁ ἀθλητὴς μέχρι τοῦ στίβου τὴν ἡμέραν τῶν ἀγώνων.

Ὁ Ἀλέξανδρος δὲν ἦτο ὁ οἰοσθήποτε κοινὸς Ἑλλήν, μεταβάς πρὸς παρὰ κολούθησιν τῶν ἀγώνων ἢ πρὸς συμμετοχὴν, ἀλλὰ μεγάλη προσωπικότης, τῆς ὁποίας ἡ ἐμφάνισις εἰς Ὀλυμπίαν, ἀσφαλῶς μετὰ πολυαριθμοῦ συνοδείας, εἶχε κινήσει τὴν γενικὴν προσοχὴν καὶ προκαλέσει πολὺν θόρυβον. Ἔτι πλεόν, ἡ ἐπιβλητικὴ ἐμφάνισις τοῦ νέου βασιλέως, περιστοιχιζομένου ὑπὸ τῶν γιγαντοσώμων καὶ ἰδιορρυθμῶς ὠπλισμένων Μακεδόνων τῆς ἀκολουθίας του, θὰ εἶχε κινήσει τὸν γενικὸν θαυμασμόν καὶ θὰ ἀπετέλει τὸ « θέμα τῆς ἡμέρας » τῶν ἀπὸ τῶν περάτων τῆς ἑλληνικῆς γῆς συνηγμένων ἐν Ὀλυμπίᾳ Ἑλλήνων. Ὑπὸ τὰς συνθήκας ταύτας ἦτο ἥδη λίαν γνωστὸς εἰς τοὺς Ἑλλανοδικάς, οἱ ὁποῖοι οὐδεμίαν θὰ εἶχον προβάλει ἀντίρρησην ὡς πρὸς τὸ δικαίωμα τῆς συμμετοχῆς αὐτοῦ εἰς τοὺς ἀγῶνας, ἀναγνωρίζοντες οὕτω τὴν ἑλληνικὴν αὐτοῦ ἐθνικότητα, ἄνευ τῆς ὁποίας, ὡς ἐλέχθη ἤδη, ἦτο ἀδύνατος καὶ ἡ ἐκπλήρωσις τῶν προκαταρκτικῶν καὶ προπαρασκευαστικῶν ὄρων. Ἀλλὰ, καὶ ἂν τυχὸν εἶχε γεννηθῇ μεταξὺ τούτων ἀμφιβολία τις, ὁ Ἀλέξανδρος ὤφειλε νὰ εἶχεν ἐνώπιον αὐτῶν ἐκθέσει τὰ τῆς καταγωγῆς του, ὁπότε καὶ θὰ εἶχεν ἤδη ἀναγνωρισθῇ ὡς Ἑλλήν.

Ἐκ τοῦ κειμένου τοῦ Ἡροδότου συνάγεται, ὅτι ἡ ἀντίρρησις ἀνέκυθεν ὅτε ὁ Ἀλέξανδρος, παραδεγμένος ἤδη ὡς μετέχων ἀγωνίσματος ἀθλητῆς, κατήλθεν εἰς τὸν στίβον, ὅπως ταχθῇ ἐν τῇ σειρᾷ τῶν ἀθλητῶν τοῦ δρόμου σταδίου. Τότε τις ἢ τινες τῶν ἀθλητῶν, πιθανῶς καθ' ἣν στιγμὴν οἱ κήρυκες, κατὰ τὰς διατάξεις τῶν ἀγώνων, ἐκήρυττον τὸ ὄνομα καὶ τὴν πατρίδα ἐκάστου ἀγωνιστοῦ, ἐξήτησαν τὸν ἀποκλεισμόν του δι' ἀμφισβητήσεως τοῦ δικαιώματος συμμετοχῆς, ὡς ἀνήκοντος τούτου ἀποκλειστικῶς εἰς Ἑλλήνας.

Εἰς τὴν Ὀλυμπίαν συνέρρεον πρὸς παρακολούθησιν τῶν ἀγώνων ἡ

συμμετοχὴν εἰς τούτους Ἕλληνας οὐ μόνον τῆς κυρίως Ἑλλάδος, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀποικιῶν τοῦ Εὐξεινίου, τῶν Μικρασιατικῶν πόλεων, τῶν Ἀφρικανικῶν παραλίων, τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος, τῶν ἀπωτέρων πρὸς τὴν Δυτικὴν Μεσόγειον ἀποικιῶν, καὶ ἐν γένει ἀπὸ πάσης γῆς, ἔνθα κατώκουν Ἕλληνας. Πολλῶν ἐκ τούτων αἱ γεωγραφικαὶ καὶ ἱστορικαὶ γνώσεις ἦσαν λίαν περιορισμέναι, ἦτο δὲ φυσικὸν νὰ ὑπάρχουν μεταξὺ αὐτῶν καὶ μὴ γνωρίζοντες καθ' ὁλοκληρίαν τὴν ὑπαρξίν τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους εἰς ἐποχὴν, καθ' ἣν τοῦτο, ἀπομεμονωμένον ἐκεῖθεν τοῦ Ὀλύμπου καὶ περιβαλλόμενον ὑπὸ βαρβάρων λαῶν, εἰς οὐδεμίαν εἶχεν εἰσέτι ἔλθει ἐπαφὴν μετὰ τῶν Ἑλλήνων τοῦ Νότου. Ἡ κατάστασις αὕτη οὐδὲν τὸ παράδοξον ἐνεῖχε κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 5ου αἰῶνος, πάντως πρὸ τῶν Μηδικῶν, μέχρι δὲ τῆς ἐποχῆς ταύτης οὐδεὶς Μακεδὼν εἶχεν ἐμφανισθῇ εἰς Ὀλυμπίαν καὶ οὐδεὶς εἶχε γίνεαι λόγος περὶ Μακεδόνων ἐν πανελληνίοις ἱεροῖς. Κατὰ ταῦτα, οὐδένα δύναται νὰ ἐκπλήξῃ τὸ γεγονός, ὅτι ἐν τῷ μέσῳ τοῦ πανελληνίου ἐκείνου κοινοῦ ὑπῆρχον καὶ τινες ἀγνοοῦντες τοὺς Μακεδόνας καὶ μὴ κατατάσσοντες τὸν βασιλέα των μεταξὺ τῶν δικαιουμένων πρὸς συμμετοχὴν εἰς τοὺς ἀγῶνας Ἑλλήνων. Δὲν πρέπει δὲ νὰ λησμονῇται τὸ γεγονός, ὅτι, κατὰ τὸν Ἡρόδοτον, οἱ ἀμφισβητήσαντες εἰς τὸν Ἀλέξανδρον τὸ δικαίωμα τῆς συμμετοχῆς ἦσαν συναθληταὶ του. Οἱ ἀγῶνες διεξήγοντο μετὰ μεγάλου πάθους, διότι ἡ νίκη ἀνῆγε τὸν ἀθλητὴν εἰς πανελλήνιον προσωπικότητα, ὑμνουμένην ὑπὸ μεγάλων ποιητῶν, ἀπολαύουσαν μεγάλων τιμῶν ἐν τῇ πόλει τῆς γεννήσεως, πολλάκις δὲ καὶ ἀνδριάντος. Ἐπομένως οἱ λοιποὶ συναθληταὶ τοῦ ἀγωνίσματος ἐκείνου εἶχον πᾶν συμφέρον νὰ ἀναζητήσουν ἀφορμὰς πρὸς ἀποκλεισμόν ἐκείνου, ὁ ὁποῖος θὰ ἡμφεσβήτει ἀπὸ τούτων τὴν νίκην.

Ὁ Ἀλέξανδρος ἠδύνατο νὰ ἀναμείνῃ ἡσυχῶς τὴν ἀπάντησιν, τὴν ὁποίαν θὰ ἔδιδον πρὸς τοὺς προβαλόντας τὰς ἀντιρρήσεις ταύτας ἀθλητὰς οἱ Ἑλλανοδίκαι, διὰ τοὺς ὁποίους θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι ἤδη λελυμένος τὸ ζήτημα. Ἀντὶ τούτου, ἐπροτίμησε νὰ ἐκθέσῃ δημοσίᾳ, εἰς ἐπήκοον πάντων τῶν συνηγμένων ἐν Ὀλυμπίᾳ Ἑλλήνων, τὴν παράδοσιν τῶν Τημενιδῶν προγόνων του, οἱ ὅποιοι μετενάστευσαν ἀπὸ τοῦ Πελοποννησιακοῦ Ἄργους εἰς Μακεδονίαν, ἔκτισαν τὰς Αἰγὰς καὶ ἱδρυσαν τὸ Μακεδονικὸν κράτος. Οὕτως, κατὰ τὰς πανηγυρικὰς ἐκείνας στιγμὰς, ὁ Ἀλέξανδρος δὲν ὑπερησπίζετο τόσον τὸ δικαίωμα τῆς συμμετοχῆς του εἰς τοὺς ἀγῶνας, ὅσον ἤρπαζε τὴν εὐκαιρίαν, ἵνα διακηρύξῃ πρὸς τὸ πανελλήνιον τὴν ἐκ τῶν Ἡρακλειδῶν τοῦ Ἄργους καταγωγὴν του, ἀφηγούμενος αὐτὸς ὁ ἴδιος τὴν παράδοσιν. Ἀληθῶς, ἦτο μοναδικὴ εὐκαιρία διὰ τὸν ὑπερήφανον Μακεδόνα νὰ διακηρύξῃ ἐνώπιον τοῦ πανελληνίου ἐκείνου κοινοῦ τὴν θεῖαν καταγωγὴν του ἐκ τῶν Ἡρακλειδῶν τοῦ Ἄργους!

Ἐν Ὀλυμπίᾳ, κατὰ τὴν περίοδον τῶν ἀγῶνων, ἡ ἀφήγησις πανελληνίου παραδόσεως, ἡ ἐξιστόρησις ἐθνικοῦ γεγονότος, ἡ ἀνάγνωσις ἱστορικοῦ

ἡ λογοτεχνικοῦ ἔργου, ἡ μετὰ ρητορικοῦ στόμφου ἐκφώνησις λόγων, ἡ ἀπαγγελία ποιήματος κ.λ.π., δὲν ἦτο τί τὸ ἀσύνηθες. Τοῦναντίον, ταῦτα ἀπετέλουν τὴν ψυχαγωγίαν, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐθνικὸν ἀναβάπτισμα τῶν συρρεόντων ἀπὸ πάσης γῆς τοῦ τότε κόσμου Ἑλλήνων. Κατὰ τὸν 5ον αἰῶνα π.Χ., πολὺ καὶ ἐκ τῶν διασημοτέρων προσωπικότητες τῆς Ἑλλάδος ἐνεφανίσθησαν πρὸ τοῦ πανελληνίου κοινοῦ τῆς Ὀλυμπίας καὶ ἐπευφημήθησαν κατὰ τὴν ἀπαγγελίαν ἔργων τῶν. Ἡ παράδοσις ἔφερε τὸν Ἡρόδοτον ἀναγινώσκοντα τμήματα τῆς ἱστορίας του ἀναφερόμενα εἰς τοὺς θριάμβους τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν βαρβάρων, ἐν τῷ μέσῳ ἱερᾶς κατανύξεως τῶν ἀκροατῶν καὶ ἐνῶ ἔρρεον δάκρυα ἐπὶ τῶν παρειῶν τοῦ παρισταμένου παιδὸς Θουκυδίδου¹. Ἐκεῖ ἐξεφώνησαν ἐν τῷ μέσῳ ἐπευφημιῶν τῶν πανηγυριστῶν πανελληνίους λόγους ὁ Γοργίας καὶ ὁ Λυσίας, ἀργότερον δὲ καὶ ὁ σοφιστὴς Ἴππίας καὶ πολλοὶ ἄλλοι, ἐκεῖ ἐπευφημήθη ὡς συντελεστής τῶν ὑπὲρ ἐλευθερίας θριάμβων τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν βαρβάρων ὁ Θεμιστοκλῆς καὶ ἐτιμήθη ὡς μεγάλη πανελληνίος διάνοια ὁ Πλάτων². Οὐδεμία ἀμφιβολία, ὅτι κατὰ τὴν ἀμέσως πρὸ τῶν Μηδικῶν Ὀλυμπιάδα ταύτην ἐπεκράτουν αἱ συνήθειαι αὐταὶ ἐν Ὀλυμπίᾳ. Δύναται μάλιστα νὰ λεχθῇ, ὅτι ἐπειδὴ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην δὲν προσήρχοντο εἰσέτι πολλοὶ διάσημοι προσωπικότητες ἵνα ἐμφανισθοῦν πρὸ τοῦ κοινοῦ καὶ ἐπευφημηθοῦν ὑπ' αὐτοῦ, ὡς κατὰ τὰς μετὰ τὰ Μηδικὰ Ὀλυμπιάδας, ἡ ἐν τῇ ἱερᾷ Ἀλτεὶ ἐμφάνισις ὡς ἀθλητοῦ τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας, ὁμιλοῦντος πρὸς τοὺς συνηγμένους Πανέλληνας περὶ τῶν Ἡρακλειδῶν προγόνων του, υἱῶν τοῦ βασιλόπαιδος τοῦ Ἀργεῦς Τημένου, οἱ ὅποιοι ἀπὸ τῆς Πελοποννήσου καὶ κατόπιν πολλῶν περιπλανήσεων μετέβησαν εἰς Μακεδονίαν καὶ ἐκεῖ ἱδρυσαν τὸ Μακεδονικὸν κράτος, θὰ ἐσημείωσε μοναδικὴν ἐπιτυχίαν καὶ ὁ Ἀλέξανδρος θὰ ἐπευφημήθη ζωηρῶς. Τὸ ἐπεισόδιον αὐτὸ θὰ διεδόθη διὰ τῆς ἐπιστροφῆς εἰς τὰς ἐστίαις τῶν πανηγυριστῶν ταχέως ἀνὰ σύμπασαν τὴν Ἑλλάδα καὶ ἴσως τοῦτο νὰ ἀπετέλεσε τὴν ἀπαρχὴν τῆς τεραστίας δημοτικότητος, τῆς ὁποίας ὁ Ἀλέξανδρος ἀργότερον ἀπέλαυεν καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα. Ἀληθῶς, παρουσιάσθη εὐκαιρία μοναδικὴ εἰς τὸν ἀπομεμονωμένον ἕως τότε ἐπὶ τῶν Μακεδονικῶν ὁρέων Ἡρακλείδην, βασιλέα χώρας ἀγνώστου εἰσέτι εἰς τοὺς περισσοτέρους Ἑλληνας, νὰ ἐμιλήσῃ ἐντὸς τοῦ πανελληνίου ἐκείνου τεμένους τοῦ πανελληνίου Διὸς καὶ τοῦ Ἡρακλέους περὶ τῶν ἀπὸ Διὸς καὶ Ἡρακλέους προγόνων του, νὰ διακηρύξῃ ἐνώπιον πανελληνίου κοινοῦ τὴν ἔνδοξον ἑλληνικὴν καταγωγὴν του καὶ νὰ ἐπευφη-

1. Βλ. ἀνωτ., σ. 226, σημ. 1.

2. Πaus. VI, 17, 7 (περὶ τῆς εἰκόνος τοῦ Γοργίου ἐν Ὀλυμπίᾳ) — Πλουτ. Θεμιστ. 17 (οἱ θεαταί, ἀμελήσαντες τοὺς ἀγωνιστάς, ἐθεώντο μετὰ θαυμασμοῦ καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν καὶ ἐπευφήμουν ἐνθουσιωδῶς τὸν Θεμιστοκλέα) — Πλάτ. Ἴππ. Ἑλ. 368 B (περὶ Ἴππίου καὶ Πλάτωνος ἐν Ὀλυμπίᾳ, ἀπαγγελίας ἐπῶν, τραγῳδιῶν κ.λ.π.).

μητῇ ὡς Ἡρακλείδης Ἑλλήν, ἀπὸ Διὸς καὶ Ἡρακλέους γόνος. Θὰ ἐπεδείκνυνεν ἀσυγχώρητον ὀλιγωρίαν καὶ ἑλλειψιν πολιτικότητος, ἂν περιοριζέτο εἰς τὴν ὑπὸ τῶν Ἑλλανοδικῶν ἀναγνώρισιν τοῦ δικαιώματος συμμετοχῆς του εἰς τοὺς ἀγῶνας καὶ δὲν ἔσπευδε νὰ ἐκμεταλλεῖται τὴν εὐκαιρίαν, ἵνα ὁμιλήσῃ περὶ τῶν ἐνδόξων προγόνων του πρὸς τὸ πανελλήνιον. Θὰ ἠδύνατο μάλιστα νὰ ὑποθέσῃ τις ὅτι προεκάλεσε τὸ ἐπεισόδιον ἐκεῖνο, ἵνα λάβῃ τὴν εὐκαιρίαν νὰ ὁμιλήσῃ εἰς Ὀλυμπίαν, παρεσκευασμένος ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ!

Ὁ Ἀλέξανδρος, κατὰ τὸν Ἡρόδοτον, ἠγωνίσθη τὸν δρόμον ἐν σταδίῳ. Τὸ ἀγώνισμα τοῦτο ἦτο τὸ πρῶτον καὶ δι' αὐτοῦ ἤρχιζον πάντοτε οἱ ἀγῶνες ἐν Ὀλυμπίᾳ, ὡς δυνάμεθα νὰ συναγάγωμεν ἐκ πασῶν τῶν ἀρχαίων πηγῶν¹. Ἦτο ἄλλωστε τὸ ἀπλούστερον ἀγώνισμα δρόμου, τῆς ἀποστάσεως περιοριζομένης ἀπὸ τοῦ ἄκρου δυτικοῦ εἰς τὸ ἄκρον ἀνατολικόν. Ἦκολούθει ὁ δίαυλος καὶ ὁ δόλιχος, ἀγωνίσματα δρόμου δύο ἢ καὶ περισσοτέρων κύκλων. Λογικῶς πρέπει νὰ σκεφθῶμεν ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος μετέσχε τοῦλάχιστον εἰς τὰ τρία ταῦτα πρῶτα ἀγωνίσματα τοῦ δρόμου (ἐν σταδίῳ, δίαυλον καὶ δόλιχον). Ἐν τούτοις ὁ Ἡρόδοτος λέγει σαφῶς « ἀγωνιζόμενος στάδιον » δηλαδὴ μετασχὼν εἰς ἀγῶνα δρόμου σταδίου καὶ οὐδὲν περαιτέρω μνημονεύει περὶ συμμετοχῆς εἰς ἄλλα ἀγωνίσματα. Ἄλλωστε καὶ ἡ νίκη, τὴν ὁποίαν κατήγαγεν εἰς τὸ ἀγώνισμα τοῦτο ἦτο σχετική, διότι ἐτεράτισε συγχρόνως μετὰ τοῦ φθάσαντος πρώτου ἀθλητοῦ (« συνεξέπιπτε τῷ πρώτῳ »). Ἄν τυχὸν ἔλαβε μέρος καὶ εἰς τὰ ἄλλα δύο ἀγωνίσματα, δὲν θὰ κατελέχθη μετὰ τῶν νικητῶν, διότι ἄλλως δὲν θὰ παρελείπετο νὰ γίνῃ μνεία τούτου. Ἀλλὰ τὸ πιθανὸν εἶναι ὅτι ἡ συμμετοχὴ αὐτοῦ εἰς τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας, καθαρῶς τιμητικὴ λόγῳ τῆς προσωπικότητός του, περιορίσθη κατὰ προνομιακὴν παραχώρησιν τῶν Ἑλλανοδικῶν εἰς τὸ πρῶτον τοῦτο ἀγώνισμα τῶν Ὀλυμπίων, τὸν δρόμον σταδίου, εἰς τοῦτο δὲ παρεσχέθη εἰς αὐτὸν ἡ ὑπερήφανος καὶ τόσον περιζήτητος ἀνὰ σύμπαντα τὸν Ἑλληνικὸν κόσμον ἱκανοποίησις νίκης ἐν Ὀλυμπίᾳ. Ἄνευ ἀμφιβολίας, τὸ ὄνομα αὐτοῦ δὲν θὰ ἐνεργάσθῃ ἐν ταῖς στήλαις τῶν Ὀλυμπιονικῶν, διότι, ἵνα κηρυχθῇ τις Ὀλυμπιονίκης δὲν ἤρκει νὰ « συνεκπέσῃ τῷ πρώτῳ », ἀλλ' ἔπρεπε νὰ καταγάγῃ σειρὰν νικῶν εἰς πλεῖστα ἀγωνίσματα. Κατὰ ταῦτα, ὁ Ἀλέξανδρος δὲν ὑπῆρξεν Ὀλυμπιονίκης, ἀλλὰ νικητῆς ἀγωνίσματος ἐν Ὀλυμπίᾳ. Ἀλλὰ καὶ ὡς τοιοῦτος

1. Καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ὀδυσσεΐᾳ (η' 120) ὁ Ἀλκίνοος φέρεται ἀρχόμενος τῶν πρὸς τιμὴν τοῦ Ὀδυσσεύς ἀγῶνων διὰ τοῦ δρόμου. Ἀλλὰ σαφῶς συνάγομεν τοῦτο ἐκ τοῦ Πινδάρου, ὁ ὁποῖος καὶ εἰς τὰς δύο περιπτώσεις (Ὀλ. Χ, 64-73 καὶ Ἰσθμ. Ι, 22-25), κατὰ τὰς ὁποίας παραθέτει τὴν σειρὰν τῶν ἀγωνισμάτων, προτάσσει τὸν δρόμον σταδίου. Βλ. καὶ Πλάτ. Νόμοι VIII, σ. 833 Α καὶ Πλάτ. Συμπόσ. II, 5 σ. 639 Α. Μόνον ὁ Πανσ. (VI, 13, 3) φέρει τὸν δρόμον σταδίου δευτέρου, ἀλλὰ πρόκειται περὶ λίαν μεταγενεστέρας πληροφορίας, ἡ ὁποία δὲν δύναται νὰ ὑπερισχύῃ τῶν ἄλλων καὶ ἰδίᾳ τῶν τοῦ συγχρόνου Πινδάρου.

νικητῆς, ἀσφαλῶς θὰ ἀνευφημήθη ὑπὸ τοῦ πανελληνίου ἐκείνου κοινοῦ τῶν θεατῶν τῶν πανελληνίων ἀγώνων, ἵσως δὲ θὰ εἶχε καὶ τὴν κατὰ τιμητικὸν προνόμιον ὑπερέφανον χαρὰν νὰ λάβῃ ἐκ τῶν χειρῶν τῶν Ἑλλανοδικῶν τὸν κότινον, τὸν κλάδον ἐκ τῆς ἱερᾶς ἐλαίας, τὴν ὁποίαν, κατὰ τὴν παράδοσιν, εἶχε φυτεύσει ὁ πρόγονος αὐτοῦ Ἡρακλῆς!

Οἱ Μακεδόνες, λόγῳ τοῦ ὀρεινοῦ ἐδάφους των, τῶν ἀδιαλείπτων πολέμων καὶ τῆς ἐν γένει ἐν ὑπαίθρῳ, μετ' ἀσκήσεων καὶ μεγάλων πορειῶν, ζωῆς, τὴν ὁποίαν διῆγον, ἦσαν φύσει ἡσχημένοι εἰς τὸν δρόμον. Ὁ Ἀλέξανδρος, ὁ ὁποῖος ἐν τῇ αὐτῇ τῆς Μακεδονίας θὰ εἶχε λάβει εἰδικὴν προπόνησιν εἰς τὸν δρόμον καὶ εἰς τὰ ἄλλα ἀγωνίσματα, θεωρούμενα ὡς κατ' ἐξοχὴν ἄξια τῶν εὐγενῶν πολεμιστῶν, εἶχεν ὅλα τὰ ἐφόδια, ἵνα ἀμφισβητήσῃ, πράγματι καὶ οὐχὶ λόγῳ τῆς ιδιότητός του, τὴν νίκην. Ἀλλ' ἡ νίκη, τὴν ὁποίαν κατήγαγεν ἐν Ὀλυμπίᾳ, δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ καὶ ὡς « διπλωματική ». Ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας δὲν θὰ ἤτο πρόπον νὰ ὑστερήσῃ ἄλλων κοινῶν συναθλητῶν. Ὅμως ἐκέρδισε τὴν νίκην, χωρὶς νὰ στερήσῃ ταύτην ἐξ ἄλλων ἀθλητῶν. Ἀνεκρούχθη νικητῆς συγχρόνως μετ' ἐκείνου, ὁ ὁποῖος θὰ ἤρχετο πρῶτος ἀν' αὐτὸς δὲν μετεῖχεν, καὶ ἐκεῖνος θὰ ἔτυχεν ἐπίσης ἀπασῶν τῶν τιμῶν τοῦ πρωταθλήματος.

Ταῦτα καὶ μόνον γνωρίζομεν ἐκ τῆς ἱστορίας τοῦ Ἡροδότου, ἄλλοι δὲ τινες συγγραφεῖς, λίαν μεταγενέστεροι, ἀλλὰ γνωστοὶ ὡς ἀντλήσαντες καὶ ἐξ ἄλλων, ἐκτὸς τοῦ Ἡροδότου, πηγῶν, περιορίζονται νὰ μνημονεύσουν τὴν συμμετοχὴν τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς ἀγῶνας τῆς Ὀλυμπίας καὶ τὴν νίκην αὐτοῦ, χωρὶς νὰ λέγουν τι περὶ τοῦ ἐπεισοδίου τῆς ἀμφισβητήσεως τοῦ δικαιώματος τῆς συμμετοχῆς καὶ τῆς δημοσίας ἀποδείξεως τῆς ἀπὸ τοῦ Ἀργους καταγωγῆς του¹.

Τὸ πολύκροτον τοῦτο ἐπεισόδιον τῆς Ὀλυμπίας ἐγένετο ἀφορμὴ πολλῶν συζητήσεων μεταξὺ τῶν νεωτέρων ἱστορικῶν, ἐν συσχετισμῷ πρὸς τὴν καταγωγὴν τῶν Μακεδόνων. Οἱ ἀμφισβητοῦντες τὴν ἑλληνικότητα τῶν ἀρχαίων Μακεδόνων, μολονότι ἀπορρίπτουν ὡς φαντασιώδη τὴν περαιτέρω ἀφήγησιν τοῦ Ἡροδότου περὶ ἐπιδείξεως ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου Α' φιλελληνι-

1. Πάντως, πρέπει νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν, ὅτι ἡ συμμετοχὴ καὶ ἡ νίκη τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐν Ὀλυμπίᾳ, ἔτι δὲ πλέον τὸ ἐπεισόδιον τῆς ἀμφισβητήσεως τοῦ δικαιώματος αὐτοῦ πρὸς συμμετοχὴν, θὰ ἐθεωροῦντο αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ ὡς ἄνευ ἰδιαιτέρας σημασίας καὶ πιθανότατα θὰ παρέμενον ἄγνωστα παρὰ τοῖς μεταγενεστέροις, ἂν οἱ Περσικοὶ πόλεμοι δὲν ἀνύψουν τὸν βασιλεῖα τοῦτον τῆς Μακεδονίας εἰς ἐπίπεδον πανελληνίου ἐνδιαφέροντος. Ἡ νίκη τῆς Ὀλυμπίας διεαυλήθη ἀνὰ τὸν Ἑλληνικὸν κόσμον καὶ παρέμεινεν εἰς τὴν μνήμην τῶν μεταγενεστέρων γενεῶν κυρίως διὰ τοῦ ἐγκωμίου τοῦ Πινδάρου, τὸ ὁποῖον θὰ ἤτο λίαν γνωστὸν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, ἀφοῦ, μολονότι δὲν μνημονεύεται παρ' Ἡροδότῳ, ἀνευρίσκεται κατὰ διάφορα ἀποσπάσματα εἰς πλείστας τῶν ἀρχαίων πηγῶν (βλ. κατωτ., σ. 255).

κῶν αἰσθημάτων κατὰ τὰ Μηδικὰ καὶ ἰδίως περὶ ἐξυπηρετήσεως τοῦ ἐλληνικοῦ ἀγῶνος εἰς τὰ Τέμπη καὶ τὰς Πλαταιάς, ἀποδέχονται λίαν προθύμως τὰ περὶ συμμετοχῆς εἰς τοὺς ἀγῶνας τῆς Ὀλυμπίας καὶ περὶ ὑποβληθείσης ἐνστάσεως, προτάσσουν δὲ ταῦτα ὡς στήριγμα τοῦ ἰσχυρισμοῦ των, ὅτι οἱ ἀρχαῖοι Μακεδόνες δὲν ἦσαν ἐλληνικῆς καταγωγῆς, ἢ τοῦλάχιστον ὅτι οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες δὲν ἐθεώρουν τούτους ὡς ὁμοεθνεῖς των¹. Κατὰ τοὺς ἰσχυρισμοὺς τούτους, τὸ γεγονὸς ὅτι ἡμφεσβητήθη ἐν Ὀλυμπίᾳ τὸ δικαίωμα συμμετοχῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς τοὺς ἀγῶνας, προβληθέντος ὅτι «οὐ βαρβάρων ἀγωνιστῶν εἶναι τὸν ἀγῶνα ἀλλὰ Ἑλλήνων», ἀποτελεῖ ἀπόδειξιν ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐθεώρουν τοὺς Μακεδόνας βαρβάρους καὶ οὐχὶ Ἕλληνας. Τὸ δὲ γεγονός, ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος, ἀφοῦ ἠναγκάσθη νὰ προτάξῃ τὸν θρύλον περὶ Ἀργεαδῶν προγόνων του, ἔλαβε τὴν ἄδειαν συμμετοχῆς, χαρακτηρίζεται ὡς προσωπικὴ πρὸς αὐτὸν καὶ τὴν οἰκογένειάν του εὐνοία, ἡ ὁποία οὐδόλως ἐπεκτείνεται πρὸς τὴν ὁλότητα τῶν Μακεδόνων. Τοῦναντίον, κατὰ τοὺς ἰσχυρισμοὺς τούτους, τὸ γεγονός ὅτι μεμονωμένως ὁ Ἀλέξανδρος ἀνεγνωρίσθη ὡς Ἕλλην, ἀποτελεῖ ἀπόδειξιν ὅτι οἱ λοιποὶ Μακεδόνες ἐξηκολούθησαν νὰ θεωρῶνται βάρβαροι.

Τὰ ἀνωτέρω ἐν πλάτει καὶ ὑφ' ὅλας τὰς ἐπόψεις ἐκτεθέντα περὶ τοῦ ἐπεισοδίου τούτου τῆς ἐμφανίσεως τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας ἐν Ὀλυμπίᾳ καὶ τῆς ἀμφισβητήσεως τοῦ δικαιώματος συμμετοχῆς αὐτοῦ εἰς τοὺς ἀγῶνας, νομίζομεν ὅτι δὲν ἐπιτρέπουν ἀντλησιν τοιούτων πορισμάτων ἐκ τοῦ κειμένου τοῦ Ἡροδότου. Θὰ περιορισθῶμεν ἤδη εἰς τὸν ἔλεγχον τῶν πορισμάτων τούτων βάσει τῶν ἐκ τοῦ Ἡροδότου ἀντλουμένων συγκεκριμένων στοιχείων. Ὁ Ἡρόδοτος δὲν λέγει ὅτι οἱ συνηγμένοι ἐν Ὀλυμπίᾳ Ἕλληνες, οὐδὲ κἂν οἱ τεταγμένοι ἐπὶ τοῦτο Ἑλλανοδίκαι ἡμφεσβήτησαν εἰς τὸν Ἀλέξανδρον τὸ δικαίωμα τῆς συμμετοχῆς εἰς τοὺς ἀγῶνας, χαρακτηρίσαντες τοῦτον οὕτω βάρβαρον καὶ οὐχὶ Ἕλληνα. Μόνον ἀθληταὶ τινες, μετέχοντες τοῦ αὐτοῦ ἀγωνίσματος δρόμου ἐν σταδίῳ καὶ ἔχοντες πᾶν συμφέρον νὰ ἀποκλείσουν παρόμοιον συναγωνιστὴν, μέλλοντα νὰ διεκδικήσῃ σοβαρῶς παρὰ τούτων τὴν νίκην, ἤγειραν τὰς ἀντιρροήσεις ταύτας. Ἦτο δὲ φυσικόν, ὡς ἐλέχθη ἤδη, μεταξὺ τῶν ἀθλητῶν καὶ τῶν πανηγυριστῶν πάσης κοινωνικῆς τάξεως, παντὸς μορφωτικοῦ ἐπιπέδου Ἑλλήνων, προσερχομένων εἰς Ὀλυμπίαν ἀπὸ τῶν

1. Καὶ αὐτοὶ οἱ νεώτεροι συγγραφεῖς καθολικῶν ἔργων περὶ τῆς ἐλληνικῆς ἀρχαιότητος, οἱ ἀποδεχόμενοι τὴν ἐλληνικότητα τῆς ἀρχαίας Μακεδονίας (βλ. σ. 218, σημ. 1) χαρακτηρίζουν πολλὰκις ὡς «πέτραν σκανδάλου» τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο τῆς Ὀλυμπίας καί, χωρὶς νὰ εἰσέλθουν βαθύτερον εἰς ἔρευναν τοῦ θέματος, περιορίζονται εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι οἱ ἐντεῦθεν τοῦ Ὀλύμπου Ἕλληνες τῆς ἐποχῆς ταύτης δὲν εἶχον σαφὴν ἰδέαν περὶ τῆς ἐθνικῆς ὑποστάσεως τῶν Μακεδόνων καὶ κατέλεγον αὐτοὺς μεταξὺ τῶν βαρβάρων. Νομίζομεν ὅτι τὰ περιλαμβανόμενα ἐν σχέσει πρὸς τὸ θέμα τοῦτο ἐν τῇ ἀνὰ χεῖρας μελέτῃ στοιχεῖα διαλύουν καὶ τὴν πλάνην ταύτην.

ἐν ταῖς ἑξαταῖς τοῦ τότε γνωστοῦ κόσμου ἑλληνικῶν ἐστιῶν νὰ ὑπάρχουν καὶ τινες ἀγνωστὰς τοὺς ἔτι ἐν ἀπομονώσει ἐκείθεν τοῦ Ὀλύμπου καὶ τῆς Πίνδου Μακεδόνας, εἰς οὐδεμίαν εἰσέτι πολιτικὴν ἢ ἄλλην ἐπαφὴν εὐρισκομένους μετὰ τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων. Τὸ γεγονὸς ὅτι οἱ Ἑλλανοδίκαι εἶχον ἤδη ἀποδεχθῇ τὸν Ἀλέξανδρον πρὸς κάθοδον εἰς τὸν στίβον καὶ κατὰ συνέπειαν εἶχον ἤδη πληρωθῇ αἱ ἀπαιτούμεναι προϋποθέσεις καὶ ἰδίᾳ ἢ τοῦ ὄρκου, σημαίνει ὅτι αὐτοί, οἱ κάλλιον παντὸς ἄλλου παρακολουθοῦντες καὶ γνωρίζοντες τὰ ἐν Ἑλλάδι, οὐδεμίαν εἶχον προβάλει ἀντίρρησην, ἀναγνωρίζοντες προκαταβολικῶς τὴν ἑλληνικότητα τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ὅτι δὲ ὁ Ἀλέξανδρος, ἀντὶ νὰ ἐπικαλεσθῇ τὴν κρίσιν τῶν Ἑλλανοδικῶν, ἐπροτίμησε νὰ ὁμιλήσῃ, ἐκθέτων τὴν παράδοσιν περὶ Ἀργεαδῶν, ἀποδεικνύει οὐχὶ ἀνάγκην ὑπερασπίσεως τῆς ἑλληνικότητός του, ἀλλὰ πρόθεσιν ὑπερηφάνου διακηρύξεως ἐνώπιον τοῦ πανελληνίου τῆς ἀπὸ Διὸς καὶ Ἡρακλέους καταγωγῆς του.

Ἀπομένει ὁ ἰσχυρισμός, ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἀπέδειξε ἐαυτὸν Ἕλληνα, οὐχὶ δὲ τοὺς Μακεδόνας καὶ ὅτι αὐτοῦ καὶ μόνον ἀνεγνωρίσθη ἡ ἑλληνικὴ ιδιότης. Ἀλλ', ὡς ὀρθῶς ἦδη παρατηρήθη¹, ὁ Ἀλέξανδρος μόνος κατήλθεν εἰς τὸν στίβον πρὸς συμμετοχὴν εἰς τοὺς ἀγῶνας, αὐτοῦ δὲ καὶ μόνον ἡμφεσθητήθη τὸ δικαίωμα τῆς συμμετοχῆς. Ἐπομένως, κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην περὶ αὐτοῦ καὶ μόνον ἐπρόκειτο καὶ οὐχὶ περὶ ἐθνολογικῆς συζητήσεως, ἀφορώσης εἰς τοὺς Μακεδόνας. Ὁ Ἀλέξανδρος δὲν εἰσῆλθεν ἐπὶ τοῦ στίβου τῆς Ὀλυμπίας εἰς ἐθνολογικὰς συζητήσεις περὶ τῆς ἐθνικότητος τῶν Μακεδόνων, ἀφοῦ ἄλλωστε οὐδεὶς ἔδωκεν ἀφορμὴν περὶ τούτου κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην. Περιορίσθη, ἢ, ἀκριβέστερον, ἐδράξατο τῆς εὐκαιρίας νὰ προτάξῃ τὴν ἑλληνικότητά του, ἔτι δὲ πλέον νὰ διακηρύξῃ τοὺς οἰκογενειακοὺς τίτλους ἑλληνικῆς εὐγενείας τῶν Ἡρακλειδῶν βασιλέων τῆς Μακεδονίας, οἱ ὅποιοι θὰ ἔπρεπε νὰ τύχουν ἰδιαιτέρων τιμῶν καὶ θαυμασμοῦ ἐν τῷ πανελληνίῳ ἐκείνῳ ἱερῷ τῆς λατρείας τοῦ Διὸς καὶ τοῦ Ἡρακλέους. Δυνάμεθα δὲ μάλλον τὰ ἀντίθετα πορίσματα νὰ συναγάγωμεν ἐκ τοῦ χωρίου τούτου τοῦ Ἡροδότου γενικώτερον περὶ Μακεδόνων, στηριζόμενοι εἰς τοὺς ἐθνολογικοὺς

1. Ὁ Γ. Χατζιδάκις ἐν τῇ μικρᾷ, ἀλλὰ μνημειώδει μελέτῃ του «περὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῶν ἀρχαίων Μακεδόνων» (περ. «Ἀθῆνα», 1896, σ. 55) γράφει ἐν σχέσει πρὸς τὸ θέμα τοῦτο: «Ἀλέξανδρος ὁ Ἀμύντου ἐν τῇ στιγμῇ ἐκείνῃ οὔτε γεωγραφικὰς οὔτε ἱστορικὰς οὔτε ἄλλας οἰασδήποτε μυρτυρίας ἠδύνατο νὰ μεταχειρισθῇ διότι δὲν ὑπῆρχον... Καθ' ὃν ἄρα τρόπον οἱ Κυρηναῖοι, οἱ Σικελιώται, οἱ Ἰταλιῶται κ.λ.π. πρὸς πᾶσαν τοιαύτην ἐνστασιν θὰ ἐπεκαλοῦντο τὴν παράδοσιν ὅτι πάλαι ποτὲ οἱ προπάτορες αὐτῶν ἀπόκησαν ἐκεῖσε, οὕτως ἔπραξε καὶ ὁ Ἀλέξανδρος περὶ τοῦ οἴκου αὐτοῦ... Οὐδ' ἀπῆρτετο παρ' αὐτοῦ νὰ ἀποδείξῃ τὸν Ἑλληνισμὸν ἀπάντων τῶν Μακεδόνων, ἀλλὰ μόνον τοῦ οἴκου αὐτοῦ φρονῶν δ' ὅτι, ἂν τυχὸν ἦτο χρεαίη τῆς καθολικωτέρας ἀποδείξεως, θὰ προσῆγε καὶ ταύτην ὁ βασιλεὺς, ἀλλὰ νῦν ἡρέεσθη εἰς τὴν εὐκολωτέραν καὶ ἐν τῷ τότε χρόνῳ μόνῃν ἀπαιτουμένην ἀπόδειξιν...».

κανόνας τοὺς διέποντας τὸν καθόλου βίον τῶν λαῶν. Ἀφοῦ ἀνεγνωρίσθη ὡς ἐλληνικὸς ἀπὸ Ἀργούς τῆς Πελοποννήσου ὁ βασιλικὸς οἶκος τῆς Μακεδονίας, ἐμμέσως ἀνεγνωρίζοντο ὡς Ἕλληνες καὶ οἱ Μακεδόνες. Διότι πῶς θὰ ἦτο δυνατόν νὰ φαντασθῇ τις τῶν παρισταμένων ἐν Ὀλυμπίᾳ Ἑλλήνων, ὅτι δυναστεία ἐλληνική, βασιλεύουσα ἤδη ἐπὶ τρεῖς καὶ πλέον αἰῶνας λαοῦ βαρβάρου, μακρὰν τοῦ λοιποῦ ἐλληνικοῦ κόσμου, ὅλως ἀπομεμονωμένη ἐν τῷ μέσῳ τῶν βαρβάρων ὑπηκόων της καὶ ἐν οὐδεμιᾷ ἕως τότε τελοῦσα ἐπαφῇ μετὰ τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων, θὰ διετήρει τὴν ἐλληνικὴν γλῶσσαν, τὰς ἐλληνικὰς παραδόσεις, τὴν τόσον ἀκμαίαν ἐλληνικὴν συνείδησιν; Παρόμοιον τι ἐξέρεχεται παντὸς κανόνος λογικῆς ἐκτιμήσεως τῶν πραγμάτων, εἶναι ξένον πρὸς πᾶσαν διαπίστωσιν ἐξ ἱστορικῆς κρίσεως, ἐν πάσῃ δὲ περιπτώσει θὰ ἦτο κατώτερον τῆς διανοητικότητος τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων¹. Εἰς νεωτέρους τινὰς ἱστορικοὺς ἀνήκει ἡ τόσον προχειρολόγος καὶ ξένη πρὸς τοὺς κανόνας τῆς ἱστορικῆς ἐπιστήμης συναγωγὴ συμπερασμάτων ἐξ ἀρχαίων κειμένων πρὸς πλαισίωσιν ἐνδομύχων διαθέσεων καὶ στήριξιν ἤδη ἐκ τῶν προτέρων ἐσηματισμένων συλλογισμῶν!

Δέον νὰ σημειωθῇ ὅτι, μετὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους, πολλοὶ Μακεδόνες μετέσχον εἰς τοὺς ἐν Ὀλυμπίᾳ ἀγῶνας καὶ μνημονεύονται ὡς καταγαγόντες νίκας, οὐδεμία δὲ ἀμφισβήτησις ἐγεννήθη ποτὲ ὡς πρὸς τὸ δικαίωμα τῆς συμμετοχῆς των, ἐξυπακουμένου οὕτω ὅτι οὐδεὶς ποτε ἡμφεσβήτησε κατὰ τοὺς μετέπειτα χρόνους τὴν ἐλληνικὴν των ἐθνικότητα, ἡ ὁποία μόνῃ ἐπέτρεπε συμμετοχὴν. Οὕτω, κατὰ τὸν Λατίνον συγγραφέα Σολῖνον, ὁ ἔγγονος τοῦ Ἀλεξάνδρου Ἀρχέλαος μετέσχεν εἰς τοὺς ἀγῶνας τῆς Ὀλυμπίας καὶ ἐνίκησεν εἰς τοὺς ἀγῶνας τοῦ τεθρίππου². Ἐπίσης ὑπὸ τοῦ Διοδώρου μνημονεύεται ἐπὶ τῆς 113ης Ὀλυμπιάδος ὡς καταγαγὼν νίκην σταδίου ὁ Μακεδὼν Κλείτων³. Ἀπὸ δὲ τῆς ἐποχῆς τοῦ Φιλίππου, οἱ Μακεδόνες, ὅτε ἤλθον εἰς ἄμεσον ἐπαφὴν μετὰ τῶν Ἑλλήνων τῶν δημοκρατικῶν πόλεων καὶ περιεφέροντο κατὰ μεγάλας μάζας ἀνὰ τὰ ἐλληνικὰ ἐδάφη, εἰσέρχοντο ἀκωλύτως εἰς τὰ ἐλληνικὰ ἱερὰ ὡς Ἕλληνες καὶ μετεῖχον ὑπὸ τὴν ἰδιότητα ταύτην τῶν πανελληνίων ἀγώνων. Οὐδεμία τότε ἠκούσθη διαμαρτυρία, οὐδ' ἐξ αὐτῶν τῶν ἀντιμακεδονικῶν ρητόρων τῶν Ἀθηνῶν, οἱ ὅποιοι ἐν τούτοις θὰ εἶχον

1. Περὶ τῆς παρερμηνείας ἢ διαστρεφῆς ἀρχαίων τινῶν κειμένων πρὸς συναγωγὴν αὐθαιρέτων συλλογισμῶν ὡς πρὸς τὴν ἐλληνικότητα τῶν ἀρχαίων Μακεδόνων, βλ. ἡμετέρας μελέτας: Ἡ γλῶσσα τῶν Μακεδόνων κατὰ τὰς ἱστορικὰς πηγάς, — Ὁ Ἰσοκράτης καὶ τὰ περὶ «οὐχ ὁμοφύλου γένους τῶν Μακεδόνων», — Ὁ Δημοσθένης καὶ τὰ περὶ βαρβαρισμοῦ τῶν Μακεδόνων, — Τὸ περὶ πολιτείας ἔργον τοῦ [Ἡρώδου] καὶ τὰ ἐν αὐτῷ περὶ Μακεδόνων.

2. Solinus, Polyistor, IX: IR.

3. Διοδ. Σ. ΙΖ', 82, 1: «Ὀλυμπιάς δ' ἦχθη τρίτη πρὸς ταῖς ἑκατὸν δέκα, καθ' ἣν ἐνίκα στάδιον Κλείτων Μακεδὼν».

πρὸς ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ λαϊκοῦ αἰσθήματος σοβαρώτατα ἐπιχειρήματα εἰς δημαγωγικὰς ἐξάρσεις περὶ βεβηλώσεως τῶν ἑλληνικῶν ἱερῶν καὶ κατασπλώσεως τῶν ἑλληνικῶν παραδόσεων ὑπὸ βαρβάρων (τὴν φορὰν δὲ αὐτὴν ἐπρόκειτο οὐχὶ περὶ Ἀρχαῶν βασιλέων, ἀλλὰ περὶ κοινῶν Μακεδόνων), ἂν πράγματι ἐπίστευον ὅτι οἱ Μακεδόνες δὲν ἦσαν Ἕλληνες!

Ἡ παρουσία τοῦ Ἀλεξάνδρου Α' εἰς Ὀλυμπίαν καὶ ἡ νίκη αὐτοῦ κατὰ τοὺς ἀγῶνας, ἄνευ ἀμφιβολίας, θὰ ἀπετέλεσε τὸ μεγαλύτερον γεγονός τῆς Ὀλυμπιάδος ταύτης, θὰ διεαληθῆθαι δὲ ἀνὰ σύμπαντα τὸν Ἑλληνικὸν κόσμον διὰ τῶν ἐπιστρεφόντων εἰς τὰς ἐστίας τῶν πανηγυριστῶν. Ὁ Ἀλέξανδρος κατέστη οὕτω γνωστὸς ἀνὰ σύμπασαν τὴν Ἑλλάδα ὡς Ἕλλην βασιλεὺς ἀπομακρυσμένου καὶ ἀγνώστου ἔως τότε εἰς πλείστους Ἕλληνας λαοῦ, ὡς νικητῆς τῶν Ὀλυμπίων, ἀλλὰ καὶ ὡς Ἡρακλείδης ἀπόγονος τῶν Τημενιδῶν τοῦ Ἀργους. Οὕτω κατέστη λίαν δημοφιλής, ἡ δὲ κατὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους διασπαρεῖσα ὑπὸ τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Σπάρτης φιλελληνικὴ αὐτοῦ δοῶσις, ἠὔξησε τὴν δημοτικότητά του, ἀλλὰ καὶ διετήρησε ζωηρὰν μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων τὴν ἀνάμνησιν τῆς νίκης ἐν Ὀλυμπίᾳ.

Ἡ ἀνάμνησις αὕτη τοῦ ἀγῶνος τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐν Ὀλυμπίᾳ, διατηρηθεῖσα ὥς τι τὸ πολύκροτον πανελλήνιον γεγονός, ἐκίνησεν ἄνευ ἀμφιβολίας καὶ τὸν Πίνδαρον νὰ ἀφιερῶσθαι πρὸς τιμὴν του θαυμασίου στίχους. Τὰ διασωθέντα ὑπὸ μεταγενεστέρων συγγραφέων ἀποσπάσματα ἀποδίδουν τὸ κατωτέρω, ἐξόχου πνοῆς, ἂν καὶ ἠκρωτηριασμένον, κείμενον.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΩΙ ΑΜΥΝΤΑ

Ὀλβίων δμῶνυμε Δαρδανιδᾶν

παῖ θρασυμήδης Ἀμύντα

...πρέπει δ' ἐσλοῖσιν ὕμνεϊσθαι

...καλλίσταις ᾠδαῖς.

Τοῦτο γὰρ ἀθανάτοις τι

μαῖς ποτιψαύει μόνον,

θνάσκει δὲ σιγαθὲν καλὸν ἔργον (ᾄπαν)¹.

Κατὰ τινὰ ἀρχαίαν πληροφορίαν, ὁ Πίνδαρος εἶχε παραμείνειν ἐν Μακεδονίᾳ καὶ φιλοξενηθῆ παρὰ τῷ Ἀλεξάνδρῳ Α'². Δὲν δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν

1. Πινδάρου ἐγκώμια, 2. Τὸ πρῶτον μέρος ἀνευρίσκεται εἰς Δίων. Χρυσόστ. Λόγ. II, 33 καὶ εἰς σχόλ. Πινδ. Νεμ. VII, 1. Τὸ δεῦτερον παρὰ Διον. Ἀλικαρν. Δημοσθ. XXVI.

2. C. Solini, coll. r. mem., 14: « Voluptati aurium indulgentissime deditas: sicut plurimos qui fidibus sciebant, dum vivit, in usum oblectamenti donis tenuit liberalibus, interquos et Pindarum lyricum ». Ὁ Ἀλέξανδρος παρέμεινεν ἐφ' ἱκανὸν ἐν Βοιωτίᾳ κατὰ τὰ Μηδικά, κατὰ τὸ χρονικὸν διάστημα μεταξὺ τῆς μάχης τῶν Θερμοπυλῶν καὶ τῆς τῶν Πλαταιῶν, κινήσας καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην

ἀν κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἔγραψε τὸ ἐγκώμιον, πάντως δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς βέβαιον ὅτι τοῦτο ἔγραψε μετὰ τὰ Μηδικὰ καὶ εἰς ἐποχὴν καθ' ἣν, ὡς εἵπομεν, ὁ 'Αλέξανδρος ἦτο πανελληνίως δημοφιλὴς προσωπικότης. Διὰ τοῦτο καὶ χαρακτηρίζεται ὡς «ἐγκώμιον» καὶ οὐχὶ ὡς «ἐπινίκιον». Ἐν τούτοις, δὲν δυνάμεθα νὰ συναγάγωμεν ἐκ τούτου ὅτι ὁ 'Αλέξανδρος ἀπλῶς μετέσχεν εἰς τοὺς ἀγῶνας, ἀλλὰ δὲν ἀνεκηρύχθη νικητὴς ἐν Ὀλυμπίᾳ, ἔτι δὲ πλέον ὅτι τὸ ἐγκώμιον τοῦτο δὲν ἔχει σχέσιν πρὸς τὴν συμμετοχὴν του εἰς τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας. Ἀληθὲς εἶναι, ὅτι ὁ Ἡρόδοτος περιορίζεται νὰ παρουσιάσῃ τὸν 'Αλέξανδρον ὡς τερματίσαντα συγχρόνως μετὰ τοῦ πρώτου κατὰ τὸν ἐν σταδίῳ δρόμον καὶ οὐδὲν λέγει περὶ ἀνακηρύξεως αὐτοῦ ὡς νικητοῦ. Ἄλλ' ὁ Ἡρόδοτος, ὡς ἐλέχθη ἥδη¹, παραθέτει τὸ ἐπεισόδιον τῆς Ὀλυμπίας ἐν παρεκβάσει, ἵνα ἐμφανίσῃ τὸν 'Αλέξανδρον ὡς Ἕλληνα καὶ οὐχὶ πρὸς ἀφήγησιν τῶν ἐν Ὀλυμπίᾳ συμβάντων. Νομίζομεν ὅτι οἱ ἐκ τῶν διασωθέντων τρεῖς τελευταῖοι στίχοι δὲν ἀφίνουν ἀμφιβολίαν, ὅτι, ἂν δὲν πρόκειται περὶ ἐπινικίου, πάντως πρόκειται περὶ ἐγκωμίου δοξάζοντος τὴν ἀνάμνησιν τῆς ἐν Ὀλυμπίᾳ νίκης τοῦ 'Αλεξάνδρου. Διότι ἄλλως, καὶ δὴ καὶ προκειμένου περὶ ἔργου τοῦ Πινδάρου, δὲν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ νοηθῇ πῶς θὰ ἐγένετο λόγος περὶ κατορθώματος («καλοῦ ἔργου»), τὸ ὁποῖον θὰ ἔπρεπε νὰ ὑμνηθῇ «καλλίσταις ἀοιδαῖς», ἵνα παραμείνῃ ἡ δόξα αὐτοῦ ἀθάνατος.

Καὶ πράγματι, τὸ ἐγκώμιον τοῦτο τοῦ Πινδάρου ὑπὲρ πᾶν ἄλλο κατέστησε πανελληνίου φήμης τὴν συμμετοχὴν τοῦ 'Αλεξάνδρου εἰς τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας, φαίνεται δὲ ὅτι τοῦτο ἦτο λίαν γνωστὸν κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους ἀνὰ τὸ πανελλήνιον. Ἰδιαιτέρως θὰ ἀπετέλει ἀντικείμενον ὑπερηφανείας διὰ τοὺς ἀπογόνους τοῦ 'Αλεξάνδρου βασιλεῖς τῆς Μακεδονίας, ἡ δὲ ἱερὰ αὐτῇ οἰκογενειακὴ παρακαταθήκη θὰ ἔθρηνεν ἀπὸ παιδικῆς ἡλικίας τὴν φλογερὰν φαντασίαν καὶ τὴν ἐθνικὴν ὑπερηφάνειαν τοῦ Μεγάλου 'Αλεξάνδρου. Οὕτω, βλέπομεν ἀργότερον τὸν Μέγαν 'Αλέξανδρον τρέφοντα ἀπεριόριστον θαυμασμόν πρὸς τὸν Πίνδαρον, οὐχὶ ἀπλῶς ὡς μέγαν ποιητὴν τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ καὶ ὡς τιμήσαντα τὸν πρόγονον αὐτοῦ 'Αλέξανδρον Α' διὰ τοῦ ἐγκωμίου τούτου. Μεταγενέστεραί τινες πηγαὶ φέρουν 'Αλέξανδρον τὸν Μέγαν ὡς, κατὰ τὴν διαταχθεῖσαν ὁλοσχερῇ καταστροφὴν τῶν Θηβῶν, φεισθέντα τῆς οἰκίας τοῦ Πινδάρου μόνον καὶ μόνον διότι ὁ μέγας λυρικὸς εἶχεν ἐπαινέσει τὸν πρόγονον αὐτοῦ 'Αλέξανδρον Α'.² Ἀληθὲς εἶναι ὅτι

τῶν Βοιωτῶν δι' ἀποσοβήσεως καταστρεπτικῶν ἐπιδρομῶν τῶν Περσικῶν στρατευμάτων (βλ. κατωτ., κεφ. Ζ'). Δὲν εἶναι ἀπίθανον νὰ χρονολογῆται ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης ὁ μετὰ τοῦ Πινδάρου σύνδεσμος ἢ πάντως νὰ ἀνεπτύχῃ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἡ φήμη τοῦ 'Αλεξάνδρου, ἡ ὁποία εἴλκυσε τὸν Πίνδαρον πρὸς μετάβασιν εἰς Μακεδονίαν καὶ πρὸς συγγραφὴν τοῦ ἐγκωμίου.

1. Βλ. ἀνωτ. σ. 245.

2. Δίων. Χρυσόστ. Λόγ. II, σ. 26-27: «Στησιχόρου δὲ καὶ Πινδάρου (ἐνν.

οὐδὲν σχετικὸν ἀνευρίσκεται εἰς τὰς καθ' αὐτὸ ἱστορικὰς πηγὰς περὶ Μεγάλου 'Αλεξάνδρου, ὡς ὁ 'Αρριανός, ὁ Πλούταρχος, ὁ Διόδωρος κ.λ.π. Πλήν, καὶ ἡ ἀνεκδοτολογικὴ αὕτη ἀναγραφὴ θὰ ἠντλήθη ἐξ ἀπολεσθέντων ἄλλων ἀρχαιοτέρων ἔργων, ἀποδεικνύει δ' ἐν πάσῃ περιπτώσει ὅτι διετηρεῖτο ἐπὶ αἰῶνας ὥσα ἡ παράδοσις περὶ 'Αλεξάνδρου Α' καὶ τῆς ἀπαθανάτισεως τοῦ ἐν 'Ολυμπίᾳ κατορθώματος αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ μεγάλου ποιητοῦ τῆς ἀρχαιότητος καὶ ἀθανάτου ψάλτου τῶν 'Ολυμπιονικῶν Πινδάρου.

Δ' - ΠΡΟΞΕΝΟΣ ΚΑΙ ΕΥΕΡΓΕΤΗΣ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

'Ελέχθη ἀνωτέρω, ὅτι, πέρα τῶν ὑπὸ τοῦ 'Ηροδότου παραδεδομένων περὶ συμμετοχῆς τοῦ 'Αλεξάνδρου Α' εἰς τοὺς ἀγῶνας τῆς 'Ολυμπίας καὶ τοῦ ἐπεισοδίου τῆς ἀποδείξεως τῆς ἐκ τῶν 'Ηρακλειδῶν τοῦ 'Αργους καταγωγῆς αὐτοῦ, οὐδὲν ἄλλο γνωρίζομεν ἐν σχέσει πρὸς τὸ ταξίδιον τοῦτο εἰς τὴν 'Ελλάδα¹. Θὰ ἦτο ἀληθῶς ἀκατανόητον διὰ τὸν διακριθέντα ἀργότερον ἐπὶ εὐφυΐᾳ καὶ δραστηριότητι βασιλέα τῆς Μακεδονίας νὰ ἐπιχειρήσῃ τόσον μακρὸν καὶ ἐπίπονον ταξίδιον, ἵνα μεταβῇ μόνον εἰς 'Ολυμπίαν. Δυνάμεθα νὰ εἴμεθα βέβαιοι ὅτι ἐπωφελήθη ἐκ τοῦ ταξιδίου τούτου, ἵνα ἐπισκεφθῇ ἑλληνικὰς πόλεις καὶ λάβῃ προσωπικὴν ἰδέαν τῆς πολιτικῆς, πνευματικῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς τῶν ἐντεῦθεν τοῦ 'Ολύμπου 'Ελλήνων. Ἰδιαίτερος ὡς πρὸς τὰς 'Αθήνας νομίζομεν ὅτι κατέχομεν περὶ τούτου θετικὰ στοιχεῖα, συναγόμενα ἐξ αὐτῆς τῆς ἱστορίας τοῦ 'Ηροδότου. 'Ως θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, πρὸ τῆς ἐν Πλαταιαῖς μάχης ὁ 'Αλέξανδρος ἐστάλη ὑπὸ τοῦ Μαρδονίου εἰς 'Αθήνας, ἵνα ζητήσῃ συμφιλίωσιν ὑπὸ χαριστικὸς ὅρους. Προυτιμήθη δὲ πρὸς τοῦτο, λέγει ὁ 'Ηρόδοτος, διότι ἦτο πρόξενος καὶ εὐεργέτης τῶν 'Αθηναίων. Καὶ ἐν συνεχείᾳ ὁ 'Ηρόδοτος παρουσιάζει τοὺς 'Αθηναίους συνιστῶντας εἰς τὸν

'Αλέξανδρος) ἐπεμνήσθη, τοῦ μὲν ὅτι μιμητῆς 'Ομήρου γενέσθαι δοκεῖ καὶ τὴν ἄλωσιν οὐκ ἀναξίως ἐποίησε τῆς Τροίας, τοῦ δὲ Πινδάρου διὰ τε τὴν λαμπρότητα τῆς φύσεως καὶ ὅτι τὸν πρόγονον αὐτοῦ καὶ ὁμώνυμον ἐπῆνεσεν 'Αλέξανδρον, τὸν φιλέλληνα ἐπικληθέντα, ποιήσας εἰς αὐτόν,

ὀλβίων ἐπώνυμε Δαρδανιδᾶν.

διὰ τοῦτο γὰρ καὶ Θήβας ὑστερον πορθῶν μόνην κατέλιπε τὴν οἰκίαν τὴν ἐκείνου, κελεύσας ἐπιγράψαι,

Πινδάρου τοῦ μουσοποιοῦ τὴν στέγην μὴ καίετε.

'Επίσης εἰς 'Ιω. Τζέτζου Χιλ. VII, 138, 410:

Οὕτω οἰκτρῶς ἐπόρθησεν 'Αλέξανδρος τὰς Θήβας,
Καὶ πυρπολεῖ δὲ σύμπασαν οἰκίαν, πλὴν Πινδάρου,
Στέγην εἰπὼν μὴ καίετε μουσοποιοῦ Πινδάρου.

'Επῆνεσε γὰρ πρόγονον 'Αλέξανδρον ἐκείνου.

1. Βλ. ἀνωτ., σ. 245.

Ἀλέξανδρον νὰ μὴ ἀναλάβῃ τοῦ λοιποῦ παρομοίαν ἀποστολὴν, διότι δὲν ἤθελον νὰ πάθῃ κακόν τι ἐκ μέρους τῶν Ἀθηναίων, τῶν ὁποίων ἦτο πρόξενος καὶ φίλος¹. Ἐκ τούτου συνάγεται ὅτι κατὰ τὸ ἔτος 480-479 ὁ Ἀλέξανδρος Α' εἶχεν ἤδη τὴν ιδιότητα τοῦ προξένου καὶ εὐεργέτου τῶν Ἀθηνῶν.

Ἡ ἀπονομὴ τοῦ τίτλου τοῦ προξένου ἀπετέλει τὴν μεγαλυτέραν τιμὴν, τὴν ὁποίαν ἠδύνατο νὰ ἀπονεύμῃ ἀρχαία ἑλληνικὴ πόλις πρὸς ξένον, δηλαδὴ μὴ πολίτην αὐτῆς, ἀλλ' ἀνήκοντα εἰς ἄλλην πόλιν ἢ χώραν. Ὁ πρόξενος ἦτο καὶ προστάτης τῆς πόλεως, ἡ ὁποία ἀπένειμεν εἰς αὐτὸν τὸν τίτλον τοῦτον, εἰς ἐξαιρετικὰς δὲ περιπτώσεις, ὅσαςκις ἐπρόκειτο περὶ μεγάλων ὑπηρεσιῶν, ἀποσοβήσεως κινδύνων, συμβολῆς εἰς ἐξυπηρέτησιν ὑφίστων συμφερόντων, λυτρώσεως αἰχμαλώτων, κ.λ.π., ἀπενέμετο ἐπιπροσθέτως εἰς αὐτὸν καὶ ὁ τίτλος τοῦ εὐεργέτου². Ὁ πρόξενος ἐξεπροσώπει τὴν πόλιν, ἡ ὁποία τοῦ ἀπένειμε τὸν τίτλον αὐτόν, ἐν τῇ περιοχῇ, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἔζη, καὶ ἐν τῇ πόλει, τῆς ὁποίας ἦτο πολίτης, ἐνώπιον πολιτικῶν συνελεύσεων, δικαστηρίων καὶ ἄλλων ἐξουσιῶν, ὑπερήσπιζε δὲ τὰ διπλωματικά, οἰκονομικά, δικαστικά καὶ θρησκευτικὰ συμφέροντα αὐτῆς. Ἐφιλοξένει τοὺς πρεσβευτὰς τῆς χώρας, ἡ ὁποία ἀπένειμε τὴν προξενίαν, καὶ εἰσήγεν αὐτοὺς εἰς τὰς λαϊκὰς συνελεύσεις. Ἐλάμβανεν εἰς πολλὰς περιστάσεις παρ' αὐτῆς ἐξουσιοδότησιν νὰ διαπραγματευθῇ συνθήκας, νὰ συνάψῃ συνθήκας εἰρήνης, ἡ ἀνελάμβανεν ἄλλας διπλωματικὰς ἀποστολάς, θεωρούμενος ἀπαραβίαστος, ἐφρόντιζε πρὸς λύτρωσιν τῶν αἰχμαλώτων πολιτῶν τῆς, ἐξυπηρέτει τὰ ἰδιωτικὰ συμφέροντα ἢ καὶ ἐφιλοξένει ἐν τῇ κατοικίᾳ του τοὺς πολίτας αὐτῆς, κ.λ.π. Εἶχε δηλαδὴ εὐρυτέρας ἐν πολλοῖς δικαιοδοσίας καὶ τῶν ὑπὸ τὴν σημερινὴν ἔννοιαν τῶν λέξεων πρέσβων καὶ προξένων.

Εἰς ἀντάλλαγμα, ἡ πόλις ἐθεώρει τὸν πρόξενον ἐπίσημον ξένον τῆς, ἐφιλοξένει εἰς τὴν κοινὴν ἐστίαν καὶ πολλάκις παρεχούρι εἰς αὐτὸν δικαιώματα, τὰ ὁποῖα καθίστων τοῦτον ἐν πολλοῖς ἴσον πρὸς τοὺς ἰδίους πολίτας. Ὡς ἐκ τούτου, ὁ τίτλος τοῦ προξένου ἀπενέμετο πάντοτε ὑπὸ τῆς πόλεως εἰς ἰσχυράν, πλουσίαν καὶ σημαίνουσαν ἐν τῇ γενετείρᾳ πόλει προσωπικότητα, ἱκανὴν διὰ τοῦ πλοῦτου, τῆς ἰσχύος, τῆς ἐγνωσμένης δραστηριότητος καὶ τῆς ἐν γένει περιόπτου θέσεως τῆς νὰ προστατεύσῃ τοὺς πολίτας καὶ νὰ ἐξυπηρετήσῃ τὰ συμφέροντα αὐτῆς, συγχρόνως δὲ καὶ ἀξίαν νὰ τύχῃ τῶν ἐξαιρετικῶν τούτων τιμῶν ἐκ μέρους τῆς παρεχούσης τὸν τίτλον πόλεως. Εἰς περιπτώσιν,

1. Ἡροδ. VIII, 136 καὶ 143. Βλ. λεπτομερῶς κατωτ., κεφ. Η'.

2. Σχόλ. Ἡροδ. VI, 57: «Πρόξενον» οἱ προστάται πόλεων καὶ φροντισταί». Εὐσταθ. εἰς Ἰλιάδ. IV, 377: «Πρόξενος μὲν ὁ ὑπὸ τῆς πόλεως ἡξιωμένος ἐν τῇ σφετέρᾳ προΐστασθαι ξένων». Βλ. καὶ σχόλ. Δημοσθ. 86, 6 καὶ Σουΐδαν ἐν λ. πρόξενος. Περὶ προξένων καὶ προξενίας βλ. E. Szanto, Das griechische Bürgerrecht 1892. — C. Philipson, The international law and custom of Ancient Greece and Rome 1911. — Wells, A commentary on Herodotus, II, σελ. 281 κ.ε.

κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ προσενεγκὼν ἤδη πολυτίμους ὑπηρεσίας πρόξενος οὗτος περιέπιπτεν εἰς δυστυχίαν, ἢ ἄλλως πως εἶχεν ἀνάγκην προστασίας ἢ περιθάλψεως, ἢ πόλις ὥφειλε νὰ παράσχη ταύτην¹.

Προκειμένου περὶ «προξενίας» τῆς πόλεως τῶν Ἀθηναίων, ὁ τίτλος οὗτος ἦτο περιζήτητος ἀνὰ σύμπασαν τὴν Ἑλλάδα. Ἰδίως κατὰ τὸν 5ον αἰῶνα ἡ πολιτικὴ δύναμις, ἡ οἰκονομικὴ ἀκμὴ καὶ ἡ πνευματικὴ αἴγλη τῶν Ἀθηναίων συνετέλουν νὰ ἐπιδιώκηται ὡς ἡ ὑψίστη τιμὴ ἐν τῷ κόσμῳ. Προσωπικότητες ἐξ ἀπάσης τῆς Ἑλλάδος, γνωσταὶ πολλάκις διὰ τὸν πλοῦτον των, τὴν κοινωνικὴν των ὑπεροχὴν καὶ τὴν πολιτικὴν των δύναμιν, κατέβαλον ἀπεγνωσμένας προσπάθειάς πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ τίτλου τούτου. Πολλάκις ἐπεχείρουν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ταξίδια εἰς Ἀθήνας, ἔνθα προέβαινον εἰς ἐπιδεικτικὰ ἐμφανίσεις ἀλλὰ καὶ εἰς μυστικὰς ἐνεργείας, ὅπως κινήσουν τὴν συμπάθειαν τοῦ Δήμου τῶν Ἀθηναίων, ἔτι δὲ καὶ τὴν ὑποστήριξιν ῥητόρων καὶ ἄλλων ἐπιρροῆς πολιτικῶν προσώπων.

Ἄλλ' αἱ Ἀθῆναι κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην εἶχον λίαν ἐκτεταμένα πολιτικὰ καὶ οἰκονομικὰ συμφέροντα νὰ ἐξυπηρετήσουν καὶ νὰ ὑπερασπίσουν ἀνὰ σύμπασαν τὴν Ἑλλάδα. Ὡς ἐκ τούτου, ἐξέλεγον μετὰ μεγάλης προσοχῆς προξένους ἐν ἑκάστη περιοχῇ τὰς πλέον ἰσχυρὰς καὶ μεγάλης ἐπιρροῆς προσωπικότητας, αἱ ὁποῖαι θὰ ἠδύναντο καὶ τοὺς διεσπαρμένους ἢ ταξιθεύοντας ὡς ναυτικούς, ἐμπόρους κ.λ.π., μέχρι τῶν πλέον ἀπομεμακρυσμένων περιοχῶν, Ἀθηναίους πολίτας νὰ προστατεύσουν, ἀλλὰ καὶ τὰ πάσης φύσεως συμφέροντα τῆς πόλεως νὰ ἐξυπηρετήσουν. Ὁ δῆμος τῶν Ἀθηναίων εἶχε πάντοτε τὴν τελευταίαν λέξιν προκειμένου περὶ προξενίας.

Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, τὰ πρόσωπα, τὰ ὁποῖα διεξεδίκουν τὴν τιμὴν αὐτήν, ἐπεσκέπτοντο τὰς Ἀθήνας, ἐνεφανίζοντο πρὸ τῶν ἀρχόντων καὶ τοῦ λαοῦ, ἐξεθεαίζον τὰς ὑπηρεσίας, τὰς ὁποίας προσέφερον ἢ ἠδύναντο νὰ προσφέρουν, καὶ ἐν γένει ἔπραττον πᾶν τὸ δυνάμενον νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ὑποστήριξιν τῶν ἰσχυρῶν πολιτικῶν προσωπικοτήτων καὶ τὴν συμπάθειαν τοῦ Δήμου².

Εἰς ἀντάλλαγμα τῶν ὑπηρεσιῶν, τὰς ὁποίας προσέφερον οἱ πρόξενοι εἰς αὐτήν, ἡ πόλις τῶν Ἀθηναίων δὲν ἦτο φειδωλὴ εἰς τιμὰς, ἀλλὰ καὶ εἰς πρα-

1. Ὁ Ξενοφὼν ἐμφανίζει τὸν Φαρσάλιον Πολυδάμαν, πρόξενον τῆς Σπάρτης ἐν Θεσσαλίᾳ, ὁμιλοῦντα οὕτω ἐνώπιον τοῦ κοινοῦ τῶν Λακεδαιμονίων : « Ἐγώ, ὦ ἄνδρες Λακεδαιμόνιοι, πρόξενος ὑμῶν ὢν καὶ εὐεργέτης ἐκ πάντων ὧν μεμνήμεθα προγόνων, ἀξιώ, ἔάν τι ἀπορῶ, πρὸς ὑμᾶς ἵεναι, ἔάν τέ τι χαλεπὸν ὑμῖν ἐν τῇ Θετταλίᾳ συνίστηται, σημαίνει » (Ξεν. Ἑλλην. VI, I, 3-4).

2. Κατὰ τὸν Θουκυδίδην (II, 29), ὁ ἐξ Ἀβδήρων γυναικάδελφος τοῦ ἰσχυροῦ βασιλέως τῶν Θορκῶν Σιτάλκου προσεκλήθη εἰς Ἀθήνας, ἔνθα ἀνεκνήρυχθη πρόξενος, λόγῳ τῆς ἰσχύος αὐτοῦ παρὰ τῷ Σιτάλκῳ (πρόξενον ἐποίησαντο καὶ μετεπέμψαντο).

κτικὰ ὠφελήματα. Οἱ πρόξενοι, ἐρχόμενοι εἰς Ἀθήνας, ἐφιλοξενοῦντο εἰς τὸ Πρυτανεῖον, ἀπηλλάσσοντο τοῦ φόρου τῶν μετοίκων, εἶχον δικαίωμα ἰδιοκτησίας, ὥς καὶ δικαίωμα νὰ παρουσιάζωνται ἀπ' εὐθείας εἰς τὸ Δικαστήριον τοῦ Πολεμάρχου, ἐτέλουν δὲ ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν ἀσφαλείας τοῦ Ἀθηναίου λαοῦ. Ὅσακις ἐπρόκειτο περὶ λίαν σημαινούσης προσωπικότητος, ἡ ὁποία εἶχε προσφέρει μεγάλας ὑπηρεσίας ἢ ὅπωςδήποτε ἐκρίνετο συμφέρον τῷ Δῆμῳ νὰ τιμηθῇ ἰδιαίτερος, ἀπενέμοντο εἰς αὐτὴν καὶ ἄλλαι πρόσθετοι, ὅπως ἔξαιρετικά, τιμαί, ὥς ὁ τίτλος τοῦ εὐεργέτου¹, στέφανος δι' ἀνακηρύξεως ὑπὸ κήρυκος, δημόσιος ἔπαινος, προνομιακὴ εἰσοδος εἰς τὰ ἱερά, ἀτέλεια πάντων, ἐνίοτε καὶ αὐτὴ ἡ ἰδιότης Ἀθηναίου πολίτου².

Αἱ ἀνευρεθεῖσαι ἐν Ἀθήναις στήλαι, αἱ περιλαμβάνουσαι καταλόγους προξένων, δὲν προχωροῦν πέρα τῶν μέσων τοῦ 5ου αἰῶνος³. Διὰ τοῦτο δὲν δυνάμεθα νὰ ἀντλήσωμεν ἐξ αὐτῶν πληροφορίας περὶ τῶν τιμῶν, αἱ ὁποῖαι ἀπενεμήθησαν εἰς τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας, τῶν ὑπηρεσιῶν, τὰς ὁποίας εἶχε προσφέρει εἰς τὴν πόλιν, καὶ τῆς ἐποχῆς τῆς ἀπονομῆς. Ἀλλ' ὁ Ἡρόδοτος εἶναι σαφής, ἔζησεν ἐπὶ μακρὸν εἰς Ἀθήνας, ἔθνα ἀναμφιβόλως ἡδύνατο νὰ ἔχη σαφεῖς περὶ τούτου πληροφορίας, ὑπ' οὐδενὸς δὲ ἀμφισβητεῖται ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος Α' εἶχεν ἀνακηρυχθῇ πρόξενος καὶ εὐεργέτης τῶν Ἀθηνῶν. Καὶ ἦτο μὲν δυνατόν εἶς τινὰς περιπτώσεις νὰ ἀπονεμηθῇ ὁ τίτλος τοῦ προξένου εἰς ἐπιφανῆ τινὰ προσωπικότητα, χωρὶς νὰ ἐπισκεφθῇ αὐτὴ τὰς Ἀθήνας. Ἀλλὰ τοῦτο ἦτο σπάνιον καὶ ἀπετέλει ἐξαιρέσιν. Εἰδικῶς, προκειμένου περὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου, δὲν δυνάμεθα νὰ φαντασθῶμεν τίνι τρόπῳ καὶ λόγῳ θὰ ἀπενέμετο εἰς αὐτὸν ὑπὸ τοῦ Δήμου τῶν Ἀθηναίων ἡ ὑψίστη αὐτὴ τιμὴ, ἃν δὲν εἶχεν ἐπισκεφθῇ τὴν πόλιν.

1. Ὁ τίτλος τοῦ εὐεργέτου ἀπενέμετο ἰδιαίτερος, οὐ μόνον δὲ διὰ πολιτικὰς καὶ ἄλλας εὐνυτέρας ὑπηρεσίας πρὸς τὴν πόλιν, ἀλλὰ καὶ διὰ σοβαρὰς χρηματικὰς δωρεάς, ὥς γίνεται σήμερον ὑπὸ συλλόγων καὶ ἰδρυμάτων κοινωνικῆς ὠφελείας. Φαίνεται ὅτι αἱ Ἀθηναίαι εἰς ὥρισμένας ἐποχάς, πρὸς θεραπεῖαν οἰκονομικῶν ἀναγκῶν, ἔκαμνον εὐρεῖαν χρῆσιν ἀπονομῆς τοῦ τίτλου εὐεργέτου, ἐπὶ χρηματικῇ εἰσφορᾷ, πρὸς πλουσίους ξένους, ἀκόμη καὶ μὴ Ἑλλήνας, ἢ ἀκόμη καὶ πρὸς πόλεις. Ἐπιτρέπει νὰ συναγάγῃμεν τοῦτο τὸ κατωτέρω κείμενον τοῦ Ξενοφῶτος (Πόρ., III, II): «οἶμαι δὲ ἔγωγε, εἰ μέλλοιεν ἀναγραφῆσθαι εὐεργέτας εἰς τὸν ἅπαντα χρόνον, καὶ ξένους ἂν πολλοὺς εἰσενεγκεῖν, ἔστι δ' ἂς ἂν καὶ πόλεις τῆς ἀναγραφῆς ὀρεγομένας» ἐλπίζω δὲ καὶ βασιλέα ἂν τινὰς καὶ τυράννους καὶ σατράπας ἐπιθυμῇσαι μετασχεῖν ταύτης τῆς χάριτος».

2. Δημοσθ. Π. Λεπτ. 60. «ἐψηφίσασθε... προξενίαν, εὐεργεσίαν, ἀτέλειαν ἀπάντων».

3. Ἐκ τῶν ἀνευρεθέντων ψηφισμάτων ἀπονομῆς τίτλων προξένων καὶ εὐεργετῶν ὑπὸ τοῦ Δήμου Ἀθηναίων, ἀρχαιότερον, χρονολογούμενον περὶ τὰ μέσα τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος, περιλαμβάνει: «Θακυλίδην καὶ Μενέστρατον [καὶ] Ἀθηναίον τοὺς Θεσπιάς ἀναγρ[ά]φσαι προχσένους καὶ εὐεργέτας [Ἀ]θηναίων καὶ τοὺς παῖδας τοὺς [ἐκείνῳ]ν ἐμ πόλ[ε]ι ἐν στήλῃ λιθί[νῃ]». (C.I.A. IV (I) 27).

Πάντως, ἐκ τοῦ κειμένου τοῦ Ἡροδότου συνάγεται κατὰ τρόπον ἀνεπίδεκτον ἀμφισβητήσεως, ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος δὲν ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦτον τοῦ προξένου καὶ εὐεργέτου τῶν Ἀθηνῶν μετὰ τὰ Μηδικά, ὥς θὰ ἦτο δυνατόν νὰ πιστεύσῃ τις, λόγῳ τῶν μυστικῶν ὑπηρεσιῶν, τὰς ὁποίας προσέφερε τότε εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς ἐλευθερίας τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ κατεῖχεν αὐτὸν πρὸ τῶν Περσικῶν πολέμων. Τοιαύτη δὲ εὐκαιρία νὰ ἐπισκεφθῇ τὰς Ἀθήνας καὶ τύχῃ τῶν τιμῶν τούτων, δὲν ἐπαρουσιάσθη ἄλλη πλὴν τοῦ ταξιδίου, τοῦ, καθ' ὅλας τὰς ἱστορικὰς ἐνδείξεις, ἐπιχειρηθέντος κατὰ τὴν 71^{ην} (496 π.Χ.) Ὀλυμπιάδα, λαμβανομένου ὑπ' ὅψιν ὅτι, ὥς ἐλέχθη, τὸ ἔτος 492 τῆς 72^{ας} Ὀλυμπιάδος ἐγένετο ἡ πρώτη μεγάλη ἐπιδρομὴ τῶν Περσῶν μέχρι Μακεδονίας καὶ ἔκτοτε μέχρι τῶν Περσικῶν πολέμων δὲν ἦτο δυνατόν τοιοῦτον ταξίδιον εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Οὕτω, τὴν πανηγυρικὴν ἐμφάνισιν τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐν Ὀλυμπίᾳ καὶ τὴν νίκην αὐτοῦ κατὰ τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας ἐπεσφράγισαν αἱ πρῶται τιμαὶ τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἡ ἀνακήρυξις αὐτοῦ ὥς προξένου καὶ εὐεργέτου. Ὡς πρὸς τοὺς λόγους, οἱ ὅποιοι ὤθησαν τὰς Ἀθήνας πρὸς παραχώρησιν τῆς τιμῆς ταύτης, οὗτοι ἦσαν ἠθικοὶ καὶ πολιτικοί. Ἡ πόλις ἐτίμα τὸν νεαρὸν ἡγεμόνα τῆς Μακεδονίας, ὁ ὁποῖος ἤθλησεν ἐν Ὀλυμπίᾳ, ἔνθα ἐπευφημήθη ὑπὸ τῶν συνηγμένων ἐκεῖ Ἑλλήνων, οὐ μόνον διὰ τὴν νίκην του, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν διακήρυξιν τῆς ἐκ τῶν Ἡρακλειδῶν τοῦ Ἄργους καταγωγῆς τῆς οἰκογενείας του, οὕτω δ' ἡ τιμὴ αὐτῆ ἀνταπεκρίνετο πρὸς πανελλήνιον αἰσθημα. Ἀλλὰ καὶ πολιτικοὶ λόγοι ὑπηγόρευον τὴν τιμὴν ταύτην, δεδομένου ὅτι αἱ Ἀθηναὶ εἶχον ὕψιστα συμφέροντα εἰς τὰς ἀποικίας τῆς Χαλκιδικῆς, αἱ ὁποῖαι ἐχρησίμευον ὥς βάσεις διὰ τὸ ἀναπτυσσόμενον τότε ἐμπόριον μετὰ τοῦ Εὐξεινίου, συγχρόνως δὲ καὶ ὥς πλουτοπαραγωγικὴ πηγὴ ἐκμεταλλεύσεως τοῦ πλούτου τῆς Μακεδονίας. Τὸ ἤδη ἀναφαίνόμενον εἰς τὸν ἑλληνικὸν ὀρίζοντα μετ' αὐξανούσης ὁσημέραι ἰσχύος Μακεδονικὸν κράτος θὰ ἠδύνατο νὰ βλάβῃ ἢ νὰ ὠφελήσῃ τὰ ἀθηναϊκὰ συμφέροντα, ὁ δὲ μετὰ τοῦ βασιλέως Ἀλεξάνδρου σύνδεσμος δὲν ἦτο δυνατόν ἢ νὰ ἀποβῇ λίαν ἐπωφελὴς διὰ τὴν πόλιν. Τέλος, κατὰ τὸ ἔτος 496 π.Χ., δύο περίπου ἔτη μετὰ τὴν ἐκστρατείαν τῶν Ἀθηνῶν πρὸς βοήθειαν τῶν Ἰωνικῶν πόλεων καὶ τὴν πυρπόλησιν τῶν Σάρδεων, μολονότι δὲν εἶχεν εἰσέτι συντελεσθῇ ἡ καταστροφὴ τῆς Μιλήτου καὶ ἡ πλήρης ὑποταγὴ τῶν Ἑλλήνων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, διεφαίνοντο τὰ νέφη τῆς ἐπερχομένης θυέλλης. Ὁ Μέγας βασιλεὺς ἐξαπέλυε φοβερὰς ἀπειλὰς κατὰ τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἐμελέτα ἐκστρατείαν πρὸς πυρπόλησιν τῶν ἱερῶν τῶν, πρὸς ἐκδίκησιν τῆς πυρπολήσεως τῶν ἱερῶν τῶν Σάρδεων. Ἀλλωστε ἐν τῇ Περσικῇ αὐτῇ ἔξῃ καὶ ὁ ἐξόριστος Ἰππίας, ἐξωθῶν τὸν Μέγαν βασιλέα πρὸς ἐκστρατείαν κατὰ τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἀποβλέπων εἰς ἀνακατάληψιν τῆς ἐξουσίας. Οὕτως, αἱ Ἀθηναὶ εἶχον πᾶν συμφέρον νὰ τιμήσουν καὶ νὰ κολακεύσουν τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας, τοῦ ὁποίου ἡ

χώρα ἐχρησίμευεν ὡς προπύργιον τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἀπὸ βορρᾶ καὶ ὁ ὁποῖος, ἀκόμη καὶ ὑποτασσόμενος ἐξ ἀνάγκης εἰς τοὺς Πέρσας, ἠδύνατο νὰ προσφέρει πολυτίμους ὑπηρεσίας εἰς τοὺς Ἑλληνας, ὡς ἀπέδειξαν βραδύτερον αὐτὰ ταῦτα τὰ γεγονότα.

Ὁ τίτλος τοῦ προξένου παρεχωρεῖτο ἰσοβίως, ἵνα δὲ ἀφαιρεθῇ οὗτος, ἔπρεπε τὸ τυχὸν τῆς τιμῆς ταύτης πρόσωπον νὰ φανῇ ὅλως ἀνάξιον διὰ τῆς διαγωγῆς του, ἰδίως ἂν ἀποδεικνύετο ὅτι ἐμάχετο πρὸς τὸν Ἀθηναϊκὸν λαὸν καὶ παρέβλαπτε τὰ ἀθηναϊκὰ συμφέροντα. Ἄνευ ἀμφιβολίας, ὁ Ἀλέξανδρος Α' διετήρησε τὸν τίτλον τοῦτον μέχρι τοῦ θανάτου του. Τὸ γεγονὸς ὅτι δὲν ἀπώλεσε τοῦτον κατὰ τὴν περίοδον τῶν Περσικῶν πολέμων, ὅτε ἠκολούθησε μετὰ τῶν Μακεδόνων τὴν στρατιὰν τοῦ Ξέρξου καὶ μετέσχεν ἀναγκαστικῶς τοῦ πολέμου παρὰ τὸ πλεονὸν τῶν Περσῶν, οὐδὲ κἂν ὅτε ἦλθεν εἰς Ἀθήνας κομίζων τὰς περὶ ὑποταγῆς προτάσεις τοῦ Μαρδονίου, ἀποδεικνύει ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι, γνωρίζοντας κάλλιον ἡμῶν τὰ πράγματα, ἐπίστευον ὅτι ὁ πρόξενος αὐτῶν δὲν εἶχε προδώσει τὸν ἀγῶνα τῆς ἐλευθερίας τῶν Ἑλλήνων, οὐδ' εἶχε πράξει τι τὸ δυνάμενον νὰ ἐκθέσῃ αὐτὸν ἐνώπιον τοῦ Δήμου τῶν Ἀθηνῶν κατὰ τὰς δραματικὰς ἐκείνας στιγμὰς, κατὰ τὰς ὁποίας αἱ Ἀθῆναι ἐτέλουν ἐν θανάσιμῳ ἀγωνίᾳ¹.

Βραδύτερον ἀνέκυψαν πολιτικαὶ προστριβαὶ μεταξὺ τῶν Ἀθηνῶν καὶ τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους συνεπεία τῆς ἐκδηλωθείσης ἀντιδράσεως τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς τὴν ἐπεκτατικὴν πολιτικὴν τῶν Ἀθηνῶν ἐν Θοράκῃ καὶ Μακεδονίᾳ, κατηγορήθη δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Κίμων ὅτι ἐδωροκλήθη ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου². Ἐν τούτοις δὲν φαίνεται, ἀκόμη καὶ μεταξὺ τῆς μερίδος τῶν δυσηρεστημένων καὶ ἐξωργισμένων κατὰ τοῦ βασιλέως τῶν Μακεδόνων Ἀθηναίων, νὰ ἀνέκυψε ζήτημά τι ἐν σχέσει πρὸς τοὺς μεγίστους τίτλους, τοὺς ὁποίους ἔφερε πάντοτε ὡς πρόξενος, προστάτης καὶ εὐεργέτης τῶν Ἀθηνῶν, τίτλους ἐπαυξηθέντας μετὰ τὰ Μηδικὰ διὰ τῆς παραχωρήσεως καὶ τῆς ιδιότητος τοῦ Ἀθηναίου πολίτου.

Ὁ τίτλος τοῦ προξένου ἦτο πολλάκις καὶ κληρονομικός, ὥς συνάγεται ἐκ τινων ἀναγραφομένων ἐν στήλαις ψηφισμάτων, εἰς τὰ ὁποῖα περιλαμβάνεται καὶ ἡ φράσις «αὐτῷ καὶ τοῖς ἐκγόνοις». Ὅμως οὐδὲν ἐπιτρέπει εἰς ἡμᾶς τὴν γνώμην ὅτι ἡ ἀπονομὴ τοῦ τίτλου τοῦ προξένου μετεβιβάσθη εἰς τοὺς ἀπογόνους τοῦ Ἀλεξάνδρου Α'. Ἀληθὲς εἶναι, ὅτι, ἡμῖς καὶ πλέον αἰῶνα βραδύτερον, ἐμφανίζεται ὡς πρόξενος καὶ εὐεργέτης τῶν Ἀθηνῶν καὶ ὁ ἔγγονος αὐτοῦ Ἀρχέλαος. Πλὴν, ὁ Ἀρχέλαος, φίλος καὶ αὐτὸς ἐνθουσιώδους τῶν Ἀθηνῶν καὶ τοῦ ἀθηναϊκοῦ πολιτισμοῦ καὶ φιλόξενος προστάτης πολλῶν Ἀθηναίων λογίων, ἔλαβε τοὺς τίτλους τούτους οὐχὶ κληρονομικῶς

1. Βλ. ἐκτενέστερον ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου κατωτέρω ἐν τῷ κεφαλαίῳ Η'.

2. Βλ. ἐκτενῶς κατωτ., κεφ. ΙΒ'.

δικαιώματι, ἀλλὰ διὰ τὰς ἰδίας σημαντικὰς ὑπηρεσίας, τὰς ὁποίας προσέφε-
 ρεν εἰς τὸν Ἀθηναϊκὸν λαὸν καὶ βάσει εἰδικοῦ, διασωθέντος, ψηφίσματος
 τοῦ Δήμου Ἀθηναίων¹. Ἐν πάσῃ περιπτώσει καὶ μολονότι ἐν τῷ περὶ Ἀρ-
 χελάου ψηφίσματι περιλαμβάνεται ἡ μεταβίβασις πρὸς τοὺς ἀπογόνους, καὶ
 οἱ δύο μνημονευόμενοι ὥς πρόξενοι καὶ εὐεργέται τῶν Ἀθηνῶν βασιλεῖς τῆς
 Μακεδονίας ἔτυχον τῆς ἀπονομῆς ταύτης εἰς ἔνδειξιν τιμῆς καὶ εὐγνωμοσύ-
 νης τοῦ Ἀθηναϊκοῦ λαοῦ.

Ε' - Ο ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΥΠΟ ΤΟΥΣ ΠΕΡΣΑΣ

Κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος ἡ Περσικὴ αὐτοκρατορία
 ἀντιμετώπιζε λίαν σοβαρὰς δυσχερείας, αἱ ὁποῖαι παρημποδίζον πᾶσαν προ-
 πάθειαν στερεώσεως τῆς ἐξουσίας τῆς εἰς τὰς ὑπὸ τοῦ Δαρείου καὶ τοῦ Με-
 γαβάζου ὑποταγείας ἢ τεθείσας ὑπὸ ψιλὴν ἐπικυριαρχίαν χώρας ἐντεῦθεν
 τοῦ Ἑλλησπόντου. Ἐτι πλεόν, αἱ δυσχέρειαι αὗται ἀπέκλειον πᾶσαν ἀπό-
 πειραν ἐπεκτάσεως τῆς περσικῆς κυριαρχίας πρὸς τὰς ἑλληνικὰς χώρας. Ἡ
 σοβαρωτέρα κρίσις τοῦ Περσικοῦ κράτους εἶχεν ὥς ἀφορμὴν τὴν ἐπανάστα-
 σιν τῶν Ἰώνων.

Ἀπὸ τῆς Μιλήτου, ἐνθα ἐξεργάγη τὸ ἔτος 499 π.Χ., ἡ ἐπανάστασις
 ἐπεξετάθη εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς ἑλληνικὰς πόλεις τῆς Ἰωνίας καὶ τῆς Αἰολί-
 δος μέχρι τοῦ Ἑλλησπόντου, ὥς καὶ εἰς τὴν Κύπρον καὶ τὰς ὑποτεταγμένας
 εἰς τοὺς Πέρσας, γειτνιαζούσας πρὸς τὰ μικρασιατικὰ παράλια, νήσους.
 Παρὰ τὸ οἰκτρὸν τέλος τῆς, ἡ ἐπανάστασις αὕτη τῶν Ἰώνων ἀπετέλεσε
 σκληρὰν δοκιμασίαν διὰ τὸ Περσικὸν κράτος, διότι ἀπεκάλυψε τὴν εὐθραυ-
 στον συγκρότησίν του καὶ τὰς κεκαλυμμένας ὑπὸ τὸν ἀμείλικτον δεσποτισμὸν
 τῆς διοικητικῆς του μηχανῆς ἀδυναμίας εἰς τοὺς ἀναθαρρήσαντας ὑπο-
 δούλους λαοὺς. Ὁ Δαρεῖος διέθεσε μεγάλας δυνάμεις πρὸς ἀντιμετώπισιν
 τῆς καταστάσεως καὶ ὑπέστη σημαντικὰς θυσίας αἵματος καὶ χρήματος πρὸς
 ἀποκατάστασιν τῆς κυριαρχίας του. Ἐτι περισσότερον, ἀπώλεσε μίαν περί-
 που ἑξαετίαν, χρόνον πολῦτιμον διὰ τὴν χρησιμοποίησιν τῶν ἥδη ἀπὸ μακροῦ

1. IGI², 105 (ἐν Dittenb. Syll³. I 104). Αἱ σημαντικαὶ ὑπηρεσίαι, τὰς ὁποίας
 ὁ Ἀρχέλαος προσέφερε πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, ἦσαν κυρίως ἡ παραχώρησις σίτου καὶ
 ναυπηγείου ξυλείας εἰς λίαν δραματικὰς διὰ τὰς Ἀθήνας στιγμὰς, μετὰ τὴν Σικε-
 λικὴν ἐκστρατείαν καὶ τὴν ἀπώλειαν τοῦ μεγαλυτέρου μέρους τοῦ ἀθηναϊκοῦ στό-
 λου. Βλ. καὶ Δ. Κανατσούλη, Ὁ Ἀρχέλαος καὶ αἱ μεταρρυθμίσεις του ἐν Μα-
 κεδονίᾳ, Θεσσαλονίκη 1948, σ. 7 καὶ 20. Ὅτε, μετὰ τὴν μάχην τῆς Χαιρωνείας, ὁ
 Μ. Ἀλέξανδρος, νεαρὸς ἀκόμη διάδοχος τοῦ θρόνου, ἐπεσκέφθη τὰς Ἀθήνας μετὰ
 τοῦ Ἀντιπάτρου, ἀπενεμήθη εἰς αὐτόν, ὥς καὶ εἰς τὸν πατέρα του Φίλιππον, ὁ τίτλος
 τοῦ πολίτου, ἐνῶ πρόξενοι ἀνεκηρύχθησαν οἱ συνοδεύοντες Μακεδόνες στρατηγοί.

παρασκευαζομένων πολεμικῶν του δυνάμεων πρὸς ἐπέκτασιν τῆς ἐξουσίας του καὶ ἱκανοποίησιν τῶν ἀπεριορίστων φιλοδοξιῶν του.

Κρινομένης τῆς ἐν τῷ Περσικῷ κράτει δημιουργηθείσης καταστάσεως ἐκ τῶν ἐπακολουθησάντων ἐν Ἑλλάδι γεγονότων, πρέπει νὰ ἀποδώσωμεν ἰδιαιτέραν σημασίαν εἰς τὴν Ἰωνικὴν ἐπανάστασιν. Οἱ Ἴωνες ἐστράφησαν φνσικῶς δι' ἀναζήτησιν βοηθείας πρὸς τοὺς ἀδελφούς των τῶν ἑλευθέρων πόλεων τῆς Ἑλλάδος. Ὁ ἀπεσταλμένος τῆς Μιλήτου Ἀρισταγόρας σπεύδει εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἵνα ἐκλιπαρήσῃ βοήθειαν, ἰδίᾳ παρὰ τῶν δύο ἰσχυροτέρων πόλεων, τῆς Σάρδης καὶ τῶν Ἀθηνῶν, ὑπισχνούμενος εὐκόλους κατακτήσεις καὶ πλούσια λάφυρα. Οἱ Σπαρτιάται, ἐξετάσαντες μετὰ ψυχραίμας τὰ στρατηγικὰ δεδομένα τόσον μακρινῆς ἐκστρατείας μετ' ἀτέρμονος πορείας ἀπὸ τῶν παρὰ τῶν πρὸς τὰ ἐνδότερα ἀχανοῦς αὐτοκρατορίας, ἀρνοῦνται συμμετοχὴν. Ἀλλ' εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ ἀναπτυσσόμενον δημοκρατικὸν κόμμα τοῦ Κλεισθένους διάκειται συμπαθῶς πρὸς τὴν ἰδέαν τῆς ἐλευθερίας τῶν ἀδελφῶν Ἰόνων καὶ ῥέπει πρὸς περιπετείας, αἱ ὁποῖαι θὰ ἦτο δυνατόν νὰ αὐξήσουν τὴν δύναμιν καὶ τὸν πλοῦτον τῆς νεαρᾶς Δημοκρατίας. Ἐτι πλέον, οἱ Πέρσαι ἔχουν καταστῆ μισητοὶ εἰς τοὺς δημοκρατικούς Ἀθηναίους, ἀφ' οὗτο ὁ ἄλλοτε τύραννος τῶν Ἀθηνῶν Ἰπλίας προσέφυγεν εἰς τὸ Περσικὸν κράτος, ἔνθα ἐρραδιούργει πρὸς ἀποκατάστασίν του εἰς τὴν τυραννίδα. Οὕτως, ἀπεφασίσθη νὰ σταλῇ πρὸς βοήθειαν τῆς Μιλήτου ἀθηναϊκὴ δύναμις.

Ἡ βοήθεια αὕτη, εἴκοσι τριήρεις μετὰ στρατεύματος ἐκ δύο χιλιάδων Ἀθηναίων, προστεθεισῶν καὶ πέντε τριήρων τῆς Ἐρετρίας, ἦτο ἐκπληκτικῶς μικρά, ἀσήμαντος ἐν σχέσει πρὸς τὰς κολοσσιαίας δυνάμεις, τὰς ὁποίας ἡδύνατο νὰ παρατάξῃ τὸ Περσικὸν κράτος πρὸς ἀντιμετώπισίν της. Ἐν τούτοις, τὸ γεγονός αὐτὸ καθ' ἑαυτό, τῆς ἀποστολῆς ἐκστρατευτικοῦ σώματος ἀπὸ τῆς κυρίως Ἑλλάδος πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῶν Ἰόνων, ἀποτελεῖ καταφανὴ ἀνάμειξιν τῶν Ἑλλήνων εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τοῦ Περσικοῦ κράτους καὶ ἀπαρχὴν τῆς πάλης τοῦ Ἑλληνισμοῦ κατὰ τῶν βαρβάρων τῆς Ἀσίας, πάλης, ἡ ὁποία ἔκτοτε ἐδέσποσεν ἐν τῇ πολιτικῇ, κοινωνικῇ καὶ πνευματικῇ ἐξελίξει τοῦ κόσμου τῆς ἀρχαιότητος. Ἡ μικρὰ ἀθηναϊκὴ δύναμις, ἀνίκανος ἀκόμη καὶ πρὸς συμβολὴν εἰς τὴν ἄμυναν τῆς Μιλήτου, μετέσχεν εἰς μίαν ὅλως παράλογον ἀπὸ στρατηγικῆς ἀπόψεως εἰσβολὴν εἰς τὰ ἐνδότερα. Ἐφθασε μέχρι τῶν Σάρδεων, ἔνθα πυρκαϊά, ἀποδοθεῖσα ἀργότερον εἰς τοὺς Ἀθηναίους, κατέστρεψε τὴν πόλιν, συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ περιφήμου τεμένους τῆς Κυβέλης (θῆρος τοῦ 498). Κατὰ τὴν ὑποχώρησιν, ἡ ἀθηναϊκὴ στρατιὰ ὑπέστη συντριπτικὴν ἥτταν. Τελικῶς ἐγκαταλείπει τὸν ἀγῶνα καὶ ἐπιβιβάζεται τὰν πλοίων, ἵνα ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Ἡ πενιχρὰ αὕτη ἐπιχειρήσις τῶν Ἀθηνῶν οὐδόλως ἡμώδισε τοὺς Πέρσας νὰ συνεχίσουν μετὰ μεγάλης ἐντατικότητος τὸν ἀγῶνα πρὸς καταστολὴν τῆς ἐπαναστάσεως τῶν ἑλληνικῶν πόλεων καὶ νήσων. Τὸ ἔτος 494

π.Χ. κατελήφθη ἡ Μίλητος, τῆς ὁποίας ὁ πληθυσμὸς κατὰ μέγα μέρος ἐσφάγη ἢ ἐσύρθη πρὸς τὰ ἐνδότερα ἐν δουλείᾳ. Ἡκολούθησεν ἡ ἄλωσις ἢ ὑποταγὴ τῶν λοιπῶν πόλεων καὶ ἡ ἐπανάστασις ἐσβέσθη καθ' ὁλοκληρίαν. Ἀλλ' ὁ Δαρεῖος, ὁ ὁποῖος εἶχε χάσει τόσα ἔτη εἰς τὸ ἄχαρι ἔργον τῆς καταστολῆς μιᾶς ἐπαναστάσεως καὶ ὥφειλε νὰ χάσῃ τώρα καὶ ἄλλα πρὸς ἀνασυγκρότησιν τῶν περσικῶν καὶ ναυτικῶν του δυνάμεων, αἱ ὁποῖαι εἶχον ὑποστῆ σοβαρὰ πλήγματα, ἔστρεψε τὴν λύσσαν τῆς ἐκδικήσεώς του κατὰ τῶν Ἀθηναίων καὶ Ἑρετριῶν. Εἰς τοὺς αὐθάδεις αὐτοὺς Ἕλληνας, οἱ ὁποῖοι ἀπετόλμησαν νὰ ἐπιβουλευθοῦν τὸ κράτος τοῦ Μεγάλου βασιλέως καὶ νὰ σπεύσουν πρὸς βοήθειαν τῶν ἐπαναστατῶν ὑπηκόων του, ἔπρεπε νὰ δοθῇ σκληρὸν μάθημα, τὸ ὁποῖον θὰ ἐκρησίμεινε καὶ ὡς πικρὸν παράδειγμα διὰ τὸ μέλλον. Ἡ πυρπόλησις τοῦ ἱεροῦ τεμένουσ τῆς Κυβέλης ἔπρεπε νὰ πληρωθῇ διὰ τῆς πυρπολήσεως τῶν ἱερῶν τῶν Ἑλλήνων. Τὸ μένος αὐτὸ τῆς ἐκδικήσεως κατὰ τῶν Ἑλλήνων διὰ τὴν βοήθειαν εἰς τὴν Ἰωνικὴν ἐπανάστασιν καὶ τὴν ἐκστρατείαν κατὰ τῶν Σάρδεων, συνδυαζόμενον ἄλλωστε ἄριστα καὶ πρὸς τὰς φιλοδοξίας κατακτητικῆς ἐπεκτάσεως τοῦ κράτους τοῦ Μεγάλου βασιλέως, μετεβιβάσθη ὑπὸ τοῦ Δαρείου εἰς τὸν διάδοχόν του Ξέρην. Ὁ Ἡρόδοτος χαρακτὴρίζει τὴν πολιτικῶς καὶ στρατηγικῶς παράλογον ἐκστρατείαν αὐτῆς τῶν Ἀθηναίων ὡς αἰτίαν τῶν Περσικῶν πολέμων καὶ ἀπαρχὴν τῶν μετέπειτα δεινῶν τῶν Ἑλλήνων¹.

Ἐθεωρήσαμεν ὡς ἐπιβεβλημένα τὰ ἀνωτέρω ἐν τῷ παρόντι κεφαλαίῳ, ἐν εἴδει εἰσαγωγῆς πρὸς πληρεστέραν κατανόησιν τῶν κατὰ τὸν Ἀλέξανδρον Α' ἐκτιθεμένων τῆς περιόδου τῶν Περσικῶν πολέμων. Τὸ Μακεδονικὸν κράτος κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Ἰωνικῆς ἐπαναστάσεως εἶχε μείνει ἀνενόχλητον. Οὐδὲν ἐπιτρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι κατὰ τὴν πρώτην ταύτην περίοδον τῆς βασιλείας του, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ αὐτοκρατορία τῶν Περσῶν εἶχεν ἀπολέσει πᾶσαν ἐπαφὴν μετὰ τῶν ἄλλων ὑποτεταγμένων λαῶν τῆς Θράκης, ὁ δὲ Δαρεῖος ἐπάλειεν ἀπεγνωσμένως ἐν αὐτῇ τῇ Ἀσίᾳ, ὁ Ἀλέξανδρος ἐσκέφθη πως τὴν ἄλλοτε δήλωσιν ὑποτελείας τοῦ πατρὸς του. Τοῦναντίον, ὡς ἐξεθέσαμεν ἤδη ἐν τοῖς προηγουμένοις², ἡ ἐποχὴ αὕτη ἦτο ἡ πλέον πρόσφορος, ἵνα στραφῇ ὡς αὐτοκρατορὸς ἡγεμὼν πρὸς τὸν Ἑλληνισμόν τοῦ νότου, νὰ ἐπιχειρήσῃ τὸ εἰς τὴν Ἑλλάδα ταξιδίόν του, περὶ τῆς χρονολογίας τοῦ ὁποίου παραλείπουν πᾶσαν σαφεῖ ἔνδειξιν αἱ ἀρχαῖαι πηγαί, καὶ νὰ μεταβῇ εἰς Ὀλυμπίαν πρὸς συμμετοχὴν εἰς τοὺς ἀγῶνας. Δι' ὁξύνουν καὶ διακρινόμενον, ὡς ἀπέδειξαν τὰ μετέπειτα γεγονότα, ἐπὶ πολιτικῇ περινοίᾳ ἡγεμόνα, ὡς ὁ Ἀλέξανδρος, ἡ ἔστω καὶ πενιχρὰ ἐνίσχυσις τῆς Ἰωνικῆς ἐπαναστάσεως δι' ἀποστολῆς τῶν ἀθηναϊκῶν δυνάμεων κατὰ τοῦ Περσικοῦ κράτους, ἀπε-

1. Ἡροδ. V, 97.

2. Βλ. ἀνωτ., σ. 244.

τέλει τὸ προμήνυμα πάλης τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν κυρίαρχων τῆς Ἑγγὺς Ἀσίας. Οὐδεὶς θὰ ἠδύνατο νὰ προβλέψῃ εἰσέτι τὰ ἀποτελέσματα τῆς πάλης ταύτης. Ἐν τούτοις, οὐδεὶς θὰ ἠδύνατο νὰ ἀποκλείσῃ τὴν δυνατότητα ὀριστικοῦ θριάμβου τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν βαρβάρων. Τὸ τελευταῖον τοῦτο θὰ ἔσφιν ὀριστικῶς καὶ τοὺς Μακεδόνας ἐκ τῶν δυνάμεων τοῦ Ἀσιάτου δεσπότη, τοῦ ὁποῦ νέα καταστρεπτικὴ ἐπιδρομὴ ἀπὸ Ἑλλησπόντου καὶ Θράκης πρὸς Μακεδονίαν καὶ πέρα ταύτης ἔπρεπε νὰ θεωρῇται ὡς ἐπικειμένη, μετὰ τὴν καταστολὴν τῆς Ἰωνικῆς ἐπαναστάσεως. Οὕτως, ὁ Ἀλέξανδρος κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἀθηναϊκῆς ἐκστρατείας πρὸς τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ ἀμέσως μετὰ ταύτην ἦτο φυσικὸν νὰ στραφῇ μετὰ πολιτικότητος πρὸς τὰς Ἀθήνας καὶ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν φιλίαν των, ἐκδηλώσας προφανῶς τὴν συμπάθειάν του ἐνεργῶς πρὸς τὸ δημοκρατικὸν κόμμα (ἀντιθέτως πρὸς τὸν πατέρα του, ὁ ὁποῖος εἶχε ἐνισχύσει τὸν τύραννον Ἰππίαν) καὶ τιμηθεὶς ἰδιαίτερος ὑπὸ τοῦ Ἀθηναϊκοῦ λαοῦ ὡς πρόξενος καὶ εὐεργέτης.

Ἄλλ' ἡ ἀπὸ Ἀσίας θύελλα διεφάνετο ἤδη εἰς τὸν ὀρίζοντα. Ἐχρηάσθησαν δύο εἰσέτι ἔτη ἀπὸ τῆς καταστολῆς τῆς Ἰωνικῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὸν Δαρεῖον, ἵνα θέσῃ εἰς ἐφαρμογὴν τὰ νέα κατακτητικὰ του σχέδια, τὰ ὁποῖα τώρα ἐξυπηρετοῦν καὶ τὸ ἐκδικητικὸν του μένος κατὰ τῶν Ἀθηνῶν. Τὸ ἔτος 492 π.Χ. ἰσχυρὰ περσικὴ στρατιὰ ὑπὸ τὸν Μαρδόνιον διέρχεται τὸν Ἑλλήσποντον καὶ ἐξορμᾷ πρὸς τὴν Θράκην καὶ τὴν Μακεδονίαν, ἐνῷ ὁ Περσικὸς στόλος, περιπλέων τὰ παράλια, κατευθύνεται πρὸς τὰς ἀκτὰς τῆς Χαλκιδικῆς, ἐν ἀναμονῇ διεξαγωγῆς περαιτέρω συνδεδεασμένων ἐπιχειρήσεων ἀπὸ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης.

Τὴν φορὰν αὐτὴν ἡ Μακεδονία πίπτει ὑπὸ τὴν ἀπόλυτον ἐξουσίαν τῶν ἐπιδρομέων. Ὁ Ἀλέξανδρος δὲν ἦτο δυνατόν νὰ σκεφθῇ κἄν περὶ δυνατότητος ἀντιστάσεως κατὰ τῶν μεγάλων δυνάμεων τῶν Περσῶν. Τὸ Μακεδονικὸν κράτος ὑπετάγῃ εἰς τοὺς Πέρσας, ὁ δὲ Ἀλέξανδρος κατέστη ὑποτελής, καὶ ἐν τῇ πράξει πλέον, εἰς τὸν Μέγαν βασιλέα¹. Ἀλλὰ καὶ πάλιν φρονοῦμεν ὅτι ἡ ὑποτελεία αὕτη δὲν θὰ ἦτο λίαν σκληρὰ διὰ τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας. Οἱ Πέρσαι, βαλλόμενοι ὑπ' ἄλλων λαῶν τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θρά-

1. Ἡροδ. VI, 44: « τοῦτο δὲ τῷ πεζῷ Μακεδόνας πρὸς τοῖσι ὑπάρχουσι δούλους προσεκλήσαντο » τὰ γὰρ ἐντὸς Μακεδόνων ἔθνεα πάντα σφι ἤδη ἦν ὑποχείρια γεγονότα ». Ὁ ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου ἐνταῦθα χαρακτηρισμὸς « δούλους » ὑποδηλοῖ τὴν ὑποταγὴν. Τὸ ἀλλαχοῦ λεγόμενον ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου (III, 96) ὅτι ὁ Δαρεῖος εἰσέπρατε φόρους ἐκ τῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης μέχρι Θεσσαλίας (φόρος καὶ τῶν ἐν τῇ Εὐρώπῃ μέχρι Θεσσαλίας οἰκημένων), πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀνταποκρινόμενον πρὸς τὴν μετὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Μαρδονίου τῷ 492 π.Χ. περίοδον καὶ οὐχὶ εἰς προηγουμένην. Ἡ φράσις « μέχρι Θεσσαλίας » περιλαμβάνει ἀναμφισβητήτως τὴν Μακεδονίαν ἄλλ' οὐχὶ καὶ τὴν Θεσσαλίαν, ὡς κακῶς ὑπετέθη ὑπὸ τινων, διότι ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ὁ Ἡρόδοτος θὰ ἔγραφε « μέχρι καὶ Θεσσαλίας ».

κης καὶ ἐπιθυμοῦντες νὰ ἐξασφαλίσουν τὸ προγεφύρωμα τοῦτο τῆς μετέπειτα ἐξορμήσεώς των πρὸς τὴν Ἑλλάδα, εἶχον πᾶν συμφέρον νὰ περιποιηθοῦν τὸν Βασιλέα τῆς Μακεδονίας καὶ νὰ καταστήσουν τὴν ὑποταγὴν του κατὰ τὸ δυνατόν ὀλιγώτερον καταθλιπτικήν. Ἐκτὸς τούτου, ἡ ἀδελφὴ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἦτο ἤδη ἀπὸ μακροῦ σύζυγος Πέρσου μεγιστάνος, στενῶς συνδεομένου μετὰ τοῦ Μαρδονίου, γαμβροῦ τοῦ Δαρείου. Δὲν εἶναι γνωστόν, ἂν εἰς τὴν ἐκστρατείαν ταύτην τοῦ Μαρδονίου μετεἶχε καὶ ὁ Βουβάρης, ὡς γράφεται σαφῶς ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Ξέρου ἐν ἔτει 480. Ἀλλὰ καὶ μακρόθεν ἡ Μακεδονίς Γυγαία, σύζυγος καὶ ἡδη μήτηρ Πέρσου μεγιστάνος, ἠδύνατο νὰ παράσχη πολυτίμους ὑπηρεσίας εἰς τὸν ἀδελφόν της βασιλεῖα τῆς Μακεδονίας.

Ἡ στρατιὰ τοῦ Μαρδονίου εἶχε τὴν πρόθεσιν νὰ προελάσῃ ἀπὸ Μακεδονίας πρὸς Θεσσαλίαν καὶ τὴν κυρίως Ἑλλάδα μετὰ τοῦ κεκηρυγμένου σκοποῦ νὰ τιμωρήσῃ σκληρῶς τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν Ἑρέτριαν διὰ τὴν ἐνίσχυσιν τῶν Ἰώνων καὶ τὴν πυρπόλησιν τῶν Σαρδῶν. Πλήν, αἰφνιδιαστικὴ ἐπίθεσις τῶν Βρύγων, κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ὁποίας ἐτραυματίσθη αὐτὸς ὁ Μαρδόνιος, καὶ καταστροφὴ μεγάλου μέρους τοῦ περσικοῦ στόλου παρὰ τὸν Ἄθω ἐκ τρικυμίας, ἀνέτρεψαν τὰ κατακτητικὰ κατὰ τῆς Ἑλλάδος σχέδια. Ὁ Μαρδόνιος, λόγῳ τῶν ἀπωλειῶν καὶ ἐκ φόβου τοῦ ἐπερχομένου χειμῶνος, ὁ ὁποῖος ἦτο πάντοτε ὁ ἐφιάλης τῶν Περσῶν κατὰ τὰς ἀπὸ Ἑλληνισπόντου ἐπιδρομὰς των πρὸς τὰ εὐρωπαϊκὰ ἐδάφη, ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ καὶ νὰ ἐπανάλθῃ εἰς Ἀσίαν.

Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν τὸ Μακεδονικὸν κράτος ὡς ἐν καταστάσει ὑποτελείας εἰς τοὺς Πέρσας μέχρι τοῦ ἔτους 479, ὅτε, μετὰ τὴν μάχην τῶν Πλαταιῶν καὶ τὴν καταστροφὴν ἢ τὴν διαφυγὴν τῶν τελευταίων ὑπολειμμάτων τῆς στρατιᾶς τοῦ Μαρδονίου, ἔληξεν ὀριστικῶς ἐν τῇ ἡπειρωτικῇ Εὐρώπῃ ἡ Περσικὴ ἡγεμονία. Ὁ Μέγας βασιλεὺς πιθανώτατα ἐθεώρει τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας ὡς κοινὸν σατράπην, ἀντιλοῦντα παρ' αὐτοῦ τὴν ἐξουσίαν, ὅπως κυβερνᾷ τοὺς Μακεδόνες. Ἀλλ' ὁ Ἀλέξανδρος, δόakis τὰ περσικὰ στρατεύματα δὲν εὕρισκοντο ἐπὶ τοῦ ἐδάφους του, ὁπότε μετεβάλλετο εἰς « ὑπαρχον » τῶν Μακεδόνων¹, κυβερνήτην τμήματος τοῦ Περσικοῦ κράτους, μετέβαλλεν τὴν ὑποταγὴν εἰς ἀπλὴν ὑποτελείαν

1. Τὴν λέξιν « ὑπαρχος » χρησιμοποιεῖ πάντοτε ὁ Ἡρόδοτος, ὅταν πρόκειται περὶ προσωπικοτήτων, εἰς τὰς ὁποίας ὁ Μέγας βασιλεὺς ἀναθέτει τὴν διοίκησιν μεγάλων ἐπαρχιῶν τοῦ Περσικοῦ κράτους, ἀνεξαρτήτως ἂν πρόκειται περὶ σατραπειῶν ἢ ὄχι. Αὐτὸς ὁ Μαρδόνιος φέρεται ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου (VII, 6) ὡς ἀποβλέπων νὰ λάβῃ τὸ ἀξίωμα τοῦ « ὑπάρχου », δηλαδὴ τοῦ ἐντεταλμένου εἰς τὴν ἀσκησιν τῆς ἐξουσίας παρὰ τοῦ πραγματικοῦ κυριάρχου, τοῦ Μεγάλου βασιλέως, ἐν Ἑλλάδι. Ὡσαύτως ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου (V, 20) φέρεται ὁ εἰσέτι ἡγεμονόπαις Ἀλέξανδρος προβάλλων ἐνώπιον τῶν Περσῶν τὴν ιδιότητα αὐτοῦ ὡς « ὑπάρχου Μακεδόνων ».

διὰ πληρωμῆς φόρου, παραμένων κατὰ τὰ ἄλλα κύριος τοῦ κράτους του.

Πάντως, οἱ Πέρσαι εἶχον ἥδη στερεὰς βάσεις ἐν αὐτῇ τῇ πρὸς τὸν Ἑλλησποντον εὐρωπαϊκῇ χώρᾳ καὶ ἠδύναντο νὰ ἐπαγρυπνοῦν ἐπὶ τῶν κινήσεων τῶν μέχρι τοῦ Ὀλύμπου ὑποτελῶν των, τοσοῦτον μᾶλλον καθ' ὅσον ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἀπέβλεπον συγκεκριμένως εἰς τὴν διὰ τῆς Θοράκης καὶ Μακεδονίας ἐπέκτασιν τῆς κυριαρχίας των πρὸς τὴν ἐκεῖθεν τοῦ Ὀλύμπου Ἑλλάδα. Εἶναι λίαν πιθανὸν ὅτι κατὰ διαστήματα, ὥς συνέβαινε καὶ διὰ τὰς ἄλλας ἀπομεμακρυσμένας ὑποτεταγμένας χώρας, ἐπεσκέπτοντο καὶ τὴν Μακεδονίαν εἰδικοί ἀπεσταλμένοι τοῦ Μεγάλου βασιλέως πρὸς εἰσπραξίν των φόρων, ἐποπτεῖαν καὶ συλλογὴν πληροφοριῶν. Οὕτως, ὁ Ἀλέξανδρος, ὅσονδ' ἴποτε ἐλεύθερος καὶ μακρὰν πάσης καταπίεσεως καὶ ἂν ἔμενεν ἐν τῷ κράτει του, δὲν εἶχε πλέον ἐλευθέρως τὰς κινήσεις του πρὸς ταξίδια εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐν γένει ἐπιδεικτικὰς ἐμφανίσεις καὶ ἐντυπωσιακὰς χειρονομίας φιλίας, ὥς ἄλλοτε.

Ὀλίγον χρόνον μετὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Μαρδονίου ἐγένετο ἡ ἀπὸ θαλάσσης ἐκστρατεία τοῦ Δάτιδος καὶ Ἀρταφέρους κατὰ τῶν Ἀθηνῶν. Ἐκτοτε ἡ φοβερὰ θύελλα, ἡ ὁποία ἐνέσκηψε διὰ τῆς ἐπιδρομῆς τοῦ Ξέρξου, διεφαίνετο εἰς τὸν ἑλληνικὸν ὀρίζοντα, παρασκευαὶ ἐγίνοντο ἐκατέρωθεν, διπλωματικῇ, τρόπον τινά, δραστηριότης ἐσημειοῦτο ἐντονος καὶ ἀπὸ τῶν δύο πλευρῶν πρὸς ἐξασφάλισιν ἢ ἐξουδετέρωσιν ἀντιθέτων ἐνεργειῶν, ἀμοιβαία κατασκοπεῖα διεξήγετο καὶ γενικῶς δύναται νὰ λεχθῇ, ὅτι ἐπεκράτει ἐμπόλεμος κατάστασις μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Μεγάλου βασιλέως. Ὑπὸ τοιούτους ὅρους δὲν θὰ ἦτο λογικὸν νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος θὰ ἐξετίθετο εἰς φανεράς φιλικὰς σχέσεις μετὰ τῶν Ἑλλήνων. Δυνάμεθα ὅμως νὰ εἴμεθα βέβαιοι, ὅτι διετήρησε μυστικὰς ἐπαφὰς μετὰ τῶν ἑλληνικῶν πόλεων, εἴτε ἀπὸ Θεσσαλίας, εἴτε μέσῳ τῶν ἀποικιῶν τῆς Χαλκιδικῆς, συνεννοούμενος ἢ λαμβάνων εἰδήσεις περὶ τῶν μέτρων ἀντιμετωπίσεως τῆς ἐπικειμένης θυέλλης. Ἰδιαιτέρως, θὰ ἔπρεπε νὰ εὐρίσκηται ἐν στενῇ μυστικῇ ἐπαφῇ μετὰ τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν, τῶν ὁποίων δὲν ἔπαυσε νὰ εἶναι ὁ πρόξενος καὶ εὐεργέτης. Κατὰ τῶν Ἀθηνῶν πρὸ παντὸς ἄλλου θὰ ἐπιπτεν ἡ ἐκδικητικὴ μανία τοῦ Ξέρξου καὶ αὐτῶν κυρίως αἱ ἐθνικαὶ καὶ δημοκρατικαὶ ἐλευθερίαι διεκυβεύοντο, ὥς ἄλλωστε ἀπέδειξαν αὐτὰ τὰ γεγονότα. Οὕτως, αἱ Ἀθηναὶ εἶχον ἀνάγκην τῶν μυστικῶν συνεννοήσεων μετὰ τοῦ προξένου καὶ εὐεργέτου των βασιλέως τῆς Μακεδονίας. Ὅτι ἡ μυστικὴ αὕτη ἐπαφὴ ὑπῆρχε πάντοτε, ἀποδεικνύει, ὥς νομίζομεν, τὸ γεγονός ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος οὐδέποτε ἀπώλεσε τὴν δημοτικότητά του ἐν Ἀθήναις, παρὰ δὲ τὴν παρουσίαν του ἐν τῷ μέσῳ τῆς στρατιᾶς τοῦ Ξέρξου, ἐξηκολούθει νὰ εἶναι πρόσωπον λίαν προσφιλὲς καὶ σεβαστὸν ἐν Ἀθήναις. Ἐκτὸς τούτου, ὥς θέλομεν ἐκθέσει ἐν συνεχείᾳ, ὁ Ἡρόδοτος ἐπανειλημμένως ὁμιλεῖ περὶ μυστικῶν ὑπηρεσιῶν, τὰς ὁποίας προσέφερεν ὁ Ἀλέξανδρος εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς ἐλευθερίας τῶν Ἑλλήνων, ἐρχόμενος εἰς ἄμεσον ἐπαφὴν μετ' αὐτῶν κατὰ τὴν ἐκστρατείαν

τοῦ Ξέρξου, ὅτε ἠκολούθει τοὺς Πέρσας μετὰ τῶν Μακεδόνων. Αἱ μυστικάι αὗται ἐπαφαί κατὰ τὴν διάρκειαν ἐκστρατείας καὶ μάλιστα εἰς ὥρας παρατάξεως πρὸς μάχην, δὲν ἦσαν δυναταί, οὐδὲ νοηταί, ἂν δὲν προηγοῦντο μυστικάι συνεννοήσεις ἀπὸ μακροῦ χρόνου, πάντως πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς ἐκστρατείας τοῦ Ξέρξου.

Δέον τέλος νὰ σημειωθῇ, ὅτι ἡ ἀπὸ τοῦ 492 μέχρι τοῦ 479 περίοδος αὕτη τῆς ὑποτελείας τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους εἰς τοὺς Πέρσας ὑπῆρξε περιέργως λίαν εὐεργετικὴ δι' αὐτὸ πρὸς ἐπέκτασιν τῶν ὁρίων του καὶ συμπαγεστέραν συγκρότησίν του. Δὲν γνωρίζομεν ἐπακριβῶς τὰ μέχρι τῆς ἐποχῆς ταύτης ὅρια τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους. Εἶναι ὅμως βέβαιοι, ὅτι περιοχαί, ὡς τῆς Ἑλิมείας, τῆς Ὁρεστίδος, τῆς Λυγκηστίδος κ.λ.π., ἀπετέλουν εἰσέτι ἀνεξάρτητα κράτη ὑπὸ ἰδίους ἡγεμόνας, ἀνήκοντας εἴτε εἰς τὸν αὐτὸν βασιλικὸν οἶκον τῶν Αἰγῶν, εἴτε εἰς ἰδίᾳς δυναστείας¹. Ὁ Ἀλέξανδρος πιθανώτατα ἔλαβε παρὰ τοῦ Μεγάλου βασιλέως τὴν ἐξουσίαν τοῦ « ὑπάρχου » οὐ μόνον ἐπὶ τοῦ ἰδίου κράτους, ἀλλὰ καὶ τῶν γειτονικῶν περιοχῶν τῆς Μακεδονίας τῶν ἀποτελουσῶν ἕως τότε ἀνεξάρτητα κράτη. Ὁ Ἰουστίνος λέγει, ὅτι, χάρις εἰς τὴν συγγένειαν μετὰ τοῦ Βουβάρη, ὁ Ἀλέξανδρος ἔλαβε παρὰ τοῦ Ξέρξου τὴν ἐξουσίαν ἐφ' ὁλοκλήρου τῆς περιοχῆς μεταξὺ Ὀλύμπου καὶ ὁρέων τοῦ Αἰμου². Ἀλλ' ὁ Ξέρξης εἶχε καὶ πολιτικὸν συμφέρον νὰ κολακεύσῃ τόσον ἰσχυρὰν προσωπικότητα, ὡς ὁ Ἀλέξανδρος, καὶ νὰ καταστήσῃ αὐτὸν ὑπεύθυνον διὰ τὴν ἀσφάλειαν καὶ τὴν καταβολὴν τῶν φόρων ὁλοκλήρου τῆς περιοχῆς, ἀντὶ νὰ ἔχῃ νὰ κάμῃ πρὸς ἓνα ἕκαστον τῶν ἡγεμόνων. Καὶ ὁ Ἀλέξανδρος ἐπωφελήθη ἐκ τῆς εὐκαιρίας ταύτης, ἵνα ἐπιβάλῃ τὴν ὑπεροχὴν του ἐπὶ πάντων τούτων, αὐξάνων τὴν ἰδίαν δύναμιν καὶ ἐξασθενῶν τὴν δύναμιν ἐκείνων, παρασκευάζων οὕτω τὴν μετὰ τὴν ἀποτίναξιν τῆς περσικῆς κυριαρχίας ἄμεσον ἀπὸ τούτου ἐξάρτησιν καὶ τὴν βαθμιαίαν συγχώνευσιν ἐντὸς τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους.

Γ' — Η ΕΙΣΒΟΛΗ ΤΟΥ ΞΕΡΞΟΥ ΚΑΙ Η ΜΥΣΤΙΚΗ ΕΠΑΦΗ ΕΙΣ ΤΕΜΠΗ

Ὁ Δαρείος οὐ μόνον δὲν ἀπεθαρρύνθη ἐκ τῆς ἀποτυχίας τῆς ἐκστρατείας τοῦ Δάτιδος καὶ Ἀρταφέρνης καὶ τῆς ἥτης τοῦ Μαρθῶνος, ἀλλὰ τοῦναντίον ἤρχισε τεραστίας παρασκευὰς πρὸς διεξαγωγὴν μεγάλων ἐπιχει-

1. Θουκ. II, 99 καὶ συνέχ. Περὶ τοῦ ζητήματος τῆς ἐπεκτάσεως τῶν ὁρίων τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους διὰ προσαρτήσεως ἢ ὑπαγωγῆς εἰς ὑποτελείαν τῶν γειτονικῶν κρατιδίων ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου Α', ὁμιλοῦμεν λεπτομερέστερον ἐν κεφαλ. ΙΑ'.

2. Justin, Hist. Phil. VII, 4 « Inter Olympum Haemunque montes totius regionis eum imperio (sc. Xerxes Alexandro) donaverit ».

ρήσεων, αἱ ὁποῖαι πλέον θὰ ἀπέβλεπον οὐχὶ ἀπλῶς εἰς τὴν ἐκδίκησιν κατὰ τῶν Ἀθηνῶν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἐπιβολὴν τῆς περσικῆς δεσποτείας ἐφ' ὅλοκληρου τῆς Ἑλλάδος. Ἄν διέρρουσαν δέκα ἔτη μέχρι τῆς νέας μεγάλης ἐπιδρομῆς, τοῦτο ὠφείλετο εἰς σωτήρια διὰ τὴν Ἑλλάδα τυχαῖα γεγονότα, ὥς ἡ ἐπανάστασις τῆς Αἰγύπτου καὶ ὁ ἐπακολουθήσας ἐν ἔτει 486/5 θάνατος τοῦ Δαρείου.

Ὁ διάδοχος τούτου Ξέρξης ἀπώλεσε μίαν εἰσέτι τριετίαν, ἵνα στερεώσῃ τὴν ἑξουσίαν του ἐπὶ τῆς ἀχανοῦς αὐτοκρατορίας, καταστέλλων ἐπαναστάσεις καὶ τοποθετῶν ὥς σατράπας πρόσωπα τῆς ἐμπιστοσύνης του. Ἐχρειάσθη μία εἰσέτι διετία τὸ μὲν πρὸς συγκέντρωσιν καὶ ὀργάνωσιν τεραστίων δυνάμεων ξηρᾶς καὶ θαλάσσης, τὸ δὲ πρὸς διεξαγωγὴν μυστικῶν διαπραγματεύσεων μετὰ τῶν Καρχηδονίων διὰ τὴν ἐξουδετέρωσιν τῶν ἑλληνικῶν πόλεων τῆς Σικελίας, ὥς καὶ τῶν ἐν αὐτῇ τῇ Ἑλλάδι δυσμενῶς διακειμένων πρὸς τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν Σπάρτην, ἐπὶ τῷ σκοπῷ τῆς ἀπομονώσεως τῶν δύο πόλεων, αἱ ὁποῖαι θὰ ἡγοῦντο τοῦ ἀγώνος τῆς ἐλευθερίας τῶν Ἑλλήνων. Οὕτω διέρρουσε μία περίπου δεκαετία ἀπὸ τῆς μάχης τοῦ Μαραθῶνος, ἕως ὅτου ἐνσκήψῃ ἡ φοβερὰ θύελλα τῆς ἐπιδρομῆς τοῦ Ξέρξου. Ἐχρειάσθη ἱκανὸς χρόνος, μέχρις ὅτου ἡ κολοσσιαία ἐκείνη στρατιά, παρομοία τῆς ὁποίας δὲν εἶχεν ἴδει ὁ ἀρχαῖος κόσμος, διασχίσῃ τὰ ἀπὸ Σάρδεων μέχρις Ἀβύδου Ἀσιατικὰ ἐδάφη, διαβῇ τὸν Ἑλλησποντον καὶ σταθμεύσῃ εἰς Δορίσκον, ὅπου κατέπλευσε καὶ ὁ στόλος πρὸς συντονισμόν τῶν περαιτέρω ἐπιχειρήσεων. Ἐκεῖθεν μετὰ μεγάλης βραδύτητος, δικαιολογουμένης ἐκ τῆς μακρᾶς πορείας καὶ τῆς ἀνάγκης ἐπισιτισμοῦ τόσοσιν πολυαριθμοῦ δυνάμεως, ἔφθασε τέλος κατὰ Μάιον ἢ Ἰούνιον τοῦ ἔτους 480 π.Χ. εἰς Θέρμην, ὁπόθεν θὰ ἐγίνετο ἡ συνδεδυασμένη ἀπὸ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης ἐπίθεσις κατὰ τῆς Ἑλλάδος.

Οὕτω, τὰ μακεδονικὰ ἐδάφη εὐρέθησαν ἐν τῇ κυριολεξίᾳ κεκαλυμμένα ὑπὸ τῶν ἀναριθμῆτων βαρβάρων, οἱ ὅποιοι ἀπῆρτιζον τὴν φοβερὰν ἐκείνην στρατιάν, τὴν ὁποίαν ἔσυρεν ὁ Ξέρξης πρὸς κατάρκτησιν τῆς Ἑλλάδος. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης ὁ Ἀλέξανδρος δὲν εἶχεν ἢ νὰ καταβάλλῃ προσπάθειάς πρὸς ἐλάφρυνσιν τῶν δεινῶν, τὰ ὁποῖα θὰ ὑφίσταντο οἱ πληθυσμοὶ τῶν περιχωρῶν ἐκείνων, ὁπόθεν διήρχοντο ἡ ἔνθα ἐστάθμευον οἱ βάρβαροι. Ἀληθὲς εἶναι ὅτι τὴν φορὰν αὐτὴν συνώδευε τὴν Περσικὴν στρατιάν ὁ γαμβρὸς αὐτοῦ Βουβάρης, μεγιστὰν ἐκ τῶν ἐπιφανεστέρων, υἱὸς ἐπιφανεστάτου Πέρσου ἀρχηγοῦ, τοῦ Μεγαβάζου, καὶ ἀδελφὸς τοῦ ἰσχυροτάτου σατράπου τοῦ Δασκαλείου Οἰβάρη, κατέχοντος ὅλως ἰδιαιτέραν θέσιν ἐν τῷ ἐπιτελείῳ τοῦ Ξέρξου. Ὁ Βουβάρης εἶχε φθάσει εἰς Μακεδονίαν πρὸ τῆς ἀφίξεως τοῦ Ξέρξου μετὰ τῆς στρατιᾶς, ὥς δυνάμεθα νὰ συναγάγωμεν ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι εἶχεν ἀναλάβει τὴν διεύθυνσιν τῆς τομῆς τῆς χειρσονήσου τοῦ Ἄθω πρὸς διάπλουν τοῦ Περσικοῦ στόλου καὶ ἀποσόβησιν νέων καταστροφῶν ἐκ τρι-

κυμίας¹. Ἐκτὸς τούτου εἶχεν ἔλθει καὶ ὁ ἐκ τῆς Γυναιῆς υἱὸς τοῦ Βουβάρη Ἀμύντας, πρόσωπον ἐπίσης τυγχάνον ἐξαιρετικῆς εὐνοίας ἐκ μέρους τοῦ Ξέρξου, ὁ ὁποῖος εἶχε δωρήσει εἰς αὐτὸν πρὸς νομὴν τὴν μεγάλην φρυγικὴν πόλιν Ἀλάβαστρα². Οὕτως ἡ θέσις τοῦ Ἀλεξάνδρου ἦτο ὅλως διάφορος τῆς τῶν πολυπληθῶν ἄλλων Ἑλλήνων καὶ βαρβάρων ἡγεμόνων, ἀρχηγῶν πολεμικῶν μονάδων κ.λ.π., τοὺς ὁποῖους ὁ Ξέρξης ἔσυρεν ἐκόντας ἄκοντας πρὸς τὴν Ἑλλάδα. Παρὰ ταῦτα, καὶ παρὰ τὰς ἀπεγνωσμένας προσπάθειάς, τὰς ὁποίας ὁ Ἀλέξανδρος θὰ εἶχε καταβάλλει, χρησιμοποιοῦν τὴν προνομιούχον αὐτὴν θέσιν του πρὸς ἐλάφρυνσιν τῶν δεινῶν τοῦ Μακεδονικοῦ λαοῦ, τὰ δεινὰ ταῦτα θὰ πρέπει νὰ ἦσαν φοβερὰ κατὰ τὴν δίοδον καὶ τὴν ἐπὶ τινὰ χρόνον παραμονὴν ἐπὶ τοῦ Μακεδονικοῦ ἐδάφους τῶν ἀναριθμητῶν ἐκείνων βαρβαρικῶν στιφῶν τῆς Ἀσίας. Ὁ Ἡρόδοτος, ἔστω καὶ ἔν τινι ὑπερβολῇ, γράφει ὅτι ἐστείρευσεν ὁ Μακεδονικὸς ποταμὸς Χεῖδωρος, ὅτε οἱ βάρβαροι ἐρρίφθησαν εἰς τὰς ὄχθας του, ἵνα κορέσουν τὴν ἐκ τοῦ θερινοῦ καύσωνος δίψαν των³. Ἐκ παραλλήλου δύναται τις νὰ φαντασθῇ εἰς ποίας καταστρεπτικὰς διαρπαγὰς καὶ λεηλασίας θὰ ἠδύναντο, παρ' οἵανδήποτε ἐπαγρύπνισιν, νὰ φθάσουν ἵνα κορέσουν τὴν πείναν των.

Ὅτε ὁ Ξέρξης ἔλαβε τὴν ἀπόφασιν νὰ ἐξορμήσῃ μεθ' ἅπασων τῶν πολεμικῶν του δυνάμεων ξηρὰς καὶ θαλάσσης ἀπὸ τῆς Μακεδονικῆς Θέρμης πρὸς κατάκτησιν τῆς Ἑλλάδος, οἱ Μακεδόνες εἶχον ὑποχρεωθῇ, ὥς καὶ πάντες οἱ λοιποὶ ὑποτεταγμένοι λαοὶ τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Εὐρώπης, νὰ ἀκολουθήσουν συντεταγμένοι εἰς ἴδια στρατιωτικὰ σώματα. Περὶ τούτου δὲν ἀφίνουν εἰς ἡμᾶς ἀμφιβολίαν αὐτὰ ταῦτα τὰ ἐν Ἑλλάδι πολεμικὰ γεγονότα, κατὰ τὰ ὁποῖα, ὥς θέλουν ταῦτα ἀπασχολήσει ἡμᾶς ἐν συνεχείᾳ, ἀνευρίσκομεν τοὺς Μακεδόνας ἐν τῇ στρατιᾷ τοῦ Ξέρξου, ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν πάντοτε αὐτοῦ τοῦ βασιλέως των Ἀλεξάνδρου. Ἀλλ' ὁ Ἡρόδοτος καταλέγει σαφῶς μετὰ τῶν ἀπὸ Ἑλλησπόντου μέχρι καὶ τῆς Θεσσαλίας Εὐρωπαϊκῶν λαῶν, οἱ ὁποῖοι ἠναγκάσθησαν νὰ παρὰσχουν πολεμικὰς δυνάμεις εἰς τὸν Ξέρξην καὶ τοὺς Μακεδόνας. Δὲν καθορίζει πόσαι ἦσαν αἱ παρασχεθεῖσαι ὑφ' ἐνὸς ἐκάστου τῶν λαῶν τούτων δυνάμεις. Πλήν, λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν ὅτι τὸ σύνολον τούτων ἀναβιβάζει εἰς τριακοσίας χιλιάδας μαχίμων, ἡ ἀκολουθήσασα Μακεδονικὴ πολεμικὴ δύναμις θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι ἱκανῶς σοβαρὰ⁴.

1. Ἡροδ. VII, 22.

2. Ἡροδ. VIII, 136. Βλ. καὶ ἀνωτ., σ. 238.

3. Ἡροδ. VII, 127: «στρατοπεδεύοντο μὲν δὴ ἐν τούτοις τοῖσι χωρίοις οἱ βάρβαροι, τῶν δὲ καταλεχθέντων τούτων ποταμῶν ἐκ Κρηστωναίων ῥέων Χεῖδωρος μῦνος οὐκ ἀντέχρησε τῇ στρατῇ πινόμενος ἄλλ' ἐπέλιπε». Τὰ αὐτὰ περίπου λέγει ὁ Ἡρόδοτος (VII, 108) προκειμένου καὶ περὶ τοῦ θρακικοῦ ποταμοῦ Λίσου.

4. Ἡροδ. VII, 185: «Τὸ δὲ δὴ ἐκ τῆς Εὐρώπης ἀγόμενον στράτευμα ἐτι προσλογιστέα τούτῳ παντὶ τῷ ἐξηριθμημένῳ»...Πεζοὺ δέ, τὸν Θρήικας παρείχοντο

Ἦδη, ἀπὸ τῆς ἀνοίξεως τοῦ ἔτους 480, τὸ ἐν τῷ Ἰσθμῷ τῆς Κορίνθου συνελθὼν συνέδριον τῶν προβούλων τῆς Ἑλλάδος ἔλαβε τὴν ἀπόφασιν, ὅπως ἡ πρώτη ἄμυνα κατὰ τῶν ἀπὸ Ἀσίας ἐπιδρομῶν διεξαχθῇ εἰς τὰς διαβάσεις ἀπὸ Μακεδονίας εἰς Θεσσαλίαν, παρὰ τὰ Τέμνη, ὅπου ὁ ἐχθρὸς θὰ ἐξώρμα διὰ τῶν διαβάσεων τοῦ Ὀλύμπου. Ἡ ἀπόφασις αὕτη τῶν Ἑλλήνων εἶχεν, ἐκτὸς τῆς στρατηγικῆς, καὶ πολιτικὴν σημασίαν. Ἡ πρώτη σύγκρουσις θὰ ἐγίνετο εἰς τὰ ὄρια τῆς Ἑλλάδος. Οὕτως, αἱ ὑποπτοὶ μηδισμοὶ πόλεις τῆς Βοιωτίας καὶ τῆς Θεσσαλίας, δὲν θὰ εἶχον τὴν εὐκαιρίαν νὰ ταχθοῦν μετὰ τῶν Περσῶν, ἴσως δέ, ἀναθαρροῦσαι ἔκ τινος νίκης, νὰ ἐτάσσοντο παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν μαχομένων ὑπὲρ ἐλευθερίας Ἑλλήνων. Ἰδιαίτερος ἐνδιέφερε τοὺς Ἕλληνας ἡ προσέλκυσις τῶν Θεσσαλῶν, ἀντιπρόσωποι τῶν ὁπίων, παραστάντες ἐν τῷ συνεδρίῳ, διεβεβαίωσαν ὅτι τὸ θεσσαλικὸν ἱππικὸν θὰ ἐμάχετο παρὰ τὰ Τέμνη πρὸς ἀπὸκρουσιν τῆς εἰσβολῆς, ἐὰν ἀπεστέλλετο ἐκεῖ ἰσχυρὸν στρατιωτικὸν σῶμα. Καὶ πράγματι, ἐστάλη ἐν τάχει, μεταφερθεῖσα διὰ θαλάσσης, στρατιὰ δεκακισχιλίων ἀνδρῶν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ἀθηναίου Θεμιστοκλέους καὶ τοῦ Σπαρτιάτου Εὐνέτου¹. Τὸ στρατιωτικὸν τοῦτο

καὶ Παίονες καὶ Ἑορδοὶ καὶ Βοττιαῖοι καὶ τὸ Χαλκιδικὸν γένος καὶ Βρύγοι καὶ Πίερες καὶ Μακεδόνες καὶ Περραιβοὶ καὶ Ἐνιήνες καὶ Δόλοπες καὶ Μάγνητες καὶ Ἀχαιοὶ καὶ ὅσοι τῆς Θρηκῆς τὴν παραλὴν νέμονται, τούτων τῶν ἐθνῶν τριήκοντα μυριάδας δοκῶ γενέσθαι». Ὁ Ἡρόδοτος, συλλέξας τὰς πληροφορίας αὐτοῦ ἱκανὸν χρόνον μετὰ τὰ Μηδικά, δὲν φαίνεται ἐπαρκῶς ἐνήμερος ἐπὶ θεματικῇ πολιτικῇ γεωγραφίᾳ ἀφορῶντων εἰς τὴν Μακεδονίαν τῶν παραμονῶν τῶν Περσικῶν πολέμων. Οὕτως, μνημονεύει ἰδιαίτερος τοὺς Μακεδόνας, Ἑορδοὺς, Βοττιαίους καὶ Πίερας, ἀφ' ὧν οὕτω νὰ νοηθῇ ὅτι αἱ περιοχαὶ τῆς Ἑορδαίας, τῆς Πιερίας καὶ τῆς Βοττιαίας δὲν ἀνῆκον εἰσέτι εἰς τὸ Μακεδονικὸν κράτος τῶν Αἰγῶν, ἐνῷ δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς βέβαιον, ὅτι, τοῦλάχιστον ἐν μέρει, αἱ ἀμέσως γειτνιάζουσαι πρὸς τὸ κεντρικὸν ἔδαφος τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους, τὴν Ἡμαθίαν, περιοχαὶ αὐταὶ εἶχον ἤδη προσαρτηθῇ εἰς τοῦτο ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀμύντου καὶ τῶν πρώτων χρόνων τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ἰδιαίτερος ὡς πρὸς τὴν κάτω Βοττιαίαν, ἐν τῇ ὁποίᾳ περιλαμβάνεται καὶ ἡ βραδύτερον γενομένη πρωτεύουσα Πέλλα, δὲν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ νοηθῇ ὅτι ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Ἀλεξάνδρου Α' αὕτη δὲν ἀνῆκεν εἰς τὸ Μακεδονικὸν κράτος, ἀφοῦ ἤδη, ὡς εἶναι γνωστὸν ἀπ' αὐτοῦ τοῦ Ἡροδότου (V, 94), ἡ μετὰ τὴν κάτω Βοττιαίαν, πρὸς τὴν Χαλκιδικήν, χώρα τοῦ Ἀνθεμούντος, ἀνῆκεν ἤδη εἰς τοῦτο ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀμύντου. Ἀντιθέτως, ὁ Ἡρόδοτος δὲν μνημονεύει καθ' ὁλοκληρίαν τοὺς πέρα τῆς Ἑορδαίας Μακεδόνας τῆς Ἑλμείας, τῆς Ὀρεστίδος καὶ τῆς Λυγκηστίδος, οἱ ὅποιοι ἀναμφισβητήτως ἀπῆρτιζον εἰσέτι κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην χωριστὰ κράτη.

1. Ἡροδ. VII 172-173. Βλ. Hauvette ἑ.ἀ., σ. 330 κ.ἑ. — Grun-
dиг, σελ. 225 κ.ἑ. — Macan, σ. 247 κ.ἑ. — Glotz, Histoire Grecque, σ. 62 κ.ἑ.
— Munro ἐν Cambridge Anc. hist. IV, σ. 281.

Τὸ θέμα τῆς ἀμφισβήτησεως τῆς ἐκστρατευτικῆς ταύτης ἀποστολῆς τῶν Ἑλλήνων εἰς τὰ Τέμνη ἐξέρχεται τῶν ὁρίων τῆς παρουσίης μελέτης. Πάντως φρονοῦμεν ὅτι ἡ ἀφήγησις τοῦ Ἡροδότου δὲν δύναται νὰ ἀμφισβητηθῇ βασικῶς, τοσοῦτον μᾶλλον καθ' ὅσον ἐπιβεβαιοῦται ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου (Θεμιστοκλής, 7) ὡς καὶ ὑπὸ τοῦ

σῶμα τῶν Ἀθηνῶν, τῆς Σπάρτης καὶ τῶν συμμάχων των, ἀποβιβασθὲν εἰς τὸν λιμένα Ἄλον τῆς Ἀχαιῆς-Φθιώτιδος καὶ ἐνισχυθὲν ὑπὸ μικρᾶς θεοσαλικῆς ἐπικτικῆς δυνάμεως (οἱ ὑπὸ τοὺς Ἀλευάδας Θεσσαλοὶ ἦδη ἐμῆδιζον), κατέλαβε τὰς περὶ τὰ Τέμπη ὁρεινὰς διαβάσεις μεταξὺ Ὀλύμπου καὶ Ὀσσης, αἱ ὁποῖαι καταλήγουσιν εἰς τὸν κάτω Πηνειόν, ὁδηγοῦσαι ἀπὸ Μακεδονίας εἰς Θεσσαλίαν.

Περὶ τὰς ἀρχὰς Αὐγούστου 480 π.Χ. ἡ στρατιὰ τοῦ Ξέρξου ἐξώρμησεν ἀπὸ τῆς Μακεδονίας πρὸς τὴν Θεσσαλίαν¹. Πλὴν, καλῶς ἔχοντες πληροφορηθῆ διὰ τῶν πρακτόρων των, ὅτι αἱ δίοδοι τῶν Τεμπῶν μέσφ' Ὀλύμπου - Ὀσσης πρὸς Πηνειὸν ἐφυλάσσοντο ὑπὸ ἑλληνικοῦ στρατεύματος, οἱ Πέρσαι ἔστρεψαν τὸ μέγα μέρος τῶν δυνάμεών των πρὸς τὴν ἄνω Μακεδονίαν, ἵνα ἐκεῖθεν διασχίσουν τὴν χώραν τῶν Περραιβῶν πρὸς τὴν πόλιν Γόννος («κατὰ τὴν ἄνω Μακεδονίην διὰ Περραιβῶν κατὰ Γόννον πόλιν»)². Εἰσέδουν οὕτως εἰς

Διοδώρου (ΙΑ', 2, 5 κ.έ.), οὗτοι δὲ ἐχρησιμοποίησαν ἐκτὸς τοῦ Ἡροδότου καὶ ἀπολεσθέντα ἔργα ἄλλων, ἰδιαιτέρως τοῦ Ἐφόρου. Καὶ ἐν αὐτῷ τῷ ἀποδιδομένῳ εἰς τὸν Πλούταρχον ἔργῳ «Περὶ τῆς Ἡροδότου κακοηθείας» 31, γίνεται λόγος περὶ τῆς ἐκστρατείας εἰς Θεσσαλίαν, εἰς τὴν ὁποίαν φέρονται μετασχόντες καὶ 500 Θηβαῖοι. Ἡ ἀποστολὴ τόσοσιν μεγάλης στρατιᾶς Ἀθηναίων, Λακεδαιμονίων καὶ συμμάχων των, τὴν ὁποίαν καὶ ὁ Ἡρόδοτος καὶ ὁ Διόδωρος καθορίζουν εἰς δεκακισχιλίους πολεμιστάς (εἰς τοὺς ὁποίους δέον νὰ προστεθοῦν καὶ οἱ τῶν βοηθητικῶν ὑπηρεσιῶν) δι' ἐκστρατείας τόσοσιν μακρινήν, ἐνέχει πρᾶγματι τι τὸ ἀσύνθηδες ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν χρόνων ἐκείνων. Δύναται ὅμως νὰ ἐξηγηθῇ ἐκ τοῦ ἀποτυχόντος ἐν τῇ πράξει στρατηγικοῦ σχεδίου τῆς ἀντιμετωπίσεως τῶν εἰσβολῶν εἰς αὐτὰς τὰς πύλας τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς ἐλπίδος ὅτι, ἀναθαρρύντες οἱ Θεσσαλοὶ, θὰ ἐτάσσοντο παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν Ἑλλήνων. Ἡ ἀποστολὴ, ὡς καὶ ἡ ἐν τάχει ἐπιστροφὴ τόσοσιν μεγάλης δυνάμεως, δὲν φαίνεται ἀπὸ ἀπόψεως μεταφορᾶς καὶ ἐπιστισμοῦ ἀδύνατος, ἐφ' ὅσον πρὸς τοῦτο ἐχρησιμοποιήθη ἐν τῷ συνόλῳ ἡ ἐν μεγίστῳ μέρει τὸ ἑλληνικὸν ναυτικόν.

1. Ἐχομεν ἤδη ἐν εἰδικῇ πραγματείᾳ (Θερμοπύλαι - Ἀρτεμίσιον, ἐν Ἐπετ. Φίλος. Σχ. Παν. Ἀθ. 1956-1957) προσδιορίζει τὴν μάχην τῶν Θερμοπυλῶν ὡς γενομένην κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς πανσελήνου τοῦ Αὐγούστου, ἥτοι μεταξὺ 20ῆς καὶ 25ῆς Αὐγούστου τοῦ ἔτους 480. Λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν ὅτι διὰ τὸ ἀπὸ Θέρμης μέχρι Θερμοπυλῶν διάστημα ἡ Περσικὴ στρατιὰ ἐχρειάσθη περὶ τὰς 12 ἡμέρας, ἐστρατοπέδευσε δὲ εἰς Μαλλίδα, παρὰ τὰς Θερμοπύλας, περὶ τοὺς 18ῃν Αὐγούστου, πρὲπει νὰ ὑπολογίσωμεν ὅτι εἶχεν ἤδη καταλάβει θέσεις καὶ ἐκινεῖτο εἰς τὰς ὁρεινὰς διαβάσεις τοῦ Ὀλύμπου περὶ τὴν 10ῃν Αὐγούστου.

2. Ἡροδ. VII, 173. Καὶ ἀλλοῦ ὁ Ἡρόδοτος (VII, 128) προσδιορίζει: «τὴν ἄνω ὁδὸν ἐμελλε εἶλαι διὰ τῶν Μακεδόνων τῶν κατ'ὐπερθε οἰκημένων ἐς Περραιβοὺς παρὰ Γόννον πόλιν». Ὁ Ξέρξης εἶχεν ἤδη ἐπιστημάνει αὐτὴν, πλεῖστας ἀπὸ Θέρμης εἰς τὰ παραλία τῶν ἐκβολῶν τοῦ Πηνειοῦ, προφανῶς, πρὸς περισυλλογὴν πληροφοριῶν περὶ τῶν καλυτέρων διαβάσεων (βλ. Ph. Legrand ἐν ἐκδ. Ἡροδότου VII 128, σημ. 1). Σήμερον εἶναι γνωστὴ, ὡς «στενὰ τῆς Πέτρας» καὶ τῆς «Βολουστάνας», Γεννᾶ τὴν ἐκπλήξιν τὸ γεγονός, ὅτι οἱ Ἕλληνες ἠγνόησαν τὴν λίαν χρησιμοποιοιουμένην καὶ κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους διάβασιν αὐτὴν, περιορίσαντες τὴν ἄμυνάν των εἰς τὴν κάτω, πρὸς τὰ παραθαλάσσια, διάβασιν. Ἀλλ' ἡ αὕτη ἀπορία γεννᾶται καὶ ὡς πρὸς τὸν

Θεσσαλίαν διὰ τῆς ἀφυλάκτου αὐτῆς διαβάσεως ἄνευ ἀντιστάσεώς τινος, συγχρόνως δέ, κατερχόμενοι ἐκεῖθεν διὰ τῆς πεδιάδος πρὸς τὰ παράλια, θὰ ἀπέκλειον τὴν ἐνεσφηνωμένην εἰς τὰς διαβάσεις τῶν Τεμπῶν ἑλληνικὴν στρατιὰν καὶ θὰ συνέτριβον αὐτὴν καθ' ὁλοκληρίαν.

Κατὰ τὰς στιγμὰς ἀκριβῶς ἐκείνας, κατὰ τὰς ὁποίας ἐπεκρέματο ὁ κίνδυνος καταστροφῆς τοῦ ἑλληνικοῦ ἐκστρατευτικοῦ σώματος, ὁ Ἡρόδοτος φέρει αἰφνιδίως ἐπὶ σκηνῆς τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας Ἀλέξανδρον, εἰδοποιοῦντα κρυφίως περὶ τῶν δυνάμεων τῶν ἀντιπάλων καὶ συνιστῶντα τὴν ἄμεινον ἀποχώρησιν πρὸς πρόληψιν καταστροφῆς. Παραθέτομεν ἐνταῦθα τὸ κείμενον τοῦ Ἡροδότου, ἐπειδὴ τοῦτο ἐγένετο ἀφορμὴ πολλῶν ἀμφισβητήσεων καὶ ἀπετέλεσε θέμα πολλῶν συζητήσεων.

« Ἐμειναν δὲ ὀλίγας ἡμέρας ἐνθαῦτα ἁπικόμενοι γὰρ ἄγγελοι παρὰ Ἀλεξάνδρου τοῦ Ἀμύντεω ἀνδρὸς Μακεδόνος συνεβούλευόν σφι ἀπαλλάσσεσθαι μηδὲ μένοντας ἐν τῇ ἐσβολῇ καταπατηθῆναι ὑπὸ τοῦ στρατοῦ τοῦ ἐπιόντος, σημαίνοντες τὸ πλῆθος τε τῆς στρατιῆς καὶ τὰς νέας ὥς δὲ οὐτοί σφι ταῦτα συνεβούλευον (χρηστὰ γὰρ ἐδόκειον συμβουλεύειν, καὶ σφι εὖνοος ἐφαίνετο ἔων ὁ Μακεδών), ἐπείθοντο. Δοκέειν δέ μοι, ἀρρωδίῃ ᾗν τὸ πείθον, ὥς ἐπύθοντο καὶ ἄλλην ἐοῦσαν ἐσβολὴν ἐς Θεσσαλοὺς κατὰ τὴν ἄνω Μακεδονίην διὰ Πεθραιῶν κατὰ Γόννον πόλιν, τῇ περ διὴ καὶ ἐσέβαλε ἡ στρατιὴ ἡ Ξέρξεω. Καταβάντες δὲ οἱ Ἕλληνες ἐπὶ τὰς νέας ὀπίσω ἐπορεύοντο ἐς τὸν Ἰσθμόν »¹.

Ἐκ τῆς ἀφηγήσεως ταύτης τοῦ Ἡροδότου συνάγεται, ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἀπέστειλε μυστικῶς εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Ἑλλήνων πρόσωπα τῆς ἐμπιστοσύνης του, διὰ τῶν ὁποίων ἔδωσε πληροφορίας πρὸς τοὺς Ἕλληνας περὶ τῶν κολοσσιαίων δυνάμεων τοῦ ἐχθροῦ καὶ συνέστησεν εἰς αὐτοὺς νὰ ἀποχωρήσουν ἀμέσως, πρὶν ἐπέλθῃ ὁλοσχερὴς καταστροφὴ.

Τὸ πολύκροτον τοῦτο χωρίον τοῦ Ἡροδότου ἡμφεσβητήθη ὑπὸ πλείστων νεωτέρων ἱστορικῶν, οἱ ὁποῖοι χαρακτηρίζουν αὐτὸ ὡς μῦθευμα πλασθέν, ὥς καὶ τὸ ἄλλο ἐν σχέσει πρὸς τὰς Πλαταιάς, περὶ τοῦ ὁποίου θὰ ὁμιλήσωμεν ἐν συνεχείᾳ, μεταγενεστέρως, πρὸς ἐμφάνισιν τοῦ Ἀλεξάνδρου ὡς προσενεγκόντος μεγάλας ὑπηρεσίας πρὸς τοὺς Ἕλληνας, μολονότι

ἀγῶνα τῶν Θερμοπυλῶν, ἐνθα οἱ Ἕλληνες ἄφησαν ἀφυλάκτους ἢ ἐφρούρησαν ἀνεπαρκῶς τὰς διαβάσεις τοῦ Καλλιδρομίου, ὁπότεν ἐκινδύνεον νὰ κυκλωθοῦν. Τὸ ἀνεπαρκὲς τῶν δυνάμεων τῶν πρὸς φρούρησιν ἀπασῶν τῶν διαβάσεων, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐσπευσμένον, ἄνευ καλῶς συντεταγμένου καὶ προμελετημένου στρατηγικοῦ σχεδίου, ἐν τῷ μέσῳ γενικῆς συγχύσεως καὶ διαταραχῆς, παρέχουν ἱκανὴν ἐρμηνείαν τῶν σοβάρων αὐτῶν στρατηγικῶν λαθῶν (βλ. ἡμετέρας μελέτας « Ὁ ἀγὼν τῶν Θερμοπυλῶν » ἐν περιοδ. Ἀθηνῶν, τ. Ξ' 1957, σ. 17 κ.έ., καὶ « Περὶ τὸν ἀγῶνα τῶν Θερμοπυλῶν » ἐν περιοδ. Πλάτωνι, τ. Θ' 1957, σ. 7 κ.έ.).

1. Ἡροδ. 7, 173.

διαβάσεων, διὰ μέσου χαραδρῶν καὶ ὄρεινῶν ἀτραπῶν, οἱ κατὰ τὸ πλεῖστον ποιμένες καὶ γεωργοί, ἀσυναγώνιστοι δὲ εἰς ὄρεινὰς πεζοπορίας Μακεδόνες, θὰ ἦτο δυνατόν νὰ φθάσουν ἀπὸ τῆς Μακεδονίας εἰς τὸ ἑλληνικὸν στρατόπεδον τῶν Τεμπῶν, χωρὶς νὰ γίνουν ὑπ' οὐδενὸς ἀντιληπτοί. Οὐδεμία καθ' ἡμᾶς ἀμφιβολία, ὅτι, ἂν ὁ Ἀλέξανδρος ἐπεθύμει νὰ ἔλθῃ εἰς ἐπαφὴν μετὰ τοῦ παρὰ τὰ Τέμπη ἑλληνικοῦ στρατεύματος, ἡδύνατο νὰ ἐπιτύχῃ τοῦτο δι' ἐμπίστων Μακεδόνων, χωρὶς νὰ πληροφορηθοῦν τι οὐδ' οἱ Πέρσαι ἢ ἄλλοι ἀκολουθοῦντες τὴν Περσικὴν στρατιάν, οὐδ' αὐτοὶ οἱ μετέχοντες τοῦ μακεδονικοῦ στρατεύματος πλὴν ὀλίγων τοῦ στενοῦ περιβάλλοντος αὐτοῦ¹. Ἐφ' ὅσον λοιπὸν ἐπεθύμει νὰ παράσῃ ὑπηρεσίας εἰς τοὺς Ἕλληνας εἰς βάρος τῶν βαρβάρων, τοὺς ὁποίους ἐξ ἀνάγκης ἠκολοῦθει, καὶ νὰ ἀποσοβῇ καταστροφὴν, ἡ ὁποία δυνατόν νὰ εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ὀριστικὴν ὑποδούλωσιν τῆς Ἑλλάδος, ἡδύνατο ἀναμφισβητήτως νὰ πράξῃ τοῦτο ὑπὸ τὰς περιστάσεις ἐκείνας τοῦ πολέμου εἰς περιοχὴν, τῆς ὁποίας ἦτο γνώστης καλύτερον παντὸς ἄλλου. Δὲν πρέπει τέλος νὰ λησμονῇται, ὅτι τοῦ ἑλληνικοῦ ἐκστρατευτικοῦ σώματος τῶν Τεμπῶν μέγα μέρος ἀπηγορεύετο ἐξ Ἀθηναίων, ὁ δὲ Ἀλέξανδρος ἦτο πρόξενος καὶ εὐεργέτης τῶν Ἀθηναίων, ὑπέχων τρόπον τινὰ ὑποχρέωσιν (τοῦτο ἦτο ἐν τῷ κύκλῳ τῶν καθηκόντων αὐτοῦ ὡς προξένου), ὅπως σώσῃ ἐκ τῆς καταστροφῆς τοὺς Ἀθηναίους ἐκείνους πολίτας.

Τὸ δεῦτερον ἐπιχείρημα, προτάσσει « ἀναίρεσιν τοῦ ἀνεκδότου » ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Ἡροδότου, φρονοῦμεν ὅτι εἶναι ἀστήρικτον, πηγάσαν ἐκ παρεξηγή-

1. Εἶναι περίεργον ὅτι οἱ ἀρνούμενοι τὴν δυνατότητα μυστικῆς ἐπαφῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου μετὰ τῶν Ἑλλήνων εἰς τὰ Τέμπη, ὡς καὶ βραδύτερον ἐν τῷ στρατοπέδῳ τῶν Πλαταιῶν (βλ. κατωτ. κεφ. Θ'), λησμονοῦν ὅτι ὁ Θεμιστοκλῆς κατ' αὐτὸν τὸν Ἡρόδοτον (VIII, 75 καὶ 110, βλ. ἐπίσης Αἰσχ., Πέρσαι, 355) δῖς, ὀλίγον πρὸ καὶ εὐθὺς μετὰ τὴν ναυμαχίαν τῆς Σαλαμῖνος, ἡδυνήθη νὰ ἐπικοινωνήσῃ μυστικῶς μετὰ τοῦ Ξέρξου, χωρὶς νὰ γίνῃ τοῦτο ἀντιληπτὸν ὑπὸ τῶν συμμάχων Ἑλλήνων καὶ ἰδιαιτέρως τῶν Σπαρτιατῶν. Ἐφ' ὅσον ἀποδεχόμεθα ὡς δυνατὴν τὴν μυστικὴν ἐπικοινωνίαν τοῦ Θεμιστοκλέους μετὰ τοῦ ἔχθρου ἐν ὥρᾳ μάχης καὶ μάλιστα ὑπὸ πολὺ δυσχερεστέρᾳ καὶ πολυπλοκωτέρᾳ περιστάσει, ὡς ἦσαν ἐκεῖναι τοῦ ἀγῶνος τῆς Σαλαμῖνος, δὲν ἐπιτρέπεται ἀρνήσας τῆς δυνατότητος τοιαύτης ἐπικοινωνίας ἀπὸ τῆς ἐτέρας πλευρᾶς, δηλαδὴ τοῦ ἐν τῷ Περσικῷ στρατοπέδῳ Ἀλεξάνδρου μετὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ μάλιστα ὑπὸ περιστάσεις πολὺ περισσότερον εὐνοϊκάς, ὡς αἱ διὰ τῶν ὄρεινῶν διαβάσεων πρὸς τὰ Τέμπη καὶ τοῦ ἀκαλύπτου στρατιωτικῶς χώρου πέρα τοῦ πεδίου μάχης τῶν Πλαταιῶν! Ταῦτα δυνατόν νὰ φαίνονται εἰς ἡμᾶς ἀδύνατα, διότι κρίνομεν βάσει τῶν σημεινῶν ὁρῶν διεξαγωγῆς πολέμου. Ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα καὶ ἰδιαιτέρως κατὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους, ὅτε ἡ Περσικὴ στρατιὰ ἀπηγορεύετο ἐκ πλήθους λαῶν καὶ τῶν δύο ἡπείρων, κινουμένων ὑπὸ τὸ κράτος τῆς βίας, περιελάμβανε δὲ καὶ μυριάδας Ἑλλήνων ἀναγκαστικῶς ἀκολουθούντων καὶ μὴ διαφερόντων εἰς ἐνδυσμασίαν καὶ γλῶσσαν ἀπὸ τῶν ἀντιπάλων τοῦ Ξέρξου, τοιαῦτα μυστικὰ ἐπαφαὶ κατὰ τὰς ὥρας τῆς πορείας καὶ τῆς πολεμικῆς διαταραχῆς καὶ δυνατὰ ἦσαν καὶ εὐνόητοι.

σεως. Ὁ Ἡρόδοτος λέγει, ὅτι οἱ Ἕλληνες, εἰς τοὺς ὁποίους ἔστειλε τὰς μυστικὰς αὐτὰς συμβουλὰς ὁ Ἀλέξανδρος, ἐπέισθησαν ἐξ αὐτῶν, διότι ἐπίστευσαν ὅτι ὁ Μακεδὼν βασιλεὺς ἐνεπνέετο ἐξ ἀγαθῶν διαθέσεων, ὅτε προέτρεπεν αὐτοὺς νὰ ἐγκαταλείψουν ἀμέσως τὰ Τέμπη, ἵνα μὴ συντριβοῦν ὑπὸ τῆς στρατιᾶς τοῦ Ξέρξου, διὰ τὰς ναυτικὰς καὶ πεζικὰς δυνάμεις τοῦ ὁποίου ἔδωσε καὶ σχετικὰς πληροφορίες. Ἐν συνεχείᾳ πᾶν ἄλλο ἢ διαψεύδει ὁ Ἡρόδοτος ὅσα γράφει ἄνωτέρω, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἄλλωστε θὰ ἀπετέλει προφανῇ ἀντίφασιν. Ὁ Ἡρόδοτος λέγει ἐν τῇ συνεχείᾳ ταύτῃ, ὅτι, κατὰ τὴν γνώμην του, ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἐβάρυνε πρὸ παντὸς ἄλλου εἰς τὴν ψυχὴν τῶν Ἑλλήνων, ἦτο ὁ φόβος τῆς κυκλώσεως, ὅτε ἐπληροφορήθησαν, ὅτι οἱ Πέρσαι κατέρχονται πρὸς τὴν Θεσσαλίαν διὰ τῆς ἄνω Μακεδονίας. Ἀλλὰ πόθεν καὶ πῶς ἐπληροφορήθησαν ὅτι οἱ Πέρσαι κατέρχονται πρὸς τὰς Θεσσαλικὰς πεδιάδας διὰ τῶν διαβάσεων τῆς ἄνω Μακεδονίας; Ποῖος ἄλλος ἦτο ἐνδεδειγμένος νὰ πληροφορήσῃ αὐτοὺς περὶ τούτου, ἂν μὴ οἱ μυστικοὶ ἀπεσταλμένοι τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὁ ὁποῖος ἦτο τελείως ἐνήμερος τῶν κινήσεων τῆς Περσικῆς στρατιᾶς; Καὶ πῶς θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι θὰ διεκινδύνευεν ἀποστολὴν μυστικῶν ἀγγελιαφόρων ἀπλῶς πρὸς παροχὴν πληροφοριῶν περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν Περσικῶν δυνάμεων (τὸ κολοσσιαῖον τῶν ὁποίων ἄλλωστε ὤφειλον νὰ γνωρίζουν ἤδη οἱ Ἕλληνες) καὶ νὰ παραλείψῃ τὸ σπουδαιότερον, τὴν πλαγιοδρομήσιν τοῦ ἐχθροῦ πρὸς κάθοδον διὰ τῆς ἄνω Μακεδονίας, ἐφ' ὅσον μάλιστα ἡ κυκλωτικὴ αὐτὴ κίνησις θὰ εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν συντριβὴν τοῦ ἐλληνικοῦ σώματος; Καὶ ποῖον ἐπιτελεῖον στρατοῦ ἐν ἐκστρατείᾳ, δεχόμενον μυστικούς ἀπεσταλμένους πρὸς παροχὴν πληροφοριῶν, θὰ περιώριζε ταύτας εἰς τὰς δυνάμεις τοῦ ἀντιπάλου, χωρὶς, πρὸ παντὸς ἄλλου, νὰ πληροφορηθῇ τὰ στρατηγικὰ τούτου σχέδια;

Οὕτως, φρονοῦμεν ὅτι τὸ πρῶτον μέρος, τὸ σχετικὸν πρὸς τοὺς ἀπεσταλμένους τοῦ Ἀλεξάνδρου τμῆμα τοῦ ἀνωτέρω παρατεθέντος ἀποσπάσματος ἐκ τοῦ Ἡροδότου, ἀτελῶς πως διατετυπωμένον, περιλαμβάνει καὶ τὰς πληροφορίες περὶ τῶν κινήσεων τῆς στρατιᾶς τοῦ Ξέρξου διὰ τῆς ἄνω Μακεδονίας. Τὸ δεύτερον μέρος δὲν ἀναιρεῖ τὸ πρῶτον, ἀλλὰ τοῦναντίον συμπληροῖ τοῦτο, ἐπεξηγοῦν, ὅτι ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον πρὸ παντὸς ἄλλου (ἐκ τῶν παρασχεθεῖσων πληροφοριῶν) ἐπηρέασε τοὺς Ἕλληνας πρὸς ἄμεσον ὑποχώρησιν, ἦτο οὐχὶ τὸ πολυάριθμον τῶν δυνάμεων τοῦ ἀντιπάλου, ἀλλ' ὁ φόβος ἐνδεχομένης, λόγφ καθόδου ἀπὸ τῆς ἄνω Μακεδονίας, κυκλώσεως¹.

1. Ἡ προσωπικὴ γνώμη τοῦ Ἡροδότου (δοκεῖν δέ μοι), ὅτι ὁ καταλαβὼν τοὺς Ἕλληνας φόβος κυκλώσεως, εὐθὺς ὡς ἐπληροφορήθησαν τὴν ἐπικειμένην ἀπὸ ἄνω Μακεδονίας ἐισβολήν, ὑπῆρξεν ἡ αἰτία τῆς ἄμεσου ἀποχωρήσεως, εὐρίσκεται ἐν στενωπότητι σχέσεσι συντακτικῆς καὶ λογικῆς ἀλληλουχίας πρὸς τὴν προηγουμένης ἐκτιθεμένην συμβουλὴν τῶν ἀπεσταλμένων τοῦ Ἀλεξάνδρου « μὴδὲ μένοντας ἐν τῇ ἐσβολῇ καταπατηθῆναι ὑπὸ τοῦ στρατοῦ τοῦ ἐπionτος ».

Οὕτω τὸ δεύτερον μέρος εἶναι ἀναπόσπαστον τοῦ πρώτου, συμπληροῦν αὐτὸ καὶ ἐπιτρέπον τὴν καλυτέραν κατανόησίν του εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τὸ εἶδος τῶν πληροφοριῶν, τὰς ὁποίας ἔδωσαν πρὸς τοὺς Ἑλληνας οἱ μυστικοὶ ἀπεσταλμένοι τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ὅτε δὲ ὁ Ἡρόδοτος λέγει ὅτι οἱ ἀπεσταλμένοι οὗτοι συνεβούλευσαν εἰς τοὺς Ἑλληνας νὰ φύγουν ἀμέσως, διότι, ἂν ἔμενον, θὰ κατεπατῶντο ὑπὸ τοῦ ἐπερχομένου στρατοῦ (« μὴδὲ μένοντας ἐν τῇ ἔσβολῃ καταπατηθῆναι ὑπὸ τοῦ στρατοῦ τοῦ ἐπιόντος »), νομίζομεν ὅτι ἡ φράσις αὕτη ὑπονοεῖ σαφῶς ὅτι θὰ κατεπατῶντο ὑπὸ τῶν ἐπερχομένων ἀπὸ τῆς ἐτέρας ὀρεινῆς διαβάσεως καὶ κατερχομένων πρὸς κατάληψιν τῶν νώτων· διότι ἐναντίον τῶν λοιπῶν ἐκείνων, κατὰ τῶν ὁποίων θὰ διεξῆγον ἀγῶνα κατὰ μέτωπον, θὰ ἐμάχοντο κρατερῶς ἀντιμετωπίζοντες αὐτούς, ἴσως νικηφόρως, ἐντὸς τῆς στενῆς ἐκείνης διαβάσεως, ἐνθα δὲν ἦτο δυνατόν νὰ παρατάξῃ ὁ ἀντίπαλος τὰς κολοσσιαίας αὐτοῦ δυνάμεις. Τέλος, δὲν ἐγένετο, ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὰ ἀνωτέρω, ἀντικείμενον προσοχῆς ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ὁ Ἡρόδοτος λέγει ὀλίγον περαιτέρω : Ὅτε οἱ Ἕλληνες ἐπέστρεψαν εἰς τὸν Ἰσθμόν, ἤρχισαν νὰ συσκέπτονται περὶ τοῦ τρόπου τῆς διεξαγωγῆς τοῦ πολέμου καὶ τῶν καλυτέρων πρὸς τοῦτο χώρων, συμφώνως πρὸς τὰς πληροφορίες, τὰς ὁποίας εἶχε διαβιβάσει πρὸς αὐτοὺς ὁ Ἀλέξανδρος¹. Τοῦτο σημαίνει ὅτι ὁ Ἡρόδοτος, οὐ μόνον δὲν ἀναιρεῖ ἢ περιφρονεῖ τὰ περὶ μυστικῆς ἀποστολῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἀλλὰ τοῦναντίον ἀποδίδει ὅλως ἐξαιρετικὴν σημασίαν εἰς ταῦτα, βεβαιῶν ὅτι αἱ παρασχεθεῖσαι ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου πληροφορίες ἐχρησίμευσαν ὡς βάσις διὰ τοὺς Ἑλληνας πρὸς κατάρτισιν τῶν σχεδίων τῆς περαιτέρω διεξαγωγῆς τοῦ πολέμου.

Ζ' – Ο ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΕΝ ΒΟΙΩΤΙΑ ΚΑΙ Η ΑΠΟΧΗ ΑΠΟ ΤΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

Τὸ στρατιωτικὸν σῶμα τῶν Μακεδόνων ὑπὸ τὸν βασιλέα Ἀλέξανδρον ἠκολούθησε τὴν στρατιὰν τοῦ Ξέρξου εἰς τὴν ἐκστρατείαν κατὰ τῆς Ἑλλάδος, ὡς καὶ οἱ ἄλλοι ὑποταγέντες βαρβαρικοὶ καὶ ἑλληνικοὶ λαοὶ τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Εὐρώπης. Εἰς τοὺς τελευταίους τούτους, μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς ἐκστρατείας τῶν Τεμπῶν καὶ τὴν ἐσπευσμένην ἀποχώρησιν τῶν συμμάχων, προσετέθησαν οἱ Θεσσαλοὶ, ἐν συνεχείᾳ δὲ καὶ αἱ πόλεις τῆς Λοκρίδος καὶ τῆς Βοιωτίας, πλὴν τῶν Θεσπιῶν καὶ τῶν Πλαταιῶν.

Εἶναι χαρακτηριστικὸν ὅτι ἀπὸ τῆς ἐξορμήσεως τῶν Περσῶν ἐκ Μακε-

1. Ἡροδ. VII, 175 : « Οἱ δὲ Ἕλληνες ἐπέιτε ἀπίκατο ἐς τὸν Ἰσθμόν, ἐβουλεύοντο πρὸς τὰ λεγθέντα ἐξ Ἀλεξάνδρου, τῇ τε στήσονται τὸν πόλεμον καὶ ἐν οἴοισι χώροισι ».

δονίας πρὸς τὴν Ἑλλάδα μέχρι τῆς νίκης τῶν Ἑλλήνων ἐν Σαλαμῖνι καὶ τῆς ἐπιστροφῆς τοῦ Ξέρξου εἰς Ἀσίαν, οὐδόλως μνημονεύονται οἱ Μακεδόνες τοῦ Ἀλεξάνδρου ὡς μετέχοντες πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων. Πρέπει νὰ φθάσωμεν εἰς τὰς Πλαταιάς, ἵνα ἐπανεύρωμεν τὸν Ἀλέξανδρον ἐν πολεμικῷ στρατοπέδῳ τῶν Περσῶν, ἀλλὰ καὶ τότε ὑπὸ ἰδιαζούσας συνθήκας, τὰς ὁποίας θὰ ἐξετάσωμεν ἐν ἐπομένῳ κεφαλαίῳ¹.

Καθ' ὅλον τὸ δραματικὸν διὰ τὸν ἀγῶνα τῆς ἐλευθερίας τῶν Ἑλλήνων χρονικὸν τοῦτο διάστημα, ὁ Ἡρόδοτος δὲν μνημονεύει τὸν Ἀλέξανδρον εἰμὴ εἰς δύο περιπτώσεις, κατὰ τὰς ὁποίας ἐξετέλεσεν εἰρηνικὰς ἀποστολάς, ἀνατεθείσας εἰς αὐτὸν ὑπὸ τῶν Περσῶν, ἐν οὐδεμιᾷ δὲ περιπτώσει εἰς θεάτρα πολέμου, καὶ εἰς μετακινήσεις, ἀποσκοπούσας πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις. Οὐδ' ἐξ ἄλλης τινὸς ἀρχαίας πηγῆς ἔχομεν πληροφορίαν τινὰ ἐπιτρέπουσαν νὰ φαντασθῶμεν ὅτι οὗτος μετέσχεν εἰς πολεμικὴν τινα δρᾶσιν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐκστρατείας τοῦ Ξέρξου πρὸς κατάκτησιν τῆς Ἑλλάδος. Τοῦναντίον, ὅσα ὁ Ἡρόδοτος λέγει περὶ Ἀλεξάνδρου διὰ τὴν περιόδον ταύτην, πείθουν ὅτι ὁ βασιλεὺς τῶν Μακεδόνων μετὰ μεγάλης ἐπιτηδειότητος ἀπέφυγε πᾶσαν ἐνεργὸν συμμετοχὴν εἰς τὸν ἀγῶνα τῶν Περσῶν κατὰ τῶν Ἑλλήνων, ἐπιτυχὼν νὰ ἀναλάβῃ ἄλλα ἔργα, τὰ ὁποῖα ἀπεμάκρυναν αὐτὸν ἐκ τοῦ θεάτρου τῶν ἐπιχειρήσεων καὶ τῶν καταστρεπτικῶν διὰ τοὺς ἑλληνικοὺς πληθυσμοὺς ἐπιδρομῶν, συγχρόνως δὲ ἐπέτρεπον φιλικὰς ἢ προστατευτικὰς ἐπαφὰς μετὰ τῶν ἑλληνικῶν πληθυσμῶν.

Καὶ ὡς πρὸς μὲν τὰς Θερμοπύλας, δὲν δύναται νὰ γίνη λόγος περὶ συμμετοχῆς τῶν Μακεδόνων, δεδομένου ὅτι εἰς τὰς κατὰ τοῦ Λεωνίδου ἀλλεπαλλήλους ἐπὶ τριήμερον ἐπιθέσεις ἐξεπέμφθησαν ὑπὸ τοῦ Ξέρξου τὰ πλέον ἡσκημένα πολεμικὰ σώματα τῆς Ἀσίας, ἰδιαίτερος δὲ οἱ Πέρσαι καὶ οἱ Μῆδοι. Ὁ Ἡρόδοτος ἀπαριθμεῖ τοὺς μετασχόντας τοῦ ἀγῶνος τῶν Θερμοπυλῶν βαρβάρους καὶ οὐδεμίαν γεννᾶται ἀμφιβολία ὅτι εἰς τοῦτον δὲν ἐχρησιμοποιήθησαν Ἕλληνες². Μόνον εἰς τὸν κατὰ θάλασσαν ἀγῶνα, ἐν Ἀρτεμισίῳ, μετέσχον ἐνεργῶς ὑπὸ τὸν Ξέρξην ἐξ ὑποτεταγμένων Ἑλλήνων ναυτικαὶ δυνάμεις, ἀλλ' οἱ Μακεδόνες ἦσαν εἰσέτι ὅλως ξένοι πρὸς τὸ ναυτικόν.

Θὰ ἡδύνατο νὰ φαντασθῇ τις, ὅτι, μετὰ τὰς Θερμοπύλας, ἐὰν οἱ Μακεδόνες ἦσαν πιστοὶ σύμμαχοι καὶ ὁ Ἀλέξανδρος ἐνέπνεεν ἀπόλυτον ἐμπιστοσύνην εἰς τὸν Ξέρξην, τὸ Μακεδονικὸν σῶμα θὰ ἐλάμβανεν ἐξέχουσαν θέσιν εἰς τὰς περαιτέρω ἐπιχειρήσεις κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Οἱ Μακεδόνες ἔχαιρον ἤδη φήμης ὡς εἷς τῶν πολεμικωτέρων λαῶν τῆς Εὐρώπης, ἡσκημένοι θαυμασίως εἰς τὴν τέχνην τοῦ πολέμου καὶ μαχόμενοι μετ' ἀκάμπτου γενναιότητος μέχρι θανάτου. Περισιφισμένοι ὑπὸ πολεμικῶν, κατὰ τὸ πλεῖστον,

1. Βλ. κατωτ., σελ. 303 κ.έ.

2. Ἡροδ. VII, 210 κ.έ.

βαρβάρων, λαῶν, ἐμάχοντο ἀδιαλείπτως ἀπὸ αἰώνων, ὑπερασπιζόμενοι τὰ ἐθνικά των ἐδάφη, τὰ ὅποια διετήρουν μόνον χάρις εἰς τὴν ἀδιάκοπον πολεμικὴν των ζωὴν, τὴν ἀναπτυχθεῖσαν τέχνην τοῦ πολέμου, τὴν ἀντοχὴν εἰς πολεμικὰς ταλαιπωρίας καὶ τὴν γενναιότητά των. Ἰδιαιτέρως, πρέπει νὰ ὑπομνησθῇ, ὅτι οἱ Μακεδόνες ἦσαν ἄριστοι ἱππεῖς. Οἱ περὶ τὸν βασιλεῖα εὐγενεῖς, οἱ ἐταῖροι, ἐμάχοντο θαυμασίως, σχηματίζοντες ἱππικὴν μονάδα. Ἐπομένως, οἱ Μακεδόνες ἔπρεπε νὰ ἦσαν λίαν χρήσιμοι εἰς τὰς πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις τῶν Περσῶν, καὶ τὸ ἐπιτελεῖον τοῦ Ξέρξου δὲν θὰ περιεφρόνει τὴν δύναμιν αὐτὴν ἂν ἦτο βέβαιον ὅτι αὕτη θὰ ἐμάχετο μετὰ τῆς αὐτῆς γενναιότητος καὶ τέχνης, ὥς ὅτε ὑπερησπίζετο τὰ ἐθνικά της ἐδάφη, ἢ ἂν ὁ 'Αλέξανδρος λίαν ἐπιτηδείως δὲν ἀπεμάκρυνεν ἑαυτὸν καὶ τοὺς Μακεδόνας του, ἀναλαμβάνων ἄλλας, μὴ πολεμικὰς, ἀποστολάς. Δὲν πρέπει δὲ νὰ κρίνωμεν τὰ μετὰ τὰς Θερμοπύλας σχέδια πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων τῶν Περσῶν ἐκ τῆς μετέπειτα ἐξελίξεως τῶν πολεμικῶν γεγονότων.

Ἄν ἐπεκράτουν αἱ ἀπόψεις τῆς Σπάρτης καὶ τῶν Πελοποννησίων συμμάχων αὐτῆς καὶ ἀπεσύρετο ὁ ἑλληνικὸς στόλος πρὸς λιμένας τῆς Πελοποννήσου, ἀντὶ νὰ ἐνοσηνῶθῃ εἰς τὸν ὄρμον τῆς Σαλαμίνας, ὁ ἀγὼν θὰ ἦτο κατ' ἐξοχὴν ἀγὼν κατὰ ξηρὰν καὶ ἐξ αὐτοῦ κυρίως θὰ ἐκρίνετο ἡ ἔκβασις τῆς ἐκστρατείας τοῦ Ξέρξου. Ὡσαύτως, ἂν οἱ Ἕλληνες δὲν ἐνίκων εἰς τὴν Σαλαμίνα καὶ δὲν κατέστρεφον ἐκεῖ σημαντικὸν μέρος τοῦ Περσικοῦ στόλου, ἡ περσικὴ στρατιὰ θὰ συνέχιζε τὴν ἀπὸ τῶν κοιλάδων τῆς Ἀττικῆς καὶ τῶν Μεγάρων, ἔνθα εἶχε στρατοπεδεύσει, πορείαν της πρὸς τὸν Ἰσθμόν, ἔνθα θὰ ἀντιμετώπιζε τὸν ὄγκον τῶν ἑλληνικῶν δυνάμεων. Εἶναι τέλος λίαν πιθανὸν ὅτι οἱ Πέρσαι, ἂν δὲν ἐνίκωντο εἰς τὴν Σαλαμίνα, θὰ ἐπεχείρουν ἀποβάσεις περσικῶν δυνάμεων εἰς διάφορα μέρη τῆς Πελοποννήσου καὶ ἰδιαιτέρως πρὸς τὰ λακωνικὰ παράλια, ὥς συνεβούλευσεν αὐτοὺς ὁ ἐν τῷ στρατοπέδῳ τῶν ἐξόριστος βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Δημάρατος. Οὕτως, ἡ περσικὴ στρατιὰ, ὅτε ἐξώρμα ἀπὸ τῶν Θερμοπυλῶν πρὸς τὴν κεντρικὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Ἀττικὴν, ἔπρεπε νὰ εἶναι παρεσκευασμένη πρὸς σκληρὸν κατὰ ξηρὰν ἀγῶνα, διὰ τὸν ὅποιον πᾶν ἄλλο ἢ ὥφειλε νὰ περιφρονήσῃ πᾶσαν δυνατὴν συμβολὴν ἐκ μέρους τῆς μακεδονικῆς δυνάμεως.

Παρὰ ταῦτα, οὐχὶ ἄνευ ἐκπλήξεως, πληροφορούμεθα παρὰ τοῦ Ἡροδότου, ὅτι, ἐνῶ τὸ κύριον σῶμα τοῦ Περσικοῦ στρατοῦ, ἀφοῦ ὑπέταξε τὰς ἑλληνικὰς πόλεις τῆς Βοιωτίας, ἐτράπη πρὸς τὴν Ἀττικὴν, οἱ Μακεδόνες, κατ' ἐντολὴν τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἡσυχολοῦντο εἰς τὴν εἰρήνευσιν τῶν Βοιωτικῶν πόλεων καὶ τὴν σωτηρίαν των ἐκ τῆς καταστροφῆς, λόγῳ ἀντιποίνων, ὑπὸ τῶν Περσῶν. Ἰδοὺ τὸ σχετικὸν κείμενον τοῦ Ἡροδότου: «Τὸ μὲν πλεῖστον καὶ δυνατώτατον τοῦ στρατοῦ ἅμα αὐτῷ Ξέρξῃ πορευόμενον ἐπ' Ἀθήνας ἐσέβαλε ἐς Βοιωτούς, ἐς γῆν τὴν Ὀρχομενίων. Βοιωτῶν δὲ πᾶν τὸ πλῆθος ἐμήδιζε, τὰς δὲ πόλεις αὐτῶν ἄνδρες Μακεδόνες διατεταγμένοι ἐσφζον, ὑπὸ Ἀλε-

ξάνδρου ἀποπεμφθέντες» ἔσφζον δὲ τῇδε, δῆλον βουλόμενοι ποιεῖν Ξέρξη ὅτι τὰ Μήδων Βοιωτοὶ φρονόειν »¹. Οὕτως, ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου πληροφοροῦμεθα ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος, ἀφοῦ ἐπέτυχε τοιαύτην ἐξουσιοδότησιν παρὰ τοῦ Ξέρξου, δὲν ἠκολούθησε τὴν Περσικὴν στρατιὰν πρὸς Ἀττικὴν, ἀλλὰ παρέμεινεν ἐν Βοιωτίᾳ, ἔνθα, διασκορπίσας Μακεδόνας, προφανῶς ἐκ τῶν ἐπιφανῶν καὶ ἱκανῶν στρατηγῶν τῆς στρατιωτικῆς του δυνάμεως, ἀνὰ τὰς Βοιωτικὰς πόλεις, ἐπέτυχε τὴν εἰρήνευσιν τούτων καὶ ἔσωσεν ἐκ καταστρεπτικῶν ἀντιποίνων, ἐμφανίσας αὐτὰς ὡς μηδισύσας.

Ἵνα ἀντιληφθῶμεν τὴν σημασίαν τῆς ἐνεργείας ταύτης τοῦ Ἀλεξάνδρου, πρέπει νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψει, ὅτι ὁ Ξέρξης, κυριαρχηθεὶς ὑπὸ νέου ἐκδικητικοῦ μένους λόγῳ τῆς ἀπροόπτου ἀντιστάσεως τῶν Ἑλλήνων ἐν Θερμοπύλαις, κατὰ τὴν ὁποίαν ἀπώλεσε πολλὰς ἐκ τῶν ἐκλεκτοτέρων δυνάμεις τῆς στρατιᾶς του, ἔτι δὲ ἐκ τῆς συνεπείᾳ τοῦ ἀγῶνος τῶν Θερμοπυλῶν πολυημέρου καθυστερήσεως τῆς πρὸς τὰς Ἀθήνας πορείας του, μετέβαλλεν εἰς ξερῖπια τὰς πόλεις καὶ κατέσφαζεν ἄνευ οἴκτου τοὺς πληθυσμοὺς κατὰ τὴν περαιτέρω πορείαν του. Πολλοὶ τῶν Βοιωτικῶν πόλεων εἶχον ἐνισχύσει τὸν κατὰ τῶν Περσῶν ἀγῶνα εἰς Θερμοπύλας καὶ Ἀρτεμίσιον, ἄλλαι εἶχον καιροσκοπήσει, παραμείναι ἀμφίροποι, καὶ αὐτῆς δὲ τῆς κατ' ἐξοχὴν μετέπειτα μηδισάσης πόλεως τῶν Θηβῶν ὑπῆρχον πολῖται ἐν μέσῳ τῆς μικρᾶς στρατιᾶς τοῦ Λεωνίδου². Ἐπομένως, ἡ ἐκδικητικὴ μανία τοῦ Ξέρξου θὰ ὠδήγει εἰς πλήρη

1. Ἡροδ. VIII, 34. Τὴν φράσιν τοῦ Ἡροδότου « ὑπὸ Ἀλεξάνδρου ἀποπεμφθέντες » πρέπει νὰ λάβωμεν ὑπὸ τὴν εὐρείαν ἔννοιαν « διασκορπισθέντες ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀνὰ τὰς Βοιωτικὰς πόλεις ». Ἐν ἄλλοις λόγοις, ὁ Ἀλέξανδρος δὲν ἀπέστειλεν ἄνδρας τινὰς εἰς Βοιωτίαν, συνεχίσας τὴν πορείαν του μετὰ τῶν Περσῶν, ἀλλ' ἐγκατεστάθη ἐν αὐτῇ τῇ Βοιωτίᾳ, διασκορπίσας ἀνὰ τὰς διαφόρους πόλεις Μακεδόνας, μετὰ τῶν ὁποίων θὰ ἔπρεπε νὰ εὐρίσκηται ἐν διαρκεῖ ἐπαφῇ, δίδων καταλλήλους ὁδηγίας καὶ προβαίνων εἰς ἐνεργείας ἀναλόγους πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ ἔργου τῆς εἰρηνεύσεως καὶ ἀποσόβησιν ἀντιποίνων.

2. Περὶ τῶν ἐλληνικῶν δυνάμεων ἐν Θερμοπύλαις βλ. ἡμετέραν μελέτην « Ὁ ἀγὼν τῶν Θερμοπυλῶν - αἱ δυνάμεις τῶν Ἑλλήνων καὶ ἡ εὐθὺνὴ τῆς Σπάρτης », ἐν περ. Ἀθηνᾶ, τ. Ε' (1956), σ. 19 κ.έ. Καθ' ἅπαν τὸ διάστημα τῶν Περσικῶν πολέμων ἡ δύναμις τῶν ἀκολουθοῦντων τὴν Περσικὴν στρατιὰν Ἑλλήνων ἐποίκιλλε μέχρι τοῦ σημείου νὰ μὴ δύναται νὰ καθορισθῇ ἀκριβῶς, καθ' ὅσον ἄλλοτε ηὔξανετο δι' ὑποχρεωτικῆς προσελεύσεως μαχίμων ἐκ τῶν ὑποτασσομένων χωρῶν καὶ ἄλλοτε ἡλατιτοῦτο δι' ἀπομακρύνσεως καὶ λιποταξιῶν ἀνὰ πᾶσαν εὐκαιρίαν. Κατ' αὐτὴν τὴν μάχην τῶν Πλαταιῶν, ὅτε αἱ ὑπὸ τὸν Μαρδόνιον δυνάμεις τῶν Περσῶν ἦσαν περιορισμέναι καὶ σχετικῶς καθωρισμέναι, ὁ Ἡρόδοτος, ὡς πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν συμμάχων Ἑλλήνων, προσελύκει μὲν εἰκαστικῶς τούτους περὶ τὰς πεντήκοντα χιλιάδας, σπεύδει ὁμως νὰ διασαφήσῃ, ὅτι οὐδεὶς γνωρίζει τὸν ἀκριβῆ ἀριθμὸν των, διότι οὐδέποτε ἡριθμήθησαν (Ἡροδ. IX, 32: « τῶν δὲ Ἑλλήνων τῶν Μαρδονίου συμμάχων οἶδε μὲν οὐδεὶς ἀριθμὸν (οὐ γὰρ ὦν ἡριθμήθησαν), ὡς δὲ ἐπικαίαι, ἐς πέντε μυριάδας συλλεγῆναι εἰκάσω »).

καταστροφὴν τῆς Βοιωτίας, ὥς συνέβη καὶ διὰ τὰ πέρα ταύτης ἑλληνικὰ ἐδάφη. Αἱ πλεῖσται, ἰδίως αἱ περισσότερον ἐκτεθειμέναι, Βοιωτικαὶ πόλεις θὰ κατεστρέφοντο καὶ οἱ πληθυσμοὶ θὰ κατεσφάζοντο.

Ὁ 'Αλέξανδρος, ἐπιτυχὼν τὴν ἐντολὴν τῆς εἰρηνεύσεως τῆς Βοιωτίας, ἐπετύγχανε λίαν ἐπιτηδείως τὴν σωτηρίαν αὐτῆς. Οἱ Μακεδόνες, οἱ ὅποιοι διεσκορπίσθησαν ὑπὸ τοῦ 'Αλεξάνδρου ἀνὰ τὰ Βοιωτικὰ ἐδάφη, ἔπρεπε νὰ εἶναι μεγάλου ἀριθμοῦ, ἕκαστος δὲ τούτων, πρὸς ἐκπλήρωσιν τοῦ ἀνατεθέντος ἔργου, θὰ συνωδεύετο ὑπὸ στρατιωτικῆς δυνάμεως ἐκ Μακεδόνων. Οὕτως, ὁλόκληρον τὸ Μακεδονικὸν στρατιωτικὸν σῶμα ὤφειλε νὰ παραμένῃ ἐν Βοιωτίᾳ, μὴ μετέχον πλέον τῶν περαιτέρω ἐπιχειρήσεων τῶν Περσῶν. Ἐν οὐδεμιᾷ περιπτώσει εἶναι δυνατόν νὰ νοηθῇ, ὅτι τὸ Μακεδονικὸν σῶμα παρέμεινεν ἐν Βοιωτίᾳ ἐνῷ ὁ βασιλεὺς τῶν Μακεδόνων συνέχισε μετὰ τῶν Περσῶν τὴν πορείαν περαιτέρω. Τοῦτο θὰ ἦτο ἀντίθετον πρὸς τὰ ἡθῆ καὶ τὰς πολεμικὰς συνηθείας τῶν Μακεδόνων, οἱ ὅποιοι ἀπήτουν ὁ βασιλεὺς νὰ εὐρίσκηται πάντοτε ἐν μέσῳ αὐτῶν ἐν περιπτώσει ἐκστρατείας¹. Ἀλλὰ καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν λογικὴν τῶν πραγμάτων θὰ ἦτο ἀσυμβίβαστον, δεδομένου ὅτι οὐδεὶς ἄλλος, πλὴν αὐτοῦ τοῦ 'Αλεξάνδρου, θὰ εἶχε τὸ ἀπαιτούμενον κύρος καὶ τὴν ἱκανότητα νὰ δίδῃ εἰς τοὺς Μακεδόνας τὰς ἀπαιτουμένας διαταγὰς καὶ ὁδηγίας, νὰ συντονίζῃ τὰς ἐνεργείας των, ἔτι δὲ καὶ νὰ ἐπιτυγχάνῃ τὴν ἔγκρισίν των παρὰ τοῦ Ξέρξου.

Ἀναλαβὼν τὴν ἀποστολὴν αὐτήν, ὁ 'Αλέξανδρος ἔπαιζεν ἀναμφιβόλως διπλοῦν παιγνίδιον, ὥς συνέβη καὶ μεταγενεστέως κατὰ τὴν εἰς Ἀθήνας ἀποστολὴν του ὑπὸ τοῦ Μακδονίου. Ἐν πρώτοις, ἔσφεν ἐκ τῆς καταστροφῆς τοὺς Ἕλληνας τῆς Βοιωτίας, ἀποσείων ἐξ αὐτῶν τὴν κατηγορίαν διαδηλώσεως ἀντιπερσικῶν φρονημάτων, πιθανώτατα δὲ καὶ ἀπομακρύνων ἐκ Βοιωτίας τὰ ἄγρια στίφη τῶν βαρβάρων, τὰ ἀκολουθοῦντα τὴν στρατιὰν τοῦ Ξέρξου, τὰ ὅποια θὰ ἐπεδίδοντο, ἀκόμη καὶ ἐὰν ἐπρόκειτο περὶ συμμάχων, εἰς καταστρεπτικὰς λεηλασίας. Συγχρόνως ὅμως, ἐνεφανίζετο ὥς προσφέρων ὑψηρσίας εἰς τὸν Ξέρξην, ἐπιτυγχάνων τὴν εἰρήνευσιν τῆς Βοιωτίας καὶ τὴν διαδηλώσιν φιλομηδικῶν φρονημάτων ἐκ μέρους τῶν Βοιωτικῶν πόλεων.

Ἄλλ' ὁ 'Αλέξανδρος ἐπετύγχανεν οὕτω καὶ τι ἄλλο, τὸ ὅποιον ἴσως ἦτο τὸ σημαντικώτερον πάντων. Προφασιζόμενος τὴν ἀνάγκην παραμονῆς μετὰ τῶν Μακεδόνων ἐν Βοιωτίᾳ, πρὸς ἐπαγρύπνησιν ἐπὶ τοῦ ἀνατεθέντος εἰς αὐτὸν

1. Ὁ Ἰουστίνος ἀναγράφει παράδοσιν, κατὰ τὴν ὁποίαν εἰς ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων βασιλέων τῆς Μακεδονίας, ὁ Ἀέροπος, νῆπιον ἔτι, μετεφέρθη ἐν τῷ μέσῳ τῶν πολεμιστῶν ἐν ὧρα σκληροῦ ἀγῶνος ἐναντίον τῶν Ἰλλυριῶν. Οὕτως ἐκερδήθη ἡ μάχη καὶ ἐσώθη ἡ Μακεδονία, οἱ δὲ Μακεδόνες ἀπέδωσαν τὰς ἑως τότε πολεμικὰς ἀτυχίας των εἰς τὴν κατὰ σπανίαν ἐξαίρεσιν (λόγῳ τῆς νηπιακῆς του ἡλικίας) μὴ παρουσίαν τοῦ βασιλέως ἐν τῷ στρατοπέδῳ (Justin, Hist. phil. VII, 2. Βλ. καὶ ἡμετέραν μελέτην « Ἀργεάδαι - Τημενίδαι », ἑ.ἀ., σ. 78).

ἔργου, δὲν μετεῖχε τῶν περαιτέρω πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων τῶν Περσῶν κατὰ τῶν Ἑλλήνων. Εἵπομεν ἄνωτέρω ὅτι, εὐθὺς μετὰ τὰς Θερμοπύλας, οὐδεὶς ἠδύνατο νὰ προβλέψῃ τὴν ἐν συνεχείᾳ φορὰν τῶν ἐπιχειρήσεων, ἥτο δὲ εἰσέτι λίαν πιθανόν, ὅτι θὰ διεξήγοντο εἰς εὐρείαν κλίμακα πολεμικαὶ ἐπιχειρήσεις ξηρᾶς, εἰς τὰς ὁποίας θὰ μετεῖχε πᾶσα ἡ Περσικὴ στρατιὰ. Παραμένων ἐν Βοιωτίᾳ, ὁ 'Αλέξανδρος ἀπεσόβει τὴν ἐνεργὸν συμμετοχὴν του εἰς ἀγῶνα κατὰ τῆς ἐλευθερίας τῶν Ἑλλήνων. Ὅλως ἰδιαίτερον δὲ σημασίαν δι' αὐτόν, πρόξενον καὶ εὐεργέτην τῶν Ἀθηνῶν καὶ δεδηλωμένων φιλαθηναϊκῶν φρονημάτων, εἶχεν ἡ οὕτως ἐπιτυγχανομένη μὴ συμμετοχὴ του εἰς τὴν καταστροφικὴν εἰσβολὴν εἰς Ἀττικὴν, ἔνθα τὸ πᾶν ἐπυροπολήθη καὶ κατεστράφη, καὶ εἰς Ἀθήνας, ἔνθα αἱ οἰκίαι κατεστράφησαν ἐκ θεμελίων, οἱ ναοὶ ἐπυροπολήθησαν καὶ τὰ ἀγάλματα τῶν θεῶν τῆς Ἑλλάδος κατετεμαχίσθησαν. Ἐὰν ὁ 'Αλέξανδρος εἶχε μετᾴσχει, ἔστω καὶ ὥς ἄπλοῦς θεατῆς, εἰς τὰς ἱεροσύλους καὶ μυσαρὰς αὐτὰς πράξεις τῶν βαρβάρων, τῆς πυροπολήσεως τῶν τεμενῶν τῆς πόλεως καὶ κατασπιλώσεως τῶν ἱερῶν καὶ ὁσίων, τὰ ὁποῖα εἶχον καθαγιάσει ἱερὰ παραδόσεις αἰώνων, καὶ τῆς καθυβρίσεως τῶν πολυσεβάστων προστατῶν τῆς πόλεως θεῶν, ἀσφαλῶς οἱ Ἀθηναῖοι δὲν θὰ συνεχώρουν τοῦτο εἰς τὸν Μακεδόνα βασιλέα. Οὐ μόνον δὲν θὰ ἔχαιρε τῆς μεταγενεστέρας διαδηλωθείσης ἐν Ἀθῆναις δημοτικότητος, καὶ δὲν θὰ ἐδίδετο εἰς αὐτόν, κυρίως ὑπὸ τοῦ Ἀθηναϊκοῦ λαοῦ, ὁ τίτλος τοῦ φιλέλληνος¹, ἔτι δὲ ὀλιγώτερον ἢ ἰδιότης τοῦ Ἀθηναίου πολίτου, ἀλλ' οὐδὲ θὰ ἐτόλμα ποτὲ νὰ ἐπισκεφθῇ τὰς Ἀθήνας².

Ἐνῷ τὸ κύριον σῶμα τῆς Περσικῆς στρατιᾶς ἐστρέφετο κατὰ τῶν Ἀθηνῶν, καταλιπὼν τὴν Βοιωτίαν εἰς τὴν φροντίδα τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἐν ἄλλο τμήμα βαρβάρων ἐβάδισε πρὸς τὸν Παρνασσὸν καὶ ἀφ' οὗ κατέστρεψε τὰς πόλεις τῆς Φωκίδος, ἔφθασε μέχρι Δελφῶν. Ὁ Ἡρόδοτος ἀποδίδει τὴν σωτηρίαν τοῦ πανελληνίου ἱεροῦ καὶ τοῦ μαντείου εἰς τὴν ἐπέμβασιν τῶν θεῶν τῆς Ἑλλάδος, οἱ ὁποῖοι, διὰ φοβερᾶς θυέλλης μετὰ κεραυνῶν, καταρρίψεως ὀλοκλήρων βράχων καὶ ἄλλων ἐξ οὐρανοῦ σημείων, ἔσπειραν τὸν τρόμον εἰς τοὺς βαρβάρους, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ διασωθέντες ἀνεξήτησαν σωτηρίαν πρὸς τὴν Βοιωτίαν. Ἐν τῇ πραγματικότητι, τὸ μαντεῖον τῶν Δελ-

1. Βλ. κατωτ., κεφ. Γ'.

2. Ὅτε ὁ 'Αλέξανδρος ἐπισκέπτεται τὰς Ἀθήνας ὡς ἀπεσταλμένος τοῦ Μακεδονίου (βλ. κεφ. Η'), ὑπενθυμίζει εἰς τοὺς Ἀθηναίους ὅτι δὲν εἶναι ἡ πρώτη φορὰ, κατὰ τὴν ὁποίαν λαμβάνουν δειγμάτων τῶν πρὸς αὐτοὺς αἰσθημάτων του, ἀλλὰ προτιμᾷ νὰ μὴ εἴπῃ τίποτε περὶ τούτου ('Ἡροδ. VIII, 140: « ἐγὼ δὲ περὶ μὲν εὐνοίης τῆς πρὸς ὑμᾶς ἐξ ἑμέο ἐούσης οὐδὲν λέξω (οὐ γὰρ ἂν νῦν πρῶτον ἐκμάθοιτε) ». Ἡ φράσις αὕτη τοῦ Ἀλεξάνδρου δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ καὶ ὡς ὑπαινιγμὸς περὶ τῶν ὑπηρεσιῶν, τὰς ὁποίας προσέφερεν αὐτὸς εἰς τὰ Τέμπε, ἀλλὰ περὶ τῶν ὁποίων βεβαίως δὲν ἐπετρέπετο νὰ ὀμιλήσῃ δημοσίᾳ κατὰ τὰς στιγμὰς ἐκεῖνας.

φῶν, πρὸς πρόληψιν τῆς ἐπικειμένης καταστροφῆς, εἶχεν ἀρχίσει νὰ μηδίζῃ. Οὕτως ἡ Περσικὴ δύναμις δὲν ἀπετόλμησε τὴν καταστροφὴν καὶ λεηλασίαν του. Μολοντότι οὐδὲν λέγει περὶ τούτου ὁ Ἡρόδοτος, δὲν ἀποκλείομεν σχετικὴν ἐπέμβασιν καὶ καταλλήλους ἐνεργείας τοῦ 'Αλεξάνδρου, ὁποῖος εὐρίσκετο τότε εἰς τὴν γειτονικὴν Βοιωτίαν, ὁπόθεν διῆλθον οἱ ἐπιδρομεῖς Πέρσαι. Ὁ 'Αλέξανδρος ἔτρεφεν ἀμέριστον σεβασμὸν πρὸς τὰ ἱερὰ τῶν Δελφῶν, εἰς τὰ ὁποῖα, μετὰ τὴν νίκην τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν βαρβάρων, ἀφιέρωσε καὶ μεγαλοπρεπὲς χρυσοῦν ἄγαλμα¹. Ἀλλὰ καὶ οἱ ἱερεῖς τῶν Δελφῶν ἐξεδήλωσαν ἰδιαιτέραν εὐνοίαν πρὸς τὸν 'Αλέξανδρον καὶ περιέβαλον ἀργότερον αὐτὸν διὰ τιμῶν, εἶναι δὲ πιθανὸν ὅτι ἡ εὖνοια αὕτη εἶχε τὴν ἀρχὴν τῆς εἰς τὴν κατὰ τὴν κρίσιμον αὐτὴν ἐποχὴν ἐπέμβασίν του πρὸς προστασίαν τῶν ἱερῶν καὶ ἀποσόβησιν καταστροφῆς τῶν ὑπὸ τῶν βαρβάρων. Ἐφ' ὅσον εἶχε λάβει παρὰ τοῦ Ξέρξου τοιαύτην ἐξουσιοδότησιν διὰ τὰς γειτονικὰς πόλεις τῆς Βοιωτίας, δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὥς ὅλως ἀπίθανον, ὅτι εἴτε ἐξ ἰδίας πρωτοβουλίας, εἴτε κατόπιν ἐιδικῆς ἐντολῆς ἐπεξέτεινε τὴν πρωτοβουλίαν του καὶ εἰς τὴν σωτηρίαν τῶν Δελφῶν, δικαιολογῶν αὐτὴν δι' ἰσχυρισμοῦ ὅτι ἐπέτυχε τὸν μηδισμὸν τοῦ μαντείου, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἡδύνατο νὰ ἐπιδράσῃ εὐρύτερον ἐπὶ τῶν Ἑλλήνων.

Η' - Η ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΕΙΣ ΑΘΗΝΑΣ

Μετὰ τὴν ἦταν τῆς Σαλαμῖνος, ὁ Ξέρξης ἀποφασίζει, ἵνα ἐν σπουδῇ ἐπανοδηγήσῃ τὴν στρατιάν του εἰς Ἀσίαν. Φοβεῖται τὴν ἀποχώρησιν τοῦ στόλου τῶν Φοινίκων καὶ τῶν Ἰώνων, ἡ ὁποία θὰ ἐστέρει αὐτὸν τῆς ἀπὸ θαλάσσης ἐπικοινωνίας καὶ τοῦ ἐφοδιασμοῦ. Φοβεῖται ἴσως ἔτι περισσότερον τὴν ἐξέγερσιν τῶν Μακεδόνων καὶ τῶν Θρᾱκῶν, οἱ ὁποῖοι θὰ ἡδύνατο νὰ διαλύσουν τὰς γεφυράς διαβάσεως ἀπὸ Εὐρώπης εἰς Ἀσίαν διὰ τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ νὰ κατακερματίσουν τὴν στρατιάν του δι' αἰφνιδιαστικῶν ἐπιθέσεων κατὰ τὴν μακρὰν πορείαν διὰ μέσον τῆς Μακεδονίας καὶ Θρᾱκῆς. Ὅμως δὲν ἐγκαταλείπει τὰ σχέδια ὑποδουλώσεως τῆς Ἑλλάδος καὶ ἀφίνει πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν τὸν Μαρδόνιον μετὰ στρατιωτικῆς δυνάμεως περὶωρισμένου μὲν ἀριθμοῦ, ἀλλ' ἀπρητισμένην ἐκ τῶν γενναιοτέρων καὶ πολεμικωτέρων λαῶν τῆς Ἀσίας. Ὁ Μαρδόνιος ἀποσύρεται, ἵνα διέλθῃ τὸν χειμῶνα τοῦ 480/79 π.Χ. εἰς Θεσσαλίαν, ἀναδιοργανῶν τὴν στρατιάν του καὶ καταρτίζων τὰ σχέδια τῶν νέων πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων. Ἐκεῖ προστίθεται καὶ ἡ στρατιωτικὴ δύναμις τοῦ Ἀρταβάζου, ἡ ὁποία εἶχε συνοδεύσει τὸν Ξέρξην μέχρι τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ ἐξασφαλίζει τὴν συνέχισιν τῆς ὑποταγῆς τῶν λαῶν τῆς

1. Βλ. κατωτ., σ. 320.

Θράκης καὶ Μακεδονίας. Εἰς τὴν στρατιὰν τοῦ Μαρδονίου προσθέτουσαν δυνάμεις οἱ Θεσσαλοὶ καὶ οἱ ἄλλοι ὑποτεταγμένοι ἑλληνικοὶ λαοί, ἰδίως οἱ Θηβαῖοι, οἱ ὅποιοι, ἔκ μίσους πρὸς τοὺς Ἀθηναίους καὶ τοὺς ἐν τῇ κεντρικῇ Ἑλλάδι συμμάχους τούτων, ἐνισχύουν μετὰ προθυμίας τοὺς Πέρσας.

Μολοντί οὐδὲν σχετικῶς γράφει ὁ Ἡρόδοτος, πρέπει νὰ θεωρήσωμεν ὡς βέβαιον, ὅτι καθ' ὅλον τὸ κρίσιμον τοῦτο διὰ τὸν ἀγῶνα τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Περσῶν χρονικὸν διάστημα, ἦτοι ἀπὸ τῆς ἐπομένης τῆς μάχης τῶν Θερμοπυλῶν (Αὐγουστος 480) μέχρι τῆς ἀνοίξεως τοῦ 479 π.Χ., ὁ Ἀλέξανδρος μετὰ τῶν Μακεδόνων παρέμεινεν ἐν Βοιωτίᾳ. Κατ' ἐπιφάνειαν ἐξησφάλιζε τὸν φιλομηδισμόν τῶν Βοιωτικῶν πόλεων. Ἀλλ' ἐν τῇ πραγματικότητι ἀπεσόβει ἐρημώσεις, σφαγὰς καὶ ἄλλας καταστροφὰς τῶν πληθυσμῶν τῆς κεντρικῆς Ἑλλάδος, εὗρίσκων συγχρόνως καὶ πρόσχημα πρὸς ἀποχὴν ἀπὸ πάσης πολεμικῆς ἐπιχειρήσεως κατὰ τῶν Ἑλλήνων¹. Ἐξ ἄλλου, ἡ ἀπὸ Βοιωτίας ἐπικοινωνία αὐτοῦ μετὰ τοῦ ἐν Θεσσαλίᾳ Μαρδονίου, ἀκόμη καὶ ἡ προσωπικὴ ἐπαφή, ἦτο σχετικῶς εὐχερής.

Πρὶν ἐπιχειρήσῃ νέας ἐκστρατείας πρὸς κατάκτησιν τῆς Ἑλλάδος, ὁ Μαρδόνιος, ἔχων ἤδη πικρὰν πείραν ἐκ τοῦ προσφάτου παρελθόντος καὶ διαβλέπων τοὺς κινδύνους συνεχίσεως πολέμου, κατὰ τὸν ὅποιον οἱ Ἕλληνες εἶχον ἤδη ἐπιτελέσει τόσα ἀξιοθαύμαστα διὰ τὴν ὑπεράσπισιν τῆς ἐλευθερίας των, θέτει εἰς ἐνέργειαν διπλωματικὰ μέσα διασπάσεως τῆς ἐνότητος τῶν συμμάχων. Ἀλλωστε ἡ ἐνότης αὕτη ἐφαίνετο μετὰ τὴν Σαλαμίνα ἱκανῶς εὐθραυστος, λόγῳ τῆς ὀργῆς καὶ ἀγανακτήσεως τῶν Ἀθηναίων ἐκ τῆς συμπεριφορᾶς τῶν Σπαρτιατῶν, ὁργανούντων τὴν ἄμυναν εἰς τὸν Ἰσθμὸν καὶ ἐγκαταλειπόντων τὰς Ἀθήνας εἰς τὴν διάθεσιν νέας καταστρεπτικῆς ἐπιδρομῆς. Ὁ Μαρδόνιος, ἄνευ ἀμφιβολίας, διατελὼν διὰ τῶν διεσπαρμένων πανταχοῦ πολυπληθῶν πρακτόρων ἐν πλήρει γνώσει τῶν συμμαχικῶν διχονοιῶν, ἐπιχειρεῖ νὰ ἐπωφεληθῇ ἐκ τούτων, προσελκύων τοὺς ἐξωργισμένους Ἀθηναίους δι' ἀποστολῆς εἰδικῆς πρεσβείας εἰς Ἀθήνας. Τὴν φορὰν αὐτὴν δὲν θὰ ἐξήτει γῆν καὶ ὕδωρ ὑποταγῆς, ἀλλὰ συμμαχίαν ἰσότημον. Ὁ Μέγας βασιλεὺς θὰ ἔρριπτεν εἰς τὴν λήθην τὰ «σφάλματα» τοῦ παρελθόντος, θὰ ἐπληρωθοῦντο ὅλαι αἱ γενόμεναι καταστροφαὶ καὶ οἱ Ἀθηναῖοι οὐ μόνον θὰ ἔζων ἀνεξάρτητοι εἰς τὰ ἐδάφη των, ἀλλὰ θὰ ἐδικαιοῦντο νὰ ἀποκτήσουν καὶ ἄλλα ἐδάφη τῆς ἐκλογῆς των. Ἐκεῖνο, τὸ ὅποιον ἐξήτει μόνον, ἦτο ἡ διάρρηξις τῆς συμμαχίας τῶν Ἀθηνῶν μετὰ τῆς Σπάρτης, ἐμμέσως δὲ καὶ ἡ ἐν τῷ πνεύματι τῆς συμμαχίας βοήθεια πρὸς ὑποταγὴν τῶν Σπαρτιατῶν καὶ τῶν Πελοποννησίων συμμάχων των εἰς τὸν Μέγαν βασιλέα.

Ἡ διπλωματία τοῦ Μαρδονίου κατέβαλεν ἰδιαιτέραν προσοχὴν εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ καταλλήλου προσώπου πρὸς ἀνακοίνωσιν τῶν προτάσεων καὶ

1. Βλ. ἄνωτ., σ. 281 κ.έ.

διεξαγωγήν διαπραγματεύσεων μετὰ τῶν Ἀθηναίων. Ἀναμφιβόλως οὐδὲν ἄλλο πρόσωπον ἦτο καταλλήλοτερον πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν ἀπὸ τὸν περιβεβλημένον δ' ἰδιαζούσης αἴγλης ἀνὰ τὸν Ἑλληνικὸν κόσμον βασιλέα τοῦτον τῆς Μακεδονίας. Ἦτο Ἕλλην τὸ γένος καὶ ἡγεμὼν ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἀπομονωμένου ἐκεῖθεν τοῦ Ὀλύμπου, μακρὰν τῶν προστριβῶν καὶ τῆς ἀλληλοὑπονομεύσεως τῶν ἑλληνικῶν πόλεων, ὑπερηφάνως προτάσσων τὴν ἐκ τῶν Θεῶν καὶ ἡρώων τῆς Ἑλλάδος καταγωγήν τῆς οἰκογενείας του¹. Δὲν εἶχε μετὰσχει ἐνεργῶς τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐπομένως δὲν εἶχε κινήσει τὸ μῖσος τῶν Ἑλλήνων ἐναντίον του. Συγχρόνως, ἦτο διὰ τῆς ἀδελφῆς του συνδεδεμένος διὰ κηδεστίας μετὰ Περσῶν μεγιστάνων, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τῶν Περσῶν ἐδικαιολόγει περίοπτον θέσιν καὶ ἐμπιστοσύνην, ἀπὸ δὲ τῆς πλευρᾶς τῶν Ἑλλήνων προσέδιδε μεγαλύτερον κύρος εἰς τὴν ἀποστολήν του καὶ τὴν ἐξουσιοδότησιν πρὸς διαπραγματεύσεις. Τὸ δὲ σπουδαιότερον ὅλων, ἦτο πρόξενος καὶ εὐεργέτης τῶν Ἀθηνῶν, λίαν δημοφιλὴς ἐν Ἀθήναις προσωπικότης, τῆς ὁποίας οἱ λόγοι καὶ αἱ συμβουλαι ἠδύναντο νὰ βαρύνουν ἐπὶ τῆς σκέψεως τῶν Ἀθηναίων. Οὕτω δύναται νὰ λεχθῇ ὅτι ὁ Μαρδόνιος ἔθεσεν εἰς ἐφαρμογήν τὰ πλέον πρόσφορα διπλωματικά μέσα, ἵνα ἀπομακρύνῃ τοὺς Ἀθηναίους ἐκ τοῦ ἀγῶνος καὶ ἐπιτύχῃ τὴν ὑποταγὴν τῆς Ἑλλάδος².

Ὁ Ἀλέξανδρος ἐδέχθη τὴν ἀποστολήν ταύτην, σκοπῶν νὰ ἐξυπηρετήσῃ τὰ σχέδια τῶν Περσῶν πρὸς ὑποταγὴν τῆς Ἑλλάδος, ἢ ἀποβλέπων ὅπως ἐπωφεληθῇ ἐκ τῆς εὐκαιρίας, ἵνα προσφέρῃ κρυφίως ὑπηρεσίας εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς ἐλευθερίας τῶν Ἑλλήνων; Κατὰ τὴν γνώμην μας, ὡς ἀπ' ἀρχῆς τῶν Περσικῶν πολέμων, καὶ εἰς τὴν περίστασιν ταύτην ἔπαιζε διπλοῦν παιγνίδιον, τὸ μὲν ἐμφανιζόμενος ὡς ἐκτελὼν πιστῶς τὰς ἐντολὰς τοῦ ἐπικυριαρχοῦ καὶ διατηρῶν οὕτω τὴν ἐμπιστοσύνην του, τὸ δὲ ὑπονομεύων τοὺς κατακτητὰς καὶ προσφέρων μυστικὰς ὑπηρεσίας εἰς τοὺς ἀγωνιζομένους Ἕλληνας. Ὁ

1. Ὡς ἀπροόπτως ὁ Ἡρόδοτος (VIII, 137), διακόπτων εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο τὴν ἀφήγησιν τῆς ἀποστολῆς τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας εἰς Ἀθήνας καὶ πρὶν δώσει τὴν περιγραφὴν τῶν εἰς Ἀθήνας ἐνεργειῶν τῆς πρεσβείας, παρενθέτει τὸν περὶ Ἀργαδῶν - Τημενιδῶν θυρῶν τῆς καταγωγῆς τοῦ βασιλικοῦ οἴκου τῆς Μακεδονίας ἀπὸ τοῦ πρώτου Ἡρακλείδου βασιλοπαιδὸς Περδίκκου, μεταναστεύσαντος μετὰ τῶν δύο ἀδελφῶν του εἰς Μακεδονίαν καὶ ἰδρυτοῦ τοῦ κράτους τῶν Αἰγῶν, μέχρι τοῦ προβαλλομένου ἤδη ὡς πρωταγωνιστοῦ ἐπὶ τῆς ιστορικῆς σκηνῆς, Ἀλεξάνδρου Α' (βλ. ἡμετέραν μελέτην Ἀργαδαί - Τημενίδαι, ἔ.δ., σ. 40 κ.ε.). Ἡ παρένθεσις αὕτη προβάλλει λίαν ἐπιτηδεῖως καὶ ἐν τῷ χρισματώτῳ σημείῳ δυνατότητος ἀμφισβήτησεως τοῦ ἑλληνικοῦ φρονήματος τοῦ Ἀλεξάνδρου, τὴν ἑλληνικότητα τόσοσιν τῆς οἰκογενείας του ὅσον καὶ αὐτοῦ τοῦ ἰδίου, μειοῦσα πᾶσαν δυσμενῆ ἐντύπωσιν ἐκ τῆς ἀποστολῆς ταύτης, ἴσως δὲ καὶ σκοποῦσα ἐμμέσως νὰ ἀποκλείσῃ ὑπόνοιαν ὅτι οὗτος κατέστη ὄργανον τῶν βαρβάρων πρὸς ὑποδούλωσιν τῆς Ἑλλάδος.

2. Ἡροδ. VIII, 136: « Μαρδόνιος δὲ ἐπιλεξάμενος ὁ τι διὰ λέγοντα ἦν τὰ χερσ-

Ἀλέξανδρος, ὡς ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν πράξεων τοῦ καθόλου βίου του καὶ τῆς ἐν γένει πολιτείας του, δὲν ἦτο τυχαία προσωπικότης. Πεπροικισμένος ὑπὸ τῆς φύσεως δι' ὀξείας παρατηρητικότητος, εὐφυΐας, ἱκανότητος ἐξαιρετικῆς πρὸς προσαρμογὴν εἰς τὰς περιστάσεις, ἦτο συγχρόνως ἄνθρωπος γενναίων ἀποφάσεων, ἀλλὰ καὶ παρασκηνιακῆς δράσεως. Ἡ ἐπιτακτικὴ ἀνάγκη σωτηρίας τοῦ κράτους του καὶ τοῦ λαοῦ του ἐκράτει αὐτὸν πλησίον τῶν Περσῶν, ἡ δὲ πολιτικὴ ἐπιτηδειότης τὸν ἐνεφάνιζε πιστὸν σύμμαχον τούτων. Ἀλλὰ τὸ διαδηλωθὲν ἐν τῷ παρελθόντι καὶ μετὰ πανηγυρικῆς τιнос ἐμφάσεως ἑλληνικὸν αὐτοῦ φρόνημα, ἡ ἀσυγκράτητος φιλοδοξία νὰ ἐμφανίζηται ἀνὰ πᾶσαν εὐκαιρίαν εὐεργέτης καὶ φίλος τῶν Ἑλλήνων, ἰδιαίτερος δὲ τῶν Ἀθηναίων, ἡ πολιτικὴ τέλος δευδέρκεια, ἐπιτρέπουσα ἐν τινι μέτρῳ προμάντευσιν τοῦ κακοῦ τέλους τῆς ἐκστρατείας τῶν Περσῶν κατὰ τῆς Ἑλλάδος, ὁπότε πᾶν συμφέρον εἶχε νὰ μὴ καταλεχθῇ μετὰ τῶν ἐχθρῶν τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος, ὥθουν φυσικῶς αὐτὸν πρὸς παροχὴν ὑπηρεσιῶν, ἔστω καὶ διὰ τολμηρῶν καὶ ἐπικινδύνων ἐνεργειῶν. Οὕτως, ὁ Ἀλέξανδρος ἦτο παρεσκευασμένος καὶ ἐνδε-
δειγμένος διὰ τὸ διπλοῦν αὐτὸ παιγνίδιον.

Δέον ἐξ ἄλλου νὰ σημειωθῇ ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ὁ παρακολου-
θῶν μετὰ προσοχῆς τὰ πάντα μετ' ὀργανωμένων ἐπὶ τοῦτο ἐπιτελικῶν ὑπηρεσιῶν Ξέρξης, ὅστις καὶ ἐτιμώρει μετὰ παραδειγματικῆς σκληρότητος τοὺς ὑπόπτους προδοσίας καὶ ἀπειθαρχοῦντας, εὗρίσκετο μακράν. Ὁ Μαρδόνιος, ἔστερημένος πεπειραμένων συμβούλων, ὑπονομευόμενος ἐξ ἀντιζηλίας καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν μετεχόντων τῆς ἐκστρατείας Περσῶν μεγιστάνων, ὡς ὁ Μεγάβαζος, ἀντιμετωπίζων δὲ πάσης φύσεως δυσχερείας κατὰ τὴν περαιτέρω διεξαγωγὴν τοῦ ἀγῶνος ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων, τῶν ὁποίων ἤδη τὸ ἥθικόν εἶχεν ἀνυψωθῇ μετὰ τὴν Σαλαμίνα, κατατρυχόμενος τέλος ὑπὸ τοῦ φόβου τῆς ἀποτυχίας τῆς ἐπιχειρήσεως, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἀναθέσει εἰς αὐτὸν ὁ Μέγας βασιλεὺς, ἐπεδείκνυε διαλλακτικὰς διαθέσεις, ἀναζητῶν ὁπουδήποτε

στήρια, μετὰ ταῦτα ἔπεμψε ἄγγελον ἐς Ἀθήνας Ἀλέξανδρον τὸν Ἀμύντεω ἄνδρα Μακεδόνα, ἃμα μὲν ὅτι οἱ προσκηδέες οἱ Πέρσαι ἦσαν (Ἀλεξάνδρου γὰρ ἀδελφεὴν Γυναῖν, Ἀμύντεω δὲ θυγατέρα, Βουβάρης ἀνὴρ Πέρσης ἔσχε, ἐκ τῆς οἱ ἐγγόνες Ἀμύντης ὁ ἐν τῇ Ἀσίῃ, ἔχων [τὸ] οὐνομα τὸ τοῦ μητροπάτορος, τῷ δὲ ἐκ βασιλέος τῆς Φρυγίας ἐδόθη Ἀλᾶβαστρα πόλις μεγάλη νέμεσθαι), ἃμα δὲ ὁ Μαρδόνιος πυθόμενος ὅτι πρόξενός τε εἷη (ἐκεῖ) καὶ εὐεργέτης ὁ Ἀλέξανδρος ἔπεμπε. Τοὺς γὰρ Ἀθηναίους οὕτω ἐδόκεε μάλιστα προσκτῆσεσθαι, λεῶν τε πολλὸν ἄρα ἀκούων εἶναι καὶ ἄλκιμον, τὰ τε κατὰ τὴν θάλασσαν συντυχόντα σφι παθήματα κατεργασαμένους μάλιστα Ἀθηναίους ἐπίστατο. Τούτων δὲ προσγενομένων κατήλιπε εὐπετέως τῆς θαλάσσης κρατήσιν, τὰ περ ἂν καὶ ἦν, περὶ τὴν ἐδόκεε πολλῶν εἶναι κρείσσων· οὕτω τε ἐλογίζετο κατὑπερθέ οἱ τὰ πρήγματα ἔσεσθαι τῶν Ἑλληνικῶν. Τάχα δ' ἂν καὶ τὰ χρηστήρια ταῦτά οἱ προλέγοι, συμβουλευόντα σύμμαχον τὸν Ἀθηναῖον ποιεῖσθαι τοῖσι δὴ πειθόμενος ἔπεμπε ».

ἤθελεν εὖρει στηρίγματα καὶ προβαίνων εἰς σημαντικὰς ὑποχωρήσεις. Πρὸ παντὸς ἄλλου ἐπεθύμει τὴν συμφιλίωσιν μετὰ τῶν Ἀθηνῶν, προαισθανόμενος ὅτι ἄνευ αὐτῆς δὲν θὰ ἦτο εἰς θέσιν νὰ φέρῃ εἰς πέρας τὴν ἀποστολὴν, τὴν ὁποίαν ἐνεπιστεύθη εἰς αὐτὸν ὁ Ξέρξης¹. Καὶ ἂν ἀκόμη εἶχεν ὑποπτεύσει τὴν διπροσωπίαν τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας, καὶ πάλιν ἔργον φρονήσεως ἦτο νὰ προσποιηθῇ, ὅτι οὐδὲν ἀντιλαμβάνεται καὶ νὰ χρησιμοποίησιν τὴν δραστηριότητά του καὶ τὸ κύρος του εἰς τὴν ἀποστολὴν πρὸς τὰς Ἀθήνας.

Πρὸς συναγωγὴν ἀσφαλεστέρων κρίσεων καὶ συμπερασμάτων, θὰ παρακολουθήσωμεν τὰ τῆς πρεσβείας τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς Ἀθήνας, ὡς παραδίδει ταῦτα ὁ Ἡρόδοτος. Ὁ Ἀλέξανδρος κατὰ τὴν ἄνοιξιν τοῦ ἔτους 479 π.Χ. φθάνει εἰς Ἀθήνας, ἔνθα ὁ Δῆμος ἄνευ ἀμφιβολίας ὑποδέχεται καὶ φιλοξενεῖ αὐτὸν κατὰ τὰ νενομισμένα, ὡς πρόξενον καὶ εὐεργέτην τῆς πόλεως, ἀλλὰ καὶ ὡς μεγάλην, λίαν ἥδη γνωστὴν ἐν Ἀθήναις, προσωπικότητα. Οὐδόλως φαίνεται ἐπηρεασθεὶς ὁ Δῆμος τῶν Ἀθηναίων εἰς τὴν ἐπίσημον ταύτην φιλοξενίαν ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος μετὰ τῶν Μακεδόνων του μετεἶχε τῆς ἐκστρατείας τοῦ Ξέρξου καὶ ὅτι εἰσέτι εὐρίσκετο ἐν τῷ στρατοπέδῳ τοῦ Μαρδονίου, ἀφικνούμενος εἰς Ἀθήνας ὑπὸ τὴν ἰδιότητα τοῦ ἀπεσταλμένου τούτου πρὸς διεξαγωγὴν διαπραγματεύσεων ὑποταγῆς τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸν Μέγαν βασιλέα. Τοῦτο καὶ μόνον τὸ γεγονός θὰ ἤρκει νὰ ἐμβάλλῃ εἰς ἡμᾶς τὴν σκέψιν, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι, τοῦλάχιστον οἱ στρατηγοὶ καὶ οἱ ἄρχοντες, ἐγνώριζόν τι περισσότερον ἡμῶν ἐν σχέσει πρὸς τὴν διαγωγὴν τοῦ Ἀλεξάνδρου κατὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους καὶ τὸν ὑποκυπτόμενον σκοπὸν τῆς μεταβάσεως εἰς Ἀθήνας.

Ἰδιαιτέραν διὰ τὸ θέμα τοῦτο σημασίαν ἔχει τὸ ἐκ τῆς σχετικῆς ἀφηγήσεως τοῦ Ἡροδότου συναγόμενον ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἄφησαν νὰ παρέλθῃ πολὺ χρονικὸν διάστημα, ἕως ὅτου ὁ Ἀλέξανδρος εἰσαχθῇ εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Δήμου καὶ ὁμιλήσῃ περὶ τῆς ἀποστολῆς του, ἀνακοινῶν τὰς προτάσεις τοῦ Μαρδονίου. Σκοπὸς τῆς καθυστέρήσεως ταύτης φέρεται ἡ ἀναμονὴ Σπαρτιатῶν πρέσβεων, οἱ ὅποιοι θὰ εἰσῆγοντο ἐνώπιον τῆς συνελεύσεως συγχρόνως μετὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου, δικαιούμενοι νὰ λάβουν καὶ οὗτοι ἐκ μέρους τῆς Σπάρτης τὸν λόγον. Ὁ Ἡρόδοτος λέγει σαφῶς ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἀπὸ σκοποῦ καθυστέρησαν τὴν ἐμφάνισιν τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐνώπιον τοῦ Δήμου, ἵνα ἐν τῷ μεταξύ λάβῃ γνώσιν ἡ Σπάρτη καὶ σπεύσῃ νὰ ἀποστείλῃ

1. Ἐγρᾶφῃ ἤδη (βλ. ἀνωτ., σ. 267, σημ. 1) ὅτι ὁ Μαρδόνιος ἀπέβλεπε καὶ εἰς τὴν σατραπείαν τῆς Ἑλλάδος, τὴν ὁποίαν πιθανώτατα εἶχεν ὑποσχεθῇ εἰς αὐτὸν ὁ γυναικαδελφὸς του Ξέρξης, εἰς περίπτωσιν ἐπιτυχίας. Διὰ τοῦτο εἶχε καὶ πολιτικὸν συμφέρον νὰ μὴ κινήσῃ νέας προσωπικὰς ἔχθρας ἐν Ἑλλάδι διὰ νέων καταστροφῶν, ἀλλὰ νὰ ἐπιτύχῃ διὰ συμφιλίωσεως, τοῦλάχιστον μετὰ τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῶν ἄλλων ἐντεῦθεν τοῦ Ἰσθοῦ ἐλληνικῶν πόλεων, τὴν ὑποταγὴν.

πρέσβεις πρὸς ἀντίδρασιν, αἱ δὲ τελικαὶ ἀποφάσεις τῆς πόλεως νὰ ληφθοῦν παρουσίᾳ τῶν ἀντιπροσώπων τούτων τῆς Σπάρτης¹. Ἐν ἄλλοις λόγοις, οἱ Ἀθηναῖοι ἐξεμεταλλεύοντο τὴν παρουσίαν τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὡς κομιστοῦ δελεαστικῶν προτάσεων τοῦ Μαρδονίου, ἵνα ἐκβιάσουν τοὺς Σπαρτιάτας εἰς ὑποχώρησιν καὶ ἀνάληψιν ὑποχρεώσεων καθολικῆς συνδρομῆς τῆς Πελοποννήσου πρὸς ἄμυναν τῶν Ἀθηνῶν, πρὶν ἢ οἱ Ἀθηναῖοι δώσουν τελειωτικὴν ἀπάντησιν, ἀπορρίπτοντες τὰς προτάσεις συμμαχίας μετὰ τοῦ Μεγάλου βασιλέως.

Οὕτως, διὰ τοὺς Ἀθηναίους ἡ ἀποστολὴ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐμφανίζεται ὡς ἀπὸ οὐρανοῦ πεσοῦσα βοήθεια πρὸς ἐξαναγκασμὸν τῆς Σπάρτης νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν ἐγωϊστικὴν «Πελοποννησιακὴν» πολιτικὴν της, ἡ ὁποία τὴν ὥθει πρὸς ὀργάνωσιν ἀμύνης ἐν τῷ Ἰσθμῷ, ἐν ἀδιαφορίᾳ διὰ τὴν τύχην τῶν πέρα τούτου Ἑλλήνων, καὶ ἰδίως τῶν Ἀθηνῶν. Ἰδοῦ, παρουσίᾳ τῶν ἀντιπροσώπων τῆς Σπάρτης, ἐκτιθέμεναι αἱ δελεαστικαὶ προτάσεις τοῦ Μεγάλου βασιλέως, ὑποσχομένου πανηγυρικῶς οὐ μόνον συμμαχίαν καὶ ἐπαινόρωθωσιν ὧν τὴν γενομένων καταστροφῶν, ἀλλὰ καὶ ἐπαύξεισιν τῶν ἔδαφῶν τῆς Ἀθηναϊκῆς Δημοκρατίας. Ἐὰν τοῦτο ἐπραγματοποιοῖτο, ἡ Σπάρτη μετὰ τῶν συμμάχων τῆς Πελοποννήσου, στερουμένη τοῦ στόλου καὶ τῆς λοιπῆς δυνάμεως τῶν Ἀθηνῶν, λίαν ἀμφίβολον εἶναι ἂν θὰ ἀντεῖχεν ἐπὶ μακρόν, τὸ δὲ πιθανώτερον εἶναι ὅτι θὰ ὑπέκυπτεν ἢ θὰ ὑφίστατο τὴν μοῖραν τοῦ

1. Ἡροδ. VIII, 141: «Λακεδαιμόνιοι δὲ πυθόμενοι ἤκειν Ἀλέξανδρον ἐς Ἀθήνας ἐς ὁμολογίην ἄγοντα τῷ βαρβάρῳ Ἀθηναίους, ἀναμνησθέντες τῶν λογίων ὡς σφεας χρεόν ἐστι ἅμα τοῖσι ἄλλοισι Δωριεῦσι ἐκπίπτειν ἐκ Πελοποννήσου ὑπὸ Μήδων τε καὶ Ἀθηναίων, κάρτα τε ἔδεισαν μὴ ὁμολογήσωσι τῷ Πέρσῃ Ἀθηναῖοι· αὐτίκα τέ σφι ἔδοξε πέμπειν ἀγγέλους. Καὶ δὴ συνέπιπτε ὥστε ὁμοῦ σφεων γίνεσθαι τὴν κατάστασιν· ἐπανεμένειν γὰρ οἱ Ἀθηναῖοι διατρίβοντες, εὖ ἐπιστάμενοι ὅτι ἐμελλον Λακεδαιμόνιοι πεύσεσθαι ἥκοντα παρὰ τοῦ βαρβάρου ἄγγελον ἐπ' ὁμολογίᾳ πυθόμενοι τε πέμπειν κατὰ τάχος ἀγγέλους. Ἐπίτηδες ὦν ἐποίευν, ἐνδεικνύμενοι τοῖσι Λακεδαιμόνιοις τὴν ἐσωτῶν γνώμην». Πάντως ἡ καθυστέρησις αὕτη ὠφέλει γενικώτερον τὸν ἀγῶνα τῶν Ἑλλήνων καὶ ἰδιαίτερος τῶν Ἀθηνῶν, διότι καθυστερεῖ τὴν νέαν εἰσβολὴν πρὸς τὴν Ἀττικὴν καὶ παρεῖχε πολύτιμον χρόνον πρὸς συνεννοήσεις μεταξὺ τῶν συμμάχων καὶ πολεμικὰς παρασκευάς. Ὁ Μαρδόνιος ἦτο ὑποχρεωμένος νὰ παραμένῃ ἐν ἀπραξίᾳ, ἐν ἀναμονῇ τῆς ἀπαντήσεως, τὴν ὁποίαν θὰ ἔδιδον οἱ Ἀθηναῖοι εἰς τὰς κομισθείσας ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου προτάσεις εἰρήνης. Ὁ Ἡρόδοτος (IX, 1) λέγει σαφῶς, ὅτι ὁ Μαρδόνιος ἐξώρμησε πρὸς τὰς Ἀθήνας εὐθύς ὡς ἐπέστρεψεν ὁ Ἀλέξανδρος κομίζων τὴν ἀπάντησιν τῶν Ἀθηναίων (Μαρδόνιος δέ, ὡς οἱ ἀπονοστήσας Ἀλέξανδρος τὰ παρὰ Ἀθηναίων ἐσήμνη, ὀρμηθεὶς ἐκ Θεσσαλίας ἤγε τὴν στρατιὴν σπουδῇ ἐπὶ τὰς Ἀθήνας). Ἐὰν ἡ ἐξώρμησις αὕτη ἐγένετο ἔνα μῆνα προηγουμένως, καὶ μάλιστα αἰφνιδιαστικῶς, ἴσως δὲν θὰ παρεῖχετο εἰς τοὺς Ἀθηναίους ἱκανὸς χρόνος πρὸς ὁμαλὴν ἐκκένωσιν τῆς πόλεως, ἔτι δὲ δλιγώτερον πρὸς συνεννοήσεις μετὰ τῶν συμμάχων διὰ τὴν συγκρότησιν τῆς στρατιᾶς, ἡ ὁποία ἐθριάμβευσεν εἰς Πλαταιάς.

υπολοίπου Ἑλληνισμοῦ. Κατὰ τὰς κρίσεις ἐκείνας στιγμὰς οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Σπάρτης, τρομοκρατημένοι ἐκ τῆς ἀναγγελίας τῶν διαπραγματεύσεων καὶ τῶν προτάσεων τοῦ Μαρδονίου, τὰς ὁποίας θὰ ἤκουον ἀπὸ τοῦ στόματος τοῦ ἀπεσταλμένου του, θὰ ἦσαν διατεθειμένοι νὰ προβοῦν εἰς πᾶσαν παραχώρησιν καὶ νὰ ὑποσχεθοῦν τὸ πᾶν πρὸς ἀποσόβησιν συμφωνίας τῶν Ἀθηνῶν μετὰ τῶν Περσῶν. Οὕτως, χάρις εἰς τὴν ἔντεχον ἐκμετάλλευσιν τῆς ἐκ μέρους τοῦ Μαρδονίου ἀποστολῆς ταύτης τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἡ ἐπιδειχθεῖσα πολιτικὴ ἐπιτηδεϊότης τῶν Ἀθηναίων ἐθριάμβευεν, δύναται δὲ νὰ λεχθῇ ὅτι ἐκ ταύτης βασικῶς ἐπήγαγεν ἡ τελικὴ συνεργασία Ἀθηνῶν καὶ Σπάρτης πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν Περσῶν ἐντεῦθεν τοῦ Ἰσθοῦ καὶ ὁ τελικὸς θρίαμβος τῶν Ἑλλήνων εἰς Πλαταιάς¹.

Οἰοσδῆποτε, κοινὸν νοῦν ἔχων, ἀρχηγὸς πολιτικῆς ἀποστολῆς, εἴτε τῆς ἀρχαιότητος εἴτε τῶν νεωτέρων χρόνων, ἀντιμετωπίζων παρομοίαν κατάστασιν, θὰ ἔσπευδε « τελεσιγραφικῶς », ὥς θὰ ἐλέγομεν σήμερον, νὰ ἐκρίβησιν λύσιν πρὶν ἔλθουν οἱ ἀπεσταλμένοι τοῦ ἀντιπάλου κράτους, οἱ ὅποιοι δι' ἀντιστοιχῶν παραχωρήσεων θὰ ἠγωνίζοντο νὰ ἐπιτύχουν ναυάγιον τοῦ σκοποῦ τῆς ἀποστολῆς του. Ἐν πάσῃ περιπτώσει, δὲν θὰ ἀνέμενε μοιρολατρικῶς νὰ τεθῇ, τρόπον τινά, κατ' ἀντιπαράστασιν πρὸς θεαματικὴν ἐκφώνησιν λόγων καὶ πλειοδοσίαν εἰς παραχωρήσεις πρὸς τοὺς Ἀθηναίους. Ἦτο δὲ προφανές, ὅτι οἱ Σπαρτιάται θὰ κατέβαλλον ἀπεγνωσμένας προσπάθειάς πρὸς ἀποτυχίαν τῆς ἀποστολῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἡ ὁποία, ἐπιτυχάνουσα, θὰ ἐπέφερε τὴν καταστροφὴν τῆς Σπάρτης. Πῶς, ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, εἶναι δυνατόν νὰ δεχθῶμεν ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος, τὸν ὅποιον ἡ ἐν γένει πολιτεία του ἀποδεικνύει νουνεχέστατον, πολιτικώτατον καὶ λίαν ἡσχημένον εἰς παρασκηνιακὰς

1. Ἀληθές εἶναι ὅτι ὀλίγον ἀργότερον, ὅτε οἱ Ἀθηναῖοι ἀπέρριψαν τὰς προτάσεις τοῦ Μαρδονίου καὶ παρεσκυάσθησαν πρὸς νέον ἀγῶνα, οἱ Σπαρτιάται, καθησυχασθέντες, ἐφαίνοντο λησμονοῦντες τὰς πανηγυρικῶς δοθείσας ὑποσχέσεις των καὶ ἐνδιαφερόμενοι μόνον διὰ τὴν ἄμυναν τῆς Πελοποννήσου. Ἄλλ' οἱ κατηγανακτισμένοι Ἀθηναῖοι ἀπέστειλαν μετὰ σπουδῆς πρέσβεις εἰς Σπάρτην, ἵνα ὑπενθυμίσουν τὰς δοθείσας ὑποσχέσεις, ὅτε ἐγένοντο αἱ προτάσεις τοῦ Μαρδονίου, συγχρόνως δὲ νὰ διατυπώσουν τὴν ἀπειλήν, ὅτι θὰ ἐπανάρχιζον διαπραγματεύσεις ἐπὶ τῶν προτάσεων ἐκείνων. Τότε οἱ Λακεδαιμόνιοι ἔλαβον τελικῶς τὴν ἀπόφασιν νὰ ἀντιμετωπισθοῦν οἱ Πέρσαι εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα καὶ ἀπέστειλαν ἀπᾶσας τὰς μαχίμους δυνάμεις των πρὸς τὰς Πλαταιάς ('Ηρόδ. IX, 6 - 11). Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ, ὁ Ἡρόδοτος IX, 8) ὑπενθυμίζει ὅτι, κατ' ὃν χρόνον ὁ Ἀλέξανδρος ἐφθασεν εἰς Ἀθήνας ὥς κομιστὴς τῶν προτάσεων τοῦ Μαρδονίου, οἱ Σπαρτιάται εἶχον τρομοκρατηθῇ καὶ ἐφαίνοντο ἀποφασισμένοι πρὸς πᾶσαν ὑποχώρησιν, κατ' ὅσον δὲν εἶχεν εἰσέτι συμπληρωθῇ ἡ ὁχύρωσις τοῦ Ἰσθοῦ καὶ, μηδισόντων τῶν Ἀθηναίων, ἡ ἐισβολὴ πρὸς τὴν Πελοπόννησον θὰ ἦτο εὐχερής. Ἐνῷ, χάρις εἰς τὴν πάροδον ἱκανοῦ χρόνου, κατὰ τὸν ὅποιον ἡ στρατιὰ τοῦ Μαρδονίου παρέμεινεν ἐν ἀπραξίᾳ λόγῳ τῶν διαπραγματεύσεων, ἐπερατώθησαν τὰ ὀχυρωματικὰ ἔργα καὶ ἡ Σπάρτη ἠσθάνετο περισσότερον ἀσφαλές.

ἐνεργείας, παρεσύρθη καὶ κατέστη τὸ παίγνιον τῆς πολιτικῆς τῶν Ἀθηναίων, ἂν δὲν ἐπεθύμει, ἢ πάντως δὲν συγκατετίθετο ἐσκεμμένως εἰς τοῦτο ; Οὐδεμίαν βεβαίως «ἀπτήν», βάσει τῶν εἰς χεῖρας ἡμῶν στοιχείων, ἀπόδειξιν δυνάμεθα νὰ ἔχωμεν. Πλὴν, λογικῶς σταθμίζοντες τὴν ὅλην τότε κατάστασιν ἐν Ἑλλάδι, ἀλλὰ καὶ τὰ καθέκαστα περιστατικά τῆς ὑποθέσεως ταύτης, συνάγομεν τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος, ἀπὸ σκοποῦ καὶ κατόπιν μυστικῆς συνεννοήσεως μετὰ τῶν ἀρχόντων τῶν Ἀθηνῶν, ἐδέχθη τὴν ἀναβολήν, ἕως ὅτου εἰδοποιηθῇ ἡ Σπάρτη καὶ φθάσουν εἰς Ἀθήνας οἱ Σπαρτιᾶται ἀπεσταλμένοι πρὸς κατ' ἀντιμωλίαν συζήτησιν. Ἡ δημοσία αὕτη ἐνώπιον τοῦ Δήμου τῶν Ἀθηναίων καὶ παρουσία τῶν ἀπεσταλμένων τῆς Σπάρτης ἀνακοίνωσις τῶν προτάσεων τοῦ Μεγάλου βασιλέως καὶ ἡ συζήτησις, ἡ ὁποία θὰ ἠκολούθησεν, δὲν ἦτο δυνατόν ἢ νὰ καταλήξῃ εἰς ἐν ἐκ τῶν δύο κατωτέρω ἀποτελεσμάτων : Ἡ οἱ Σπαρτιᾶται, τρομοκρατηθέντες ἐκ τῶν Περσικῶν προτάσεων συμμαχίας μετὰ τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἐγκαταλείψας τοῦ ἐλληνικοῦ ἀγῶνος ὑπὸ τούτων, θὰ ἐδέχοντο νὰ πολεμήσουν μετὰ τῶν Πελοποννησίων συμμάχων τῶν ἐκεῖθεν τοῦ Ἰσθμοῦ πρὸς προστασίαν καὶ τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν, ἢ θὰ ἡρνοῦντο, ὁπότε πρὸς πρόληψιν τῆς καταστροφῆς, αἱ κομιζόμεναι ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου προτάσεις θὰ ἀπετέλουν τὴν σανίδα σωτηρίας. Ἐν τῇ πρώτῃ περιπτώσει, ὁ Ἀλέξανδρος, δεχόμενος νὰ συνεργήσῃ εἰς τὸ «διπλωματικὸν παιγνίδιον» τῶν Ἀθηναίων, καθίστατο συνεργὸς τῆς ἀποτελεσματικῆς ἀμύνης πρὸς διάσωσιν τῶν ἐλευθεριῶν τῶν. Ἐν τῇ δευτέρᾳ, θὰ ἐνεφανίζετο ὡς προστάτης τῶν Ἀθηνῶν, σφῶν αὐτάς, χάρις εἰς τὴν συμμαχίαν μετὰ τοῦ Μεγάλου βασιλέως, ἐκ βεβαίας καταστροφῆς.

Λαμβανομένου ὑπ' ὅψιν, ὅτι ἐχρειάσθη νὰ πληροφορηθοῦν εἰς τὴν Σπάρτην τὴν ἄφιξιν κομιστοῦ προτάσεων τοῦ Μαρδονίου, εἴτα ἐχρειάσθη λήψις ἀποφάσεως ὑπὸ τῆς Ἀέλλας πρὸς ἀποστολὴν πρέσβων, ταξιδίων τούτων ἀπὸ Σπάρτης εἰς Ἀθήνας κ.λ.π., πρέπει νὰ διέρρουσεν ἱκανὸς χρόνος, πάντως ἄνω τῶν τριῶν ἐβδομάδων, ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς ἀφίξεως τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς Ἀθήνας μέχρις ἐκείνης τῶν δημηγοριῶν ἐνώπιον τοῦ Δήμου¹.

1. Ὁ Ἡρόδ. (βλ. ἀνωτ., σ. 289, σημ. 1) δὲν λέγει ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἀπέστειλαν εἰς Σπάρτην ἀγγέλους πρὸς γνωστοποίησιν τῆς ἀφίξεως τοῦ κομιστοῦ τῶν Περσικῶν προτάσεων, ἀλλ' ὅτι ἄφησαν νὰ διαρρεύσῃ ἀρχετὸς χρόνος, βέβαιοι ὅτι ἐν τῷ μεταξὺ θὰ ἐπληροφοροῦντο τοῦτο οἱ Σπαρτιᾶται καὶ θὰ ἔσπευδον αὐθορμήτως νὰ ἀποστείλουν πρέσβεις. Ἡ ἀποστολὴ ἀγγέλων πρὸς ἐπίσημον γνωστοποίησιν, ἔτι δὲ περισσότερον πρὸς αἴτησιν πρέσβων ἐπὶ τῷ σκοπῷ συμμετοχῆς εἰς τὰς συζητήσεις, θὰ ἀπετέλει πράξιν ἐλάχιστα «διπλωματικήν». Οἱ Σπαρτιᾶται βεβαίως θὰ εἶχον εἰς Ἀθήνας ἔμπιστα πρόσωπα, μέσῳ τῶν ὁποίων θὰ ἐπληροφοροῦντο τὰ συμβαίνοντα. Ἀλλὰ καὶ οἱ Ἀθηναῖοι θὰ ἠδύναντο νὰ διασκορπίσουν ἐπιτηδεῖως ἀνὰ τὴν Πελοπόννησον καὶ μέχρι τῆς Σπάρτης τὴν σημαντικὴν αὐτὴν εἰδησιν τῆς ἀφίξεως τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὡς κομιστοῦ δελεαστικῶν προτάσεων συμμαχίας μετὰ τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν. Οὕτως,

Τί ἔπραττεν ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας ἐν Ἀθήναις κατὰ τὸ χρονικὸν τοῦτο διάστημα; Νὰ πιστεύσωμεν ὅτι παρέμεινεν ἐν μοιρολατρικῇ ἀναμονῇ τῶν ἀπεσταλμένων τῆς Σπάρτης, ἀπολαύων τῆς φιλοξενίας τῆς πόλεως; Τοῦτο φαίνεται εἰς ἡμᾶς ἀπαράδεκτον. Ὁ «πρόξενος καὶ φίλος», ὡς ἀποκαλεῖται ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ἐν αὐτῇ τῇ συνελεύσει, παρὰ τὴν ιδιότητά του ὡς ἀπεσταλμένου τῶν Περσῶν, ἀνεξαρτήτως ἀκόμη τῶν δεδηλωμένων φιλαθηναϊκῶν φρονημάτων του, εἶχεν ὑποχρεώσεις ὑπαγορευομένας ἐκ τῶν νόμων καὶ τῶν ἐθίμων περὶ προξενίας¹. Οἱ Ἀθηναῖοι στρατηγοὶ καὶ ἄρχοντες δὲν θὰ ἄφησαν βεβαίως ἀνεκμετάλλευστον τὴν μοναδικὴν αὐτὴν εὐκαιρίαν πρὸς περισυλλογὴν πληροφοριῶν περὶ τῶν ἐν Θεσσαλίᾳ ἐστρατοπεδευμένων πολεμικῶν δυνάμεων τοῦ ἐχθροῦ, τοῦ πνεύματος, τὸ ὅποιον ἐδέσποεν ἐν τῷ περσικῷ στρατοπέδῳ, τῶν περὶ νέων πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων στρατηγικῶν σχεδίων τοῦ Μαρδονίου, κ.λ.π. Ἐκ τῶν πληροφοριῶν τούτων θὰ ἔπρεπε νὰ ἐξαρτηθῇ ἐν τινι μέτρῳ καὶ ἡ διαπραγματεύσεις μετὰ τῶν πρέσβων τῆς Σπάρτης, ὡς καὶ ἡ ὀριστικὴ ἀπάντησις πρὸς τὰς προτάσεις τῶν Περσῶν. Καὶ κατὰ τὸ πολυήμερον χρονικὸν διάστημα μέχρι τῆς ἀφίξεως τῶν πρέσβων τῆς Σπάρτης, ὁ φιλοξενούμενος βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας, οὐ μόνον δὲν θὰ ἠρνήθη τὴν παροχὴν τῶν πληροφοριῶν τούτων, ἀλλὰ καὶ θὰ συνεζήτησε μυστικῶς ταύτας, παρέχων γνώμας καὶ συμβουλὰς.

Ἡ ἐνώπιον τοῦ Δήμου τῶν Ἀθηναίων συζήτησις ἐγένετο εὐθὺς μετὰ τὴν ἀφίξιν τῶν πρέσβων τῆς Σπάρτης, ἥ ἀφοῦ ἐμεσολάβησαν ἰδιαιτεრაὶ συζητήσεις καὶ διαπραγματεύσεις μετὰ τῶν πρέσβων τούτων καὶ τῶν ἐντεταλμένων Ἀθηναίων ἀρχόντων; Πρέπει νὰ θεωρήσωμεν ὡς βέβαιον τὸ δεύτερον. Ἡ ὑπόθεσις ἦτο λίαν σοβαρά, ἴσως σοβαρώτερα πάσης ἄλλης ἐν τῇ Ἀθηναϊκῇ ἱστορίᾳ καὶ ἐκ τῶν ἀποφάσεων, αἱ ὁποῖαι θὰ ἐλαμβάνοντο, ἐξηρτῶντο αὐταὶ αὐταὶ αἱ τύχαι τῶν Ἀθηνῶν. Τοσαύτης σοβαρότητος ἀποφάσεις δὲν ἐλαμβάνοντο ποτὲ κατόπιν μόνον προχειρολόγων ἀντιλογιῶν καὶ ἐντυπω-

ἐπετύγχανον τοῦ σκοποῦ των (τρομοκρατήσεως τῆς Σπάρτης καὶ σπουδῆς πρὸς ἀποστολὴν πρέσβων μετ' εὐνοϊκῶν διὰ τοὺς Ἀθηναίους ἀντιπροτάσεων), χωρὶς νὰ προδώσουν τὰς πρὸς τοῦτο διαθέσεις των. Πάντως, ἡ διὰ τῆς διπλωματικῆς αὐτῆς μεθόδου ἐπιτυχία ἀποστολῆς πρεσβείας τῆς Σπάρτης εἰς Ἀθήνας, προϋποθέτει ὅτι ἀπὸ τῆς ἀφίξεως τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς Ἀθήνας μέχρι τῶν συζητήσεων τοῦ Δήμου διέρρευσεν ἔτι περισσότερος χρόνος τοῦ ἀπαιτουμένου, ἐὰν ἀπεστέλλοντο ἄγγελοι.

1. Περί τῶν ἐκ τῆς προξενίας ἀπορρεουσῶν ἐκατέρωθεν ὑποχρεώσεων, βλ. ἀνωτ., σελ. 258. Πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀναμφισβήτητον, ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος, παρὰ τὴν ιδιότητα τοῦ ἀπεσταλμένου τῶν Περσῶν, διετήρει τὸ τιμητικὸν ἀξίωμα τοῦ «προξένου, φίλου καὶ εὐεργέτου τῶν Ἀθηνῶν», ὡς σαφῶς καταφαίνεται ἐκ τῶν λόγων, τοὺς ὁποίους ἀπηθύβουν πρὸς αὐτὸν οἱ Ἀθηναῖοι ἐν τῇ συνελεύσει (Ἡροδ. VIII, 143). Ἐπομένως, ἐτύγχανεν ὁλων τῶν εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦτο ἀπονειμομένων τιμῶν φιλοξενίας, ἀλλὰ καὶ ὑπέειχεν ἀπάσας τὰς σχετικὰς ὑποχρεώσεις, παρὰ τὴν ιδιότητα τοῦ κομιστοῦ προτάσεων τοῦ Μεγάλου βασιλέως.

σιακῶν δημηγοριῶν. Οἱ ἄρχοντες, οἱ ὅποιοι διηύθυνον τὰς συζητήσεις ταύτας, ὥφειλον κατὰ κανόνα νὰ ἔχουν διεξαγάγει ἰδιαιτέρας διαπραγματεύσεις, πολλάκις νὰ ἔχουν καταλήξει εἰς προκαταρκτικὰς συμφωνίας καὶ σχηματίζει γνώμας περὶ τοῦ πρακτέου, κατηύθυνον δὲ οὕτω καταλλήλως τὸν Δῆμον πρὸς τὴν γραμμὴν ταύτην. Ἰδιαιτέρως, ἐν τῇ προκειμένῃ περιπτώσει, οἱ Ἀθηναῖοι ἡγήτορες, πρὶν προτείνουν εἰς τὸν Δῆμον ἀποδοχὴν ἢ ἀπόρριψιν τῶν περσικῶν προτάσεων, ὥφειλον νὰ γνωρίζουν καλῶς τὰς διαβεβαιώσεις καὶ ὑποσχέσεις τῆς Σπάρτης περὶ ἀποστολῆς τῶν Πελοποννησιακῶν δυνάμεων ἐν τῇ Στερεᾷ Ἑλλάδι πρὸς ἀντιμετώπισιν τῆς ἀπειλουμένης νέας Περσικῆς ἐπιδρομῆς κατὰ τῆς Ἀττικῆς¹. Ἄνευ ἀμφιβολίας, οἱ Σπαρτιάται δὲν θὰ εἶχον λάβει πλήρη γνώσιν τῶν μυστικῶν συζητήσεων τοῦ Ἀλεξάνδρου μετὰ τῶν Ἀθηναίων, οὐδὲ θὰ παρίστατο ὁ Ἀλέξανδρος κατὰ τὰς ἰδιαιτέρας διαπραγματεύσεις μετὰ τῶν Ἀθηναίων καὶ Σπαρτιατῶν πρέσβων. Διότι ἄλλως θὰ ἐξέλειπε τὸ σοβαρώτερον στοιχεῖον ἐξαναγκασμοῦ τῶν Σπαρτιατῶν πρὸς ἀνάληψιν ὑποχρεώσεων, ἡ ἀπειλὴ τῆς ἀποδοχῆς τῶν Περσικῶν περὶ συμμαχίας προτάσεων, τὰς ὁποίας ἐκόμισεν ὁ Ἀλέξανδρος, ἐμφανιζόμενος δημοσίᾳ καὶ ὡς ὑπέρμαχος τούτων.

Ὁ Ἡρόδοτος παρέχει εἰκόνα, θὰ ἐλέγομεν σήμερον, « φωνοληπτικὴν » τῶν γενομένων ἐν τῇ συνελεύσει τοῦ Δήμου τῶν Ἀθηναίων συζητήσεων, παραθέτων, ὡς ἐξ ἐστενογραφημένων πρακτικῶν, τὰ κείμενα τῶν δημηγοριῶν τοῦ Ἀλεξάνδρου, τῶν Σπαρτιατῶν πρέσβων καὶ τελικῶς τῶν ἐντεταλμένων ἀρχόντων τῶν Ἀθηνῶν. Βεβαίως δὲν δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν ὡς ἐπακριβῶς λεχθέντα πάντα, ὅσα περιλαμβάνονται εἰς τὰ κείμενα ταῦτα τῶν δημηγοριῶν, διότι δὲν ἐκρατοῦντο ἐστενογραφημένα πρακτικὰ καὶ ὁ Ἡρόδοτος ἔγραφε τὴν ἱστορίαν του μετὰ παρέλευσιν δεκαετηρίδων. Ἀλλ' ὁ Ἡρόδοτος ἔζησεν εἰς Ἀθήνας ἐπὶ μακρὸν χρόνον καὶ ἄνευ ἀμφιβολίας συνέλεξε τὸ σχετικὸν ὕλικόν ἐν Ἀθήναις, εἰς ἐποχὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἦσαν εἰσέτι ζῶσαι αἱ ἀναμνήσεις περὶ τῆς πολυκρότου ταύτης ὑποθέσεως. Ἐπομένως εἰς τὰς δημηγορίας ταύτας, ἂν δὲν ἔχωμεν ἐπὶ λέξει τοὺς ἐκφωνηθέντας λόγους, πάντως ἔχομεν τὸ πνεῦμα τῶν γενομένων συζητήσεων.

1. Ὁ τρόπος, μὲ τὸν ὅποιον οἱ Ἀθηναῖοι περατοῦν τὴν ὅλην ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Δήμου συζήτησιν, ἀπευθύνοντες πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας τὴν ἐκκλησίαν, ὅπως ἀποστείλουν τὸ ταχύτερον τὴν στρατιάν των πρὸς τὴν Βοιωτίαν, πρὶν οἱ βάρβαροι προλάβουν νὰ εἰσβάλουν εἰς τὴν Ἀττικὴν (βλ. κατ., σελ. 297) προϋποθέτει προηγουμένας συζητήσεις καὶ λήψιν σχετικῶν διαβεβαιώσεων. Ἀλλὰ καὶ ὅτε ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Δήμου μέμφονται μετὰ τινος σκληρότητος τοὺς Σπαρτιάτας, διότι κατείχοντο ὑπὸ φόβου μὴ ἀποδεχθῶν οἱ Ἀθηναῖοι τὰς προτάσεις τῶν Περσῶν, ἐνῶ ἐγνώριζον ἤδη τί ἐφρόνουν οἱ Ἀθηναῖοι (Ἡροδ. VIII, 144 : « αἰσχροῦ γε εἰοίκατε, ἐξεπιστάμενοι τὸ Ἀθηναίων φρόνημα, ἀρρωδησάι ») φρονοῦμεν ὅτι ὑπαινίσσονται τὰς ἰδιαιτέρας συζητήσεις, ἐνθα θὰ εἶχον παρασχεθῇ σχετικαὶ διαβεβαιώσεις ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων.

Πρῶτος ὠμίλησεν ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας 'Αλέξανδρος¹. 'Εν ἀρχῇ μεταδίδει πιστῶς τὸ πρὸς τοὺς 'Αθηναίους διάγγελμα τοῦ Μαρδονίου, ὁ ὁποῖος πάλιν προτάσσει τοῦ διαγγέλματος τούτου τὰς πρὸς αὐτὸν σταλείσας διαταγὰς ἐκ μέρους τοῦ Ξέρξου. Ὁ Μέγας βασιλεὺς παρῆχε συγχώρησιν εἰς τοὺς 'Αθηναίους διὰ τὰ σφάλματά των (προφανῶς τὴν ἐκστρατείαν πρὸς βοήθειαν τῶν Ἰώνων ἐπαναστατῶν) καὶ διέτασσε τὸν Μαρδόνιον νὰ δώσῃ εἰς τοὺς τὰς ἐδάφῃ των, προσθέτων εἰς ταῦτα καὶ ἄλλα ὅσα ἐπεθύμουν, νὰ ἐγγυηθῇ τὴν ἀνεξαρτησίαν των καὶ νὰ ἀνεγείρῃ τὰ πυρποληθέντα τεμένη των, ἐφ' ὅσον θὰ ἤρχοντο εἰς συμφωνίαν μετ' αὐτοῦ. Ὁ Μαρδόνιος, μετὰ τὴν ἀνακοίνωσιν τῆς πρὸς αὐτὸν ἐντολῆς τοῦ Ξέρξου, συνεχίζει δι' ἴδιον λογαριασμόν τὸ διάγγελμα, ἐξορκίζων τοὺς 'Αθηναίους νὰ ἀποδεχθοῦν τὰς προτάσεις εἰρηνεύσεως: Θὰ ἦτο παραφροσύνη νὰ συνεχίσουν πόλεμον κατὰ τοῦ Μεγάλου βασιλέως, χωρὶς καμμίαν ἐλπίδα ὥς πρὸς τὸ τελικὸν ἀποτέλεσμα, ἀφοῦ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἀνθέξουν αἰωνίως εἰς τὴν διεξαγωγὴν του. Εἶδον τὴν φοβερὰν στρατίαν, τὴν ὁποίαν εἶχεν ὀδηγήσει ὁ Ξέρξης εἰς τὴν 'Ελλάδα, ἔλαβον γνῶσιν τῶν δυνάμεων, τὰς ὁποίας ὠδήγει τώρα αὐτὸς ὁ ἴδιος. Καὶ ἂν ὑπετίθετο ὅτι δὲν ἐπετύγχανε εἰς τὸν ἐναντίον των ἀγῶνα, ἄλλαι, πολυαριθμότεραι, στρατιαὶ θὰ ἐπῆρχοντο ἐν συνεχείᾳ. Συνέχισις τοῦ ἀγῶνος ἐκ

1. 'Ηροδ. VIII, 140: « Ἄνδρες Ἀθηναῖοι, Μαρδόνιος τάδε λέγει· Ἐμοὶ ἀγγελίη ἦκει παρὰ βασιλέως λέγουσα ὧδε· « Ἀθηναῖοις τὰς ἁμαρτάδας τὰς ἐς ἐμὲ ἐξ ἐκείνων γενομένας πάσας μετήμι. Νῦν τε ὧδε, Μαρδόνιε, ποιεε' τοῦτο μὲν τὴν γῆν σφι ἀπόδος, τοῦτο δὲ ἄλλην πρὸς ταύτῃ ἐλέσθων αὐτοί, ἥτινα ἂν ἐθέλωσι, ἐόντες αὐτόνομοι· ἱρά τε πάντα σφι, ἣν διη βούλωνται γε ἐμοὶ ὁμολογέειν, ἀνόρθωσον, ὅσα ἐγὼ ἐνέπρησα. » Τούτων δὲ ἀπιγμένων ἀναγκαίως ἔχει μοι ποιέειν ταῦτα, ἣν μὴ τὸ ὑμέτερον ἀντίον γένηται. Λέγω δὲ ὑμῖν τάδε. Νῦν τί μαίνεσθε πόλεμον βασιλεῖ ἀειρόμενοι; Οὔτε γὰρ ἂν ὑπερβάλαισθε οὔτε οἷοι τέ ἐστε ἀντέχειν τὸν πάντα χρόνον. Εἴδετε μὲν γὰρ τῆς Ξέρξεω στρατηλασίης τὸ πλῆθος καὶ τὰ ἔργα, πυνθάνεσθε δὲ καὶ τὴν νῦν παρ' ἐμοὶ ἔουσιν δύναμιν, ὥστε καὶ ἣν ἡμέας ὑπερβάλοισθε καὶ νικήσητε, τοῦ περ ὑμῖν οὐδεμία ἐλπίς εἴ περ εὖ φρονέετε, ἄλλη παρῆσταί πολλαπλησίη. Μὴ ὦν βούλεισθε περισσούμενοι βασιλεῖ στέρεσθαι μὲν τῆς χώρας, θεῖν δὲ αἰεὶ περὶ ὑμέων αὐτῶν, ἀλλὰ καταλύσασθε· παρέχει δὲ ὑμῖν κάλλιστα καταλύσασθαι, βασιλεὺς ταύτῃ ὀρμημένου. Ἔστε ἐλευθεροί, ἡμῖν ὁμαιχμίην συνθέμενοι ἀνευ τε δόλου καὶ ἀπάτης. » Μαρδόνιος μὲν ταῦτα, ὧ Ἀθηναῖοι, ἐντεταίλατό μοι εἰπεῖν πρὸς ὑμέας. Ἐγὼ δὲ περὶ μὲν εὐνοίης τῆς πρὸς ὑμέας ἐξ ἐμέο ἐούσης οὐδὲν λέξω (οὐ γὰρ ἂν νῦν πρῶτον ἐκμάθοιτε), προσχηθῶ δὲ ὑμέων πείθεσθαι Μαρδονίῳ. Ἐνορῶ γὰρ ὑμῖν οὐκ οἰοῖσι τε ἐσομένοις τὸν πάντα χρόνον πολέμειν Ξέρξῃ (εἰ γὰρ ἐνώρων τοῦτο ἐν ὑμῖν, οὐκ ἂν κοτε ἐς ὑμέας ἦλθον ἔχων λόγους τοῦδε)· καὶ γὰρ δύναμις ὑπὲρ ἀνθρώπων ἢ βασιλέως ἐστὶ καὶ χεὶρ ὑπερμήκης. Ἦν ὦν μὴ αὐτίκα ὁμολογήσητε, μεγάλα προτεινόντων ἐπ' οἷσι ὁμολογέειν ἐθέλουσι, δειμαίνω ὑπὲρ ὑμέων ἐν τριβῇ τε μάλιστα οἰκημένων τῶν συμμάχων πάντων αἰεὶ τε φθειρομένων μούνων, ἐξαίρετόν τι μεταίχμιον τὴν γῆν ἐκτιμένων. Ἀλλὰ πείθεσθε· πολλοὺ γὰρ ὑμῖν ἄξια ταῦτα, εἰ βασιλεὺς γε ὁ μέγας μούνισι ὑμῖν Ἑλλήνων τὰς ἁμαρτάδας ἀπίεις ἐθέλει φίλος γενέσθαι. »

μέρους των ἐσθίμαινε τὴν ἀπώλειαν τῆς χώρας των καὶ καταστροφὴν των. Ὡς ἐπωφελοῦντο ἐκ τῆς μοναδικῆς αὐτῆς εὐκαιρίας, ἡ ὁποία παρουσιάζετο, νὰ συνάψουν συμμαχίαν μετὰ τοῦ Μεγάλου βασιλέως, ἡ ὁποία ἡγγυᾶτο τὴν ἐλευθερίαν των ἀνευ δόλου καὶ ἀπάτης!

Ὅτε ἐπεράτωσε τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ διαγγέλματος τοῦ Μαρδονίου, ὁ Ἀλέξανδρος ἐμφανίζεται ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου ὁμιλῶν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους δι' ἴδιον λογαριασμόν. Ἐπικαλεῖται τὰ ἀγαθὰ του αἰσθήματα, τῶν ὁποίων εἶχον ἤδη λάβει οἱ Ἀθηναῖοι δείγματα. Δὲν βλέπει δυνατότητα συνεχίσεως τοῦ πολέμου ἐκ μέρους των ἐπ' ἄπειρον. Ἄν τὴν ἐβλεπε, δὲν θὰ ὠμίλει πρὸς αὐτοὺς κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον. Αἱ δυνάμεις τοῦ Μεγάλου βασιλέως ἦσαν ὑπεράνθρωποι. Ἐὰν δὲν συνῆπτον ἀμέσως συμφωνίαν, ὑπὸ τόσον εὐνοϊκοὺς ὄρους, θὰ ὑφίσταντο τὰ περισσότερα ἐξ ὅλων τῶν συμμάχων δεινά, ἐκ τοῦ λόγου ὅτι τὸ ἔδαφός των ἦτο τὸ πλέον ἐκτεθειμένον πρὸς εἰσβολήν. Ἐπρεπε νὰ πεισθοῦν. Ἀπετέλει μέγα ἀγαθὸν ὅτι ὁ Μέγας βασιλεύς, κατ' ἐξαίρεσιν εἰς αὐτοὺς καὶ μόνους, συνεχώρει τὸ παρελθὸν καὶ προσέφερε τὴν φιλίαν του.

Ὅμιλουν κατόπιν οἱ πρέσβεις τῆς Σπάρτης, εἰς τοὺς λόγους τῶν ὁποίων διαφαίνονται ἡ ἀνησυχία καὶ ἡ ταραχή¹. Ἐστάλησαν ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων, ἵνα κάμουν ἔκκλησιν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, νὰ μὴ ἀναλάβουν καμμίαν ὑποχρέωσιν, ἡ ὁποία θὰ ἐστρέφετο ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος καὶ μὴ ἀποδεχθοῦν τὰς προτάσεις τῶν βαρβάρων. Πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ συγκινήσουν περισσότερον τοὺς Ἀθηναίους, ὑπομνήσκουν τὰς ὑποχρεώσεις τιμῆς, τὰς ὁποίας οὗτοι ὑπεῖχον ὑπὲρ πάντας ἄλλους Ἕλληνας, ἀλλὰ καὶ τὸ γεγονός ὅτι αὐτοὺς ὁ πόλεμος, τὸν ὁποῖον οἱ Σπαρτιᾶται δὲν ἐπεθύμουν, προεκλήθη ἐξ αἰτίας των (προφανῶς λόγῳ τῆς ἐπεμβάσεώς των εἰς τὸν ἀγῶνα τῶν Ἰώνων). Διὰ τὴν ὑπεράσπισιν τῶν Ἀθηναίων, τὰς ὁποίας ἤθελε νὰ ἐκδικηθῇ ὁ Ξέρξης, ὁ πόλε-

1. Ἡροδ. VIII, 142: « Ἡμεᾶς δὲ ἔπεψαν Λακεδαιμόνιοι δεησομένους ὑμέων μῆτε νεώτερον ποιεῖν μηδὲν κατὰ τὴν Ἑλλάδα μῆτε λόγους ἐνδέκεσθαι παρὰ τοῦ βαρβάρου. Οὔτε γὰρ δίκαιον οὐδαμῶς οὔτε κόσμον φέρον οὔτε [γε] ἄλλοισι Ἑλλήνων οὐδαμοῖσι, ὑμῖν δὲ διὰ πάντων ἥκιστα πολλῶν εἵνεκα ἡγεῖσθε γὰρ τόνδε τὸν πόλεμον ὑμεῖς οὐδὲν ἡμέων βουλομένων, καὶ περὶ τῆς ὑμετέρης ἀρχῆθεν ὁ ἀγὼν ἐγένετο » νῦν δὲ φέρει καὶ ἐς πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα. Ἄλλως τε τούτων ἀπάντων αἰτίους γενέσθαι δουλοσύνης τοῖσι Ἕλλησι Ἀθηναίους οὐδαμῶς ἀνασχετόν, οἵτινες αἰεὶ καὶ τὸ πάλοι φαίνεσθε πολλοὺς ἐλευθερώσαντες ἀνθρώπων. Πιεζόμενοισι μέντοι ὑμῖν συναχθόμεθα, καὶ ὅτι καρπῶν ἐστερηθήτε διζῶν ἤδη καὶ ὅτι οἰκοφθόρησθε χρόνον ἤδη πολλόν. ἀντὶ τούτων δὲ ὑμῖν Λακεδαιμόνιοι τε καὶ οἱ [λοιποὶ] σύμμαχοι ἐπαγγέλλονται γυναικᾶς τε καὶ τὰ ἐς πόλεμον ἄχρηστα οἰκετῶν ἐχόμενα πάντα ἐπιθροῖναι, ἔσθ' ἂν ὁ πόλεμος ὅδε συνεστήκη. Μηδὲ ὑμεᾶς Ἀλέξανδρος ὁ Μακεδὼν ἀναγνώσῃ, λείψας τὸν Μαρδονίου λόγον. Τούτῳ μὲν γὰρ ταῦτα ποιητέα ἐστί· τύραννος γὰρ ἔων τυράννῳ συγκατεργάζεται· ὑμῖν δὲ [γε] οὐ ποιητέα, εἰ περ εὖ τυγχάνετε φρονέοντες, ἐπισταμένοιισι ὡς βαρβάροισι ἐστί οὔτε πιστὸν οὔτε ἀληθὲς οὐδὲν ».

μος ἐπεξετάθη εἰς ὁλόκληρον τὴν Ἑλλάδα. Ἀλλὰ καὶ ἂν δὲν ὑπῆρχον οἱ λόγοι αὐτοί, δὲν θὰ ἦτο ἐπιτετραμμένον εἰς τοὺς Ἀθηναίους, οἱ ὅποιοι ἀπὸ παναρχαίων χρόνων ὑπῆρξαν πρόμαχοι τῆς ἐλευθερίας, νὰ καταστούν ἤδη αἴτιοι τῆς ὑποδουλώσεως τῆς Ἑλλάδος. Ἐλυποῦντο (οἱ Σπαρτιάται) διὰ τὰ δεινὰ, τὰ ὅποια εἶχον ὑποστῇ οἱ Ἀθηναῖοι κατὰ τὴν πρώτην εἰσβολήν. Ἦδη προσεφέροντο μετὰ τῶν συμμάχων τῶν νὰ διαθρέψουν καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου τὰς συζύγους καὶ τὰ ἀπόλεμα μέλη τῶν οἰκογενειῶν τῶν Ἀθηναίων. Ἀλλὰ, πρὸ παντός, ἅς μὴ παρεσύροντο ἀπὸ τὸν Μακεδόνα βασιλέα Ἀλέξανδρον, ὁ ὁποῖος προσεπάθει νὰ καταστήσῃ ἀποδεκτὰς τὰς προτάσεις τοῦ Μαρδονίου. Αὐτὸς ἐξετέλει τὰς ἐντολάς, τὰς ὁποίας εἶχε λάβει. Τύραννος ἦτο καὶ μετὰ τυράννου συνειργάζετο. Ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι ὥφειλον νὰ γνωρίζουν, ἔαν πραγματικῶς ἦσαν συνετοὶ ἄνθρωποι, ὅτι εἰς τοὺς βαρβάρους δὲν ὑπάρχει οὔτε πίστις, οὔτε ἀλήθεια.

Οἱ δραματικοὶ οὗτοι λόγοι τῶν Λακεδαιμονίων πρέσβων εἶχον κυρίως σκοπὸν νὰ συγκινήσουν τὸν Δῆμον, διότι, προκειμένου περὶ τῶν ἀρχόντων, ὡς ἐγράφη ἤδη, αἱ ἰδιαιτεραὶ διαπραγματεύσεις καὶ αἱ παρασχεθεῖσαι διαβεβαιώσεις περὶ παροχῆς στρατιωτικῶν ἐνισχύσεων, θὰ εἶχον ὀδηγήσει εἰς προκαταρκτικὰς συμφωνίας. Μετὰ πολιτικότητος δὲ οἱ Σπαρτιάται τερματίζουν τὸν λόγον τῶν, ἐπιτιθέμενοι κατὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ ἀποκαλοῦντες αὐτὸν τύραννον, ὡς κυβερνῶντα τοὺς Μακεδόνας ἄνευ τοῦ συστήματος τῶν δημοκρατικῶν συνελεύσεων τῶν ἑλληνικῶν πόλεων, γνωρίζοντες ὅτι τοῦτο θὰ ἀπήχῃ εὐμενῶς εἰς τὰς λαϊκὰς μάζας τῶν Ἀθηνῶν, αἱ ὁποῖαι ἦσαν κεκρηγμέναι ὑπὲρ τῆς Δημοκρατίας.

Τελευταῖοι λαμβάνουν τὸν λόγον οἱ Ἀθηναῖοι, στραφέντες ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον καὶ ἐν συνεχείᾳ ἀπευθυνθέντες πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας πρέσβεις¹:

1. Ἡροδ. VIII, 143: « Καὶ αὐτοὶ τοῦτό γε ἐπιστάμεθα ὅτι πολλαπλήσῃ ἐστὶ τῷ Μήδῳ δύναμις ἢ περ ἡμῖν, ὥστε οὐδὲν δεῖ τοῦτό γε ὀνειδίζειν. Ἀλλ' ὅμως ἐλευθερίας γλιχόμενοι ἀμυνόμεθα οὕτω ὅπως ἂν καὶ δυνώμεθα. Ὁμολογῆσαι δὲ τῷ βαρβάρῳ μὴτε σὺ ἡμέας πειρᾷ ἀναπεῖθαι οὔτε ἡμεῖς πεισόμεθα. Νῦν τε ἀπάγγελλε Μαρδονίῳ ὡς Ἀθηναῖοι λέγουσι, ἔστ' ἂν ὁ ἥλιος τὴν αὐτὴν ὁδὸν ἦ τῇ περ καὶ νῦν ἔρχεται, μήποτε ὁμολογήσῃ ἡμέας Ἐέρξῃ· ἀλλὰ θεοῖσι τε συμμάχοισι πίσυνοί μιν ἐπέμμεν ἀμυνόμενοι καὶ τοῖσι ἡρώσι, τῶν ἐκεῖνος οὐδεμίαν ὄπιν ἔχων ἐνέπρησε τοὺς τε οἴκους καὶ τὰ ἀγάλματα. Σὺ τε τοῦ λοιποῦ λόγους ἔχων τοιοῦδος μὴ ἐπιφαίνεο Ἀθηναίοισι, μηδὲ δοκέων χρηστὰ ὑπουργεῖν ἀθέμιστα ἔρδειν παραινέει· οὐ γάρ σε βουλόμεθα οὐδὲν ἄχαρι πρὸς Ἀθηναίων παθεῖν, ἐόντα πρόξενόν τε καὶ φίλον. Πρὸς μὲν Ἀλέξανδρον ταῦτα ὑπεκρίναντο, πρὸς δὲ τοὺς ἀπὸ Σπάρτης ἀγγέλους τάδε· « Τὸ μὲν δεῖσαι Λακεδαιμονίους μὴ ὁμολογήσωμεν τῷ βαρβάρῳ κάρτα ἀνθρωπῆιον ἦν· ἀτὰρ αἰσχρὸς γὰρ εἴοικατε, ἐξεπιστάμενοι τὸ Ἀθηναίων φρόνημα, ἀρρωδηῖσαι, ὅτε οὔτε χρυσός ἐστι γῆς οὐδαμῶθι τοσοῦτος οὔτε χώρα (οὕτω) κάλλει καὶ ἀρετῇ μέγα ὑπερφέρουσα, τὰ ἡμεῖς δεξάμενοι ἐθέλομεν ἂν μηδίσαντες καταδουλώσαι τὴν Ἑλ-

Ἦτο περιττὸν νὰ ὑπενθυμίῃ (ὁ Ἀλέξανδρος) τὰς μεγάλας δυνάμεις τοῦ Μήδου, διότι τὰς ἐγνώριζον. Ἀγαπῶντες μετὰ πάθους τὴν ἐλευθερίαν των, θὰ τὴν ὑπερησπίζοντο ὅσον ἡδύναντο. Ἄς μὴ προσπαθῇ νὰ τοὺς πείσῃ νὰ συμφωνήσουν μετὰ τῶν βαρβάρων, διότι δὲν θὰ ἐπείθοντο ποτέ. Ἄς μετέφερε τώρα εἰς τὸν Μαρδόνιον τοὺς λόγους τῶν Ἀθηναίων: ὅσον ἡ ἥλιος συνέχισε τὴν τροχίαν του, οἱ Ἀθηναῖοι δὲν θὰ συνεμάχουν μὲ τὸν Ξέρξην. Ἐχόντες ἐμπιστοσύνην εἰς τοὺς θεοὺς καὶ τοὺς ἡρώας των, τῶν ὁποίων (οἱ Πέρσαι) ἐπυρπόλησαν ἀναισχύτως τὰ τεμένη καὶ τὰ ἀγάλματα, θὰ ἐβάδιζον ἐναντίον του καὶ θὰ τὸν ἀπώθουν. Καὶ ὁ Ἀλέξανδρος ὤφειλε τοῦ λοιποῦ νὰ παύσῃ νὰ ἐμφανίζεται ὡς κομιστὴς παρομοίων προτάσεων καὶ ὑπὸ τὸ πρόσχημα ὅτι προσφέρει ὑπηρεσίας νὰ συμβουλευῇ ἀθέμιτα. Διότι ἦτο πρόξενος καὶ φίλος τῶν Ἀθηνῶν καὶ ὡς ἐκ τούτου δὲν ἐπεθύμουν νὰ συμβῇ εἰς αὐτόν τι τὸ μὴ εὐχάριστον.

Ἐν συνεχείᾳ οἱ Ἀθηναῖοι στρέφονται πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας. Φυσικὸς καὶ ἀνθρώπινος ἦτο ὁ φόβος των, μὴ οἱ Ἀθηναῖοι συνάψουν συμφωνίας μετὰ τῶν βαρβάρων. Ἄλλ' ἦτο ἐντροπή, αὐτοὶ (οἱ Σπαρτιάται), οἱ ὅποιοι ἐγνώριζον (προφανῶς κατόπιν τῶν ἰδιαιτέρων συζητήσεων) ἐκεῖνο τὸ ὅποιον ἐσκέπτοντο οἱ Ἀθηναῖοι, νὰ ἐκφράζουν παρομοίους φόβους. Ὁλος ὁ χρυσὸς τοῦ κόσμου καὶ τὰ ὠραιότερα καὶ τὰ εὐφωρότερα ἐδάφη τῆς οἰκουμένης, ἔαν προσεφέροντο, δὲν θὰ ἤρουν εἰς τοὺς Ἀθηναίους νὰ δεχθοῦν τὰς προτάσεις τοῦ Μήδου πρὸς ὑποδούλωσιν τῆς Ἑλλάδος. Ἐν πρώτοις, κατεῖχοντο ἐκ τοῦ πόθου νὰ τιμωρήσουν σκληρῶς τὴν πυρπόλησιν καὶ καταστροφὴν τῶν οἰκιῶν των καὶ τῶν ἀγαλμάτων τῶν θεῶν των, καὶ ὅχι νὰ συνεννοηθοῦν μετὰ τοῦ δράστου των. Ἐπειτα, ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ θὰ ἐδέχοντο οἱ Ἀθηναῖοι νὰ προδώσουν τὸ γένος τῶν Ἑλλήνων, δηλαδὴ ἐκείνους, μετὰ τῶν ὁποίων συνεδέοντο διὰ δεσμῶν τοῦ αὐτοῦ αἵματος, τῆς αὐτῆς γλώσσης, κοινῶν τεμε-

λάδα. Πολλὰ τε γὰρ καὶ μεγάλη ἐστὶ τὰ διακωλύοντα ταῦτα μὴ ποιέειν μηδ' ἣν ἐθέλωμεν· πρῶτα μὲν καὶ μέγιστα τῶν θεῶν τὰ ἀγάλματα καὶ τὰ οἰκήματα ἐμπεπρησμένα τε καὶ συγκεχωσμένα, τοῖσι ἡμέας ἀναγκαίως ἔχει τιμωρέειν ἐς τὰ μέγιστα μᾶλλον ἢ περ ὁμολογέειν τῷ ταῦτα ἐργασασμένῳ· αὐτὶς δὲ τὸ Ἑλληνικόν, ἐὼν ὅμαιμόν τε καὶ ὁμόγλωσσον, καὶ θεῶν ἰδρύματα τε κοινὰ καὶ θυσίαι ἡθεὰ τε ὁμότροπα, τῶν προδότας γενέσθαι Ἀθηναίους οὐκ ἂν εὖ ἔχοι. Ἐπίστασθέ τε οὕτω, εἰ μὴ καὶ πρότερον ἐτυγχάνετε ἐπιστάμενοι· ἔστ' ἂν καὶ εἰς περιῇ Ἀθηναίων, μηδαμὰ ὁμολογῶντας ἡμέας Ξέρξῃ. Ὑμέων μέντοι ἀγάμεθα τὴν προνοίην τὴν ἐς ἡμέας ἔχουσαν, ὅτι προεῖдете ἡμέων οἰκοφθορημένων οὕτω ὥστε ἐπιθρῆσαι ἐθέλειν ἡμέων τοὺς οἰκέτας· καὶ ὑμῖν μὲν ἡ χάρις ἐκπεπλήρωται, ἡμεῖς μέντοι λιπαρήσομεν, οὕτω ὅπως ἂν ἔχωμεν, οὐδὲν λυπέοντες ὑμέας. Νῦν δέ, ὡς οὕτω ἐχόντων, στρατιὴν ὡς τάχιστα ἐκπέμπετε. Ὡς γὰρ ἡμεῖς εἰκάζομεν, οὐκ ἐκὰς χρόνου παρέσται ὁ βάρβαρος ἐσβαλὼν ἐς τὴν ἡμετέραν, ἄλλ' ἐπειδὰν τάχιστα πύθηται τὴν ἀγγελίην ὅτι οὐδὲν ποιήσομεν τῶν ἐκείνος ἡμέων προσεδέετο. Πρὶν ὧν παρεῖναι ἐκείνον ἐς τὴν Ἀττικὴν, ὑμέας καιρὸς ἐστὶ προβοηθῆσαι ἐς τὴν Βοιωτίην. »

νων, βωμων, ἡθων καὶ ἐθιμων¹. "Ας μάθουν καλῶς οἱ Σπαρτιᾶται, ἀφοῦ δὲν τὸ ἐγνωρίζον ἔως τότε, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι δὲν θὰ ἤρχοντο ποτε εἰς συμφωνίαν μετὰ τοῦ Ξέρξου. "Ωφειλον (οἱ Ἀθηναῖοι) βεβαίως χάριτας εἰς τοὺς Σπαρτιάτας διὰ τὰ καλὰ αἰσθήματά των καὶ τὴν προσφορὰν διατροφῆς τῶν οἰκογενειῶν των λόγῳ τῆς καταστάσεως, εἰς τὴν ὁποίαν περιέπεσον μετὰ τὰς καταστροφάς. Θὰ ἔζων, ὅπως ἡδύναντο, χωρὶς νὰ γίνουν βάρος εἰς κανένα. "Αλλὰ κατὰ τὰς στιγμὰς αὐτάς, ἐκεῖνο τὸ ὅποιον εἶχον νὰ πράξουν οἱ Σπαρτιᾶται, ἦτο νὰ στείλουν τὸ ταχύτερον στρατιάν. Διότι δὲν ἦτο μακρὰν ἡ ὥρα, κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ βάρβαροι θὰ εἰσέβαλλον ἐκ νέου εἰς τὰ ἐδάφη τῶν Ἀθηνῶν, εὐθὺς ὡς λάβουν γνῶσιν τῆς ἀπορρίψεως τῶν προτάσεών των. "Ἦτο λοιπὸν καιρὸς, πρὶν οἱ Πέρσαι εἰσβάλουν εἰς Ἀττικὴν, νὰ τοὺς προλάβουν, (οἱ Ἕλληνες), δι' ὃ ὤφειλον (οἱ Σπαρτιᾶται), νὰ στείλουν στρατιωτικὰς δυνάμεις εἰς Βοιωτίαν².

Οὐδείς, ὡς ἐγράφη ἤδη, δύναται νὰ ἐγγυηθῇ ὅτι αἱ δραματικαὶ καὶ ἐν πολλοῖς περισσότερον τῶν κρίσιμων περιστάσεων θεαματικαὶ ἐκείναι δημογορίαὶ ἐξεφωνήθησαν πράγματι, ὡς παρατίθενται ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου, ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Δήμου. Πρέπει πάντως νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀναμφισβήτητον ὅτι ὁ Ἡρόδοτος δὲν ἦτο δυνατόν νὰ «κατασκευάσῃ» ἐξ ὀλοκλήρου γεγονότα καὶ περιστατικά, συμβάντα ἐν Ἀθήναις καὶ ἀπέχοντα τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν ἔγραφε

1. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ὁ Ἡρόδοτος (VIII, 144) ἐπωφελεῖται ἐκ τῆς εὐκαιρίας, ἵνα, διὰ τοῦ στόματος τῶν Ἀθηναίων καὶ ἐν μεγαλειώδῃ στιγμῇ προσφορᾶς τοῦ παντός εἰς τὸν βωμόν τῆς ἐλευθερίας τῶν Ἑλλήνων, διακηρύξῃ τὰ στοιχεῖα τῆς ἐθνικῆς ἐνότητος τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους: «τὸ Ἑλληνικόν, ἐν ὁμαίῳν τε καὶ ὁμόγλωσσον, καὶ θεῶν ἰδρύματά τε κοινὰ καὶ θυσίαι ἡθεὰ τε ὁμότροπα». Τὸ περιῤῥλητον τοῦτο χωρίον τοῦ Ἡροδότου, προσδιορίζον μετὰ θαυμαστῆς σαφηνείας τὰ κοινὰ ἐθνικὰ στοιχεῖα τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, παρέχει συγχρόνως τὴν ἀπόδειξιν ὅτι οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες, παρὰ τὴν πολιτικὴν των διαίρεσιν, ἡ ὁποία ὠδήγει αὐτοὺς εἰς δραματικὴν διαμάχην ἀλληλεξοντωτικὴν, εἶχον πλήρη συνείδησιν τῆς φυλετικῆς των ταυτότητος. "Ανευ ἀμφιβολίας, ἡ διακήρυξις αὕτη εἶναι τὸ ἀπαύγασμα τῆς πανελληνίου σκέψεως, ὡς ἐκαλλιεργήθη καὶ ἀνεπτύχθη αὕτη ἐν Ἀθήναις ὑπὸ τῶν φιλοσόφων, τῶν ποιητῶν καὶ τῶν ρητόρων τῆς μετὰ τὰ Μηδικὰ πεντηκονταετίας.

2. "Αν ὁ Ἀλέξανδρος ἦτο πράγματι πιστὸς εἰς τοὺς Πέρσας καί, ἐπιστρέφων εἰς τὸ Περσικὸν στρατόπεδον, ἐπρόκειτο νὰ μεταδώσῃ εἰς τὸν Μαρδόνιον πάντα ὅσα εἶδε καὶ ἤκουσεν ἐν Ἀθήναις, αἱ τελευταῖαι αὗται φράσεις τῶν Ἀθηναίων ἡγετῶν ἐνώπιον τῆς ἐκκλησίας τοῦ Δήμου, θὰ ἦσαν λίαν ἀπερίσκεπτοι, διότι ἐπρόδιδον εἰς τὸν ἐχθρὸν τὰ στρατηγικὰ σχέδια καὶ ἐπέτρεπον εἰς αὐτὸν νὰ σπεύσῃ πρὸς ἔγκαιρον ἀποσβῆσιν των, ἰδίως ἐξορμῶν πρὸς τὰς Ἀθήνας πρὶν προλάβουν νὰ στείλουν ἐνισχύσεις οἱ Λακεδαιμόνιοι. "Αλλ', εἵπομεν, ἡ ὅλη συζήτησις τοῦ Δήμου παρέχει ἐντύπωσιν μᾶλλον σκηνοθεσίας ὁργανοθεσίας καλῶς ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων, οὐχὶ ἵνα δοθῇ διὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἡ δέουσα ἀπάντησις πρὸς τὸν Μαρδόνιον, ἀλλὰ πρὸς ἐξαναγκασμὸν τῶν Σπαρτιατῶν νὰ στείλουν ἐσπευμένως στρατιωτικὰς δυνάμεις πρὸς ἄμυναν οὐχὶ ἐν τῷ Ἰσθμῷ, ἀλλ' ἐν Ἀττικῇ καὶ Βοιωτίᾳ.

τὴν ἱστορίαν τοῦ δεκαετηρίδας τινάς, καθ' ὃν δὲ χρόνον πιθανώτατα ἔξω ἐισέτι αὐτόπται μάρτυρες¹. Πρέπει λοιπὸν νὰ παραδεχθῶμεν ὡς γεγονότα ἱστορικὰ τὴν μετάβασιν τοῦ 'Αλεξάνδρου εἰς Ἀθήνας ὡς κομιστοῦ προτάσεων τοῦ Μαρδονίου, τὴν μετὰ τινα χρόνον ἄφιξιν πρέσβων τῆς Σπάρτης καὶ τὴν ἐνώπιον τῆς ἐκκλησίας τοῦ Δήμου εἰσαγωγὴν τοῦ θέματος τῶν περσικῶν προτάσεων περὶ εἰρήνης καὶ συμμαχίας. Ἐξ ἴσου ὡς ἱστορικὰ συμβάντα πρέπει νὰ θεωρήσωμεν, ὅτι ἐνώπιον τοῦ δήμου τῶν Ἀθηναίων ἐξεφώνησαν λόγους ὁ 'Αλέξανδρος, οἱ πρέσβεις τῆς Σπάρτης καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἡγήτορες, ὑπὸ τὸ πνεῦμα μὲν τῶν παρατιθεμένων ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ Ἡροδότου δημηγοριῶν, ἀλλὰ χωρὶς νὰ δυνάμεθα νὰ γνωρίζωμεν τί ἀκριβῶς προσέθεσεν ἢ μεταγενεστέρᾳ παράδοσις πρὸς διακόσμησιν τῆς πολυκρότου αὐτῆς ὑποθέσεως καὶ ἀπόδοσιν κλέους εἰς τὴν ἡρωϊκὴν ἀπόφασιν τῶν Ἀθηνῶν νὰ ἀπορρίψουν τὰς Περσικὰς προτάσεις καὶ νὰ ἀντισταθοῦν μέχρις ἐσχάτων.

Ἐκεῖνο, τὸ ὅποῖον συνάγομεν μετὰ τινος ἀσφαλείας, εἶναι ὅτι ὁ βασιλεὺς τῶν Μακεδόνων 'Αλέξανδρος, παρ' ὅλους τοὺς πιθανοὺς ἢ ἀπιθάνους σκληροὺς λόγους, τοὺς ὁποίους δὲν ἀποκλείεται νὰ ἤκουσε (ἀλλὰ καὶ δυνατὸν νὰ μὴ ἤκουσε, ὡς πλασθέντας ἀργότερον πρὸς κλεισμὸν τῆς ἡρωϊκῆς ἀποφάσεως τῶν Ἀθηναίων) ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Δήμου, προσέφερε διὰ τῆς ἀναλήψεως τῆς ἀποστολῆς ταύτης, ἀνεκτιμήτους ὑπηρεσίας εἰς τὴν ὑπόθεσιν τῆς ἐλευθερίας τῶν Ἀθηνῶν καὶ γενικώτερον τῶν Ἑλλήνων. Ἄνευ ἀμφιβολίας, κατόπιν μυστικῆς προσυνεννοήσεως μετὰ τῶν Ἀθηναίων κυβερνη-

1. Τὴν εἰς Ἀθήνας πρεσβίαν τοῦ 'Αλεξάνδρου μνημονεύει καὶ ὁ Δημοσθένης (Κατὰ Φιλ. Β, 11) διὰ τῶν ἀκολούθων: « τοὺς μὲν ἡμετέρους προγόνους, ἐξὸν αὐτοῖς τῶν λοιπῶν ἄρχειν Ἑλλήνων ὥστ' αὐτοὺς ὑπακούειν βασιλεῖ, οὐ μόνον ἀνασχομένους τὸν λόγον τοῦτον, ἤνικ' ἦλθεν 'Αλέξανδρος ὁ τούτων πρόγονος περὶ τούτων κήρυξ, ἀλλὰ καὶ τὴν χώραν ἐκλιπεῖν προελομένους καὶ παθεῖν ὀτιοῦν ὑπομείναντας... ». Ὁ Δημοσθένης μετὰ τῆς συνήθους ἐπιτηδειότητος προβάλλει τὸ ὄνομα τοῦ προγόνου τοῦ Φιλίππου 'Αλεξάνδρου Α' ὡς ἀπεσταλμένου τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν (μετὰ τοῦ ὁποίου ἐν τούτοις αὐτοῖς δὲν ἐδίσταξε νὰ εὐρίσκηται εἰς μυστικὰς συνεννοήσεις ἐξ ἔχθροτῆτος πρὸς τοὺς Μακεδόνας!) ὡς κομιστοῦ προτάσεων ὑποταγῆς τῶν Ἀθηνῶν. Ἀποβλέπων εἰς δημιουργίαν δυσμενῶν ἐντυπώσεων ἐπὶ τῶν συγχρόνων Ἀθηναίων διὰ τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας, δι' ἀναδρομῆς εἰς βοηθοῦντα τὸν σκοπὸν ἱστορικὰ γεγονότα, μετὰ προθυμίας προτάσει τὸ ὄνομα τοῦ προγόνου αὐτοῦ 'Αλεξάνδρου, τὸν ὁποῖον ἐν τούτοις φαίνεται ἀγνοῶν, μνημονεύων ἀντὶ τούτου, τὸν υἱὸν αὐτοῦ Περδίκαν, ὅτε πρόκειται περὶ συμμετοχῆς εἰς τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα κατὰ τῶν βαρβάρων (βλ. κατωτ., σ. 312). Τὸ ὡς ἀνωτέρω χωρίον τοῦ Δημοσθένους λαμβάνει καὶ ὁ Ἀρποκρατίων (λεξικογράφος τοῦ 1ου μ.Χ. αἰῶνος) ἐν λ. 'Αλέξανδρος, ὁμιλῶν περὶ τῆς πρεσβείας τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας, ὅτε οὗτος: « ἔστρατεύετο ὑπὸ Μαρδονίου, ἀφ' οὗ καὶ ἐπέμφθη ἐπὶ γῆς καὶ ὕδατος αἰτησιν πρὸς Ἀθηναίους », οἱ ὅποιοι « ἀπειλῆσαντες ἀπέπεμψαν ». Ἀλλὰ ταῦτα, ὡς λέγομεν, εἶναι λογοπολήματα μεταγενεστέρων ρητόρων, ὡς δ' ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ Ἡροδότου, ὁ 'Αλέξανδρος δὲν ἐστάλη εἰς Ἀθήνας, ἵνα ζητήσῃ γῆν καὶ ὕδωρ, οὐδ' ἀπεπέμφθη μετ' ἀπειλῶν.

τῶν, ἐξηνάγκασε διὰ τῆς πομπῶδους ἐξαγγελίας τῶν προτάσεων, τῶν ὁποίων ἦτο κομιστής, τοὺς Σπαρτιάτας νὰ στείλουν πρέσβεις εἰς τὰς Ἀθήνας, καί, ἐγκαταλείποντες τὴν ἐγωϊστικὴν «Πελοποννησιακὴν» πολιτικὴν των, νὰ δεχθοῦν τὴν ἐν Στερεᾷ Ἑλλάδι ἀποστολὴν στρατευμάτων πρὸς ἐντεύθεν τοῦ Ἰσθοῦ διεξαγωγὴν τοῦ ἀποφασιστικοῦ ἀγῶνος τῆς ἐλληνικῆς ἐλευθερίας. Οὕτω, δύναται νὰ λεχθῇ ὅτι ἡ παρουσία τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς τὰς Ἀθήνας, πιθανώτατα δὲ καὶ αἱ παρασκηνακαὶ αὐτοῦ ἐνέργειαι, μυστικαὶ πληροφορίαι καὶ καθοδηγήσεις αὐτοῦ πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, ἀπετέλεσαν τὴν ἀπαρχὴν τῆς συνεννόησεως μεταξὺ τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Σπάρτης, ἐκ τῆς ὁποίας ἐπήγαγεν ὁ θρίαμβος τῶν Πλαταιῶν.

Λίαν μεταγενέστερος ρήτωρ, ὁ Λυκούργος, σκοπῶν νὰ ἐκθειάσῃ τὴν ἀγάπην τῶν Ἀθηναίων πρὸς τὴν ἐλευθερίαν, προέβαλεν ὡς παραδείγμα ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος, ἔλθων εἰς τὰς Ἀθήνας, ὡς ἀπεσταλμένος τοῦ Ξέρξου, καὶ ζητήσας γῆν καὶ ὕδωρ ὑποταγῆς, ἂν καὶ πρότερον φίλος τῶν Ἀθηναίων, παρ' ὀλίγον νὰ φονευθῇ διὰ λιθοβολισμοῦ¹. Τὸ κείμενον τοῦτο τοῦ Λυκούργου δὲν ἔπαινε νὰ προτάσσεται καὶ ὑπὸ ἱστορικῶν, ὡς ἀπόδειξις ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἐξυπηρέτει εἰλικρινῶς τοὺς Πέρσας καὶ ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον ἐξοργισθῇ ἐναντίον του μέχρι τοῦ σημείου νὰ ἀπειληθῇ ἡ ζωὴ του. Οὐδεμία ἀπολύτως σοβαρὰ σημασία δύναται νὰ ἀποδοθῇ εἰς ἐν παρεκβάσει παρεντεθειμένους δι' ἄλλους ἐντυπωσιακοὺς σκοποὺς φράσεις τοῦ ἐν λόγῳ ρήτορος, ζήσαντος ἄλλωστε ἕνα καὶ ἥμισυν περίπου αἰῶνα βραδύτερον, μὴ ἀντλοῦντος δ' ἐκ πηγῶν, ἀλλ' ἀποβλέποντος μόνον, δι' οἷωνδῆποτε προχειρολογημάτων ρητορικοῦ στόμφου, εἰς δημιουργίαν ἐντυπώσεων. Ἀλλωστε αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ τὸ περὶ οὗ πρόκειται χωρίον τοῦ λόγου τοῦ Λυκούργου ἀποδεικνύεται ἀνα-

1. Λυκούργου, Κατὰ Λεωκράτους, 71: «Οὕτω γοῦν ἐφίλουν τὴν πατρίδα (ἐνν. οἱ Ἀθηναῖοι) ὥστε τὸν παρὰ Ξέρξου πρεσβευτὴν Ἀλέξανδρον, ...ὅτι γῆν καὶ ὕδωρ ἤτησε μικροῦ δεῖν κατέλευσαν». Ὁ ρήτωρ Λυκούργος (390 - 324 π.Χ.) ἔγραψε καὶ ἐξεφώνησε τὸν «Κατὰ Λεωκράτους» λόγον πρὸς στιγματισμὸν καὶ παραδειγματικὴν τιμωρίαν τοῦ Ἀθηναίου πολίτου Λεωκράτους, ὁ ὁποῖος, μετὰ τὴν μάχην τῆς Χαιρωνείας, τρομοκρατηθεὶς, ἀνεχώρησεν ἐσπευσμένως, παραλαβὼν τὴν οἰκογενεάν του καὶ τὰ χρηματά του, ζῆσας εἰς Ρόδον καὶ ἀλλαχοῦ, ἔνθα, ὡς κατηγορεῖτο, διέσπειρε κακὰς φήμας κατὰ τῆς πατρίδος του. Παρὰ τὴν ἠθικὴν μεγαλοπρέπειαν καὶ τὴν ἔξαρσιν τῆς πρὸς τὴν πατρίδα ἀφοσίωσεως, τὰ ὁποία διακρίνουν τὸν λόγον τοῦτον, εἶναι καταφανὲς ὅτι ὁ Λυκούργος, ἐκθειάζων τὴν γενναίαν ἀπόφασιν τῶν Ἀθηναίων, ὅπως παραμείνουν εἰς τὴν πόλιν των θυσιάζοντες τὸ πᾶν πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς πατρίδος των, ἀρνούμενοι πᾶσαν συνθηκολόγησιν, καὶ ἐμφανίζων τὸν Ἀλέξανδρον κινδυνεύοντα νὰ φονευθῇ, διότι συνέστησε συνδιαλλαγὴν μετὰ τοῦ ἐχθροῦ, δὲν προσέφυγεν εἰς ἱστορικὰς πηγὰς, ἀλλ' ἐπεδίωξε προχειρῶς, δι' ἀναπολήσεως τοῦ πατριωτισμοῦ καὶ τῆς αὐτοθυσίας τῶν παλαιότερων Ἀθηναίων, δημιουργίαν ἐντυπώσεων εἰς βάρος τοῦ Λεωκράτους. Ἐξ ἄλλου, δέον νὰ σημειωθῇ ὅτι ὁ Λυκούργος ἀνῆκεν εἰς τὴν ὁμάδα τῶν φανατικῶν ἀντιμακεδονιστῶν ρητόρων τῶν Ἀθηνῶν, περιλαμβανέτω δὲ μεταξὺ ἐκείνων, τῶν ὁποίων τὴν παράδοσιν εἶχε ζητήσει ὁ Ἀλέξανδρος.

κριβές. Ὁ Ἀλέξανδρος δὲν ἦλθεν εἰς Ἀθήνας ὡς ἀπεσταλμένος τοῦ Ξέρξου, ὁ ὁποῖος εὐρίσκετο ἤδη εἰς Ἀσίαν, ἀλλὰ τοῦ Μαρδονίου. Δὲν ἐκόμιζε δὲ ἀπαίτησιν ὑποταγῆς διὰ παροχῆς γῆς καὶ ὕδατος, ὡς ἐγένετο κατὰ τὸ παρελθὸν ὑπὸ τῶν ἀπεσταλμένων τοῦ Ξέρξου, ἀλλὰ προτάσεις συμφιλιώσεως καὶ συμμαχίας μετ' ἐγγυήσεως τῶν ἐλευθεριῶν τῶν Ἀθηναίων. Αἱ βασικαὶ αὐταὶ ἀνακρίβειαι ἀποδεικνύουν τὸ ὅλως ἀνυπόστατον τοῦ χωρίου τούτου τοῦ λόγου τοῦ Λυκούργου, εἰς τὸ ὅποτον οὐδεμία δύναται νὰ δοθῇ σοβαρὰ σημασία.

Ἀντιθέτως δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς βέβαιον, ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἐφιλοξενήθη εἰς Ἀθήνας καὶ ἀνεχώρησε μεθ' ὅλων τῶν τιμῶν ὡς φίλος καὶ πρόξενος τοῦ Ἀθηναϊκοῦ λαοῦ. Οὐδεμία ἐξ αἰτίας τῆς ἀποστολῆς ταύτης διαφαίνεται μεταγενεστέρως μῆνις τῶν Ἀθηναίων, αἱ ὑπὸ τῶν ὁποίων ἀπονεμηθεῖσαι τιμαὶ καὶ ἡ προσωνομία τοῦ φιλέλληνος δὲν θὰ συνεβιβάζοντο καθ' ὁλοκληρίαν, ἂν οὗτοι εἶχον πράγματι λόγους νὰ μνησικακοῦν καὶ οὐχὶ νὰ εὐγνωμονοῦν τὸν Ἀλέξανδρον διὰ τὴν ἀποστολὴν ταύτην.

Θ' – Εἰς τὰς Πλαταίας

Εὐθὺς ὡς ἔλαβε γνῶσιν τῆς ἀρνήσεως τῶν Ἀθηναίων νὰ δεχθοῦν τὴν συμμαχίαν τοῦ Μεγάλου βασιλέως, ὁ Μαρδόnius, κατὰ τὴν ἀνοιξιν τοῦ ἔτους 479, εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἀττικὴν. Ἡ πόλις τῶν Ἀθηναίων ἔπρεσε καὶ πάλιν εἰς τὰς χεῖρας τῶν βαρβάρων, ἐνῶ οἱ Ἀθηναῖοι, καταφυγόντες μετὰ τῶν οἰκογενειῶν των διὰ δευτέραν φορὰν εἰς Σαλαμίνα καὶ ἀποκρούσαντες μετ' ἀγανακτήσεως νέας προτάσεις συμφιλιώσεως, ἐξήτουν ἀπεγνωσμένως διὰ πρεσβείας τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ὑποχρεώσεων, τὰς ὁποίας εἶχεν ἀναλάβει ἡ Σπάρτη πρὸς ἀντιμετώπισιν τοῦ ἐχθροῦ, ἐκεῖθεν τοῦ πελοποννησιακοῦ ἐδάφους. Ἐπὶ τέλους, κατόπιν δραματικῶν ἐκκλήσεων, ἀλλὰ καὶ ἀπειλῶν ὅτι θὰ ἐγκατελείπετο ὁ ἀγὼν, οἱ Λακεδαιμόνιοι ἔλαβον τὴν ἀπόφασιν τῆς μεθ' ὅλων τῶν δυνάμεων αὐτῶν καὶ τῶν Πελοποννησίων συμμάχων των ἐξορμήσεως, ἐκεῖθεν τοῦ ἥδη ἐπιμελῶς ὀχυρωθέντος Ἰσθμοῦ, πρὸς νέον πανελλήνιον ἀγῶνα κατὰ τῶν βαρβάρων¹. Ὁ Μαρδόnius, ἀπειλούμενος εἰς τὸ λῖαν περιορισμένον καὶ ἀκατάλληλον πρὸς ἀνάπτυξιν μεγάλων στρατιωτικῶν δυνάμεων καὶ χρησιμοποίησιν ἱππικοῦ λεκανοπέδιον τῆς Ἀττικῆς, ἔσπευσε νὰ ἐπανοδηγήσῃ τὰς δυνάμεις του πρὸς τὴν Βοιωτίαν, ἀφοῦ κατέκαυσε πᾶν ὅ,τι εἰς πυρίκαυστα τεμένη καὶ ἐτοιμορρόπους κατοικίας εἶχεν ἀπομείνει ἐκ τῆς πρώτης ἐπιδρομῆς. Ἡ Σπαρτιατικὴ στρατιὰ, ἐνισχυθεῖσα ὑφ' ὅλων τῶν Ἀθηναίων ὀπλιτῶν καὶ τῶν παραμεινάντων πιστῶν εἰς τὴν ἐθνικὴν ὑπόθεσιν ἄλλων Ἑλλήνων, ἐστράφη πρὸς τὴν παρὰ τὰς Πλαταίας Βοιωτικὴν πεδιάδα, ἐνθα

1. Ἡροδ. IX, 7 - 10.

εἶχον παραταχθῇ οἱ Πέρσαι καὶ ἔμελλε νὰ κριθῇ τελειωτικῶς ὁ ἀγὼν τῆς ἐλευθερίας τῶν Ἑλλήνων.

Καθ' ὅλας τὰς ἐνδείξεις, τὸ ὑπὸ τὸν βασιλέα Ἀλέξανδρον ὑπὸ τοὺς Πέρσας Μακεδονικὸν σῶμα εἶχε παραμείνει καθ' ὅλον τὸ διάστημα, ἀπὸ τῆς ἐπομένης τῆς μάχης τῶν Θερμοπυλῶν μέχρι τῆς κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς μάχης τῶν Πλαταιῶν στρατοπεδεύσεως τοῦ Μαρδονίου, ἐν Βοιωτίᾳ, ἔνθα ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς διατηρήσεως τῆς τάξεως καὶ ἐξασφαλίσεως τοῦ φιλομηδισμοῦ τῶν Βοιωτικῶν πόλεων, ἀπείχε πάσης πολεμικῆς ἐπιχειρήσεως. Ὅμως τὴν φορὰν αὐτήν, ὅτε αἱ πολεμικαὶ ἐπιχειρήσεις θὰ διεξήγοντο ἐντὸς αὐτοῦ τοῦ χώρου τῆς στρατοπεδεύσεως τῶν Μακεδόνων, πᾶσα ἀποχὴ ἐκ τῶν ἐπιχειρήσεων δὲν θὰ ἦτο πλέον νοητή. Ὁ Μαρδόνιος εἶχε λάβει τὴν ἀπόφασιν νὰ χρησιμοποίησιν ἐν τῷ πεδίῳ τῆς μάχης πάντας τοὺς Ἑλλήνας συμμάχους του, τοὺς ὁποίους εἶχε περιποιηθῇ καὶ κολακεύσει κατὰ τρόπον παρέχοντα εἰς αὐτὸν βασιμους ἐλπίδας, ὅτι θὰ ἠγωνίζοντο εὐλικρινῶς παρὰ τὸ πλευρόν του ἐναντίον τῶν ὁμοφύλων των. Ἰδιαιτέρως οἱ Θεσσαλοὶ καὶ οἱ Θηβαῖοι, ἐκτεθειμένοι ἤδη εἰς φιλοπερσικὰς ἐνεργείας καὶ διοικούμενοι ὑπὸ ἀφωσιωμένων ὁργάνων τοῦ μηδισμοῦ, ἐφαίνοντο ἀποφασισμένοι νὰ πολεμήσουν κατὰ τῶν Ἀθηναίων, τῶν Σπαρτιατῶν καὶ τῶν συμμάχων των μετὰ φανατισμοῦ, ὥς ἂν ἐπρόκειτο περὶ συνήθους πολέμου ἐσωτερικῆς ἑλληνικῆς πολιτικῆς διαμάχης.

Ὁ Μαρδόνιος κατὰ τὴν παράταξιν τῶν στρατευμάτων του εἶχε τοποθετήσῃ τοὺς Πέρσας, Μήδους, Λυδοὺς καὶ τοὺς γενναϊότερους ἄλλους τῶν πολεμικῶν φυλῶν τῆς Ἀσίας, εἰς τὸ ἀριστερὸν κέρας, ἵνα ἀντιμετωπίσῃ διὰ τούτων τοὺς εἰς τὸ δεξιὸν κέρας τῆς ἑλληνικῆς παρατάξεως λαβόντας θέσιν Σπαρτιάτας. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς μάχης τῶν Θερμοπυλῶν οἱ Σπαρτιάται ἔχαιρον ἐν τῷ περσικῷ στρατοπέδῳ φήμης τρομερῶν καὶ οὐδέποτε ὑποχωρούντων ἐνώπιον τοῦ ἐχθροῦ πολεμιστῶν, ἐγνώριζε δὲ ὅτι πρὸ παντὸς ἄλλου ὤφειλε νὰ συντρίψῃ τοὺς Σπαρτιάτας, ἵνα ἐξασφαλίσῃ τὴν νίκην. Πρὸς τὸ κέντρον ἔλαβον θέσιν οἱ λοιποὶ Ἀσιάται καὶ τῆς Εὐρώπης σύμμαχοι τῶν Περσῶν, ἀντιμετωπίζοντες τοὺς εἰς τὸ κέντρον τῆς ἑλληνικῆς παρατάξεως τοποθετηθέντας συμμάχους τῶν Λακεδαιμονίων καὶ Ἀθηναίων.

Πρὸς τὸ δεξιὸν κέρας τῆς Περσικῆς παρατάξεως ἐτοποθετήθησαν οἱ Ἑλληνες σύμμαχοι τοῦ Μαρδονίου, κυρίως οἱ Θηβαῖοι, ἔπειτα οἱ Θεσσαλοὶ καὶ οἱ Μακεδόνες. Οὗτοι εἶχον ἀντιπαρατεταγμένους τοὺς Ἀθηναίους, οἱ ὁποῖοι εἶχον καταλάβει τὸ ἀριστερὸν κέρας τῆς ἑλληνικῆς στρατιᾶς¹.

Ἐκ τίνος λόγου ὁ Μαρδόνιος ἐτοποθέτησε τοὺς Μακεδόνας ἐναντι τῶν Ἀθηναίων; Γνωστοῦ ὄντος εἰς πάντας, ὅτι ὁ βασιλεὺς καὶ στρατιωτικὸς ἀρχηγὸς αὐτῶν Ἀλέξανδρος διετέλει εἰς στενὰς φιλικὰς σχέσεις μετὰ τῶν

1. Ἡροδ. IX, 31: « ἔταξε δὲ (ἐνν. Μαρδόνιος) καὶ Μακεδόνας τε καὶ τοὺς περὶ Θεσσαλὴν οἰκημένους κατὰ τοὺς Ἀθηναίους ».

Ἀθηναίων (σχέσεις ἄλλωστε τὰς ὁποίας ἠθέλησε νὰ ἐκμεταλλευθῇ αὐτὸς ὁ Μαρδόνιος, ἀναθέτων εἰς τὸν Ἀλέξανδρον ἀποστολὴν εἰς Ἀθήνας) καὶ ὅτι εἶχε κηρυχθῇ ἐπισήμως ὑπὸ τούτων πρόξενος, φίλος καὶ εὐεργέτης, φαίνεται ἐκ πρώτης ὄψεως πρᾶξις λίαν ἀσύνητος ἢ τοποθέτησις αὐτοῦ ἔναντι τῶν Ἀθηναίων εἰς ἀγῶνα, ὁ ὁποῖος προεμνηνύετο λίαν τραχὺς καὶ ἀπῆται αὐτοθυσίαν μέχρι θανάτου. Ἀλλ' εἵπομεν ὅτι ὁ Μαρδόνιος ὑπελόγιζε κυρίως εἰς τὴν συντριβὴν τῶν Λακεδαιμονίων διὰ τὴν τελικὴν νίκην, προκειμένου δὲ περὶ τῶν Ἀθηναίων θὰ ἐστήριζε τὴν ὑπεροχὴν του εἰς τὴν ἀντιμετώπισιν τούτων ὑπὸ τῶν δεδηλωμένων ἤδη ἀδιαλλάκτων ἐχθρῶν των, Θηβαίων καὶ Θεσσαλῶν. Ὅμως δὲν ἀποκλείεται, ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος, ἐκμεταλλεόμενος τὸ ἀσυναγώνιστον κύρος του καὶ τὴν ἐπιθυμίαν τῶν Περσῶν νὰ μὴ δυσαρεστήσουν κατὰ τὰς κρίσιμους ὥρας τόσον ἐπιφανῆ σύμμαχόν των, ἴσως θέτων καὶ εἰς ἐνέργειαν τὴν συνήθη παρασκηνακὴν του ἐπιτηδεύοντα, νὰ ἐπέτυχῃ τὴν παραχώρησιν ταύτην ἐκλογῆς τοῦ σημείου τοποθετήσεως τῶν Μακεδόνων. Λαμβάνων θέσιν εἰς τὸ ἄκρον δεξιὸν τῆς Περσικῆς παρατάξεως, ὁ Ἀλέξανδρος, μακρὰν πάσης ἐπιβλέψεως τῶν Περσῶν, ἐστρατοπεδευμένων εἰς τὸ ἄλλον ἄκρον, ἠδύνατο νὰ ρυθμίσῃ κατὰ βούλησιν τὴν συμπεριφορὰν του εἰς ἀγῶνα καθ' Ἑλλήνων, εἰς τὸν ὁποῖον μετεῖχεν ἐξ ἀνάγκης, πρὸθυμος νὰ ἐγκαταλείψῃ τοὺς Πέρσας ἢ καὶ νὰ ἐπιτεθῇ ἔναντίον των εἰς παρουσιαζομένην εὐκαιρίαν, ὥς ἀπέδειξαν τὰ ἐπακολουθήσαντα τὴν μάχην τῶν Πλαταιῶν γεγονότα. Ἐτι πλέον, εὐρισκόμενος εἰς τὸ ἄκρον τῆς παρατάξεως καὶ ἔχων ἔναντι αὐτοῦ τοὺς Ἀθηναίους, ἠδύνατο, χωρὶς νὰ γίνῃ ἀντιληπτὸς παρ' οὐδενός, καὶ νὰ ἐπικοινωνήσῃ μυστικῶς μετ' αὐτῶν.

Ἀρχηγὸς τῶν Ἀθηναίων ἦτο ὁ Ἀριστείδης, ὁ ὁποῖος, μετὰ τὴν Σαλαμῖνα καὶ καθ' ὃν χρόνον ὁ Ἀλέξανδρος ἐπεσκέφθη τὰς Ἀθήνας ὡς ἀπεσταλμένος τοῦ Μαρδονίου, ἦτο ἐκ τῶν ἐπιφανεστέρων καὶ μᾶλλον ἰσχυουσῶν προσωπικοτήτων, αἱ ὁποῖαι διηύθυνον τὰ περρωμένα τῶν Ἀθηνῶν κατὰ τὰς δραματικὰς ἐκείνας ἡμέρας. Ἄν ὁ Ἀλέξανδρος κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἐν Ἀθῆναις παραμονῆς του ἦλθεν εἰς μυστικὰς συνεννοήσεις καὶ διεξήγαγεν ἐμπιστευτικὰς συζητήσεις μετὰ τῶν κυβερνώντων τὴν πόλιν, ὡς ἡμεῖς πιστεύομεν¹, ὁ Ἀριστείδης πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς ἡ πλέον ἀσφαλὴς προσωπικότης, εἰς τὴν ὁποίαν ἐνεπιστεύθη πληροφορίας καὶ μετὰ τῆς ὁποίας διεξήγαγε μυστικὰς συνομιλίας. Συνεπῶς, ὁ Ἀριστείδης πρέπει νὰ εὐρίσκετο ἐν στενῷ φιλικῷ συνδέσμῳ μετὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου, διὰ τὸν ὁποῖον ἢ ἐν τῷ ἄκρῳ ἀριστερῷ, ἀκριβῶς ἔναντι τῆς θέσεως τῶν Μακεδόνων, παρουσία τούτου ἀπετέλει μοναδικὴν εὐκαιρίαν πρὸς μυστικὴν ἐπαφὴν καὶ παροχὴν, διὰ μίαν εἰσέτι φορὰν, πολυτίμων ὑπηρεσιῶν εἰς τοὺς Ἀθηναίους.

Ταῦτα πρέπει πρὸ παντὸς νὰ ἔχωμεν πρὸ ὀφθαλμῶν πρὸς ἐπαρκῆ κατα-

1. Βλ. ἄνωτ., σελ. 292 καὶ 300.

νόησιν τῶν περαιτέρω ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου ἱστορουμένων περὶ μυστικῆς ἐν Πλαταιαῖς ἐπαφῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου μετὰ τῶν Ἀθηναίων. Φαίνονται δὲ ταῦτα εἰς πολλοὺς τῶν συγχρόνων ἱστορικῶν ὡς ἀναληθῆ, ἀκριβῶς διότι οὗτοι δὲν ἐκκινοῦν εἰς τοὺς συλλογισμοὺς τῶν ἐκ τῶν ἀνωτέρω βασικῶν προϋποθέσεων.

Διέρρευσε δεκαήμερον ἀπὸ τῆς παρατάξεως τῶν ἀντιπάλων ἐν τῇ πεδιάδι τῶν Πλαταιῶν καί, ἐνῷ οἱ Ἕλληνες παρεσκευάζοντο ἐναγωνίως διὰ τὴν ἀποφασιστικὴν πάλην, δεχόμενοι νέας ἐπικουρίας, οἱ Πέρσαι περὶωρίζοντο εἰς μικρὰς ἐπιχειρήσεις φθορᾶς τοῦ ἀντιπάλου δι' αἰφνιδιαστικῶν ἐπιθέσεων τοῦ ἱππικοῦ καὶ καταλήψεως τῶν ἐφοδιοπομπῶν. Εἰς τὰς ἐκ τῶν κακῶν οἰωνῶν ἀνησυχίας προσετίθεντο καὶ αἱ διαφωνίαι μεταξὺ Μαρδονίου καὶ Θηβαίων, οἱ ὅποιοι εἶχον ἀντιρροήσεις ὡς πρὸς τὴν διεξαγωγὴν τῆς μάχης, ἀμφιβάλλοντες διὰ τὸ ἀποτέλεσμα καὶ προτείνοντες τὴν συγκέντρωσιν τῆς στρατιᾶς ἐντὸς τῶν τειχῶν τῶν Θηβῶν. Ἀλλ' ὁ Μαρδόνιος, προφανῶς ὑπολογίζων εἰς τὴν δραστικότητα τοῦ αἰφνιδιασμοῦ, ἔλαβε τὴν ἀπόφασιν τῆς ἐνάρξεως τῆς ἐπιθέσεως κατὰ τὴν χαραυγὴν τῆς ἐπομένης ἡμέρας. Καλέσας τοὺς διοικητὰς τῶν σωμάτων καὶ τοὺς στρατηγούς τῶν συμμάχων αὐτοῦ Ἑλλήνων, ἀνεκοίνωσε τὴν ἀπόφασιν ἐνάρξεως τῆς ἐπιθέσεως καὶ ἔδωσε τὰς ἀναγκαῖας διαταγὰς πρὸς παρασκευὴν τοῦ ἀγῶνος κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς νυκτός¹. Ἄνευ ἀμφιβολίας, μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων ἀρχηγῶν στρατιωτικῶν σωμάτων, οἱ ὅποιοι προσεκληθῆσαν ὑπὸ τοῦ Μαρδονίου καὶ ἔλαβον γνῶσιν τῆς ἀποφάσεως περὶ ἐνάρξεως τῆς ἐπιθέσεως κατὰ τὴν χαραυγὴν τῆς ἐπομένης, ὥς καὶ τῶν ἐν γένει στρατηγικῶν σχεδίων διεξαγωγῆς τῆς μάχης, ἦτο καὶ ὁ βασιλεὺς καὶ στρατιωτικὸς ἀρχηγὸς τῶν Μακεδόνων Ἀλέξανδρος.

Ἡ αἰφνιδιαστικὴ αὕτῃ ἐπίθεσις τῶν Περσῶν, ἐνεργουμένη ὅλως ἀπροόπτως κατὰ τὴν χαραυγὴν τῆς δωδεκάτης ἡδὴ ἀπὸ τῆς ἀντιπαρατάξεως τῶν ἐμπολέμων ἡμέρας, δηλαδὴ μετὰ πάροδον χρόνου, ὁ ὁποῖος συντελεῖ εἰς ἐλάττωσιν τῶν μέσων ἐπαγρυπνήσεως πρὸς ἀποσόβησιν ἀπροόπτου, ἡδύνατο νὰ ἔχῃ καταστρεπτικὰς συνεπεῖας διὰ τὸν ἀγῶνα τῆς ἐλευθερίας τῶν Ἑλλήνων. Ἐὰν οἱ Σπαρτιάται καὶ οἱ Ἀθηναῖοι μετὰ τῶν συμμάχων τῶν εὐρίσκοντο εἰς τὰς θέσεις ἐκεῖνας ἄνευ τάξεως μάχης καὶ ὑφίσταντο ἀνύποπτοι τὴν φοβερὰν πίεσιν τοῦ πεζικοῦ καὶ τοῦ ἱππικοῦ τῶν Περσῶν, ὑπῆρχε κίνδυνος καταστρεπτικῆς ἥττης. Ὁ Ἀλέξανδρος, γνωρίζων καλῶς τὰ σχέδια τῆς ἐπιθέσεως, ἡδύνατο νὰ σώσῃ τὸν ἐλληνικὸν ἀγῶνα ἀνακοινῶν ταῦτα μυστικῶς πρὸς ἀνάλογον προπαρασκευὴν τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐν πάσῃ περιπτώσει πρὸς ἐκμηδένισιν τοῦ στοιχείου τοῦ αἰφνηδιασμοῦ, ἐπὶ τοῦ ὁποίου κυρίως ἐστήριζον τὴν ἐπιτυχίαν τῶν οἱ Πέρσαι.

Οὕτως, ἐνώπιον τῆς δραματικῆς αὐτῆς διὰ τοὺς Ἕλληνας καταστάσεως,

1. Ἡροδ. IX, 41, κ. ἐ.

ὁ βασιλεὺς τῶν Μακεδόνων ἔλαβε τὴν ἐξ Ἰσου δραματικὴν ἀπόφασιν νὰ διακινδυνεύσῃ αὐτὸς ὁ ἴδιος καὶ μεταβῇ ἐν καιρῷ νυκτὸς εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν φίλων του Ἀθηναίων, ἵνα ἀναγγεῖλῃ εἰς αὐτοὺς τὸν ἐπικείμενον φοβερὸν κίνδυνον. Πρὶν προβῶμεν εἰς ἀναλυτικὰ σχόλια, θεωροῦμεν σκόπιμον νὰ παραθέσωμεν ἐνταῦθα τὸ θαυμάσιον εἰς ἔντονον παραστατικότητα κείμενον τοῦ Ἡροδότου : « Ὡς δὲ πρόσω τῆς νυκτὸς προσελήλατο καὶ ἡσυχίη τε ἐδόκεε εἶναι ἀνὰ τὰ στρατόπεδα καὶ μάλιστα οἱ ἄνθρωποι εἶναι ἐν ὕπνῳ, τηνικαῦτα προσελάσας ἔπρω πρὸς τὰς φυλακὰς τὰς Ἀθηναίων Ἀλέξανδρος ὁ Ἀμύντεω, στρατηγὸς τε ἐὼν καὶ βασιλεὺς Μακεδόνων, ἐδίξητο τοῖσι στρατηγοῖσι ἐς λόγους ἐλθεῖν. Τῶν δὲ φυλάκων οἱ μὲν πλέονες παρέμενον, οἱ δ' ἔθεον ἐπὶ τοὺς στρατηγούς, ἐλθόντες δὲ ἔλεγον ὡς ἄνθρωπος ἥκοι ἐπ' ἔππου ἐκ τοῦ στρατοπέδου τοῦ Μήδων, ὃς ἄλλο μὲν οὐδὲν παραγυμνοὶ ἔπος, στρατηγούς δὲ ὀνομάζων ἐθέλειν φησὶ ἐς λόγους ἐλθεῖν. Οἱ δὲ ἐπεὶ ταῦτα ἤκουσαν, αὐτίκα εἶποντο ἐς τὰς φυλακὰς. Ἀπικομένοισι δὲ ἔλεγε Ἀλέξανδρος τάδε· « Ἄνδρες Ἀθηναῖοι, παραθήκην ὑμῖν τὰ ἔπεα τάδε τίθεται, ἀπόροητα ποιούμενος πρὸς μηδένα λέγειν ὑμέας ἄλλον ἢ Πανυσανίην, μή με καὶ διαφθείρητε· οὐ γὰρ ἂν ἔλεγον, εἰ μὴ μεγάλως ἐκηδόμην συναπάσης τῆς Ἑλλάδος· αὐτὸς τε γὰρ Ἕλληνα γένος εἰμὶ τῶρχαῖον, καὶ ἀντ' ἐλευθέρης δεδουλωμένην οὐκ ἂν ἐθέλοιμι ὁρᾶν τὴν Ἑλλάδα. Λέγω δὲ ὧν ὅτι Μαρδονίῳ τε καὶ τῇ στρατιῇ τὰ σφάγια οὐ δύναται καταθύμια γενέσθαι· πάλαι γὰρ ἂν ἐμάχεσθε· νῦν δε οἱ δέδοκται τὰ μὲν σφάγια ἔαν χαίρειν, ἅμα ἡμέρη δὲ διαφωσκουσίη συμβολὴν ποιέεσθαι· καταρρώδηκε γὰρ μὴ πλέονες συλληχθῆτε, ὥς ἐγὼ εἰκάω. Πρὸς ταῦτα ἐτοιμάζεσθε· ἦν δὲ ἄρα ὑπερβάλλεται τὴν συμβολὴν Μαρδόνιος καὶ μὴ ποιῆται, λιπαρέετε μένοντες· ὀλιγὼν γὰρ σφι ἡμερῶν λείπεται σιτία. Ἦν δὲ ὑμῖν ὁ πόλεμος ὅδε κατὰ νόον τελευτήσῃ, μνησθῆναί τινα χρὴ καὶ ἐμέο ἐλευθερώσιος πέρι, ὃς Ἑλλήνων εἵνεκα ἔργον οὕτω παράβολον ἔργασμαι ὑπὸ προθυμίας, ἐθέλων ὑμῖν δηλώσαι τὴν διάνοιαν τὴν Μαρδονίου, ἵνα μὴ ἐπιπέσωσι ὑμῖν [ἐξαίφνης] οἱ βάρβαροι μὴ προσδεκόμενοί σι κω. Εἰμὶ δὲ Ἀλέξανδρος ὁ Μακεδών. » Ὁ μὲν ταῦτα εἶπας ἀπήλανε ὀπίσω ἐς τὸ στρατόπεδον καὶ τὴν ἐωυτοῦ τάξιν. »¹.

Οὕτως, κατὰ τὸν Ἡροδότον, ὁ Ἀλέξανδρος, διασχίσας ἔφιππος τὸν μεταξὺ τῶν δύο ἀντιπάλων στρατοπέδων κενὸν χῶρον ἐν ὧρα βαθείας νυκτὸς καὶ ἐνῷ τὸ πᾶν ἡσύχαζε (οὕτως ὥστε νὰ μὴ γίνῃ ἀντιληπτὸς ὑπ' οὐδενός), ἔφθασεν εἰς τὰ προκεχωρημένα φυλάκια τῶν Ἀθηναίων καὶ ἐξήτησε νὰ ὁμιλήσῃ πρὸς τοὺς στρατηγούς των. Ἐνῷ οἱ πλείστοι τῶν φυλάκων παρέμειναν εἰς τὰς θέσεις των, ἄλλοι ἔσπευσαν νὰ εἰδοποιήσουν τοὺς στρατηγοὺς περὶ τῆς ἀφίξεως ἀπὸ τῆς ἔχθρικῆς παρατάξεως ἀνδρὸς ἐφίππου, ὁ ὁποῖος, οὐδεμίαν ἄλλην ἐξήγησιν δίδων, ἐξήτει νὰ ὁμιλήσῃ πρὸς τοὺς στρατηγούς, προσδιορίζων

1. Ἡροδ. IX, 44 - 46.

αὐτοὺς διὰ τῶν ὀνομάτων των (προφανῶς ἵνα κινήσῃ τὴν ἐμπιστοσύνην). Εὐθύς ὡς ἐπληροφορήθησαν ταῦτα οἱ στρατηγοί, ἔσπευσαν εἰς τὰ φυλάκια. Τότε ὁ 'Αλέξανδρος εἶπε πρὸς αὐτούς: «'Αθηναῖοι, ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον θὰ σᾶς ἀνακοινώσω εἶναι μία πολύτιμος παρακαταθήκη, ἐν μυστικόν, τὸ ὁποῖον δὲν πρέπει νὰ ἀνακοινώσῃτε εἰς οὐδένα ἄλλον πλὴν τοῦ Πausανίου (δηλαδὴ μόνον εἰς τὸν ὑπεύθυνον ἀρχιστράτηγον τῶν Ἑλλήνων), ἄλλως (δηλ. ἂν γίνῃ γνωστὸν εἰς τοὺς Πέρσας ὅτι ἐγὼ σᾶς ἀνεκοίνωσα τοῦτο) ὑπάρχει κίνδυνος νὰ μὲ καταστρέψῃτε. Διότι δὲν θὰ ὀμίλουν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, ἂν δὲν παρεκινούμην ἐξ ἐνδιαφέροντος διὰ τὴν σωτηρίαν συμπάσης τῆς Ἑλλάδος. Ἐγὼ αὐτὸς εἶμαι Ἕλλην, ἀνήκων εἰς ἀρχαῖον ἐλληνικὸν γένος καὶ δὲν θὰ ἤθελον νὰ ἴδω τὴν Ἑλλάδα νὰ καταστῇ ἐξ ἐλευθέρας δούλης. Σᾶς ἀναγγέλλω λοιπόν, ὅτι αἱ θυσίαι δὲν ἔδωσαν εὐνοϊκὰ σημεῖα εἰς τὸν Μαρδόνιον καὶ τὴν στρατιάν του, ἄλλως πρὸ πολλοῦ θὰ εἴχετε ἀναγκασθῇ νὰ πολεμήσῃτε (ἀντιμετωπίζοντες ἐπίθεσιν). Ἦδη οὗτος ἔλαβε τὴν ἀπόφασιν νὰ μὴ λάβῃ ὑπ' ὄψιν τοὺς κακοὺς οἰωνοὺς καὶ νὰ ἐνεργήσῃ τὴν ἐπίθεσιν κατὰ τὴν χαρὰν. Νομίζω, ὅτι φοβεῖται μὴ αὐξηθοῦν αἱ δυνάμεις σας. Συνεπῶς παρασκευασθῆτε. Ἄλλ' ἂν ὁ Μαρδόνιος μεταβάλῃ (τὴν τελευταίαν στιγμὴν) σχέδια καὶ δὲν ἐνεργήσῃ τὴν ἐπίθεσιν, ἔχετε ὑπομονὴν καὶ ἀναμένετε. Δὲν μένουν πλέον εἰς τοὺς Πέρσας μέσα ἐπισιτισμοῦ, παρὰ δι' ὀλίγας ἡμέρας. Ἐὰν δὲ ὁ παρὼν πόλεμος τερματισθῇ, ὡς ἐπιθυμεῖτε (δηλ. διὰ τοῦ θριάμβου τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν βαρβάρων), σκεφθῆτε καὶ ἐμέ, ἵνα μοῦ ἀποδώσῃτε τὴν ἐλευθερίαν, ἐμέ, ὁ ὁποῖος, ἐκ ζήλου διὰ τὴν ὑπόθεσιν τῶν Ἑλλήνων ἀχθεῖς, ἐξετέλεσα μίαν τόσον ἐπικίνδυνον πρᾶξιν, εἰδοποιῶν ὑμᾶς περὶ τῶν σχεδίων τοῦ Μαρδονίου, ἵνα μὴ οἱ βάρβαροι ἐπιπέσουν ἐναντίον σας ἐξ ἀπροόπτου (δηλ. χωρὶς νὰ ἔχετε παρασκευασθῇ πρὸς ἀντιμετώπισιν τῆς ἐπιθέσεώς των). Εἶμαι ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας Ἀλέξανδρος». Καὶ ἀφοῦ εἶπε ταῦτα, ἐπέστρεψεν εἰς τὸ στρατόπεδόν του, εἰς τὰς ἐν τῇ παρατάξει τῶν Περσῶν θέσεις του.

Ἡ πολύκροτος αὕτη ἱππηλασία τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐν τῷ μέσῳ τῆς νυκτὸς πρὸς μεταβάσιν ἀπὸ τοῦ ἑνὸς στρατοπέδου εἰς τὸ ἄλλο καὶ ἀναγγελίαν τῆς ἐπικειμένης ἐπιθέσεως, ἀπορρίπτεται ὑπὸ πολλῶν νεωτέρων ἱστορικῶν ὡς φαντασιῶδες πλάσμα τοῦ Ἡροδότου, σκοποῦντος νὰ ἀναδείξῃ τὸν προσφιλὴ αὐτοῦ βασιλέα τῆς Μακεδονίας, καίπερ μετασχόντα τῆς Περσικῆς ἑκστρατείας, ἡρωα τῆς ἐλληνικῆς ἐλευθερίας¹. Πρὶν προχωρήσωμεν εἰς εὐρυτέραν ἀνάλυσιν τῆς ἱστορικῆς ἀφηγήσεως τοῦ πατρὸς τῆς Ἱστορίας, πρέπει νὰ ὑπενθυμίσωμέν τι τὸ οὐσιώδους σημασίας, ὅπερ ἐν τούτοις ἀγνοεῖται ἢ περιφρονεῖται ὑπὸ τῶν πλείστων ἐκ τῶν ἀρνούμενων τὴν ἀλήθειαν ταύτην. Τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο τῶν Περσικῶν πολέμων ἀνευρίσκεται καὶ παρὰ τῷ

1. Βλ. σ. 218, σημ. 1.

Πλουτάρχῳ, ἐν τῷ βίῳ τοῦ 'Αριστείδου¹. Ἡ ἀφήγησις τοῦ Πλουτάρχου ἐν πολλοῖς παρουσιάζει ὁμοιότητα πρὸς τὴν τοῦ Ἡροδότου. Εἷς τινα ὅμως σημεῖα διαφέρει, τοῦτο δὲ σημαίνει ὅτι ὁ Πλούταρχος εἶχεν ὑπ' ὄψει, πλὴν τοῦ Ἡροδότου, καὶ ἄλλας ἱστορικὰς πηγὰς, αἱ ὁποῖαι δὲν ἔφθασαν μέχρις ἡμῶν². Οὕτως, ἐνῷ κατὰ τὸν Ἡρόδοτον ὁ 'Αλέξανδρος, φθάσας εἰς τὰ φυλάκια τῶν 'Αθηναίων, ἐξήτησε τοὺς 'Αθηναίους στρατηγούς, καλέσας αὐτοὺς ὀνομαστικῶς, κατὰ τὸν Πλούταρχον, οὗτος, φθάσας εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν 'Ελλήνων, διέταξε τοὺς φύλακας νὰ εἰδοποιήσουν, ὅπως προσέλθῃ ὁ 'Αριστείδης, μετὰ τοῦ ὁποίου μόνου καὶ συνεζήτησεν. Ἐνῷ δὲ ὁ Ἡρόδοτος φέρει τὸν 'Αλέξανδρον ζητοῦντα παρὰ τῶν 'Αθηναίων στρατηγῶν, ὅπως μεταδώσουν ἀμέσως τὴν ἀνακοίνωσίν του πρὸς τὸν ἀρχιστράτηγον Πausaniān, παρὰ τῷ Πλουτάρχῳ φέρεται ὁ 'Αλέξανδρος παρακαλῶν τὸν 'Αριστείδην, ὅπως οὐδεὶς ἄλλος μάθῃ τι, ἀλλ' ὁ 'Αριστείδης παρατηρεῖ ὅτι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἀποκρύψῃ ταῦτα ἀπὸ τοῦ Πausaniān, ὁ ὁποῖος ἦτο ἀρχηγὸς τῆς ἐλληνικῆς στρατιᾶς. Τέλος, παρὰ τῷ Πλουτάρχῳ ὁ 'Αλέξανδρος ἐμφανίζεται δίδων εἰς τὸν 'Αριστείδην πληροφορίας περὶ καταπτώσεως τοῦ ἡθικοῦ τῶν Περσῶν, δεινῆς καταστάσεως ἐν τῷ περσικῷ στρατοπέδῳ λόγῳ ἐλλείψεως μέσων ἐπισιτισμοῦ κ.λ.π. Αἱ διαφοραὶ αὐτὰ μεταξὺ τῶν ἀφηγήσεων τοῦ Ἡροδότου καὶ τοῦ

1. Πλουτάρχ., 'Αριστείδης, 15: «Μαρδόνιος ὡς αὐτῷ μὲν ἡμερῶν ὀλίγων τὰ ἐπιτήδεια περιῆν, οἱ δ' Ἕλληνες αἰετίνων ἐπιρρεόντων πλείονες ἐγίνοντο, δυσανασχετῶν ἐγνώ μηκέτι μένειν, ἀλλὰ διαβάς ἅμα φάει τὸν Ἀσωπόν, ἐπιθέσθαι τοῖς Ἕλλησιν ἀπροσδοκῆτως· καὶ παράγγελμα τοῖς ἡγεμόσιν ἐσπέρας ἔδωκε. Μεσοῦσης δὲ μάλιστα τῆς νυκτὸς ἄνθρωποι ἔχον ἀτρέμα προσεμείγνυν τῷ στρατοπέδῳ τῶν Ἑλλήνων· ἐντυχὼν δὲ ταῖς φυλακαῖς ἐκέλευεν αὐτῷ προσελθεῖν Ἀριστείδην τὸν Ἀθηναῖον. Ὑπακούσας δὲ ταχέως ἔφησεν· «Εἰμὶ μὲν Ἀλέξανδρος ὁ Μακεδών, ἦκα δὲ κινδύνων τὸν μέγιστον εὐνοίᾳ τῇ πρὸς ὑμᾶς αἰρόμενος, ὥς μὴ τὸ αἰφνίδιον ἐκπλήξῃεν ὑμᾶς χεῖρον ἀγωνίσασθαι. Μαχεῖται γὰρ ὑμῖν Μαρδόνιος αὔριον, οὐχ ὑπ' ἐλπίδος χρηστῆς οὐδὲ θάρρους, ἀλλ' ἀπορίας τῶν παρόντων, ἐπεὶ καὶ μάντιες ἐκείνων ἀπαισιόεις ἱεροῖς καὶ λογίοις χρησμῶν εἴργουσι μάχης, καὶ τὸν στρατὸν ἔχει δυσθυμία πολλή καὶ κατάπληξις. Ἀλλ' ἀνάγκη τολμῶντα πειρᾶσθαι τῆς τύχης ἢ τὴν ἐσχάτην ὑπομένειν ἀπορίαν καθεζόμενον». Ταῦτα φράσας ὁ Ἀλέξανδρος ἐδεῖτο τὸν Ἀριστείδην αὐτὸν εἰδέναι καὶ μνημονεύειν, ἐτέρῳ δὲ μὴ κατεπεῖν. Ὁ δ' οὐ καλῶς ἔχων ἔφη ταῦτα Πausaniān ἀποκρύψασθαι, ἐκείνῳ γὰρ ἀνακείσθαι τὴν ἡγεμονίαν, πρὸς δὲ τοὺς ἄλλους ὄρρητα πρὸ τῆς μάχης [ἔδοξεν] ἔσεσθαι, νικώσης δὲ τῆς Ἑλλάδος οὐδένα τὴν Ἀλεξάνδρου προθυμίαν καὶ ἀρετὴν ἀγνοήσιν. Λεχθέντων δὲ τούτων ὁ τε βασιλεὺς τῶν Μακεδόνων ἀπῆλθεν ὀπίσω ἅλιν, ὁ τε Ἀριστείδης ἀφικόμενος ἐπὶ τὴν σκηνὴν τοῦ Πausaniān διηγείτο τοὺς λόγους· καὶ μετεπέμποντο τοὺς ἄλλους ἡγεμόνας καὶ παρήγγελλον ἐν κόσμῳ τὸν στρατὸν ἔχειν, ὥς μάχης ἐσομένης».

2. Ἄξιον παρατηρήσεως εἶναι ὅτι ὁ Πλούταρχος, ἐνῷ κατὰ τὴν ἐξιστόρησιν τῆς μάχης τῶν Πλαταιῶν ἐπανειλημμένως ἀναφέρεται εἰς τὸν Ἡρόδοτον (ὡς Ἡρόδοτος ἱστορεῖ, κ.λ.π.), προκειμένου περὶ τῆς ἀφηγήσεως τῆς νυκτερινῆς ἐμφανίσεως τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐν τῷ ἀθηναϊκῷ στρατοπέδῳ, οὐδόλως μνημονεύει τὸν Ἡρόδοτον.

Πλουτάρχου, μαρτυροῦσαι τὴν ἐν τῇ οὐσίᾳ τοῦ πράγματος ἡδραιωμένην παρὰ τοῖς Ἑλλήσι πεποιθήσιν περὶ τῆς ἀληθείας, ἀποδεικνύουν συγχρόνως τὴν ὑπαρξιν πολλῶν ἱστορικῶν μαρτυριῶν ἐν σχέσει πρὸς τὰ καθέκαστα.

Πράγματι, φαίνεται ἐκ πρώτης ὄψεως ὡς ἀδύνατος ἡ ἐν μέσῳ νυκτὸς καὶ κατὰ παρασκευαστικὰς ἀποφασιστικῆς μάχης ὥρας ἱππηλασία ἀπὸ τοῦ ἐνὸς ἀντιπάλου στρατοπέδου εἰς τὸ ἄλλο πρὸς μετάδοσιν εἰδήσεων. Ὅμως δὲν πρέπει νὰ λησμονῇται ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἐτονίσθη ἀνωτέρω, ὅτι δηλαδὴ τόσον οἱ Ἀθηναῖοι, ὅσον καὶ οἱ Μακεδόνες, κατεῖχον τὸ αὐτὸ ἀντίπαλον ἄκρον τῶν δύο πολεμικῶν παρατάξεων. Συνεπῶς ἦτο δυνατόν ὁ Ἀλέξανδρος, παρεκκλίνων πῶς τῆς πολεμικῆς γραμμῆς, δηλαδὴ πλαγιοδρομῶν ἐξωτερικῶς πρὸς σημεία, εἰς τὰ ὁποῖα δὲν ὑπῆρχον οὐδ' Ἕλληνες σύμμαχοι τῶν Περσῶν, νὰ φθάσῃ πρὸς τὰ Ἀθηναϊκὰ φυλάκια, προστατευόμενος καὶ ὑπὸ τοῦ βαθέος σκότους τῆς νυκτὸς ἐκείνης, χωρὶς νὰ γίνῃ ἀντιληπτὸς παρ' οὐδενός. Ἐχὼν ἤδη παραμείνει ἱκανὸν χρόνον ἐν Βοιωτίᾳ, ἀσφαλῶς ἐγνώριζεν ἀτραποὺς παρεκκλίσεως διὰ μέσου τῶν ἀνωμαλιῶν τῆς Βοιωτικῆς πεδιάδος καὶ τῶν γειτονικῶν ὑψωμάτων. Οὕτως, ἔφιππος καὶ πιθανῶς συνοδευόμενος ὑπὸ τινων ἐμπίστων Μακεδόνων, ἡδύνατο νὰ διασχίσῃ τὴν χωρίζουσαν τὰ δύο στρατόπεδα ἀπόστασιν, ἢ ὁποῖα ἄλλωστε, λαμβανομένων ὑπ' ὅψιν τῶν πολεμικῶν μεθόδων τῆς ἀρχαϊότητος, ἔστω καὶ διὰ πλαγιοδρομίας, δὲν θὰ ἦτο ἢ ὀλιγίστων χιλιometrῶν. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, δὲν θὰ ἦτο δυνατόν ἢ νὰ χρησιμοποιήσῃ ἵππον καὶ ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον προτάσσεται ὡς ἐπιχείρημα πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ ἀναληθοφανοῦς τῆς ἐξιστορήσεως τοῦ Ἡροδότου (ὅτι δηλαδὴ ἂν πράγματι μετέβαινεν ὁ Ἀλέξανδρος ἀπὸ τοῦ Περσικοῦ στρατοπέδου εἰς τὸ ἀθηναϊκὸν ἐκ καιρῷ νυκτὸς θὰ διέσχίζε τὴν μικρὰν ἀπόστασιν πεζοπορῶν μετὰ προσοχῆς καὶ οὐχὶ καλπάζων), φαίνεται εἰς ἡμᾶς, ἀντιθέτως, ὡς ἐνδείξεις τῆς ἀληθείας. Διότι ἔφιππος θὰ διέσχίζε τὴν οἰανδήποτε ἀπόστασιν καὶ δὴ καὶ ἐπὶ ἀνωμάλου ἐδάφους, εἰς ἀσυγκρίτως συντομώτερον χρόνον, πᾶν δὲ λεπτόν τῆς ὥρας, τὸ ὁποῖον ἐχάνετο, ἦτο δυνατόν νὰ ἔχῃ καταστρεπτικὰς συνεπείας διὰ τὴν ὑπόθεσιν, χάριν τῆς ὁποίας διεκινδύνευεν. Ἐκτὸς τούτου, εἰς περίπτωσιν κινδύνου ἡδύνατο καλπάζων νὰ διαφύγῃ, ἐνῷ πεζοπορῶν διέτρεχε θανάσιμον κίνδυνον.

Ὡς πρὸς τὸ ἐπιχείρημα, ὅτι, ἂν πράγματι ἐπεθύμει νὰ εἰδοποιήσῃ τοὺς Ἀθηναίους, ἡδύνατο νὰ χρησιμοποιήσῃ πρόσωπον τῆς ἐμπιστοσύνης του, ἀποστέλλων τοῦτο εἰς τὸ ἀθηναϊκὸν στρατόπεδον, λησμονεῖται ὅτι, ἂν συνελαμβάνετο τὸ πρόσωπον τοῦτο καὶ ἀπεκαλύπτετο ἢ προδοσία ὑπὸ τῶν βαρβάρων, θὰ διέτρεχε τοὺς αὐτοὺς καὶ χειροτέρους κινδύνους. Ὁ Ἀλέξανδρος, ῥέπων πρὸς τὰς τολμηρὰς περιπετείας, ἦτο φυσικὸν νὰ ἀποτολμῇ ὁ ἴδιος τὸ ἐκπληκτικὸν ἐκεῖνο ἐγχείρημα. Οἱ Μακεδόνες βασιλεῖς ἦσαν πρὸ παντὸς ἄλλου πολεμισταὶ καὶ ἔδιδον οἱ ἴδιοι τὸ παράδειγμα εἰς τολμηρὰς καὶ γενναίας πράξεις. Ἐξ ἄλλου, εἰς περίπτωσιν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐστέλλετο οἰσοδή-

ποτε ἄλλος, εἶναι ζήτημα ἂν οὗτος θὰ ἐγίνετο πιστευτὸς ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων. Ἀντιθέτως, ὁ Ἀλέξανδρος, λίαν ἤδη γνωστὸς ἐν Ἀθήναις, φέρων τὸν τίτλον προξένου καὶ εὐεργέτου τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν καὶ πιθανώτατα ἔχων ἔλθει εἰς μυστικὰς συνεννοήσεις κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς μεταβάσεώς του εἰς Ἀθήνας ὡς πρεσβευτῆς τοῦ Μαρδονίου, ἡδύνατο νὰ ὁμιλήσῃ πρὸς αὐτοὺς τοὺς Ἀθηναίους στρατηγοὺς κατὰ τρόπον εὐθαρσῇ καὶ πειστικόν.

Βεβαίως τὸ ἐγχείρημα τοῦ Ἀλεξάνδρου, αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ κρινόμενον, ἦτο ἐκπληκτικὸν καὶ ἀξιοθαύμαστον, ἐνεῖχε δὲ δεινοὺς κινδύνους. Ἀλλ' ἀκριβῶς αὐτὸ τοῦτο λέγει, ὑπὲρ πᾶν ἄλλο, καὶ ὁ Ἀλέξανδρος, προτάσων τοὺς κινδύνους, τοὺς ὁποίους διέτρεχεν, ἵνα ἐκτελέσῃ τὸ ἀπίθανον κατὰ κοινὴν λογικὴν ἐγχείρημα τοῦτο, ἀποτολμήσας αὐτὸ ἐν πλήρει συνειδήσει τῶν κινδύνων χάριν τῆς σωτηρίας τῆς Ἑλλάδος. Ἡ δὲ ὅλη μέχρι τότε πολιτεία τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐμφανίζει τοῦτον ριψοκίνδυνον, ἱκανὸν πρὸς μέχρι τοῦ ἀπιθάνου τολμηρὰς πράξεις, ἐν περιφρονήσει τῶν κινδύνων, τοὺς ὁποίους διέτρεχεν ἐκ τούτων. Ἀρκεῖ νὰ ὑπομνησθῇ ἡ ἐν ἐφηβικῇ εἰσέτι ἡλικίᾳ ἀποτολμηθεῖσα σφαγὴ τῶν Περσῶν πρέσβων ἐν τῇ αὐλῇ τῶν Αἰγῶν.

Ὡς καὶ πανταχοῦ ἀλλαχοῦ, ἔνθα ὁ Ἡρόδοτος παραθέτει διαλόγους, δημηγορίας καὶ στομφώδεις προσφωνήσεις, καὶ ἐνταῦθα ὀφείλομεν νὰ εἰπώμεν ὅτι δὲν δυνάμεθα νὰ εἴμεθα βέβαιοι περὶ τῆς ἀπολύτου ἀκριβείας ἐν φωνογραφικῇ παραθέσει τούτων. Διότι δὲν ἐκρατοῦντο τότε ἔστενογραφημένα πρακτικά (καὶ μάλιστα κατὰ τὴν δραματικὴν ἐκείνην αἰφνίδιον μεσονύκτιον ἐμφάνισιν!), οὐδὲ συνετάσσοντο ἐκθέσεις πεπραγμένων.

Ἡ παράδοσις, διατηροῦσα τὴν οὐσίαν τῶν πραττομένων καὶ λεγομένων, ἦτο φυσικὸν νὰ διακοσμῇ ἀναλόγως ταῦτα, ὅτε μετεφέροντο ἀπὸ στόματος εἰς στόμα καὶ ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν, ὡς κολακεύοντα τὴν ἐθνικὴν ὑπερηφάνειαν τοῦ λαοῦ καὶ λαμπρύνοντα τὴν ἐθνικὴν ἱστορίαν γεγονότα. Οὕτως, δὲν δυνάμεθα νὰ εἴμεθα βέβαιοι, ἂν ὁ Ἀλέξανδρος, φθάσας εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Ἀθηναίων, εἶπεν ἐπὶ λέξει ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα φέρεται εἰπῶν¹. Μένουν πάντως αὐτὰ ταῦτα τὰ γεγονότα, ὅτι δηλαδή ὁ Ἀλέξανδρος ἐν καιρῷ νυκτὸς διέσχισε τὴν μεταξὺ τῶν δύο στρατοπέδων ἔκτασιν καί, φθάσας εἰς τὸ Ἀθη-

1. Ἐπὶ παραδείγματι, ἀμφιβάλλομεν πολὺ, ἂν ὁ Ἀλέξανδρος ἐπεράτωσεν, ὡς φέρεται ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου, τοὺς λόγους του ἀναφωνῶν: « εἰμὶ δὲ Ἀλέξανδρος ὁ Μακεδὼν ». Διότι οἱ στρατηγοὶ τῶν Ἀθηναίων, καὶ ἰδιαιτέρως ὁ Ἀριστείδης, ἐγνώριζον ἤδη καλῶς αὐτὸν ἀπὸ τῆς ἀκόμῃ προσφάτου παρουσίας του ἐν Ἀθήναις, ἔνθα καὶ ἰδιαιτέρας συζητήσεις διεξήγαγε καὶ ἐνώπιον τοῦ Δήμου ὤμειλσε. Θὰ ἦτο δὲ καὶ παράδοξον νὰ ἀκούουν ἐν ὥρᾳ τοιαύτης πολεμικῆς ἀναταραχῆς ξένον τινὰ λέγοντα τόσον σημαντικὰ πράγματα καὶ νὰ πληροφοροῦνται εἰς τὸ τέλος περὶ τοῖου πρόκει-
ται! Ἀλλ' ὁ Ἡρόδοτος, ἀκολουθῶν ἀθηναϊκὴν παράδοσιν, ἔθεσεν εἰς τὸ τέλος τὴν θαυμασίαν αὐτὴν στομφώδη ρητορικὴν ἀναφώνησιν, ἐπιστεφούσαν ὑπερόχως τὸ σύνολον τῶν λόγων τοῦ Ἀλεξάνδρου.

ναϊκὸν στρατόπεδον μετ' ἀνυπολογίστων κινδύνων, εἰδοποίησε τοὺς Ἀθηναίους στρατηγοὺς περὶ τῆς ἐπικειμένης ἐπιθέσεως. Τὰ γεγονότα ταῦτα, κατὰ τὴν γνώμην μας, εἶναι πραγματικά, καταγραφέντα ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου καὶ ἄλλων, ἐκ τῶν ὁποίων ἤντησεν ὁ Πλούταρχος. Εἶναι εἰς ἡμᾶς ἀδύνατον νὰ πιστεύσωμεν ὅτι ὁ Ἡρόδοτος ἔπλασε ταῦτα πρὸς ἡρωοποίησιν τοῦ Ἀλεξάνδρου παρὰ τῷ Ἑλληνικῷ κόσμῳ ἢ ἐπιπολαίως πως ἐχρησιμοποίησεν ἄνευ ἐλέγχου μυθεύματα τῶν ἀθηναϊκῶν τριόδων. Ἀναγκάζομεθα δὲ νὰ ὑπενθυμίσωμεν δι' ἄλλην ἔτι φορὰν, ὅτι ὁ Ἡρόδοτος ἔγραφε τὰ Μηδικὰ τρεῖς ἢ τέσσαρας δεκαετηρίδας μετὰ τὰ ἐνδοξα γεγονότα καὶ τὰ τμήματα ταῦτα τοῦ ἔργου του ἀπήγγελλε δημοσίᾳ, ἰδίᾳ ἐν Ἀθήναις, εἰς ἐποχὴν καθ' ἣν ἔζων εἰσέτι πολλοὶ τῶν πρωταγωνιστῶν τῆς ἑλληνικῆς ἐποποιίας. Διὰ τὰ συμβάντα τῆς μάχης τῶν Πλαταιῶν πολλὰ θὰ ἤκουσεν ἀπὸ τοῦ στόματος μετασχόντων, ἢ δὲ παραδόσις περὶ τῶν καθ' ἕκαστα συμβάντων ἦτο εἰσέτι ζῶσα. Συνεπῶς φρονοῦμεν, ὅτι δὲν ἦτο δυνατόν ὁ Ἡρόδοτος νὰ πέσῃ θῦμα μυθευμάτων ἢ νὰ γράψῃ ἀπὸ σκοποῦ μυθεύματα πρὸς ἡρωοποίησιν ἀνδρός, ὁ ὁποῖος ἄλλως, ὡς παρακολουθήσας τοὺς Πέρσας κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τῆς Ἑλλάδος, ἔπρεπε νὰ περιφρονῇται. Ἐκεῖνο δὲ τὸ ὅποιον λέγεται, ὅτι ταῦτα ἐπήγασαν ἐκ τῆς δημοτικότητος, τῆς ὁποίας ὁ Ἀλέξανδρος ἀπέλαυνεν ἐν Ἀθήναις μετὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους, στερεῖται πάσης ψυχολογικῆς ἐκτιμήσεως τῶν πραγμάτων. Διότι ἡ δημοτικότης αὕτη δὲν θὰ ὑπῆρχεν, ἂν δὲν προϋπῆρχον αὐτὰ ταῦτα τὰ γεγονότα, ἐκ τῶν ὁποίων ἐπήγασαν!

Ὁ Ἡρόδοτος λέγει, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι στρατηγοὶ μετέβησαν εὐθὺς μετὰ τὴν συνέντευξιν μετὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς τὸ δεξιὸν κέρας καὶ μετέδωσαν εἰς τὸν Πausaniān ὅσα εἶχεν ἀνακοινώσει ὁ Ἀλέξανδρος περὶ ἐπικειμένης ἐπιθέσεως τῶν Περσῶν¹. Δὲν ἀνῆκει εἰς τὴν παροῦσαν μελέτην ἡ ἐκθεσις τῶν συμβάντων τῆς μάχης τῶν Πλαταιῶν. Ἀλλ' ἡ ἐπακολουθήσασα μεγάλη ἀναταραχὴ ἐν τῷ ἑλληνικῷ στρατοπέδῳ, αἱ μεταλλαγαὶ θέσεων καὶ τελικῶς ἡ ἐγκατάλειψις τῶν κατεχομένων ὑφ' ὀλοκλήρου τῆς ἑλληνικῆς στρατιᾶς, τραπέισης μετὰ τινος συγχύσεως πρὸς δυσμὰς χάριν ἀναζητήσεως νέων, προσφορωτέρων πρὸς ἄμυναν, στρατηγικῶν σημείων, ἅτινα μετὰ θαυμασίας παραστατικότητος ἐξιστορεῖ ὁ Ἡρόδοτος, ἀρξάμενα ὀλίγας μόλις ὥρας πρὶν ἢ ὁ Μαρδόνιος δώσῃ τὸ σύνθημα τῆς ἐπιθέσεως, δὲν θὰ εὔρισκον ἐξήγησιν, ἂν δὲν ἐμεσολάβει κατὰ τρόπον αἰφνιδιαστικὸν ἡ μυστικὴ εἰδοποίησις περὶ τῆς ἐπικειμένης ἐπιθέσεως.

Αἱ μετακινήσεις καὶ διαδοχικαὶ αὐταὶ μεταβολαὶ θέσεων τῶν Ἑλλήνων εἶχον ὥς ἐπακόλουθον νὰ ἀναβληθῇ ἡ γενικὴ ἐπίθεσις καὶ νὰ ἀπολεσθῇ διὰ τοὺς Πέρσας τὸ στοιχεῖον τοῦ αἰφνιδιασμοῦ, ἐπὶ τοῦ ὁποίου κυρίως ἐστήρι-

1. Ἡροδ. IX, 46: «Οἱ δὲ στρατηγοὶ τῶν Ἀθηναίων, ἐλθόντες ἐπὶ τὸ δεξιὸν κέρας ἔλεγον Πausaniῇ τὰ περ ἤκουσαν Ἀλεξάνδρου».

ζον τὴν ἐπιτυχίαν των. Ἔτι πλέον, προυκάλεσαν μεμονωμένας ἐπιθέσεις ἐχθρικών τμημάτων, σύγχυσιν ἐκ τῆς ἀπαιτηθείσης καὶ διὰ τὸν ἐχθρὸν μεταλλαγῆς θέσεων καὶ ἐγκατάλειψιν τῶν στρατηγικῶν σχεδίων, τὰ ὅποια εἶχεν ἤδη καλῶς καταρτίσει ὁ Μαρδόνιος πρὸς ἐφαρμογὴν ἄλλων τῆς τελευταίας στιγμῆς. Οὕτως, δύναται νὰ λεχθῇ ὅτι ἡ νυκτερινὴ τολμηρὰ ἐμφάνισις τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐν τῷ ἀθηναϊκῷ στρατοπέδῳ καὶ ἡ εἰδοποιήσις περὶ τῆς ἐπικειμένης ἐπιθέσεως μετέβαλον ὀριστικῶς τὴν κατάστασιν ἐν τῷ πεδίῳ τῆς μάχης τῶν Πλαταιῶν καὶ ἀπετέλεσαν βασικὸν παράγοντα τοῦ τελικοῦ θριάμβου τῶν Ἑλλήνων.

Ἐνῷ ἐν συνεχείᾳ ὁ Ἡρόδοτος ὁμιλεῖ, κατὰ τὴν περιγραφὴν τῆς μάχης, περὶ τῆς τάξεως καὶ τῆς καθόλου συμμετοχῆς τῶν Ἑλλήνων συμμάχων τῶν Περσῶν, οὐδὲν λέγει περὶ τῶν Μακεδόνων, οἱ ὅποιοι, ἀπὸ τοῦ ἐπεισοδίου τῆς νυκτερινῆς μεταβάσεως τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς τὸ ἀθηναϊκὸν στρατόπεδον, παύουν νὰ ἀπασχολοῦν τὴν ἀφήγησίν του. Κατὰ τὴν μάχην φέρονται ἔναντι τῶν Ἀθηναίων οἱ Θηβαῖοι, χωρὶς νὰ μνημονεύνται πλέον οἱ Μακεδόνες. Δυνάμεθα ἐκ τούτου, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς καθόλου περαιτέρω ἐξελιξέως τῶν πραγμάτων, νὰ συναγάγωμεν, ὅτι, μετὰ τήν, ἐκ παραλλήλου πρὸς τοὺς Ἕλληνας, μετακίνησιν καὶ τῆς Περσικῆς στρατιᾶς πρὸς κατάληψιν νέων θέσεων, ὁ Ἀλέξανδρος δὲν ἔλαβε μετὰ τῶν Μακεδόνων θέσεις ἐν τάξει μάχης ἢ, καὶ ἂν ἔλαβε, δὲν ἐκινήθη. Τοῦτο ὀφείλετο ἢ εἰς ἐν τῷ μεταξὺ ἐκ τῆς στάσεώς του συλληφθείσας ὑπὸ τοῦ Μαρδονίου ὑποψίας ἢ εἰς αὐτοπροαίρετον ἀποχήν. Τὸ τελευταῖον ἄλλωστε τοῦτο κατὰ τὰς κρίσεις ἐκείνας ὥρας τῆς γενικῆς συγχύσεως δὲν παρουσιάζει τὸ ἀδύνατον, οὐδὲ καὶ τὸ ξενίζον. Αὐτὸς δ' Ἀρτάβαζος, ἀρχηγὸς αὐτοτελοῦς περσικῆς δυνάμεως, ἐκ μίσους πρὸς τὸν Μαρδόνιον, ἀλλὰ καὶ διαφωνῶν ὥς πρὸς τὴν διεξαγωγὴν τῆς μάχης, δὲν ἔλαβε μέρος εἰς ταύτην. Παρέμεινεν μακρόθεν ἀπαθὴς παρατηρητὴς τῆς δραματικῆς διὰ τοὺς Πέρσας ἐξελιξέως τῶν ἐπιχειρήσεων, χωρὶς, οὐδὲ κατὰ τὴν τελευταίαν στιγμὴν, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μαρδονίου, νὰ σπεύσῃ πρὸς ἐνίσχυσίν των. Τέλος, πρέπει νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν, ὅτι κατὰ τὴν μάχην τῶν Πλαταιῶν, ἐξαιρουμένων τῶν Θηβαίων, οἱ ὅποιοι ἐπολέμησαν μετὰ πείσματος μέχρι τῆς τελευταίας στιγμῆς ἔναντίον τῶν Ἀθηναίων, πάντες οἱ λοιποὶ Ἕλληνες φέρονται μὴ μετασχόντες τῆς μάχης καὶ πρὸ τοῦ τέλους ἐγκατέλειψαν τὸ πεδίου τῶν ἐπιχειρήσεων, τραπέντες πρὸς τὰς χώρας των¹. Οὐχὶ ἀδίκως ὁ Ἡρόδοτος, γράφων ταῦτα, συνάγει ὅτι ἡ ὅλη ὑπόθεσις τῆς ἐπιδρομῆς τῶν βαρβάρων

1. Ἡροδ. IX, 67 : « Τῶν δὲ ἄλλων Ἑλλήνων τῶν μετὰ βασιλέως ἐθελόκακόντων Βοιωτοὶ Ἀθηναῖοις ἐμαχέσαντο χρόνον ἐπὶ συχνόν » οἱ γὰρ μηδίζοντες τῶν Θηβαίων, οὗτοι εἶχον προθυμίαν οὐκ ὀλίγην ». Οἱ Θηβαῖοι ἐπέδειξαν ἐκπληκτικὴν ἐμμονὴν εἰς μηδισμόν, παραμείναντες πιστοὶ εἰς τοὺς Πέρσας καὶ μετὰ τὴν ἦτταν καὶ προστατεύσαντες διὰ τοῦ ἱππικοῦ των τὴν φυγὴν των ἐκ τοῦ πεδίου τῆς μάχης.

ρων ἐξηρτάτο ἐξ αὐτῶν μόνον τῶν Περσῶν, ἀφοῦ οἱ Ἕλληνες σύμμαχοί των, πρὶν ἀκόμη λάβουν ἐνεργὸν μέρος εἰς τὴν σύγκρουσιν, ἐγκατέλιπον τὸν ἀγῶνα, βλέποντες (ἀπαθεῖς) καὶ τοὺς Πέρσας νὰ ἡττῶνται¹.

Δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν ὡς βέβαιον, ὅτι, εὐθὺς ὡς ἐφονεύθη ὁ Μαρδόνιος καὶ ἡ μάχη ἐλάμβανε χαρακτῆρα πανωλεθρίας διὰ τοὺς Πέρσας, ὁ 'Αλέξανδρος μετὰ τῶν Μακεδόνων ἐγκατέλειψεν ἐν σπουδῇ τὴν Βοιωτικὴν πεδιάδα καὶ ἔλαβε τὸν δρόμον τῆς ἐπιστροφῆς εἰς τὴν Μακεδονίαν. Τοῦτο κατ' ἀρχὴν δὲν εἶχε τι τὸ ἰδιάζον, δεδομένου ὅτι οἱ ἐν τῷ ἐχθρικῷ στρατοπέδῳ Ἕλληνες διέλυον τὴν ἀναγκαστικὴν συμμαχίαν μετὰ τῶν Περσῶν καὶ ἐγκατέλειπον τὸ πεδίον τῆς μάχης. Οἱ Θεσσαλοὶ ἐπανήρχοντο ἐν σπουδῇ εἰς Θεσσαλίαν καὶ αὐτοὶ οἱ Βοιωτοὶ ἐκλείοντο εἰς τὰς πόλεις των. 'Αλλ' ὁ 'Αλέξανδρος ἀπὸ τῶν στιγμῶν ἐκείνων φαίνεται ὅτι ἀπέβαλε τὸ προσωπεῖον καὶ ἐκηρύχθη ἐχθρὸς τῶν Περσῶν, ἀποτινάξας τὴν περσικὴν κυριαρχίαν, ἣ ὁποία ἄλλως διὰ τοὺς ἐκείθεν τοῦ Ὀλύμπου λαοὺς ἡδύνατο νὰ συνεχισθῇ ὡς καὶ πρὸ τῆς ἐπιδρομῆς τοῦ Ξέρξου. Ἡπείγετο νὰ φθάσῃ εἰς Μακεδονίαν, πρὶν φθάσουν ἐκεῖ οἱ φεύγοντες ἐξ Ἑλλάδος βάρβαροι καὶ ἐπιχειρήσουν στερεώσιν τῆς κυριαρχίας των ἢ προβοῦν εἰς καταστροφάς. Ἦδη ὁ Ἀρτάβαζος ἔσπευδε μετὰ τοῦ παραμείναντος ἀθίκτου αὐτοτελοῦς στρατιωτικοῦ σώματος νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Ἑλλάδα, οὐδεὶς δ' ἐγνώριζεν ἂν θὰ συνέχισεν ἐν σπουδῇ τὴν πορείαν πρὸς τὴν Ἀσίαν διὰ τοῦ Ἑλλησπόντου, ἢ θὰ ἐπεχειρεῖ, ὡς ἄλλοτε, νὰ στερεώσῃ τὴν Περσικὴν κυριαρχίαν ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Θράκῃ. Ἡκοιλοῦθουν τὰ πανικόβλητα ὑπολείμματα τῆς συντριβείσης στρατιᾶς τοῦ Μαρδονίου, καταδιωκόμενα κατὰ πόδας ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, τὰ ὁποία, ἄνευ τάξεως καὶ πειθαρχίας, ἀπετέλουν ἔτι χειρότερον κίνδυνον σφαγῶν καὶ καταστροφῶν.

Δὲν γνωρίζομεν, ἂν, κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς πορείας ἀπὸ Πλαταιῶν πρὸς Μακεδονίαν, ὁ 'Αλέξανδρος συνεκρούσθῃ μετὰ τῶν φευγόντων Περσῶν, ὡς εἶναι πιθανόν, ἐφ' ὅσον ἤδη ἐτάχθη ἀπροκαλύπτως ἐναντίον των. 'Αλλ' ἔχομεν πληροφορίας περὶ συγκρούσεως τοῦ 'Αλεξάνδρου πρὸς τοὺς Πέρσας καὶ συντριβῆς τῶν φευγόντων ὑπολειμμάτων τῆς μάχης τῶν Πλαταιῶν ἐν αὐτῇ τῇ Μακεδονίᾳ ἐκ λόγου τοῦ Δημοσθένους². Ὁ Δημοσθένης ἔγραψε λόγον

1. Ἡροδ. IX, 68 : « Δηλοῖ τέ μοι ὅτι πάντα τὰ πρήγματα τῶν βαρβάρων ἥρτητο ἐκ τῶν Περσέων, εἰ καὶ τότε οὗτοι πρὶν ἢ καὶ συμμεῖται τοῖσι πολεμίοισι ἔφευγον, ὅτι καὶ τοὺς Πέρσας ὤρων ».

2. Δημοσθένους, Κατὰ Ἀριστοκράτους, 200 : « Καὶ πάλιν Περδίκκῃ τῷ κατὰ τὴν βαρβάρων ποτ' ἐκστρατεῖαν βασιλεύοντι Μακεδονίας, τοὺς ἀναχωροῦντας ἐκ Πλαταιῶν τῶν βαρβάρων διαφθείραντι καὶ τέλειον τἀτύχημα ποιήσαντι τῷ βασιλεῖ οὐκ ἐψηφίσαντ' ἀγώγιμον εἶναι, ἂν τις ἀποκτείνῃ Περδίκκην, ᾧ βασιλεὺς ὁ Περσῶν ἐχθρὸς δι' ἡμᾶς ἀπεδέδεικτο, ἀλλὰ πολιτείαν ἔδωκεν μόνον ». Ἐξ ἀγνοίας ἢ παραδρομῆς τοῦ Δημοσθένους, ἀναγράφεται τὸ ὄνομα τοῦ Περδίκκου. Ἀλλὰ τὸ γενόμενον λάθος εἶναι προφανές καὶ οὐδεμία γεννάται ἀμφιβολία, ὅτι ἐνταῦθα πρόκειται

κατὰ τοῦ 'Αριστοκράτους, ὁ ὁποῖος, μὴ ἀρχοῦμενος εἰς τὴν ἀνακήρυξιν τοῦ Χαριδήμου τοῦ 'Ωρείτου, ὡς πολίτου τῶν 'Αθηνῶν διὰ τὰς ὑπηρεσίας, τὰς ὁποίας προσέφερεν ἐν Θράκῃ πρὸς τοὺς 'Αθηναίους, ὑπέβαλε ψήφισμα κατὰ τὸ ὅποion, ἐάν τις ἐφρόνευε τοῦτον, θὰ κατεδιώκετο ὑπὸ τῶν 'Αθηναίων καὶ τῶν συμμάχων των. Εἰς τὸν λόγον τοῦτον, ἂν καὶ πᾶν ἄλλο ἢ φιλικῶς διάκειται πρὸς τοὺς Μακεδόνας, προβάλλει ὡς παράδειγμα τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας, ὁ ὁποῖος, καταστρέψας τοὺς ἀναχωροῦντας ἐκ τῶν Πλαταιῶν βαρβάρους καὶ ὀλοκληρώσας τὴν καταστρεπτικὴν διὰ τὸν Μέγαν βασιλέα ἐκβασιν τῆς κατὰ τῆς 'Ελλάδος ἐπιδρομῆς, δὲν ἔτυχεν ἄλλων εὐεργετημάτων ἐκ μέρους τῆς πόλεως τῶν 'Αθηνῶν, πλὴν τῆς ἀνακηρύξεως αὐτοῦ ὡς πολίτου¹.

Ἡ ὑπὸ τοῦ 'Αλεξάνδρου ἐπίθεσις κατὰ τῶν φευγόντων ἐκ Πλαταιῶν Περσῶν καὶ ἡ ὀλοσχερὴς συντριβὴ αὐτῶν δὲν ἦτο δυνατόν νὰ λάβῃ χώραν, ἥ ἐν αὐτῇ τῇ Μακεδονίᾳ, τὰ ἐδάφη τῆς ὁποίας οἱ βάρβαροι ὤφειλον νὰ διασχίσουν τρεπόμενοι πρὸς τὴν Θράκην καὶ διὰ τοῦ 'Ελλησπόντου πρὸς τὴν 'Ασίαν. Ἐκεῖ, οὐ μόνον τὸ στρατιωτικὸν σῶμα, τὸ ὅποιον εἶχεν ἀκολουθήσει τὸν 'Αλέξανδρον εἰς τὴν 'Ελλάδα, ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ δυνάμενοι νὰ φέρουں

περὶ τοῦ 'Αλεξάνδρου Α'. Σημειωτέον, ὅτι ἐν ἐτέρῳ λόγῳ, ὁ Δημοσθένης (Περὶ συντάξεως, 24) ὑποπίπτει εἰς τὸ αὐτὸ λάθος, ἀποδίδων εἰς τὸν Περδίκκαν, ἀντὶ τοῦ 'Αλεξάνδρου, τὴν ἐξόντων τῶν ἀναχωρούντων ἐκ Πλαταιῶν βαρβάρων καὶ τὴν ὀλοκλήρωσιν τῆς καταστροφῆς τῶν Περσικῶν δυνάμεων. Περιπίπτει δὲ καὶ εἰς ἀντίφασιν πρὸς ἑαυτὸν ὁ Δημοσθένης ἐν τῷ λόγῳ τούτῳ, λέγων ὅτι οἱ 'Αθηναῖοι ἔδωσαν τότε εἰς τὸν « Περδίκκαν » (γρ. 'Αλέξανδρον) οὐχὶ πολιτείαν ἀλλ' ἀτέλειαν, ἐνῶ ἐν τῷ προηγουμένῳ ὁμιλεῖ κατηγορηματικῶς περὶ χορηγήσεως πολιτείας. Τὸ λάθος τοῦ Δημοσθένους, ἀναγράφοντος εἰς δύο λόγους τὸ ὄνομα τοῦ Περδίκκου ἀντὶ τοῦ 'Αλεξάνδρου, κινεῖ τὴν ἐκπληξιν, δεδομένου ὅτι πολιτικὸς ἀνὴρ εὐρυτάτης μορφώσεως καὶ κατέχων πλήρως τὰ μακεδονικὰ ζητήματα, τὰ ὁποῖα ἀπασχόλουν ἐν μεγάλῳ μέρει τὴν πολιτικὴν αὐτοῦ δραστηριότητα, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἀγνοῇ ὅτι ἡ βασιλεία τοῦ Περδίκκου, ἀρχομένη ἀπὸ τῶν μέσων περιπτου τοῦ 5ου αἰῶνος, ἦτο ἱκανῶς ἀπομεμακρυσμένη τῆς ἐποχῆς τῶν Μηδικῶν πολέμων. Ἄλλωστε ὁ Δημοσθένης πᾶν ἄλλο ἢ ἀγνοεῖ τὸν 'Αλέξανδρον Α', τὸν ὅποιον μνημονεύει ὡς ἐλθόντα εἰς 'Αθήνας κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς μάχης τῶν Πλαταιῶν κατ' ἐντολὴν τοῦ Μαρδονίου, ἵνα ζητήσῃ τὴν ὑποταγὴν τῆς πόλεως (Δημ., Κατὰ Φιλ. Β, 11. Βλ. καὶ ἀνωτ., σ. 299, σημ. 1). Ἄλλ' ἐν τῇ τελευταίᾳ ταύτῃ περιπτώσει ἐπρόκειτο περὶ ὑποθέσεως, τὴν ὁποίαν λίαν προθύμως προσέβαλλεν ἐξῆκτον τοῦ Δήμου τῶν 'Αθηναίων πρὸς δημιουργίαν, δι' ἱστορικῶν ἀναδρομῶν, ἐντυπώσεων εἰς βάρος τῶν συγχρόνων Μακεδόνων. Ἐνῶ ἡ ὑπόθεσις τῆς ἐξοντώσεως τῶν ὑπολειμμάτων τῆς περσικῆς στρατίας τῶν Πλαταιῶν ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας πᾶν ἄλλο ἢ ἔτρεφε τὰ μίσση καὶ ἡνόνει τὰ πολιτικὰ σχέδια τοῦ Δημοσθένους. Διὸ καὶ ὁ μέγας ρήτωρ, ἀλλὰ κυριαρχημένος ὑπὸ τοῦ πάθους πολιτικοῦ, δὲν διστάζει νὰ περιφρονήσῃ τὴν ἱστορικὴν ἀκρίβειαν, ἀντικαθιστῶν τὸ ὄνομα τοῦ 'Αλεξάνδρου Α', ὁμωνύμου τοῦ υἱοῦ τοῦ μισητοῦ ἀντιπάλου τοῦ Φιλίππου, διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ Περδίκκου.

1. Βλ. κατωτ., σ. 318.

ὅπλα Μακεδόνες, εἶχον τὴν εὐχέριαν νὰ προσβάλουν πανταχόθεν τοὺς πανικοβλήτους καὶ ἐξουθενωμένους βαρβάρους, ὑπερασπίζοντες τὴν ἐλευθερίαν των, ἐκδικούμενοι τὴν ταπείνωσιν τῆς ὑποταγῆς καὶ διασφαλίζοντες τὴν ἀνεξαρτησίαν των. Οὕτω, δύναται νὰ λεχθῇ ὅτι εἰς τὰς πεδιάδας καὶ τὰ ὄρη τῆς Μακεδονίας ἐπαίχθη ἡ τελευταία πράξις τοῦ δράματος τῆς ἐπιδρομῆς τῶν βαρβάρων εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ὁ 'Αλέξανδρος, ἀφοῦ ἐπὶ δωδεκαετίαν εἶχεν ὑποστῇ τὴν περσικὴν κυριαρχίαν καὶ ἀναγκασθῇ νὰ ἀκολουθήσῃ μετὰ τῶν Μακεδόνων τὴν περσικὴν στρατιὰν εἰς τὴν ἀπόπειραν κατακτήσεως τῆς Ἑλλάδος, ἥδη κατέφερε κατὰ τῶν ἐπιδρομέων τὸ τελειωτικὸν πλήγμα. Ἡ πληροφορία, τὴν ὁποίαν παρέχει εἰς ἡμᾶς ὁ Δημοσθένης περὶ ὀλοσχεροῦς ἐξολοθρεύσεως τῶν φρυγόντων ἐκ Πλαταιῶν βαρβάρων ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας, ἀποτελεῖ τὸν ἐπίλογον τῆς ἑλληνικῆς ἐποποιίας τῶν Περσικῶν πολέμων.

Δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς λίαν πιθανόν, ὅτι ὁ ἀποφασιστικὸς ἀγὼν τοῦ 'Αλεξάνδρου κατὰ τῶν Περσῶν, ὁ καταλήξας εἰς πλήρη ἐξολόθρευσιν τῶν ὑπολειμμάτων τῆς ἡττηθείσης εἰς Πλαταῖς περσικῆς στρατιᾶς, διεξήχθη παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Στρυμόνος. Τοῦτο δυνάμεθα νὰ συναγάγωμεν ἐξ ἐπιστολῆς ἀποδιδιομένης εἰς τὸν Φίλιππον, ἐν τῇ ὁποίᾳ ὁ 'Αλέξανδρος φέρεται ὡς καταλαβὼν πρῶτος τὴν περιοχὴν ταύτην, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐκτίσθη ἀργότερον ἡ 'Αμφίπολις¹. Ἰνα δὲ καὶ ἐκεῖ συλλεγέντα λάφυρα ἐκ τῶν αἰχμαλώτων Μήδων εἶναι τόσον πολλὰ καὶ πλούσια ὥστε ἐκ τῆς δεκάτης τούτων νὰ ἀνεγερθῇ εἰς Δελφούς χρυσοῦς ἀνδριάς, ὡς λέγεται ἐν τῇ ἐπιστολῇ ταύτῃ, ἐκεῖ θὰ ἔπρεπε νὰ κατηνέχθῃ εἰς τὴν περσικὴν στρατιὰν τὸ τελευταῖον πλήγμα τῆς πλήρους ἐξολοθρεύσεως. Ἀλλωστε ἡ θέσις αὕτη ἦτο ἡ ἐνδεδειγμένη διὰ τὸν ἀποφασιστικὸν ἀγῶνα, δεδομένου ὅτι ἦτο ἡ ἄκρα ἀνατολικὴ τῆς Μακεδονίας καί, λόγῳ τῆς ἐξεχούσης στρατηγικῆς σημασίας της, ἐκεῖ θὰ εἶχον συγκεντρωθῇ, πρὸς ἀντὶ πάσης θυσίας συγκράτησίν της, αἱ ἐναπομείναντες ἐκ τῆς ἐκστρατείας περσικαὶ δυνάμεις. Φυσικὸν ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἦτο, ἔνα καὶ πλεον αἰῶνα βραδύτερον, ὁ Φίλιππος νὰ ἐπικαλῆται τὴν ἡρωϊκὴν αὐτὴν κατὰ τῶν Περσῶν δρᾶσιν τοῦ προγόνου αὐτοῦ 'Αλεξάνδρου, ὡς τίτλον κατοχῆς τῆς περιοχῆς ταύτης τοῦ κάτω Στρυμόνος².

1. Παρὰ Δημοσθένει ἐπιστολῇ [Φιλίππου], 164: « πῶς οὐ δικαίως ἡμεῖς αὐτὴν (ἐνν. 'Αμφίπολιν) ἔχομεν, 'Αλεξάνδρου τοῦ προγόνου πρώτου κατασχόντος τὸν τόπον (ἐνν. τὴν κατὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Στρυμόνος περιοχὴν, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐκτίσθη ἡ 'Αμφίπολις), ὅθεν καὶ τῶν αἰχμαλώτων Μήδων ἀπαρχὴν ἀνδριάντα χρυσοῦν ἀνέστησεν εἰς Δελφούς; ».

2. Παρὰ ταῦτα, ὁ 'Αλέξανδρος Α', μετὰ τὴν νικηφόρον ἐκστρατείαν τοῦ Κίμωνος κατὰ τῆς Θάσου καὶ παρὰ τὰς παρασκηναϊκὰς ἐνεργείας του πρὸς ὑποκίνησιν ἐπιθέσεων θურκικῶν φύλων κατὰ τῶν 'Αθηναίων, ὑπεχρεώθη νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν περιοχὴν ταύτην, ἔνθα ἰδρύθη ἡ 'Αμφίπολις, εἰς τὰς 'Αθήνας· μόνον μετὰ ἔνα καὶ

Ι' - Ο ΦΙΛΕΛΛΗΝ

Εὐθύς μετὰ τὸ πέρας τῶν Περσικῶν πολέμων, ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας 'Αλέξανδρος Α' ἐμφανίζεται ἐν τῇ ἱστορίᾳ ὡς λίαν σημαίνουσα πανελληνίως προσωπικότης. Βεβαίως, ἡ διαγωγή αὐτοῦ κατὰ τὸν πόλεμον ἀπετέλεσε τὸν κύριον λόγον τοῦ πανελληνίου ἐνδιαφέροντος, τὸ ὅποιον ἐκίνησεν ἡ προσωπικότης του. Φαίνεται ὅμως ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος ἔτρεφε πλουσίως καὶ ἐπιτηδείως τὴν δημοτικότητά του ἀνὰ τὸ πανελλήνιον, διασπλίζων τὰς ὑπηρεσίας, τὰς ὁποίας προσέφερεν εἰς τὴν ὑπόθεσιν τῆς 'Ελλάδος, καθ' ὃν χρόνον ἠκολούθει τὴν περσικὴν στρατιάν, ἐπισκεπτόμενος μετ' ἐντυπωσιακῆς μεγαλοπρεπείας ἑλληνικὰς πόλεις καὶ ἱερὰ, προβαίνων εἰς πλούσια ἀναθήματα πρὸς τοὺς πανελληνίους θεοὺς, ἀνεγείρων ἀνδριάντας εἰς μνήμην τῶν πανελληνίων θριάμβων κατὰ τῶν βαρβάρων καὶ εὐεργετῶν μετὰ γενναιοφροσύνης ἑλληνικοὺς λαοὺς. Οὕτω, δικαιολογεῖται καὶ ἡ ὅλως ἐξαιρετικὴ ἐν τῇ ἀρχαιότητι ἐπίκλησις, τὴν ὁποίαν ἔλαβε παρὰ τῶν 'Ελλήνων, «ὁ Φιλέλλην». Αἱ πληροφορίες, τὰς ὁποίας ἔχομεν περὶ τῆς προσωνυμίας ταύτης τοῦ 'Αλεξάνδρου ὑπὸ τῶν ἀρχαίων 'Ελλήνων, εἶναι μεταγενέστεραι¹. Πλὴν, καθ' ἡμᾶς, δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἀμφιβολία, ὅτι ὁ 'Αλέξανδρος ἀπεκλήθη φιλέλλην ὑπὸ τῶν συγχρόνων αὐτοῦ 'Ελλήνων, αἱ δὲ μεταγενέστεραι πηγαί, αἱ ὁποῖαι ἀποκαλοῦν οὕτω τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας φυσικῶς καὶ ἀβιάστως, ἄνευ οὐδεμιᾶς αἰτιολογίας, ὥς τινος τοῦ λίαν γνωστοῦ καὶ καθιερωμένου ἀπὸ μακροῦ χρόνου, μεταφέρουν ὅ,τι παρεδίδετο ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν καὶ ἀνεγρόφετο διαδοχικῶς, λαμβανόμενον ἐκ τῶν προηγουμένων. Οὐδὲ θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ 'Αλέξανδρος θὰ ἀπεκαλεῖτο φιλέλλην μεταγενεστέρως, καὶ δὴ καὶ εἰς ἐποχὰς κατὰ τὰς ὁποίας εἶχον ἀνακύψει σοβαραὶ διαφοραὶ μετὰ τῶν ἑλληνικῶν πόλεων καὶ τῶν Μακεδόνων, οἱ δὲ βασιλεῖς τῆς Μακεδονίας δὲν ἦσαν τόσον πανελληνίως συμπαθεῖς, ὥς ὁ 'Αλέξανδρος.

Ἡ λέξις φιλέλλην ἐν τῇ ἀρχαιότητι ἐχρησιμοποιεῖτο πρὸς χαρακτηρισμὸν ἐπιφανοῦς τινος Ἑλλήνος, διαπνεομένου ὑπὸ πανελληνίων αἰσθημάτων, διακηρύσσοντος πανελληνίους ιδέας ἢ προσενεγκόντος ὑπηρεσίας εἰς σύμπαν τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος. Ἐν ἄλλοις λόγοις, φιλέλλην ἀπεκαλεῖτο ὁ Ἑλλην, ὁ ὁποῖος δὲν περιώριζε τὴν σκέψιν καὶ τὴν δρᾶσιν αὐτοῦ εἰς τὸν στενὸν τοπι-

πλέον αἰῶνα ἢ δυναμικὴ πολιτικὴ τοῦ Φιλίππου ἔφερεν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τοὺς παλαιούς τίτλους τῆς ὑπὸ τοῦ 'Αλεξάνδρου Α' καταλήψεως ἀπὸ τῶν Περσῶν (βλ. κατωτ. κεφ. ΙΑ').

1. Σχόλ. Θουκ. Α' 57, 2: «'Αλεξάνδρου τοῦ Φιλέλληνος καλουμένου, ὅς ἐν τοῖς Μηδικοῖς ἤκαμα». Δίων Χρυσόστ., σ. 25: «'Αλέξανδρος, καλούμενος φιλέλλην». Ἀρποκρ. ἐν λ. 'Αλέξανδρος: «οὗτος (ἐνν. 'Αλέξανδρος υἱὸς Ἀμύντου) ἐστὶν ὁ ἐπικαλούμενος φιλέλλην».

κιστικὸν ὀρίζοντα τῆς πόλεως ἢ τοῦ κράτους, ἔνθα ἐγεννήθη ἡ ἔξη, ἀλλὰ διήνοιγεν ὀρίζοντας πανελληνίου σκέψεως, ὠμίλει καὶ ἔδρα οὐχὶ ὡς πολίτης ταύτης τῆς ἑλληνικῆς πόλεως καὶ ἐκείνου τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους, ἀλλ' ὡς Ἕλλην, ἀνήκων εἰς σύμπασαν τὴν Ἑλλάδα. Περὶ τούτου οὐδεμίαν ἀφίνουν εἰς ἡμᾶς ἀμφιβολίαν οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς, εἴτε φιλόσοφοι, εἴτε ἱστορικοί, εἴτε ρήτορες εἶναι οὗτοι, ποιούμενοι σχεδὸν κατὰ κανόνα χρῆσιν τῆς λέξεως φιλέλλην ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ταύτην¹.

Ὡς ἐγράφη ἤδη, ἐκ τῶν ὑπηρεσιῶν, τὰς ὁποίας προσέφερεν ὁ Ἀλέξαν-

1. Πλατ. Πολιτ. Ε, 470e: « Ἀλλ' οὐ φιλέλληνες; οὐδὲ οἰκείαν τὴν Ἑλλάδα ἡγήσονται, οὐδὲ κοινωνήσουσιν ὧν περ οἱ ἄλλοι ἱερῶν ». Ξενοφ. Ἀγισ. ΙΙ, 31: « Οὗτω δὴ κρίνας (ἐνν. Ἀγισίας) ὁπότερος φιλέλλην μᾶλλον ἐδόκει εἶναι, στρατευσάμενος μετὰ τούτου, τὸν μὲν μισέλληνα μάχη νικήσας χειροῦται, τὸν δ' ἕτερον συγκαθίστησι ». Ξενοφ. Ἀγισ. VII, 3-4: « Εἰ δ' ἐν τοῖς νόμοις ἡρεμούντες διαμένοιεν, δηλὸς ἦν εὐδαίμονα μὲν αἰεὶ ἔσεσθαι τὴν πατρίδα λογιζόμενος, ἰσχυρὰν δὲ τότε ὅταν οἱ Ἕλληνες σωφρονῶσιν » εἴ γε μὴν αὖ καλὸν Ἕλληνα ὄντα φιλέλληνα εἶναι, τίνα τις οἶδεν ἄλλον στρατηγὸν ἢ πόλιν οὐκ ἐθέλοντα αἰρῆναι, ὅταν οἴηται πορθῆσειν, ἢ συμφορὰν νομίζοντα τὸ νικᾶν ἐν τῇ πρὸς Ἑλλήνας πολέμῳ ». Ἰσοκρ. Πανηγ. 96: « Καίτοι πῶς ἂν ἐκείνων ἄνδρες ἀμείνους ἢ μᾶλλον φιλέλληνες ὄντες ἐπιδειχθεῖεν, οἵτινες ἔτλησαν ἐπιδεῖν ὥστε μὴ τοῖς λοιποῖς αἰτίοι γενέσθαι τῆς δουλείας ». Ἰσοκρ. Εὐαγ., 50: « Νῦν δὲ τοσοῦτον μεταπεπτόκασιν ὥσθ' ἀμιλλᾶσθαι μὲν, οἵτινες αὐτῶν δόξουσι φιλέλληνες εἶναι μάλιστα ». Καὶ ἄλλα οὐκ ὀλίγα Ἰσοκράτης (Phil. 122) ὁμιλῶν περὶ τοῦ Φιλίππου, τὸν ὁποῖον θεωρεῖ Ἕλληνα ἐκ τοῦ γένους τῶν Ἡρακλειδῶν, ἐνδεδειγμένον ὅπως ἀναλάβῃ τὸν νέον πανελληνίον ἀγῶνα κατὰ τῶν βορβάρων τῆς Ἀσίας, γράφει περὶ αὐτοῦ: « Ἔστιν οὖν ἄνδρὸς μέγα φρονούντος καὶ φιλέλληνος ». Εἰς σπανίας τινάς, ἰδίως κατὰ τὸν 5ον αἰῶνα, περιπτώσεις ἀπεκαλεῖτο φιλέλληνα καὶ ἔξενος ἡγεμὼν προσενεγκὼν μεγάλας ὑπηρεσίας πρὸς τοὺς Ἕλληνας, ὡς παρ' Ἡροδότῳ (II, 178) ὁ Φαραῶ Ἀμασις, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἐπιτρέψει τὴν ἐν Αἰγύπτῳ ἰδρύσιν τῆς ἑλληνικῆς πόλεως Ναυκράτιδος καὶ πολλὰ ἄλλα εἶχεν εὐεργετήσει τοὺς Ἕλληνας.

Σημειωτέον ὅτι κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους, μέχρι τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, ἐγένετο χρῆσις τῆς λέξεως φιλέλλην προκειμένου περὶ Ἑλλήνων ἀφερουσμένων εἰς τὸ καλὸν τοῦ ἔθνους των. Οὕτως ὁ Ρήγας Βελεστινλῆς εἰς τὰ « Στοιχεῖα φυσικῆς » γράφει δι' ἑαυτὸν: « Ὅντας φύσει φιλέλλην δὲν ἡγαριστήθην μόνον νὰ θρηνησῶ τὴν κατάστασιν τοῦ Γένους μου, ἀλλὰ καὶ συνδρομὴν ἐπάσχισα ὅσον τὸ ἐπ' ἐμοί ». Ἰδιαιτέρως ὁ Ἀδαμ. Κοραῆς εἰς τὰ συγγράμματα καὶ τὰς ἐπιστολάς του ποιεῖται συχνὴν χρῆσιν τῆς λέξεως « φιλέλλην », προκειμένου περὶ ἐπιφανῶν Ἑλλήνων ἀγαπώντων τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐπιδεικνύντων ἐνδιαφέρον διὰ τὴν ἀναγέννησιν αὐτῆς. Οὕτως ὁμιλεῖ διὰ τοὺς « φιλέλληνας » Ζωσιμάδας, διὰ τὸν « Ἕλληνα καὶ φιλέλληνα » Πρόεδρον (Καποδίστριαν) καὶ γράφει πρὸς τὸν « φιλέλληνα πολίτην » Ἀλέξανδρον Μαυροκορδαῖον. Πολλοὶ διδάσκαλοι τοῦ Γένους παρέχουν ἐν τέλει τῶν συγγραμμάτων των κατάλογον τῶν « φιλελλήνων συνδρομητῶν », οἵτινες εἶναι πάντες Ἕλληνες. Μόνον κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους, πιθανῶς λόγῳ τῆς συχνῆς χρήσεως αὐτῆς, προκειμένου περὶ τῶν ἀπὸ τὴν Εὐρώπην φιλελλήνων τοῦ ἀγῶνος τῆς Ἀνεξαρτησίας καὶ τῶν μετέπειτα, ἡ λέξις αὕτη περιορίσθη εἰς σημασίαν ἔξενου ἀγαπώντος τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐπιδεικνύοντος ἐνδιαφέρον διὰ τὰ ἔθνη αὐτῆς ζητήματα.

δρος εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἵνα τύχη τοῦ τόσον τιμητικοῦ προσωνυμίου τοῦ φιλέλλη-
 ληνος, αἱ πλέον κινήσασαι τὸν θαυμασμόν καὶ τὴν ἐκτίμῃσιν τοῦ πανελλή-
 νίου, ἦσαν αἱ τῶν Περσικῶν πολέμων. Ὁ Ἀλέξανδρος, ὁ ὁποῖος ἐκ τῆς
 ὅλης πολιτείας του ἐμφανίζεται ὡς λίαν ἐπιτηδεῖως τρέφων τὴν δημοτι-
 κότητά του μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων, ἀναμφιβόλως θὰ διετέλῃσε τὰς ὑπηρεσίας
 ταύτας ἀνὰ τὰς ἑλληνικὰς πόλεις καὶ θὰ κατέστησεν αὐτὰς θέμα πανελλήνιον.
 Ἡ ἐν νεαρωτάτῃ εἰσέτι ἡλικίᾳ σφαγὴ τῶν ἀσελγῶν βαρβάρων, ἡ εἰδοποίησις
 τῶν Ἑλλήνων εἰς τὰ Τέμπη περὶ τῆς ἐπικειμένης κυκλώσεως, ἡ νυκτερινὴ
 ἱππηλασία εἰς τὰς Πλαταιὰς πρὸς εἰδοποίησιν τῶν Ἀθηναίων περὶ τῆς ἐπι-
 κειμένης ἐπιθέσεως, τέλος ἡ καταδίωξις καὶ ἐξολόθρευσις τῶν ὑπολειμμάτων
 τῆς ἐπιδραμούσης κατὰ τῆς Ἑλλάδος στρατιᾶς τῶν βαρβάρων, ἦσαν πράγματα
 ἱκανὰ νὰ θέλξουν τὴν φαντασίαν παντὸς Ἑλλήνος, νὰ θεμελιώσουν ἀνὰ τὸ
 πανελλήνιον αἰσθήματα θαυμασμοῦ καὶ νὰ ἐξυψώσουν τὸν ἡρωϊκὸν βασιλέα
 τῆς μέχρι τῆς προτεραίας ἀπομεμονωμένης καὶ ἐν πολλοῖς ἀγνώστου χώρας
 τῶν Μακεδόνων εἰς πᾶσαν ἑλληνικὴν συνείδησιν, ὡς πανελλήνιον προσωπι-
 κότητα. Αἱ ἐπακολουθήσασαι ἐξιστορήσεις τοῦ Ἡροδότου περὶ τῆς ἐκ τῶν
 Ἡρακλειδῶν καταγωγῆς τῆς οἰκογενείας του, τῆς νίκης τῆς Ὀλυμπίας καὶ
 τῶν ἡρωικῶν πράξεων του ἐναντίον τῶν βαρβάρων καὶ χάριν τῆς ἐλευθερίας
 τῶν Ἑλλήνων, ἀσφαλῶς συνετέλεσαν εἰς τὴν ἐδραίωσιν τοῦ πανελληνίου τού-
 του αἰσθήματος καὶ εἰς τὴν μετάδοσιν τούτου εἰς τοὺς μεταγενεστέρους.

Ἰδιαίτερος κατὰ τὰ τέλη τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος, ὅτε ὁ βασιλεὺς τῆς
 Μακεδονίας Ἀρχέλαος συνέχιζε λαμπρῶς τὸ ἔργον, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἀρχίσει
 ὁ πάππος αὐτοῦ, τῆς προσεγγίσεως τῆς Μακεδονίας μετὰ τῶν Ἀθηνῶν καὶ
 καλλιιεργείας τῆς ἀθηναϊκῆς συμπαθείας, φιλοξενῶν ἐν τῇ Μακεδονικῇ
 αὐτῇ ἐπιφανεῖς Ἀθηναίους λογίους καὶ καλλιτέχνας, τὸ ὄνομα τοῦ Ἀλεξάν-
 δρου Α' τοῦ Φιλέλληνος θὰ κατέστη ἔτι δημοτικώτερον ἐν Ἀθήναις.

Ἄνευ ἀμφιβολίας, ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην πόλιν αἱ Ἀθῆναι ἐτίμησαν τὸν
 παλαιὸν πρόξενον, φίλον καὶ εὐεργέτην των διὰ τὴν δρᾶσίν του κατὰ τοὺς
 Περσικοὺς πολέμους καὶ εἰς τὴν πόλιν αὐτὴν κυρίως ἐκαλλιιεργήθη καὶ
 ἡδραϊώθη ἡ προσωνυμία τοῦ Φιλέλληνος. Εἵπομεν ἀνωτέρω, ὅτι, ὡς μαρτυ-
 ρεῖ ὁ Δημοσθένης, ὁ Ἀλέξανδρος διὰ τὴν κατὰ τῶν βαρβάρων δρᾶσίν του
 ἀνεκηρύχθη πολίτης τῶν Ἀθηνῶν¹. Ἦτο ἤδη ἀπὸ μακροῦ χρόνου πρόξενος
 καὶ εὐεργέτης. Ἀλλ', ὡς εἵπομεν ἤδη, ἡ προξενία εἰς πολλὰς περιπτώσεις
 ἐνεῖχε καὶ τὴν ἀπονομὴν τίτλου εὐεργέτου, εἰς σπανιωτάτας ὅμως τὴν διὰ

1. Βλ. ἀνωτ., σ. 312, σημ. 2. Ὁ Δημοσθένης περιορίζεται νὰ μνημονεύσῃ ἑκείνο
 τὸ ὁποῖον ἦτο πανελληνίως γνωστόν, τὴν καταδίωξιν καὶ ἐξολόθρευσιν τῶν φυγόντων
 ἐκ Πλαταιῶν ὑπολειμμάτων τῆς στρατιᾶς τοῦ Μαρδονίου. Ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι, ἀνα-
 κηρύσσοντες τὸν Ἀλέξανδρον πολίτην, θὰ ἔλαβον ὑπ' ὄψιν τὴν καθόλου δρᾶσίν του
 κατὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους.

ψηφίσματος τοῦ Δήμου παραχώρησιν τῆς ιδιότητος τοῦ 'Αθηναίου πολίτου, ἡ ὁποία ἀπετέλει τὴν ὑψίστην δυνατὴν διὰ ξένον τιμὴν¹.

'Αλλ' ὁ 'Αλέξανδρος ἐκαλλιέργησεν αὐτὸς ὁ ἴδιος μετὰ τὰ Μηδικὰ τὴν φιλίαν τοῦ 'Ελληνικοῦ λαοῦ καὶ τὴν πανελληνίον δημοτικότητά του. Δὲν ἔχομεν σαφεῖς πληροφορίας ἐκ τῶν πηγῶν, ἃν ἐπεσκέφθη τὴν 'Ελλάδα μετὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους, δυνάμεθα ὅμως νὰ θεωρήσωμεν τοῦτο ὡς βέβαιον. Ὁ ἄνθρωπος ὁποῖος, ἤδη εἰς ἐποχὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ Μακεδονία εὐρίσκετο εἰσέτι ἐκτὸς τοῦ ἑλληνικοῦ βίου, ἐπεχειρεῖ πολύκροτον ταξίδιον μέχρις Ὀλυμπίας, κατὰ δὲ τὴν δραματικὴν περιόδον τῆς ἐπιδρομῆς τῶν βαρβάρων ἔζησεν ἐν 'Ελλάδι, δὲν εἶναι λογικὸν νὰ φαντασθῇ τις, ὅτι θὰ ὤκνει νὰ ἐπισκεφθῇ τὰς ἑλληνικὰς πόλεις καὶ τὰ ἑλληνικὰ ἱερὰ κατὰ τὴν μετέπειτα τριακονταετίαν τοῦ βίου του, ὅτε τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἀντήχει ἀνὰ τὸν 'Ελληνικὸν κόσμον ὡς πανελληνίου προσωπικότητος. Πειθόμεθα ὅμως περὶ τούτου ἐξ αὐτῶν τῶν γεγονότων, περὶ τῶν ὁποίων ἔχομεν ἱστορικὰς πληροφορίας. Ἡ ἀπονομὴ εἰς αὐτὸν τῆς ιδιότητος τοῦ πολίτου τῶν 'Αθηνῶν, ἥτο βεβαίως δυνατὸν εἰς ὥρισμένας περιπτώσεις νὰ γίνῃ ἐν ἀπουσίᾳ τοῦ τιμωμένου. 'Αλλὰ τὸ συνηθέστερον καὶ μᾶλλον φυσικὸν ἦτο ἡ ὑψίστη αὕτη τιμὴ νὰ ἀπονεμηθῇ ὑπὸ τοῦ Δήμου τῶν 'Αθηναίων, παρόντος τοῦ τιμωμένου, ὁ ὁποῖος οὕτω θὰ ἠδύνατο, ἔστω καὶ ἐπὶ βραχὺ τι διάστημα παραμονῆς ἐν τῇ πόλει, νὰ ἀπολαύσῃ τὰ ἐκ τῆς τιμητικῆς ταύτης ιδιότητος πλεονεκτήματα.

'Ετι πλέον δυνάμεθα νὰ βεβαιωθῶμεν περὶ τῆς παρουσίας τοῦ 'Αλεξάνδρου ἐν 'Ελλάδι ἐκ τῶν ἀγαλμάτων, τὰ ὁποῖα, ὡς μνημονεύουν ἀρχαῖαι πηγαι, ἀφιέρωσεν οὗτος εἰς πανελλήνια ἱερὰ. Καὶ ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ἀνευρίσκονται ἐν τῇ ἀρχαιότητι μᾶλλον σπάνιαι περιπτώσεις κατασκευῆς μνημείων ἢ καταθέσεως πλουσίων ἀφιερωμάτων εἰς πανελλήνια ἱερὰ ὑπὸ βασιλέων καὶ

1. Βλ. ἀνωτ., σ. 260. Καὶ ἐν τῇ φερομένῃ ὡς ἐπιστολῇ τοῦ Φιλίππου (Δημ. 'Επιστολὴ [Φιλίππου] 8-10) οἱ 'Αθηναῖοι κατηγοροῦνται ὅτι παρεχώρησαν πολιτεῖαν, δηλ. τὴν ιδιότητα 'Αθηναίων πολιτῶν, εἰς τοὺς Θρᾶκας Τήρην καὶ Κερσοβλέπτην, ὡς καὶ πρὶν εἰς τὸν Σιτάλκην, ἵνα καταστήσουν τούτους ἑχθροὺς τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας. Λέγεται δὲ ἐν συνεχείᾳ, ὅτι οἱ 'Αθηναῖοι εἰς τὸν Εὐαγόραν τῆς Κύπρου καὶ εἰς τὸν Διονύσιον τῶν Συρακουσῶν εἶχον παραχωρήσει πολιτεῖαν « καὶ τοῖς ἐχθροῖς ἐκείνων », ἀλλὰ δὲν ἐνδιεφέρθησαν νὰ ἀποκαταστήσουν τούτους, ἐκδιωχθέντας ἐκ τῆς ἀρχῆς. 'Ενθ', προκειμένου περὶ τοῦ Τήρου καὶ τοῦ Κερσοβλέπτου, τοὺς ὁποίους ὁ Φίλιππος εἶχεν ἐκδιώξει καταλαβὼν τὰ ἐδάφη των, οἱ 'Αθηναῖοι προέβαλλον τὴν ιδιότητα τούτων ὡς πολιτῶν τῶν 'Αθηνῶν, ἵνα ἀπαιτήσουν τὴν ἀποκατάστασίν των. Ταῦτα ἀποδεικνύουν ὅτι οἱ 'Αθηναῖοι τοῦ 4ου αἰῶνος ἀπένεμον τὴν ιδιότητα τοῦ πολίτου κατὰ τὰ πολιτικά των συμφέροντα, ἡρμηνευον δὲ κατὰ τὰς περιστάσεις τὰς ἐκ τῆς παραχωρήσεως τῆς ιδιότητος ταύτης ἀπορροεύσας ὑποχρεώσεις των. 'Αλλὰ κατὰ τὴν περιόδον τῶν Μηδικῶν καὶ τὴν εὐθὺς μετὰ ταῦτα, ἡ ὑπὸ τοῦ Δήμου παραχώρησις τῆς ιδιότητος τοῦ πολίτου εἶχεν ὑψηλοτέραν ἠθικὴν ἔννοιαν καὶ ἐγένετο ἐν πανελληνίῳ πλαισίῳ.

ἄλλων ἐπιφανῶν προσωπικότητων, αἱ ὁποῖαι ἔζων πολὺ μακρὰν τῆς Ἑλλάδος ἢ ἄλλως πῶς δὲν ἦτο δυνατὴ ἡ αὐτοπρόσωπος παρουσία των. Ἄλλ' ἡ Μακεδονία δὲν ἦτο πλέον πολὺ μακράν, οὐδ' ἔξω τοῦ πολιτικοῦ ὁρίζοντος τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου, ὁ δὲ Ἀλέξανδρος δὲν ἦτο ἐξ ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι θὰ ἔσπερουντο τῆς εὐχαριστήσεως τῶν τιμῶν τοῦ συνηγμένου εἰς τὰ πανελλήνια ἱερὰ ἑλληνικοῦ κοινοῦ, οὐδὲ θὰ ἐγκατέλειπεν εἰς ἄλλους τὴν ὑπερηφάνειαν καταθέσεως τόσον πλουσίων καὶ μεγαλοπρεπῶν ἀφιερωμάτων πρὸς τοὺς θεοὺς τῆς Ἑλλάδος, τὰ ὁποῖα θὰ παρέδιδον εἰς τοὺς μεταγενεστέρους τὴν συμβολὴν του εἰς τὸν ἀγῶνα κατὰ τῶν βαρβάρων. Δὲν πρέπει δὲ νὰ λησμονῆται, ὅτι κατὰ τὴν εὐθὺς μετὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους εὐτυχῇ ἐκείνην περίοδον, τὰ ταξίδια ἐπιφανῶν Ἑλλήνων ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν καὶ αἱ ἐπίσημοι φιλοξενίαι των ἦσαν τι τὸ λίαν συχρὸν καὶ σύνθητες, ἰδιαιτέρως δὲ ἐτιμῶντο (ὥς ἐγένετο διὰ τὸν Θεμιστοκλέα ἐν Σπάρτῃ) αἱ προσωπικότητες ἐκείναι, αἱ ὁποῖαι συνέβαλον εἰς τὸν θρίαμβον τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος κατὰ τῶν βαρβάρων.

Πράγματι, ὁ Ἀλέξανδρος, ἀμιλλώμενος πρὸς τὰς πόλεις, αἱ ὁποῖαι δι' ἀφιερωμάτων καὶ μνημείων ἠθέλησαν νὰ ἐκδηλώσουν τὴν εὐγνωμοσύνην των πρὸς τοὺς θεοὺς τῆς Ἑλλάδος διὰ τὴν ἐνίσχυσίν των εἰς τὸν κατὰ τῶν βαρβάρων ἀγῶνα, συγχρόνως δὲ νὰ διαιωνίσουν τὰς ἰδίας θυσίας καὶ τὴν συμβολὴν των εἰς τὴν νίκην, ἀφιέρωσε χρυσοῦν ἄγαλμα εἰς τὸν πανελλήνιον Δία τῆς Ὀλυμπίας καὶ ἔτερον εἰς Δελφοῦς. Λογικὸν εἶναι νὰ σκεφθῶμεν ὅτι καὶ εἰς τοῦτο, ἀκολουθῶν τὴν τακτικὴν τῶν ἑλληνικῶν πόλεων, διὰ τὴν κατασκευὴν τῶν λίαν δαπανηρῶν ἀγαλμάτων τούτων, ἐχρησιμοποίησε τὸ δέκατον τῶν λαφύρων, τὰ ὁποῖα ἔπρεπε νὰ ἦσαν πλούσια κατὰ τὴν ἐπίθεσιν ἐναντίον τῶν βαρβάρων, οἱ ὁποῖοι ἐπέστρεφον μέσῳ Μακεδονίας ἐκ Πλαταιῶν, καὶ τὴν ἐξολόθρευσιν τῶν ὑπολειμμάτων τῆς περσικῆς στρατιᾶς. Ἐκτὸς τούτου, ὥς θὰ ἴδωμεν ἐν συνεχείᾳ, εἶναι ἡ ἐποχὴ τῆς ἐπεκτάσεως τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους πρὸς τὰς πλουσίας εἰς μεταλλεῖα περιοχὰς τῆς Πρασιάδος λίμνης, ἐκ τῶν ὁποίων ἐξήγετο καὶ χρυσός². Οὕτως, ἐτίμα καὶ ὁ Ἀλέξανδρος τοὺς βοηθήσαντας εἰς τὸν θρίαμβον θεοὺς τῆς Ἑλλάδος, συγχρόνως δὲ παρέδιδεν εἰς τὴν αἰωνιότητα τὴν ἰδίαν συμβολὴν εἰς τὸν ἀγῶνα κατὰ τῶν βαρβάρων. Ἦσαν δὲ ἰδιαιτέρως προσφιλεῖς εἰς τὸν Ἀλέξανδρον καὶ τὰ δύο ταῦτα πανελλήνια ἱερά. Ἐν Ὀλυμπίᾳ ἐτιμήθη τὸ πρῶτον, ἐκεῖ διεκηρύχθη ἡ ἐκ τῶν Ἑρακλειδῶν καταγωγὴ του καὶ ἐκεῖ κατήγαγε νίκην. Ἐν Δελφοῖς ἐτύγχανεν ἰδιαιτέ-

1. Πάντως, προκειμένου περὶ ἀγαλμάτων μεγάλων διαστάσεων, ὥς θὰ ἦσαν τὰ ἀφιερωθέντα ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου, πρέπει νὰ λάβωμεν τὴν λέξιν χρυσοῦν (Ἡροδ. χρύσεος) ὥς κεκαλυμμένα ὑπὸ λεπτοῦ φλοιοῦ ἐκ χρυσοῦ, ἢ ἀκόμη καὶ δι' ἐπικεκολλημένης κόψεως, ὥς περίπου γίνεται σήμερον προκειμένου περὶ ἐπιχρῶσων ἀντικειμένων. Ἄλλως ἡ ἀξία τοιοῦτου ἀγάλματος θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι μυθώδης.

2. Βλ. κατωτ., κεφ. ΙΑ'.

ρας εὐνοίας, καθ' ὅλας δὲ τὰς ἐκτεθείσας ἐνδείξεις, εἶχε συντελέσει καὶ εἰς τὴν προστασίαν των κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐπιδρομῆς τῶν Περσῶν, ὅτε, διαμένων ἐν Βοιωτίᾳ, ἐπροστάτευε τὰς περιοχὰς αὐτάς.

Τὰ ἀφιερῶματα τοῦ 'Αλεξάνδρου εἰς τὰ δύο πανελλήνια ἱερὰ καὶ τὰ δύο ἀγάλματα, ἄνευ ἀμφιβολίας οὐχὶ συγκεκριμένης παραστάσεως, ἀλλὰ συμβολικά, ἔπρεπε νὰ ἦσαν μεγαλοπρεπῆ, διότι ἀναφέρονται ἰδιαιτέρως ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ἀναριθμήτου ἐκείνου πλήθους τῶν ἀναμνηστικῶν μνημείων τῶν πανελληνίων ἱερῶν. Περὶ μὲν τοῦ ἀφιερώματος τῆς 'Ολυμπίας, ὀλίγα τινὰ εἶναι γνωστὰ καὶ ταῦτα ἐκ τοῦ Ρωμαίου ἱστορικοῦ Σολίνου, ὁ ὁποῖος πληροφορεῖ ἡμᾶς ὅτι ὁ 'Αλέξανδρος, ἐκτὸς τοῦ τῶν Δελφῶν, ἀφιέρωσε χρυσοῦν ἄγαλμα καὶ εἰς τὸν 'Ολύμπιον Δία¹. Περισσότερόν πως εἴμεθα πληροφοροῦμενοι περὶ τοῦ ἀγάλματος, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἀφιέρωσει εἰς τοὺς Δελφοὺς. 'Ο 'Ηρόδοτος γνωρίζει εἰς ἡμᾶς², ὅτι τὸ δωδεκάπηχυ ἄγαλμα, τὸ ὁποῖον ἀφιέρωσαν εἰς τοὺς Δελφοὺς οἱ Ἕλληνες ἐκ τῆς δεκάτης τῶν λαφύρων τῆς Σαλαμῖνος εἶχε στηθῇ παραπλεύρως τοῦ χρυσοῦ ἐκείνου, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἀφιερωθῇ ὑπὸ τοῦ Μακεδόνα 'Αλεξάνδρου. 'Η πληροφορία αὕτη τοῦ 'Ηροδότου ἐπιβεβαιοῦται καὶ ἐν τῇ παρὰ Δημοσθένει ἐπιστολῇ, τῇ φερομένη ὡς τοῦ Φιλίππου, ἐν τῇ ὁποίᾳ λέγεται ὅτι ὁ ὑπὸ τοῦ 'Αλεξάνδρου ἀφιερωθεὶς εἰς Δελφοὺς χρυσοῦς ἀνδριάς κατεσκευάσθη ἐκ περσικῶν λαφύρων³.

1. Solini, 13: « Ita enim affluenter successus eius [Alexander Amyntae filius] ptoficiebant, ut ante omnes Apollini Delphos, Jovi Elidem statuas aureas dono miserit voluptati aurium indulgentissime deditus ».

2. 'Ηροδ. VIII, 121: « Μετὰ δὲ τοῦτο διεδάσαντο τὴν λήϊν καὶ τὰ ἀκροθίνια ἀπέπεμψαν ἐς Δελφοὺς, ἐκ τῶν ἐγένετο ἀνδριάς ἔχων ἐν τῇ χειρὶ ἀκρωτήριον νεός, ἔων μέγαθος δωδέκα πήχεων » ἔστηκε δὲ οὗτος τῇ περὶ ὁ Μακεδῶν 'Αλέξανδρος ὁ χρύσεος ».

3. Δημοσθ. [Φιλίππου] ἐπιστολή, 164. Βλ. ἀνωτ., σ. 314, σημ. 1. Τὸ πολλάκις γραφόμενον ὅτι ὁ 'Αλέξανδρος ἀφιέρωσεν εἰς Δελφοὺς οὐχὶ ἓν, ἀλλὰ δύο ἀγάλματα, προέρχεται ἐκ παρερμηνείας τοῦ κατωτέρω κειμένου τοῦ Διοδώρου (XI, 14, 2-5): « Οἱ δὲ Δελφοὶ τῆς τῶν Θεῶν ἐπιφανείας (ἐνν. ἥς ἕνεκα τὴν σύλλησιν διέφυγον) ἀθάνατον ὑπόμνημα καταλιπεῖν τοῖς μεταγενεστέροις βουλόμενοι, τρόπαιον ἔστησαν παρὰ τὸ τῆς Προναίας 'Αθηνᾶς ἱερόν, ἐν ᾧ τότε τὸ ἐλεγείον ἐνέγραψαν, μνάμ' αὐτοῦ πολέμου καὶ μάρτυρα νίκης Δελφοὶ με στήσαν, Ζανὶ χαρίζόμενοι σὺν Φοίβῳ πολίπορθον ἁλωσάμενοι στίχα Μῆδων καὶ χαλκοστέφανον ἑυσάμενοι τέμενος ».

'Υπετέθη δηλ. ἐκ παρερμηνείας, ὅτι ἐν τῷ χαραχθέντι ἐλεγείῳ γίνεται λόγος περὶ τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας 'Αλεξάνδρου, ἐνῶ πρόκειται περὶ μνημείου στηθέντος ὑπ' αὐτῶν τῶν Δελφῶν πρὸς τιμὴν τοῦ Διὸς καὶ τοῦ 'Απόλλωνος εἰς ἐνδείξιν εὐγνωμοσύνης διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ μαντείου κατὰ τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Περσῶν, μάρτυρος τῆς νίκης (τῶν Ἑλλήνων) καὶ πρὸς αἰωνίαν ἀνάμνησιν τοῦ « ἀλεξάνδρου πολέμου » δηλαδὴ τοῦ πολέμου τοῦ ἀλέκοντος, τοῦ ἀποδιώκοντος τοὺς ἄνδρας (βλ. καὶ

Πρέπει ὡσαύτως νὰ ἀπασχολήσῃ ἡμᾶς ἄλλη, λίαν ἀξιωματιμώμενος, χειρονομία τοῦ 'Αλεξάνδρου, ἡ ὁποία ἀποδεικνύει πασιφανῶς τὸ πανελλήνιον αὐτοῦ φρόνημα καὶ τὸ ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον, τὸ ὁποῖον εἶχε κατὰ τὴν μετὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους περίοδον περὶ τῶν ἐλληνικῶν ζητημάτων. Τὸ ἔτος 468 οἱ 'Αργεῖοι, μετὰ μακρὰν πολιορκίαν τῶν Μυκηναίων, ἐξηνάγκασαν τοὺς Μυκηναίους, ἐξαντλήσαντας τὰ ἐπισιτιστικὰ μέσα, νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν πόλιν τῶν καὶ νὰ ἀναζητήσουν ἄσυλον εἰς ἄλλας φιλικὰς τῶν ἐλληνικὰς περιοχάς. Ὁ Πausanías πληροφορεῖ ἡμᾶς, ὅτι πλέον τοῦ ἡμίσεος τοῦ πληθυσμοῦ τῶν Μυκηναίων προσέφυγον εἰς Μακεδονίαν πλησίον τοῦ 'Αλεξάνδρου¹. Τὸ γεγονός ὅτι ὁ 'Αλέξανδρος προσεφέρθη νὰ παράσχῃ ἄσυλον εἰς πλέον τοῦ ἡμίσεος τοῦ ἐκπατρισθέντος πληθυσμοῦ τῆς ἱστορικῆς πόλεως, ἡ ὁποία εἶχε μετ' ἡρωϊσμοῦ μετάσχει εἰς τὸν κατὰ τῶν Περσῶν ἀγῶνα, ἀντιθέτως πρὸς τὴν μηδίσασαν ἐχθρὰν πόλιν τοῦ 'Αργους, ἀποδεικνύει, ὅτι, καὶ μετὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους, οὗτος διετῆρει στενὸν σύνδεσμον μετὰ τῶν παλαιῶν πολεμιστῶν τῆς ἐλληνικῆς ἐλευθερίας καὶ δὲν παρέλειπεν εὐκαιρίαν νὰ ἐπιδείξῃ τὰ αἰσθήματα ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ἐδικαιολογούν τὴν προσωνυμίαν τοῦ φιλέλλη- νος. Ἦτο ἤδη μία πανελλήνιος προσωπικότης, πρὸς τὴν ὁποίαν ἠδύναντο νὰ στραφοῦν πρὸς προστασίαν ἐν ὥραις δυστυχίας μεγάλης, μᾶζι 'Ελλήνων, ὡς αἱ τῶν ἐκπατριζομένων Μυκηναίων. 'Αλλ' ἐκ παραλλήλου δύναται νὰ λεχθῇ, ὅτι καὶ οἱ Μυκηναῖοι, ἵνα σκεφθοῦν κατὰ τὰς δραματικὰς ἐκείνας στιγμὰς τοῦ ἐκπατρισμοῦ τῶν νὰ προσφύγουν εἰς τὴν χώραν τοῦ βασιλέως 'Αλεξάνδρου, σημαίνει ὅτι εὗρισκοντο ἤδη ἐν ἐπαφῇ μετ' αὐτοῦ καὶ ἦσαν βέβαιοι περὶ τῶν αἰσθημάτων του. Παρὰ τὴν δυστυχίαν, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχον περιέλθει, ἐπ' οὐδενί, βεβαίως, λόγῳ θὰ ἀπεφάσιζον οἱ Μυκηναῖοι νὰ ἐγκαταλείψουν σύμπασαν τὴν 'Ελλάδα καὶ νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς χώραν βάρβαρον. Τὸ δὲ γεγονός ὅτι ἀπεφάσισαν νὰ ζητήσουν ἄσυλον καὶ μόνιμον ἐγκατά-

ἀνωτ., σ. 229, σημ. 1). Πάντως, λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ λέξις « ἀλέξανδρος » ὡς προσηγορικόν, οὐδαμοῦ ἀλλαχοῦ συναντᾶται, ἐπιτρέπεται ἡ ὑπόθεσις ὅτι τό, ἐκεῖ που πλησίον ἀνδρουμένου, μεγαλοπρεπὲς χρυσοῦν ἄγαλμα, ἀφιέρωμα τοῦ 'Αλεξάνδρου πρὸς ἀπαθανάτισιν τοῦ θριάμβου τῶν 'Ελλήνων κατὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους, ὅπερ ἀσφαλῶς θὰ ἔφερε λίαν ἐμφανῶς τὸ ὄνομα τοῦ Μακεδόνης βασιλέως, ἔδωκεν ἀφορμὴν, τρόπον τινὰ ἐν εἵδει λογοπαιγνίου, εἰς τὴν ἐν τῷ ἐλεγείῳ καὶ ἐν τῇ μοναδικῇ ταύτῃ περιπτώσει, χρησιμοποίησιν τῆς λέξεως « ἀλέξανδρος » ὡς προσηγορικοῦ τοῦ πολέμου.

1. Pausan. VII, 25, 6 : « κατ' ἀνάγκην δὲ ἐκλείπουσι Μυκηναῖοι τὴν πόλιν ἐπιλειπόντων σφᾶς τῶν σιτίων, καὶ ἄλλοι μὲν τινες ἐς Κλεωνάς ἀποχωροῦσιν ἐξ αὐτῶν, τοῦ δήμου δὲ πλέον μὲν ἤμισυ ἐς Μακεδονίαν καταφεύγουσι παρ' 'Αλεξάνδρον... ». Ἵσως ὁ 'Αλέξανδρος, προσφέρων ἄσυλον εἰς τοὺς ἐκπατρισθέντας Μυκηναίους καὶ πιθανῶς ἐγκαταστήσας αὐτοὺς εἰς νεωστὶ προσαρτηθείσας περιοχὰς ἀναμείκτου ἐλληνοβαρβαρικοῦ στοιχείου, ἀπέβλεπε καὶ εἰς τὴν πλήρη ἐξελληνισμὸν τῶν περιοχῶν τούτων ἢ εἰς τὴν ἐκπολιτιστικὴν τῶν ἀνάπτυξιν.

στασιν εἰς Μακεδονίαν, σημαίνει ὅτι ἐθεώρουν τὴν χώραν ταύτην ὡς ἑλληνικὴν καὶ κατεῖχοντο ὑπὸ τῆς πεποιθήσεως ὅτι θὰ ἐγκαθίσταντο ἐν μέσῳ καθυστερημένων μὲν ἐκπολιτιστικῶς, πάντως ὅμως οὐχὶ βαρβάρων, ἀλλ' ὁμοφύλων τῶν Ἑλλήνων.

Ὅτι ὁ 'Αλέξανδρος δὲν ἐλησμόνει τοὺς παλαιοὺς ἥρωας τῶν ἑλληνικῶν θριάμβων κατὰ τῶν βαρβάρων, ἀκόμη καὶ κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς δυστυχίας τῶν, ἀποδεικνύει καὶ ἡ διευκόλυνσις, τὴν ὁποίαν ἔκαμεν εἰς τὸν καταδιωκόμενον Θεμιστοκλέα πρὸς, μέσῳ τῆς Μακεδονίας, διαφυγὴν εἰς Μικρὰν Ἀσίαν. Ὁ παλαιὸς ἥρωας τῆς Σαλαμῖνος καὶ θεμελιωτῆς τῆς δυνάμεως καὶ δόξης τῶν Ἀθηναίων τοῦ χρυσοῦ αἰῶνος Θεμιστοκλῆς, καταπολεμούμενος ὑπὸ τῶν ἀριστοκρατῶν καὶ τῶν συντηρητικῶν κομμάτων, ὑπονομευόμενος ὑπὸ τῆς ραδιοσυγκρούσεως ἐν Ἀθήναις Σπάρτης, ἡ ὁποία δὲν συνεχῶρει εἰς αὐτὸν τὸν ἐμπαιγμὸν κατὰ τὴν κατασκευὴν τῶν τειχῶν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἀθηναϊκοῦ ναυτικοῦ, ὑπέστη τὴν ἑξορίαν. Ἡ Σπάρτη, μετὰ τὴν σύλληψιν τοῦ Πανσαγίου, εὔρε τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐνοχοποιήσῃ καὶ τὸν Θεμιστοκλέα ὡς συνένοχον προδοσίας πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ ἐξοντώσῃ τὸν μισητὸν ἀντίπαλον, ὁ ὁποῖος, περιπλανώμενος ἀνὰ τὴν Πελοπόννησον, διεξῆγε σφοδρὰν προπαγάνδαν ἐναντίον αὐτῆς. Ὁ Θεμιστοκλῆς, ἀρνηθεὶς νὰ προσέλθῃ εἰς Ἀθήνας πρὸς δίκην, ἐκηρύχθη ἑνοχος προδοσίας. Κατέφυγεν εἰς Κέρκυραν, ἔπειτα πρὸς τὸν ἐν Ἠλείῳ βασιλέα τῶν Μολοσσῶν Ἀδμητον, ὁ ὁποῖος, ἀρνηθεὶς νὰ παραδώσῃ τοῦτον εἰς τοὺς κατὰ πόδας καταδιώκοντας ἀπεσταλμένους τῶν Ἀθηναίων, διηκολύνη τὴν φυγὴν τοῦ πρὸς τὴν Μακεδονίαν, τὴν χώραν τοῦ Ἀλεξάνδρου. Φθάσας περιπλανώμενος καὶ πεζοπορῶν ἀπὸ τῆς Ἠλείου εἰς τὸν μυχὸν τοῦ Θερμαϊκοῦ, ὁ ἄλλοτε ἐνδοξος Σαλαμινομάχος διηκολύνθη ὅπως λάβῃ εἰς Πύδναν πλοῖον καὶ πλεύσῃ πρὸς Μικρὰν Ἀσίαν, ἵνα ζητήσῃ παρὰ τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν τὸ ἄσυλον, τὸ ὁποῖον ἠρνεῖτο εἰς αὐτὸν ἐκ φόβου πρὸς τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν Σπάρτην πᾶσα ἑλληνικὴ γῆ¹. Ὁ Ἀλέξανδρος, πρόξενος καὶ εὐεργέτης καὶ πολίτης τῶν Ἀθηναίων, εἶχεν ὑποχρέωσιν νὰ συλλάβῃ καὶ παραδώσῃ τὸ πρόσωπον, τὸ ὁποῖον κατηγορεῖτο ἐπὶ προδοσίᾳ καὶ κατεδιώκετο μετὰ τῶς μανίας ὑπὸ τῆς πόλεώς του. Παρὰ ταῦτα, ἠρνήθη νὰ παραδώσῃ πρὸς βέβαιον ἀτιμωτικὸν θάνατον τὸν ἥρωα τῆς ἐλευθερίας τῶν Ἑλλήνων, μετὰ τοῦ ὁποῖου πιθανώτατα θὰ εἶχε καὶ προσωπικὰς σχέσεις ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν Μηδικῶν. Μὴ ὑπολογίσας ἐν τινὶ μέτρῳ καὶ τὴν ὁργὴν, τὴν ὁποίαν θὰ προυκάλει ἡ πράξις του ἐν Ἀθήναις καὶ Σπάρτῃ, ἐφυγάδευσε τοῦτον, κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν του, πρὸς τὰς χώρας τοῦ Μεγάλου βασιλέως.

1. Θουκυδ. Ι, 137: «ἀποστέλλει (ἐνν. Ἀδμητος ὁ τῶν Μολοσσῶν βασιλεὺς) βουλόμενον (ἐνν. Θεμιστοκλέα) ὡς βασιλέα πορευθῆναι ἐπὶ τὴν ἐτέραν θάλασσαν περὶ ἐς Πύδναν τὴν Ἀλεξάνδρου, ἐν ἣ ὁλκάδος τυχὼν ἀναγομένης ἐπ' Ἰωνίας καὶ ἐπιβάς...».

ΙΑ' - Ο ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΣ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗΣ ΕΝΟΤΗΤΟΣ

Ἐγράψαμεν ἀνωτέρω¹ ὅτι, μέχρι τῶν Περσικῶν πολέμων, ἡ Μακεδονία ἦτο διηρημένη εἰς πολλὰ κράτη καὶ κρατίδια. Τὸ κράτος τῶν Ἀργεαδῶν, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἀκρόμη ὥς πρωτεύουσαν τὸν ἀρχικὸν πυρῆνα τῆς ἰδρύσεώς του, τὰς Αἰγὰς, καὶ τὸ ὁποῖον καθ' ἀπάσας τὰς ἱστορικὰς ἐνδείξεις ὑπεδηλοῦτο γεωγραφικῶς καὶ ἐθνικῶς ὥς Μακεδονία, ἦτο ἤδη τὸ ἰσχυρότερον καὶ τὸ πλέον ὑπολογιζόμενον. Τὰ περὶ αὐτοῦ ἐμφιλοχωροῦντα πρὸς τοὺς βαρβάρους τῆς Ἰλλυρίας, τῆς Παιονίας καὶ τῆς Θράκης, μικρὰ κρατίδια, ἀνίκανα πρὸς ἐπίδειξιν ἰσχύος καὶ γενικωτέραν δρᾶσιν, κατὰ τὸ πλεῖστον ἐφυτοζῶουν. Ἐξ ἄλλου, φαίνεται πιθανὸν ὅτι τινὰ τούτων, ἀπολέσαντα τὰς ἐθνικὰς δυναστείας των, ἐτέθησαν ὑπὸ βασιλεῖς γόνους τῆς δυναστείας τῶν Ἀργεαδῶν, τοῦτο δὲ διηκολύνη τὴν προσέγγισιν καὶ βαθμιαίαν συγχώνευσιν μετὰ τοῦ κράτους τῶν Αἰγῶν. Ἦδη ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ πατρὸς τοῦ Ἀλέξανδρου Ἀμύντου ἱκαναὶ περὶ περιοχαὶ προσηρτήθησαν εἰς τὸ κράτος τῶν Αἰγῶν, μετὰ τῶν ὁποίων καὶ ἡ παρὰ τὴν Χαλκιδικὴν, πρὸς τὸν μυχὸν τοῦ Θερμαϊκοῦ, τοῦ Ἀνθεμοῦντος.

Κατὰ τὴν ἐπακολουθήσαν πρὸς τοὺς Περσικοὺς πολέμους περίοδον, τὸ Μακεδονικὸν κράτος λαμβάνει σημαντικὴν ἔκτασιν. Ἐκ τῶν περιστοιχιζόντων αὐτὸ μέχρις Ὀλύμπου, Πίνδου καὶ Ἰλλυρικῶν ὄρεων, ὥς καὶ ἀπὸ τῆς ἐτέρας πλευρᾶς μέχρι Στρυμόνος κρατῶν, ἄλλα μὲν ἐνσωματοῦνται ἐξ ὁλοκλήρου, ἄλλα δὲ καθίστανται ὑποτελῆ εἰς τὸν Ἀλέξανδρον Α', ὁ ὁποῖος διὰ τῆς εὐφυΐας, τῆς πολεμικῆς ἰσχύος καὶ τῆς δραστηριότητος ἠδυνήθη νὰ ἐπωφεληθῇ ἐξ εὐνοϊκῶν περιστάσεων πρὸς πραγματοποιήσιν τῆς Μακεδονικῆς ἐνότητος.

Ἦδη κατὰ τὸ διάστημα τῆς Περσικῆς ἐπικυριαρχίας, ὁ Ἀλέξανδρος, ἐπωφελούμενος ἐκ τῆς εὐνοίας, τῆς ὁποίας ἐτύγχανεν ἐν τῇ Περσικῇ αὐλῇ, παρεσκεύασε τὴν ἐνότητα ταύτην. Μολοντί αἱ πηγαὶ δὲν διαφωτίζουν ἡμᾶς ἐπαρκῶς ἐπὶ τοῦ προκειμένου, δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν ὥς βέβαιον, ὅτι ἡ ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ Μεγάλου βασιλέως ἐξουσία αὐτοῦ εἶχεν ἐπεκταθῇ ἐφ' ὁλοκλήρου τῆς Μακεδονικῆς χώρας, συμπεριληφθέντων καὶ τῶν περὶ κρατιδίων. Τοῦτο ἦτο σύνηδες εἰς τοὺς Πέρσας, οἱ ὅποιοι ἤθελον νὰ ἔχουν ὑπεύθυνον τάξεως καὶ πίστεως πρὸς τὸν βασιλέα, ἰδίως προκειμένου περὶ μακρινῶν περιοχῶν, ἐπὶ ὅσον τὸ δυνατόν εὐρυτέρας ἐκτάσεως ἐδάφους ἀσχοῦντα τὴν ἐντολὴν τῆς ἐξουσίας, καταστέλλοντα τὰς τοπικὰς ἐξεγέρσεις, εἰσπράττοντα τοὺς φόρους κλπ. Ἡ Μακεδονία ἦτο ἡ πλέον ἀπομακρυσμένη ἐν Εὐρώπῃ ὑποτελὲς περιοχὴ καὶ, ἐπὶ πλέον, ἐκ τῶν νευραλγικῶν σημείων

1. Βλ. ἀνωτ., σ. 219.

τῆς ἐξορμήσεως πρὸς πραγματοποιήσιν τῶν κατακτητικῶν τῆς Ἑλλάδος σχεδίων τοῦ Πέρσου. Ἐπομένως, ἦτο φυσικὸν νὰ δοθῇ εἰς τὸν Ἀλέξανδρον ὅσον τὸ δυνατόν μεγαλότερα ἐντολὴ ἐξουσίας, ἐν εἵδει σατραπείας, καὶ ἐπὶ τῶν γειτονικῶν περιοχῶν, αἱ ὁποῖαι ἕως τότε ἀπήρτιζον ἀνεξάρτητα κράτη.

Ἄνευ ἀμφιβολίας, ὁ Ἀλέξανδρος ἐξεμεταλλεύθη τὴν πρόσκαιρον αὐτὴν ἐξουσίαν, ὅπως ἐκμηδενίσῃ πᾶσαν δύναμιν τῶν κρατιδίων αὐτῶν, ἵσως καὶ νὰ ἀπομακρύνῃ τοπικοὺς ἡγεμόνας, προλείπων οὕτω τὸ ἔδαφος πρὸς μελλοντικὴν συγχώνευσιν τῶν ἐδαφῶν αὐτῶν μετὰ τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους. Ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ταύτην, δηλαδὴ τῆς ἐν εἵδει σατραπείας διοικήσεως, πρέπει νὰ ληφθοῦν ὑπ' ὄψιν ὅσα γράφει Ὁ Δατίνος Ἱστορικὸς Ἰουστίνος, κατὰ τὸν ὁποῖον ὁ Ξέρξης ἐδώρησεν εἰς τὸν Ἀλέξανδρον τὴν ἐξουσίαν ἐπὶ τῶν ἐδαφῶν μετὰ τοῦ Ὀλύμπου καὶ τῶν ὄρεων τοῦ Αἴμου¹. Ὁρθῶς δὲ λέγει ἐν συνεχείᾳ ὁ Ἰουστίνος ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος περισσότερον διὰ τῆς ἀνδρείας ἢ τῆς γενναιοδωρίας τῶν Περσῶν διηύρυνε τὸ βασίλειόν του.

Εἵδομεν ἐν τοῖς προηγουμένοις ὅτι, μετὰ τὴν ἤτταν ἐν Πλαταιαῖς, τὰ ὑπολειφθέντα Περσικὰ στρατεύματα ὑπεχώρησαν ἐν σπουδῇ πρὸς τὰς πέρας τοῦ Ὀλύμπου ὑποτελεῖς εἰς τοὺς Πέρσας χώρας τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης, ἵνα ἐκεῖθεν φθάσουν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον καὶ διέλθουν εἰς τὴν Ἀσίαν. Καταδιωκόμενοι ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων των νικητῶν, ὡς καὶ τῶν μέχρι τῆς προτεραίας συμμαχῶν των Ἑλλήνων, θὰ ἔφθασαν ὡς ἀσύντακτα στίφη λεηλασίας καὶ καταστροφῶν εἰς Μακεδονίαν, ἐνθα ὁ Ἀλέξανδρος, ἐπιτεθεὶς ἐναντίον των μεθ' ὅλων των μακεδονικῶν δυνάμεων, ἐξωλόθρευσεν μέγα μέρος τούτων. Ἡ διόδος καὶ ἡ ἐπὶ τινὰ χρόνον παραμονὴ τῆς φοβερᾶς στρατιᾶς τοῦ Ξέρξου, ὡς καὶ αἱ τελευταῖαι πολεμικαὶ ἐπιχειρήσεις μετὰ τὰς Πλαταιάς, θὰ ἐπέφερον ἐν Μακεδονίᾳ πλήρη σύγχυσιν, ἐκ τῆς ὁποίας δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐπωφεληθῇ τελικῶς ἄλλος ἢ αὐτὸς ὁ Ἀλέξανδρος, νικητῆς τῶν ὑπολειμμάτων τῆς στρατιᾶς τῶν ἐπιδρομῶν καὶ μόνος διαθῆτων συντεταγμένως καὶ ἰσχυρὰς πολεμικὰς δυνάμεις. Οἱ ἡγεμονίσκοι τῶν πέριξ περιοχῶν, οἱ ὁποῖοι εἶχον τεθῇ ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν του, ἀπολέσαντες πλέον πᾶσαν δύναμιν, ἢ θὰ ἀπεμακρύνθησαν, ἢ θὰ εὐρέθησαν ὀριστικῶς ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ κράτους τῶν Αἰγῶν.

Φαίνεται ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος Α' προσέφυγε καὶ εἰς τὸ σύνθημα ἐπὶ τῶν ἀπογόνων αὐτοῦ Φιλίππου καὶ Μ. Ἀλεξάνδρου μέσον ἐξασφαλίσεως τῆς κυριαρχίας ἐπὶ προσαρτωμένων ἐδαφῶν δι' ἰδρύσεως πόλεων καὶ ἐγκαταστάσεως ἀποίκων. Κατὰ τινὰ μεταγενεστέραν μὲν, ἀλλὰ στηριζομένην εἰς ἀρχαιοτέρας πηγὰς πληροφορίαν, ὁ Ἀλέξανδρος Α', εἰς ἀνάμνησιν ταχείας νίκης, ἔκτισεν ἐν Βισαλτῇ πόλιν, τὴν ὁποίαν ὠνόμασεν Εὐπορίαν².

1. Βλ. ἀνωτ., σ. 238, σημ. 2 καὶ σ. 269.

2. Στέφ. Βυζ. ἐν λ. « Εὐπορία, πόλις Μακεδονίας, ἣν Ἀλέξανδρος, ταχέως νική-

Οὕτως, ὁ 'Αλέξανδρος διὰ συντόνου καὶ συστηματικῆς προσπάθειας ἐπραγματοποίησε τὴν Μακεδονικὴν ἐνότητα, ἐπεκτείνας τὸ Μακεδονικὸν κράτος πρὸς ἀνατολὰς εἰς τὰς περιοχὰς τῆς Μυθωνίας, τῆς Κρηστωνίας καὶ τῆς Βισαλτίας (τῆς ἐνδιαμέσου Βοττιαίας πιθανώτατα κατελημμένης ἤδη ἐπὶ πατρὸς αὐτοῦ 'Αμύντου), πρὸς βορρᾶν δὲ τῆς 'Αλμωπίας καὶ τῆς Λυγκηστιδος καὶ πρὸς δυσμὰς (πρὸς Θεσσαλίαν καὶ 'Ηπειρον) τῆς 'Ορεστίδος καὶ τῆς 'Ελιμείας, ἐνῶ ἐν Πιερίᾳ συνεπληρώθη ἡ κατάληψις τῶν παραλίων τοῦ Θερμαϊκοῦ κόλπου. Οὕτω, τὸ Μακεδονικὸν κράτος, εἰς τὸ ὁποῖον καθ' ὅλας τὰς ἱστορικὰς ἐνδείξεις, ἕως τότε, διὰ τῶν προηγηθεισῶν διαδοχικῶν προσκτήσεων, ἀνῆκον αἱ περιοχαὶ τῆς 'Ημαθίας (ἐνθα ἰδρύθη τὸ κράτος τῶν Αἰγῶν), τῆς 'Εορδαίας, τῆς Βοττιαίας καὶ ἐν μέρει τῆς Πιερίας, ἤδη, διὰ τῆς προσαρτήσεως ἢ τῆς ὑποτελείας τῶν ὡς ἀνωτέρω περιοχῶν, λαμβάνει ὑπερδιπλασίαν ἔκτασιν καὶ καθίσταται βαθμυδὸν ὁ ἰσχυρότερος παράγων τῆς πέρα τοῦ 'Ολύμπου πολιτικῆς καταστάσεως, τὸν ὁποῖον ὑπὲρ πάντα ἄλλον ὥφειλον νὰ ὑπολογίζουσι οἱ Ἕλληνες τῶν Δημοκρατιῶν τοῦ Νότου. Ἰδίᾳ αἱ 'Αθῆναι καὶ ἡ Σπάρτη, αἱ ὁποῖαι εἶχον μεγάλα συμφέροντα ἐν τῇ Χαλκιδικῇ, ὡς καὶ εἰς τὰ λοιπὰ παράλια τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θοράκης, ὥφειλον ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης κατὰ τὰς διαμάχας των καὶ τοὺς διαφόρους πολιτικοὺς συνασπισμοὺς των νὰ ὑπολογίζουσι τὸν Μακεδονικὸν παράγοντα. Τὸ Μακεδονικὸν κράτος, ὡς ἀνεπύχθη καὶ ἐσχηματίσθη ἐπὶ 'Αλεξάνδρου Α', ἦτο κατὰ βάσιν ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον εὗρεν ὁ Φίλιππος ἕνα περίπου αἰῶνα βραδύτερον, ὅτε ἀνέλαβε τὴν ἐπέκτασιν αὐτοῦ πρὸς τὰς ἑλληνικὰς ἀποικίας τῶν παραλίων καὶ πρὸς τὴν Θοράκην καὶ ὅτε τελικῶς ἐπεχείρησε νὰ λάβῃ τὴν ἡγεμονίαν ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος.

Ὁ Θουκυδίδης δίδει εἰς ἡμᾶς συνοπτικὴν εἰκόνα τῆς Μακεδονίας κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος, δεκάδας τινὰς ἐτῶν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ 'Αλεξάνδρου Α', βασιλεύοντος τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Περδίκκου¹. Ἡ κατά-

σας, ἔκτισε καὶ ὠνόμασε διὰ τὸ εὐπορον». Οὐδεμία γεννάται ἀμφιβολία ὅτι ἐνταῦθα πρόκειται περὶ τοῦ 'Αλεξάνδρου Α', δεδομένου ὅτι κατὰ τὴν βραχυτάτην βασιλείαν τοῦ 'Αλεξάνδρου Β' ὡς καὶ ἐπὶ Μ. 'Αλεξάνδρου οὐδὲν γεγονός σημειοῦται δυνάμενον νὰ προκαλέσῃ τὴν ἰδρυσιν τῆς πόλεως ταύτης ἐν Βισαλτίᾳ, ἡ ὁποία ἄλλως τε ἀφ' ἱκανοῦ ἤδη χρόνου εἶχε πλήρως ἀφομοιωθῇ ὡς τμήμα τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους. Ὅτι ἡ Εὐπορία εὐρίσκετο ἐν τῇ περιοχῇ τῆς Βισαλτίας μνημονεύεται καὶ ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου III, 13, 19.

1. Θουκυδ. II, 99: «τῶν γὰρ Μακεδόνων εἰσὶ καὶ Λυγκησταὶ καὶ Ἑλιμιῶται καὶ ἄλλα ἔθνη ἐπάνωθεν, ἃ ξύμμαχα μὲν ἔστι τούτοις καὶ ὑπήκοα, βασιλείας δ' ἔχει καθ' αὐτά. τὴν δὲ παρὰ θάλασσαν νῦν Μακεδονίαν 'Αλέξανδρος ὁ Περδίκκου πατήρ καὶ οἱ πρόγονοι αὐτοῦ, Τημενίδαι τὸ ἀρχαῖον ὄντες ἐξ Ἀργεῶς πρῶτοι ἐκτίσαντο καὶ ἐβασίλευσαν ἀναστήσαντες μάχῃ ἐκ μὲν Πιερίας Πίερας, οἱ ὕστερον ὑπὸ τὸ Πάγγαιον πέραν Στρυμόνος ὥκῃσαν Φάργητα καὶ ἄλλα χωρία (καὶ ἔτι καὶ νῦν Πιερικὸς κόλπος καλεῖται ἡ ὑπὸ τῷ Πάγγαίῳ πρὸς θάλασσαν γῆ), ἐκ δὲ τῆς Βοττίας καλουμένης Βοττιαίους, οἱ νῦν ὁμοροὶ Χαλκιδῆων οἰκοῦσιν· τῆς δὲ Παιονίας παρὰ τὸν Ἀξιόν

στασις δὲν φαίνεται νὰ εἶχε μεταβληθῇ αἰσθητῶς, κατὰ βάσιν δὲ παρέμενε ἐκείνη, τὴν ὁποίαν ἐδημιούργησεν ὁ 'Αλέξανδρος. Ὑπῆρχον εἰσέτι πολεμικοὶ Μακεδονικοὶ λαοί, ὡς οἱ Λυγκησταί, οἱ 'Ελιμιῶται καὶ ἄλλα « ἔθνη ἐπάνωθεν », δηλαδὴ πρὸς τὰς βορείους καὶ βορειοδυτικὰς ὀρεινὰς περιοχάς, διατηροῦντες ἰδίους βασιλεῖς ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας. Τινὲς τῶν βασιλικῶν αὐτῶν οἰκῶν ἐπῆγαζον ἐκ νεωτέρων γόνων τῆς δυναστείας τῶν Αἰγῶν¹. Ἡ ὀρεινὴ σύστασις τοῦ ἐδάφους τῶν περιοχῶν τούτων καὶ αἱ πολεμικαὶ ἀξίαι τῶν κατοικῶν συνετέλεσαν ἀναμφιβόλως εἰς τὴν παραχώρησιν τῆς αὐτονομίας ὑπὸ ἰδίους ἡγεμόνας. Αἱ ἐγγύτεται, κατὰ τὸ πλεῖστον πεδιναί, ὡς καὶ αἱ πρὸς τὴν θάλασσαν περιοχαὶ εἶχον καταστῆ συνήθη τμήματα τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους. Ἐχρειάσθη πάντως ἱκανὸς εἰσέτι χρόνος ἕως ὅτου ἐξαφανισθῇ ὁλοκληρωτικῶς ὁ τοπικιστικὸς χαρακτήρ τῶν περιελθουσῶν ὑπὸ ἁπλῆν ὑποτελείαν περιοχῶν καὶ θριαμβευσθῇ τελειωτικῶς ἡ ἐγκαινιασθεῖσα ὑπὸ τοῦ 'Αλεξάνδρου Α' πολιτικὴ τῆς « μεγάλης Μακεδονίας », διὰ πλήρους διοικητικῆς ἀφομοιώσεως τούτων ἐντὸς τοῦ Μακεδονικοῦ

ποταμὸν στενὴν τινα καθήκουσαν ἄνωθεν μέχρι Πέλλης καὶ θαλάσσης ἐκτίσαντο, καὶ πέραν 'Αεῖοῦ μέχρι Στρυμονίας καλουμένην Ἡδῶνας ἐξελάσαντες νέμονται. ἀνέστησαν δὲ καὶ ἐκ τῆς νῦν 'Εορδίας καλουμένης 'Εορδούς, ὧν οἱ μὲν πολλοὶ ἐφθάρησαν, βραχὺ δὲ τι αὐτῶν περὶ Φύσκαν κατῴκηται, καὶ ἐξ 'Αλμωπίας 'Αλμωπας. ἐκράτησαν δὲ καὶ τῶν ἄλλων ἐθνῶν οἱ Μακεδόνες οὗτοι, ἃ καὶ νῦν ἔτι ἔχουσι, τὸν τε 'Ανθεμουῖντα καὶ Γρηστωνίαν καὶ Βισαλτίαν καὶ Μακεδόνων αὐτῶν πολλήν. τὸ δὲ ξύμπαν Μακεδονία καλεῖται καὶ Περδίκκας 'Αλεξάνδρου βασιλεὺς αὐτῶν ἦν ».

1. Ὁ ἀδελφὸς τοῦ 'Αλεξάνδρου Α' Ἀρριδαῖος ἔλαβεν, προφανῶς ὡς ὑποτελὴς τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, τὸ βασιλεῖον τῆς 'Ελιμείας, ὅπερ περιελάμβανε τὰς περιοχὰς τὰς μὴ προσαρτηθεῖσας ὁλοκληρωτικῶς εἰς τὸ Μακεδονικὸν κράτος, ἀλλὰ τεθεισὰς ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας εὐθὺς μετὰ τὰ Μηδικά. Υἱὸς τοῦ Ἀρριδαίου τούτου ἦτο ὁ Δέρδας, ὁ ὁποῖος ἐν τῇ ἀρχαίᾳ καὶ ὀρεινῇ παρὰ τὴν Πίνδον περιοχῇ ἐκείνῃ ἐνεφανίζετο ὡς κυρίαρχος ἡγεμὼν (σχόλ. Θουκ. Ι, 57). Ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ ὁ 'Αλέξανδρος Α' εἶχεν ἀναθέσει ὑποτελὴ κράτιδια. Ὁ διαδεχθεὶς αὐτὸν εἰς τὸν θρόνον Περδίκκας φαίνεται ὅτι ἐν ἀρχῇ ἐκυβέρνησε παρόμοιον ὑποτελὲς κράτος. Διὰ τὸν θρόνον προωρῶντο ὁ πιθανώτατα πρεσβύτερος 'Αλκέτας, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ὅμως ὁ Περδίκκας ἀφῆρεσε τὴν βασιλικὴν ἀρχήν. Ἐπίσης καὶ ὁ νεώτερος υἱὸς τοῦ 'Αλεξάνδρου Α' Φίλιππος εἶχε λάβει παρὰ τοῦ πατρὸς του ὑποτελὴ ἡγεμονίαν, τὴν ὁποίαν ὅμως ἀφῆρεσεν ἀπὸ τούτου ὁ Περδίκκας ἐκ φόβου μὴ καθιστάμενος ἰσχυρὸς, διεδικήσῃ τὸν θρόνον. Καὶ πράγματι, ὁ υἱὸς τοῦ Φιλίππου τούτου Ἀμύντας προέβαλεν ὡς διεδικητὴς τοῦ Μακεδονικοῦ θρόνου, βοηθούμενος ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων καὶ τοῦ Θρακικοῦ βασιλέως Σιτάκου (Θουκ. ΙΙ, 100). Οἱ κατὰ τὴν ἰδίαν ἐποχὴν μνημονεύμενοι ὑπὸ τοῦ Θουκυδίδου (ΙΙ, 80) ὡς βασιλεῖς τῆς Ὀρεστίδος Ἀντίοχος καὶ τῆς Λυγκηστίδος Ἀρριβαῖος ἃ ἐπρεπε νὰ ἦσαν ἐκεῖνοι, εἰς τοὺς ὁποίους (μέλη τοῦ αὐτοῦ βασιλικοῦ οἴκου ἢ πρόσωπα ἐξ ἐπιτοπιῶν δυναστειῶν τυγχάνοντα τῆς ἐμπιστοσύνης του) εἶχεν ἐμπιστευθῇ ἢ εἶχεν ἀφήσει τὴν βασιλείαν ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν του, ἢ γόνου τούτων (Casson, ἔ.ἀ., σ. 191).

κράτους. Οἱ βασιλικοὶ οὗτοι γόνοι, οἱ ἔχοντες ὑποτελεῖς ἡγεμονίας ἢ προερχόμενοι ἐκ τούτων, ἀπετέλουν μόνιμον κίνδυνον διεκδικήσεως τοῦ Μακεδονικοῦ θρόνου μέχρι δὲ τῆς ἐποχῆς τοῦ Μ. 'Αλεξάνδρου ἐθεωροῦντο ἐλάχιστα πιστοὶ καὶ ὑπενόμενοι τὸν βασιλέα ἀνὰ πᾶσαν εὐκαιρίαν. Οἱ βασιλεῖς τῆς Μακεδονίας, κατεχόμενοι ὑπὸ ἀδιαλείπτων ὑποψιῶν ὑπονομεύσεως πρὸς σφετερισμὸν τοῦ θρόνου, προσέφυγον συχνάκις εἰς διάφορα μέσα ἐξοντώσεως τῶν στενῶν ἢ μακρινῶν τούτων συγγενῶν, τὰ δὲ συχνότατα οἰκογενειακὰ δράματα τοῦ οἴκου τῶν Ἀργεαδῶν ὠφείλοντο εἰς τὸν φόβον τοῦτον.

Ἡ ἐπέκτασις τῶν ὁρίων τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους πρὸς τὸν ἄνω (ἐν σχέσει πρὸς τὴν Μακεδονίαν) Στρυμόνα διὰ τῆς προσαρτήσεως τῶν περιοχῶν τῆς Μυθωνίας καὶ τῆς Βισαλτίας, εἶχε καὶ ἄλλο διὰ τὸν 'Αλέξανδρον εὐχάριστον ἀποτέλεσμα. Περιελήφθησαν εἰς τὸ Μακεδονικὸν κράτος αἱ πλησίον τῆς Πρασιάδος λίμνης καὶ τοῦ Δυσόρου ὅρους πλούσιαι εἰς πολύτιμα μεταλλεύματα περιοχαί. Ὁ 'Αλέξανδρος ἔσπευσεν εἰς συστηματικὴν ἐκμετάλλευσιν τῶν μεταλλείων τούτων, τὰ ὅποια ἀπέδιδον εἰς αὐτὸν ἐν τάλαντον ἀργύρου καθ' ἡμέραν¹. Οὕτω, τὸ ἕως τότε περιοριζόμενον κατὰ μέγα μέρος εἰς τὰς ἐκ τῆς γεωργίας καὶ τῆς κτηνοτροφίας προσόδους Μακεδονικὸν κράτος ἀπέκτησε πηγὴν πλούτου, ἡ ὁποία κατέστη καὶ πηγὴ δυνάμεως διὰ τοὺς Μακεδόνας βασιλεῖς. Ὁ Φίλιππος διὰ τῶν μεταλλείων, ἰδίᾳ ἐκείνων τοῦ Παγγαίου, ἐπραγματοποίησε μεγάλας προσόδους, αἱ ὁποῖαι ἐχρησίμευσαν εἰς αὐτὸν διὰ τὴν ὁργάνωσιν τοῦ στρατοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου ἐκυριόρχησεν ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Θράκῃ, ἐπέτυχε τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ἑλλάδος, ὠργάνωσε τὴν κατὰ τῶν βαρβάρων τῆς Ἀσίας ἐκστρατείαν. Ἐνα καὶ πλέον αἰῶνα προηγουμένως, ὁ 'Αλέξανδρος Α', χάρις εἰς τὰ μεταλλεῖα Πρασιάδος-Δυσόρου ὠργάνωσε τὸ Μακεδονικὸν κράτος καὶ ἔθεσε τὰ θεμέλια τῆς πολεμικῆς δυνάμεως τῶν Μακεδόνων.

Πράγματι, ἐκ τινων ἀρχαίων πληροφοριῶν δυνάμεθα νὰ συναγάγωμεν τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ 'Αλέξανδρος Α' δὲν ἐπεξέτεινεν ἀπλῶς τὰ ὅρια τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους, ἀλλὰ καὶ ὠργάνωσεν αὐτὸ διοικητικῶς καὶ στρατιωτικῶς. Διαισθθὲν ἀπόσπασμα τῶν Φιλιππικῶν τοῦ Ἀναξιμένηος διαφωτίζει ἡμᾶς περὶ τούτου². Κατὰ τὸ ἀπόσπασμα τοῦτο, ὁ 'Αλέξανδρος ἐκ τῆς τάξεως τῶν

1. Ἡροδ. V, 17: «ἔστι δὲ ἐκ τῆς Πρασιάδος λίμνης σύντομος κάρτα ἐς τὴν Μακεδονίην πρῶτον μὲν γὰρ ἔχεται τῆς λίμνης τὸ μέταλλον ἐξ οὗ ὕστερον τούτων τάλαντον ἀργυρίου 'Αλεξάνδρῳ ἡμέρης ἐκάστης ἐφοῖτα».

2. Ἀρποκρατῖον, Λεξ. ἐν λ. πεζέταιροι: «Ἀναξιμένης ἐν αὐτῇ Φιλιππικῶν περὶ 'Αλεξάνδρου λέγων φησὶν» ἔπειτα τοὺς μὲν ἐνδοξοτάτους ἱππεύειν συνεθίσας ἐταίρους προσηγόρευσεν, τοὺς δὲ πλείστους καὶ τοὺς πεζοὺς εἰς λόχους καὶ δεκάδας καὶ τὰς ἄλλας ἀρχὰς διελὼν πεζεταίρους ὠνόμασεν, ὅπως ἐκάτεροι μετέχοντες τῆς βασιλικῆς ἐταιρείας προθυμώτατοι διατελῶσιν ὄντες». Ἀληθὲς εἶναι ὅτι ἐν τῷ διασθθέντι τούτῳ ἀποσπάσματι δὲν καθορίζεται περὶ τίνος 'Αλεξάνδρου πρόκειται, ὥς ἐπὶ παρα-

ἐπιφανεστέρων, τῶν ἄνευ ἀμφιβολίας ἀπὸ παλαιωτάτων χρόνων ἐν στενῇ σχέσει μετὰ τοῦ βασιλέως καὶ παρὰ τὸ πλευρόν του μαχομένων ἐν τοῖς πολέμοις, τῶν καλουμένων ἑταίρων, κατήρτισε τὰ Μακεδονικὰ σώματα ἱππικοῦ, τὰ ὁποῖα κατὰ τοὺς μετέπειτα χρόνους ἀπετέλεσαν τὴν μεγάλην μαχητικὴν δύναμιν τῆς Μακεδονίας. Τοὺς λοιποὺς Μακεδόνας, κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὴν κοινωνικὴν τῶν τάξιν ὀργάνωσεν εἰς πεζικὰ στρατιωτικὰ σώματα, τοὺτους δὲ ὠνόμασε πεζεταίρους, δηλαδὴ πεζοὺς συντερόφους τοῦ βασιλέως. Χάρις εἰς τὴν νέαν ταύτην στρατιωτικὴν ὀργάνωσιν, καταλήγει τὸ ἀπόσπασμα τοῦ 'Αναξιμένους, μετεῖχον τῆς βασιλικῆς ἑταιρείας, δηλαδὴ τοῦ ἀμέσου περιβάλλοντος τῶν συντερόφων καὶ συμμαχητῶν τοῦ βασιλέως, πάντες οἱ πολεμισταὶ Μακεδόνες, ἀποκλήσαντες καὶ ἐν τῇ πολυαριθμῇ πεζικῇ δυνάμει τὸν τόσον ἐπίζηλον τίτλον τῶν ἑταίρων, καὶ ὥς ἐκ τούτου διατελοῦντες προθυμότατοι πρὸς πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις.

Οὕτως, ἡ νέα ὑπὸ τὸν 'Αλέξανδρον Α' θεσπισθεῖσα ὀργάνωσις πολεμικῶν δυνάμεων τῆς Μακεδονίας, δὲν εἶχε μόνον στρατιωτικὸν χαρακτήρα, ἀλλὰ καὶ κοινωνικόν, δυνάμεθα δὲ νὰ εἰπώμεν, δημοκρατικοῦ περιεχομένου. Ὁ 'Αλέξανδρος, ζήσας κατὰ τὴν περίοδον τῆς Περσικῆς εἰσβολῆς ἐν Ἑλλάδι, καὶ ἐπανελημμένως ἐπισκεφθεὶς τὰς ἑλληνικὰς χώρας, ἐγνώρισεν ἐκ τοῦ σύγγενος τὰς στρατιωτικὰς ὀργανώσεις, ὥς καὶ τὰ πολιτικὰ καθεστῶτα καὶ κοινωνικὰ συστήματα τῶν Ἑλλήνων, τὰ ὁποῖα, ἀκόμη καὶ τὰ συντηρητικώτερα τούτων, ἦσαν λίαν προκεχωρημένα εἰς προοδευτικὰς μεταρρυθμίσεις ἐν σχέσει πρὸς τὸ ἔχον ἕως τότε παραμένει ἀναλλοίωτον πολιτικοκοινωνικὸν σύστημα τῆς ἀρχηγόνου Μακεδονικῆς βασιλείας, τὸ ἐν πολλοῖς ὑπενθυμίζον τὰ τῶν Ὀμηρικῶν χρόνων. Πολλὰ διδαχθεὶς καὶ εἰς πολλὰ ὑποστάς ἐπίδρασιν ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ κοινωνικοῦ καὶ πολιτικοῦ βίου, ἔτι δὲ πλέον ἐκ τῆς στρατιωτικῆς καὶ διοικητικῆς τεχνικῆς τῶν Ἑλλήνων, μετέφερεν εἰς τὴν χώραν του ὅσα ἦτο δυνατόν νὰ προσαρμοσθοῦν πρὸς ὀργάνωσιν ἰσχυρᾶς πολεμικῆς δυνάμεως καὶ κοινωνικὴν πρόοδον, χωρὶς νὰ θιγοῦν τὰ θεμέλια τοῦ πατροπαράδοτου πολιτικοῦ συστήματος τῆς βασιλείας, εἰς τὸ ὁποῖον ὠφείλετο ἡ ὑπαρξὶς καὶ πᾶσα δόξα τῆς Μακεδονίας. Ἰδιαιτέρως, ἡ ἀνοδος τῆς μεγάλης μᾶζης τῶν Μακεδόνων πολεμιστῶν εἰς βαθμίδα πεζῶν, ἑταίρων - συντερόφων τοῦ βασιλέως, ὑπονοοῦσα, πιθανότατα ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκεῖ-

δείγματι < 'Αλεξάνδρου τοῦ Ἀμύντου >, ὑπῆρξαν δὲ ἐν τῇ δυναστείᾳ τῶν Ἀργεαδῶν τρεῖς Ἀλέξανδροι. Ἐν τῇ περιπτώσει ὁμοῦ ταύτῃ, δὲν δύναται νὰ γίνῃ λόγος περὶ Ἀλεξάνδρου Γ' (Μεγάλου Ἀλεξάνδρου), καθ' ὅσον αἱ στρατιωτικαὶ αὐταὶ μεταρρυθμίσεις εἶναι καλῶς γνωσταὶ ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Φιλίππου. Ἀλλ' οὐδὲ εἰς τὸν Ἀλέξανδρον Β' δύναται νὰ ἀποδοθῇ, διότι οὗτος ἐβασίλευσεν ἐν μόνον ἔτος (369/368) ἐν τῇ μέσῃ ἐσωτερικῶν ἀνωμαλιῶν καὶ ἄνευ σχετικῆς τινος δραστηριότητος. Οὕτως, αἱ πληροφορίες τοῦ Ἀναξιμένους δὲν δύναται νὰ ἀναφέρονται ἢ εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Ἀλεξάνδρου Α'.

νης, τὰ μεταγενεστέρως διαπιστούμενα πολιτικά, οἰκονομικά καὶ κοινωνικά ὠφελήματα τῆς τάξεως ταύτης, ἔδωσε μεγαλύτερον ἐθνικὸν ἔρεισμα εἰς τὴν Μακεδονικὴν βασιλείαν καὶ κατέστησε ταύτην ἱκανὴν διὰ τὰ κατὰ τοὺς μετέπειτα χρόνους συντελεσθέντα λαμπρὰ ἔργα.

Αἱ στρατιωτικαὶ καὶ κοινωνικαὶ μεταρρυθμίσεις τοῦ 'Αλεξάνδρου Α', μακρὰν τοῦ νὰ ἐξασθενήσουν τὴν Μακεδονικὴν μοναρχίαν, κατέστησαν αὐτὴν συμπαγεστέραν ἐσωτερικῶς καὶ ἰσχυροτέραν πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν πολυαριθμῶν βαρβαρικῶν λαῶν, οἱ ὅποιοι ἠπείλουν ἀενάως τὴν ὑπαρξιν τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους. Μολονότι δὲ οὐδεμίαν ἔχομεν πληροφορίαν ἐκ πηγῶν, προκειμένου περὶ ἀνδρὸς συνετοῦ καὶ μεγαλοπράγμονος, ὥς ὁ 'Αλέξανδρος, δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν ὥς πιθανόν, ὅτι αἱ μεταρρυθμίσεις αὗται αἱ ἀφορῶσαι εἰς τὴν ἀνάδειξιν τῶν μελῶν τῆς ἀνωτάτης κοινωνικῆς τάξεως εἰς ἱππεῖς - ἐταίρους τοῦ βασιλέως καὶ τῶν λοιπῶν εἰς πεζεταίρους, ἐπεξετάθησαν καὶ εἰς τὰ εὐθύς μετὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους προσαρτηθέντα ἐδάφη, τὰ ὅποια ἔως τότε ἀπετέλουν ἀνεξάρτητα κράτη καὶ ὑπὸ ἰδίους ἡγεμόνας.¹ Ἀλλωστε, ὁ αἰφνίδιος οὗτος ὑπερδιπλασιασμὸς τῶν ἐδαφῶν τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους ἦτο φυσικὸν νὰ δημιουργήσῃ διὰ τὴν Μακεδονικὴν μοναρχίαν προβλήματα πολιτικῆς, στρατιωτικῆς καὶ κοινωνικῆς φύσεως, τὰ ὅποια προέβαλλον ὥς ἐπιτακτικὴν ἀνάγκην τὰς μεταρρυθμίσεις. Ἡ ἀνάδειξις, ἐν ἴσῃ βαθμίδι στρατιωτικῆς καὶ κοινωνικῆς ἱεραρχίας πρὸς τοὺς παλαιοὺς Μακεδόνας, τῶν τάξεων τῶν προσαρτηθεισῶν περιοχῶν, συνέδεε τοὺς κατοίκους τούτων πρὸς τὸν βασιλέα, σύμβολον τῆς Μακεδονικῆς ἐνότητος, ἐξηφάνιζε τὰς τοπικιστικὰς διαφορὰς καὶ καθίστα συμπαγὲς τὸ Μακεδονικὸν κράτος¹.

'Αληθὲς εἶναι ὅτι ὁ Θουκυδίδης ἀποδίδει τὴν πολεμικὴν, ἐμμέσως δὲ καὶ τὴν διοικητικὴν ὁργάνωσιν τῆς Μακεδονίας εἰς τὸν ἔγγονον τοῦ 'Αλεξάνδρου Α', βασιλέα 'Αρχέλαον². Ἀλλ' ὁ Θουκυδίδης, ζήσας ἐπὶ τινα χρόνον, κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον, ὥς ἐξόριστος ἐν Θράκῃ καὶ Μακεδονίᾳ, ὅτε ἐβασίλευεν ὁ 'Αρχέλαος, προσέθεσεν ἄβασανίστως πως ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ ὅσα ἡ κοινὴ γνώμη ἐν Μακεδονίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐν Ἀθήναις, ἐπίστευε καὶ διέδιδε περὶ τοῦ λαμπροῦ τούτου βασιλέως. Βεβαίως, ὁ 'Αρχέλαος, δραστήριος καὶ μεγαλεπήβολος ἡγεμὼν, ἴσως καὶ ἐπηρεασμένος ἐκ τῶν πολυπληθῶν ἐπιφανῶν Ἑλλήνων λογίων, τοὺς ὁποίους ἐφιλοξένει ἐν τῇ αὐτῇ του, ἐπεχείρησε μεγάλα καὶ σπουδαῖα ἔργα πρὸς πολεμικὴν καὶ διοικητικὴν ὁργάνωσιν,

1. Πολλοὶ στρατηγοὶ καὶ ἄλλοι ἐπιφανεῖς Μακεδόνες ἐπὶ Φιλίππου καὶ ἔτι περισσότερο ἐπὶ μεγάλου 'Αλεξάνδρου κατήγοντο ἐκ περιοχῶν, αἱ ὁποῖαι συνηνώθησαν μετὰ τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους ἐπὶ 'Αλεξάνδρου Α'.

2. Θουκ. II, 100: < 'Αρχέλαος ὁ Περδίκκου υἱὸς βασιλεὺς γενόμενος τὰ νῦν ὄντα ἐν τῇ χώρᾳ ῥηκόδομησε καὶ ὁδοὺς εὐθείας ἔτεμε καὶ τὰλλα διεκόσμησε τὰ κατὰ τὸν πόλεμον ἱπποῖς καὶ ὄπλοις καὶ τῇ ἄλλῃ παρασκευῇ χρειάζονται ἢ ξύμπαντες οἱ ἄλλοι βασιλεῖς ὁκτὼ οἱ πρὸ αὐτοῦ γενόμενοι >.

ὡς καὶ πρὸς ἐκπολιτιστικὴν πρόοδον τῆς Μακεδονίας. Εἶναι ὅμως εἰς ἡμᾶς δυσχερὲς νὰ δεχθῶμεν ὅτι πάντα τὰ ἄξια θαυμασμοῦ ἔργα ταῦτα συνετελέσθησαν κατὰ τὸ βραχὺ χρονικὸν διάστημα τῆς βασιλείας τοῦ Ἀρχελαοῦ, ἔτι δὲ περισσότερο κατὰ τὸν βραχυτάτον χρόνον, ἐν τῷ ὁποίῳ πρέπει νὰ περιορισθοῦν τὰ ἔργα, τὰ ὁποῖα θὰ ἡδύνατο νὰ ἐκτιμῇ καὶ ἐπαινέσῃ ἐκ προσωπικῆς ἀντιλήψεως ὁ Θουκυδίδης. Ὁ Ἀρχέλαος ἀνῆλθεν εἰς τὸν Μακεδονικὸν θρόνον περὶ τὸ ἔτος 413 π.Χ. καὶ ἀπέθανε περὶ τὸ ἔτος 399 π.Χ., δηλαδὴ ἐβασίλευσε μόνον 14 ἔτη. Ἀλλὰ καὶ ἐκ τούτων πρέπει νὰ ἀποκλείσωμεν τὰ τελευταῖα ἔξι ἢ πέντε ἔτη ἐκ τῆς δυνατότητος συγκομιδῆς προσωπικῶν ἀντιλήψεων ἐκ μέρους τοῦ Θουκυδίδου, δεδομένου ὅτι οὗτος περὶ τὸ τέλος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἐπανῆλθεν ἐκ τῆς ἐξουρίας εἰς Ἀθήνας. Οὕτω, μέγα μέρος τῆς πολεμικῆς καὶ διοικητικῆς ὁργανώσεως τῆς Μακεδονίας, τῆς ἀποδιδομένης ὑπὸ τοῦ Θουκυδίδου εἰς τὸν Ἀρχελαον, πρέπει νὰ ἀποδώσωμεν, τοῦλάχιστον κατὰ τὰ βασικὰ στοιχεῖα, εἰς τὸν Ἀλεξάνδρον. Ἐξ ἄλλου, τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ υἱὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ πατὴρ τοῦ Ἀρχελαοῦ Περδίκκας Β΄, βασιλεύσας ἐπὶ μίαν περίπου τεσσαρακονταετίαν, ἡδυνήθη νὰ ἀντιμετωπίσῃ ἐπιτυχῶς τὴν φοβερὰν ἐπιδρομὴν τῶν Θορῶν τοῦ Σιτάκου, ὡς περιγράφει αὐτὸς ὁ Θουκυδίδης, καὶ νὰ διαδραματίσῃ σπουδαῖον πρόσωπον, λίαν ὑπολογιζόμενον ἐν Ἑλλάδι κατὰ τὴν περίοδον τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, παρέχει καθ' ἡμᾶς τὴν ἀπόδειξιν ὅτι, ἤδη ἐπὶ Ἀλεξάνδρου Α΄, εἶχον τεθῆ σταθερὰ θεμέλια πολεμικῆς καὶ διοικητικῆς ὁργανώσεως.

Οὕτως, ὁ Ἀλέξανδρος Α΄ δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς ὁ δημιουργὸς τῆς Μακεδονικῆς ἐνότητος, συγχρόνως δὲ ὡς ὁ ἐμπνευστὴς καὶ ἐν μέρει συντελεστὴς τῶν στρατιωτικῶν, πολιτικῶν καὶ κοινωνικῶν ἐκείνων μεταρρυθμίσεων, αἱ ὁποῖαι, συνεχισθεῖσαι καὶ τελειοποιηθεῖσαι ὑπὸ τῶν διαδόχων του, κατέστησαν τὴν Μακεδονίαν κράτος ἱκανὸν πρὸς πραγματοποίησιν τῶν μεγαλουργημάτων ἐκείνων, τὰ ὁποῖα, ἕνα αἰῶνα βραδυτέρον, κατέπληξαν τὸν κόσμον, δηλαδὴ τῆς ἡγεμονίας τοῦ Φιλίππου ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς κατακτήσεως τῆς Ἀσίας ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου.

ΙΒ΄ – ΤΑ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΕΤΗ ΤΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ Α΄

Ἡ σημαντικὴ ἐπέκτασις τῶν ὁρίων διὰ προσαρτήσεως ἢ ἐπικυριαρχίας ἐπὶ νέων περιοχῶν, ἡ πολιτικὴ, στρατιωτικὴ καὶ κοινωνικὴ ἀφομοίωσις τῶν πλείστων τούτων διὰ τῶν συνετελεσθεισῶν μεταρρυθμίσεων, ἡ ἐπὶ νέων βάσεων, μᾶλλον κατὰ τὰ ἑλληνικὰ πρότυπα, ὁργάνωσις τοῦ Μακεδονικοῦ στρατεύματος καὶ ἡ μεθοδικὴ ἐκμετάλλευσις τῶν πλουσίων μεταλλείων, κατέστησαν τὸ μακεδονικὸν κράτος κατὰ τὴν εὐθὺς μετὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους περίοδον ἐν τῶν ἰσχυροτέρων καὶ πλουσιωτέρων τοῦ Ἀρχαίου κόσμου. Ὁ βασι-

λεὺς 'Αλέξανδρος Α', ἥδη πανελλήνιος φυσιογνωμία, συνέχισε τὰς στενὰς αὐτοῦ σχέσεις μετὰ τῶν Ἑλλήνων τοῦ Νότου. Συγχρόνως, διὰ τῆς δραστηρίως συντελουμένης μεγαλεπήβολου ἐργασίας καὶ τῆς ἐπιτευχθείσης ἰσχυρᾶς πολεμικῆς δυνάμεως, ἐξουδετέρωσε τὰς συνήθεις τάσεις ἐπιδρομῶν τῶν περιστοιχιζόντων τὸ κράτος αὐτοῦ βαρβάρων Ἰλλυριῶν, Παιόνων καὶ Θρακῶν, οἱ ὅποιοι ἀνέκαθεν ἠγωνίζοντο μετὰ λύσσης πρὸς κατακερματισμὸν τοῦ κράτους τῶν Ἀργεαδῶν καὶ ὑποδούλωσιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Μακεδονίας. Οἱ πρόγονοι τοῦ Ἀλεξάνδρου βασιλεῖς διεξήγαγον σκληροὺς κατὰ τῶν ἐπιτιθεμένων βαρβάρων ἀγῶνας, οἱ ὅποιοι συνεχίσθησαν καὶ ἐπὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ, ἰδιαίτερος δὲ ἐπὶ τοῦ υἱοῦ του Περδίκκου, ὅτε ἐκινδύνευσε νὰ καταποντισθῇ τὸ Μακεδονικὸν κράτος ἐκ τῆς θυέλλης τῆς φοβερᾶς ἐπιδρομῆς τῶν Θρακῶν. Ἀντιθέτως, ἐπὶ Ἀλεξάνδρου Α' δὲν μνημονεύονται πόλεμοι τῶν Μακεδόνων κατὰ τῶν πέριξ βαρβάρων, οἱ ὅποιοι, φαίνεται, λόγῳ τῆς ἰσχυρᾶς πολεμικῆς δυνάμεως τοῦ Μακεδόνης βασιλέως, ἠγαγκάσθησαν νὰ ἀπόσχουν πάσης ἐπιδρομῆς. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τῶν ἐλληνικῶν ἀποικιῶν τῆς Χαλκιδικῆς, αἱ σχέσεις τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους, τὸ ὅποιον εἶχεν ἤδη πραγματοποιήσει διεξόδους πρὸς τὴν θάλασσαν διὰ τῆς ἐπεκτάσεως εἰς τὰ δυτικὰ παράλια τοῦ Θερμαϊκοῦ, ἦσαν κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἀγαθαί.

Μάρτυρας τῆς εὐημερίας καὶ τῆς δυνάμεως τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους κατὰ τὴν μετὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους περιόδον τῆς βασιλείας τοῦ Ἀλεξάνδρου Α' ἔχομεν τὰ Μακεδονικὰ νομίσματα¹. Ἐπὶ τῶν προηγούμενων Μακεδόνων βασιλέων δὲν ὑπάρχουν νομίσματα, τοῦλάχιστον ἀνευρεθέντα, ἐνὸς δὲ ἀποδιδομένου εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Ἀμύντου Α' ἀμφισβητεῖται ἡ γνησιότης. Χαρακτηριστικὸν εἶναι, ὅτι τῆς πρὸ τῶν Περσικῶν πολέμων ἐποχῆς, τῆς ὁποίας δὲν ἔφθασαν μέχρις ἡμῶν μέχρις ὥρας νομίσματα Μακεδόνων βασιλέων, ἔχομεν νομίσματα ἡγεμόνων γειτονικῶν πρὸς τὸ Μακεδονικὸν κράτος περιοχῶν, αἱ πλείσται τῶν ὁποίων προσηρτήθησαν εὐθὺς μετὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους. Ἀντιθέτως, τῆς μετὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους περιόδου τῆς βασιλείας τοῦ Ἀλεξάνδρου Α' ἔχομεν πολλὰ νομίσματα, ἀναγράφοντα σαφῶς τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Ἄξιον ἰδιαίτερας σημειώσεως εἶναι ὅτι ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐκόπτοντο ἐν Αἰγαῖς καλὰ νομίσματα τῆς βασιλείας τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἐξαφανίζονται καθ' ὁλοκληρίαν νομίσματα τῶν περιοχῶν, αἱ ὁποῖαι προσηρτήθησαν ἢ περιήλθον ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ Μακεδόνης βασιλέως, προφανῶς διότι αὗται ἀπώλεσαν τὸ δικαίωμα κοπῆς νομισμάτων².

1. Svoronos, L'Hellénisme primitif de la Macédoine, σ. 34 κ.ἐ. P. Gardner, History of ancient coinage..., σ. 188. Βλ. καὶ Casson, Macedonia, Thrace and Illyria..., σ. 177 κ.ἐ.

2. Casson, ἑ.ἀ., σ. 191. Βλ. περιγραφὴν τῶν ἐπὶ Ἀλεξάνδρου Α' Μακεδονι-

Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην τῆς βασιλείας τοῦ Ἀλεξάνδρου Α΄ δύο σημαντικὰ γεγονότα χαρακτηρίζουν τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου. Πρῶτον, ἡ ἔξοχος ἀνάπτυξις τοῦ πολιτισμοῦ, ἰδιαίτερος ἐν Ἀθήναις, ἐνθα ἀναφαίνονται μεγάλοι ποιηταί, ἱστορικοί, φιλόσοφοι καὶ καλλιτέχναι, οἱ ὁποῖοι θεμελιώνουν τὸν χρυσοῦν αἰῶνα τῶν λάμπσεων τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος. Δεύτερον, ἡ ἀνάπτυξις πανελληνίου συμμαχίας, ἡ ὁποία ὠδήγησεν εἰς τὴν πρώτην ναυτικὴν ἡγεμονίαν τῶν Ἀθηνῶν. Καὶ τὰ δύο ταῦτα μεγάλα ἱστορικά γεγονότα τοῦ Ἀρχαίου κόσμου, συμπεσόντα πρὸς τὴν περίοδον τῆς βασιλείας τοῦ Ἀλεξάνδρου Α΄, ἦτο φυσικὸν νὰ ἐπηρεάσουν σημαντικῶς τὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὴν πολιτικὴν ἐξέλιξιν τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους.

Ὁ Ἀλέξανδρος, πρόξενος, εὐεργέτης, καὶ ἐν τέλει πολίτης τῶν Ἀθηνῶν, εὐρισκόμενος εἰς συνεχεῖς σχέσεις μετὰ τῆς περιλάμπρου Δημοκρατίας καὶ καθ' ὅλας τὰς ἐνδείξεις ἐπισκεφθεὶς αὐτὴν καὶ μετὰ τὰ Μηδικά¹, ἦτο ἐπόμενον νὰ παρακολουθῇ τὰς σημαντικὰς πνευματικὰς καὶ καλλιτεχνικὰς προόδους αὐτῆς καὶ νὰ ἐπηρεάζεται ἐκ τούτων. Ἐγράψαμεν ἤδη περὶ τινων διασωθεισῶν πηγῶν, κατὰ τὰς ὁποίας ἐπεσκέφθησαν τὴν Μακεδονίαν καὶ ἐφιλοξενήθησαν ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου ὁ Ἑλλάνικος, ὁ Ἡρόδοτος καὶ ὁ Πίνδαρος². Δὲν μένει ὅμως ἀμφιβολία ὅτι αὐτοὶ δὲν ἦσαν οἱ μόνοι Ἕλληνες πνευματικοὶ ἄνδρες, οἱ ὁποῖοι μετέβησαν εἰς Μακεδονίαν καὶ ἔτυχον φιλοξενίας ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Ἀλεξάνδρου. Οἱ ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς ἀποικίαις τῆς Χαλκιδικῆς καὶ τῶν παραλίῶν τῆς Θράκης ἦτο φυσικὸν νὰ προσελκύνονται εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὅπου ἡ μετάβασις ἦτο σχετικῶς εὐχερής. Ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς κυρίως Ἑλλάδος, ἰδιαίτερος δὲ τῶν Ἀθηνῶν, μολονότι στεροῦμεθα πληροφοριῶν ἐξ ἀρχαίων πηγῶν, δὲν πρέπει νὰ ἀποκλείσωμεν μετὰ βασιν λογίων καὶ καλλιτεχνῶν εἰς Μακεδονίαν πρὸς φιλοξενίαν παρὰ τῷ Ἀλεξάνδρῳ. Ἀφοῦ ὀλόκληρος πληθυσμὸς ἐκ Μυκηναίων προῆλθεν εἰς τὴν τολμηρὰν ἀπόφασιν νὰ μεταναστεύσῃ ἐκ Πελοποννήσου καὶ νὰ ἐγκατασταθῇ ὀριστικῶς εἰς Μακεδονίαν, τί θὰ ἡδύνατο νὰ σκεφθῇ τις διὰ τοὺς Ἕλληνας λογίους καὶ καλλιτέχνας τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, οἱ ὁποῖοι ὁμοιάζον πρὸς ἀποδημητικὰ πτηνὰ, περιπλανώμενα εὐκόλως ἀπὸ τῆς μιᾶς ἑλληνικῆς περιφερείας εἰς τὴν ἄλλην καὶ ἀσφαλῶς μὴ ἀπαξιοῦντα τὴν φιλόξενον, ὅσον καὶ γενναϊόωρον προστασίαν τοῦ Μακεδόνοιο βασιλέως. Ἐν πάσῃ περιπτώσει, δύναται νὰ λεχθῇ ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἔθεσε τὰ θεμέλια τοῦ ἐκπολιτισμοῦ τῆς Μακεδο-

κῶν νομισμάτων ἐν Svoronos, *ἔ.δ.*, σ. 112-114 καὶ πίνακα XIII. Τὸ νομισματικὸν σύστημα τοῦ Ἀλεξάνδρου Α΄ ἀποτελεῖ τρόπον τινὰ συνέχειαν ἐκείνου τῶν ἕως τότε ἀνεξαρτήτων Μακεδονικῶν βασιλείων. Αἱ πόλεις τῆς Χαλκιδικῆς, αἱ ὁποῖαι παρέμειναν μακρὰν τῆς ὑποτελείας καὶ τῆς σφαίρας ἐπιρροῆς τοῦ βασιλέως τῶν Αἰγῶν, συνέχισαν τὴν κοπὴν νομισμάτων τῶν κατὰ τὸ Εὐβοϊκὸν σύστημα.

1. Βλ. ἀνωτ., σ. 318.

2. Βλ. ἀνωτ., σ. 262, σημ. 2 καὶ σ. 255.

νίας, ἡ ὁποία εἶχε παραμείνει ἐν μεγάλῃ καθυστέρήσει. Τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καλλιεργοῦνται ἐν τῇ αὐτῇ τῶν Αἰγῶν, ἔνθα συνεκεντροῦντο καί, ὥς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἔζων οἱ ἐπιφανέστεροι Μακεδόνες. Οὕτως, ὁ 'Αλέξανδρος δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ καὶ ἀπὸ τῆς πλευρᾶς ταύτης ὁ πρόδρομος τοῦ ἐγγόνου αὐτοῦ 'Αρχελαίου, ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ ὁποίου ἐσημειώθη εἰς τὴν Μακεδονικὴν πρωτεύουσιν σημαντικὴ συρροὴ φιλοξενουμένων ἐπιφανῶν Ἑλλήνων λογίων καὶ καλλιτεχνῶν, διαπιστουμένη καὶ ἐκ τῶν ἱστορικῶν πηγῶν.

Οὐχὶ ἄνευ συνεπειῶν διὰ τὴν ἐξέλιξιν τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους ἐπὶ 'Αλεξάνδρου Α' ὑπῆρξεν ἡ ἴδρυσις τῆς ναυτικῆς ἡγεμονίας τῶν Ἀθηνῶν. Αἱ Ἀθηναί, ἀναδειχθεῖσαι εἰς τὴν μεγαλυτέραν ἑλληνικὴν ναυτικὴν δύναμιν, ὥφειλον ἐν μέρει τὴν ἀνάδειξιν ταύτην εἰς τὴν οἰκονομικὴν τῶν ἀκμῇ, τῆς ὁποίας τὰ βασικὰ αἷτια πρέπει νὰ ἀναζητήσωμεν εἰς τὴν ἐπιβολὴν τῶν ἐπὶ τῶν πόλεων τοῦ Ἑλλησπόντου - Προποντίδος καὶ τὴν ἀποκλειστικὴν ἐκμετάλλευσιν τῶν ἐμπορικῶν συναλλαγῶν μετὰ τῶν ἑλληνικῶν ἀποικίων καὶ τῶν βαρβαρικῶν κρατῶν τοῦ Εὐξείνου Πόντου. Πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς ὑπεροχῆς ταύτης, αἱ Ἀθηναί εἶχον ἀνάγκην ἐπεκτάσεως τῆς ἡγεμονίας τῶν ἐπὶ τῶν παραλίων τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης, ἄνευ τῶν ὁποίων θὰ ἐστεροῦντο ἀπαραιτήτων βάσεων διὰ τὰ μεμακρυσμένα ταξίδια, συγχρόνως δὲ καὶ ἀσφαλείας τῶν πλοίων. Οὕτως, διὰ τὰς Ἀθήνας ἡ ἐπέκτασις τῆς κυριαρχίας ἢ τῆς ὑπὸ τύπον συμμαχιῶν ἡγεμονίας εἰς τὰ παράλια τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης, ὥς καὶ ἐπὶ τῶν γειτονικῶν νήσων μέχρι τοῦ Ἑλλησπόντου, προέβαλεν ὥς ἐπιτακτικὴ ἀνάγκη. Ἔτι πλέον, πολλὰ τῶν ἐδαφῶν τούτων ἦσαν λίαν γόνιμα, τινὰ δὲ πλουσιώτατα εἰς μεταλλεύματα, ἰδίᾳ τὰ γειτονικά τοῦ κόλπου τοῦ Στρυμόνος, ἔνθα εὐρίσκοντο τὰ χρυσοφόρα κοιτάσματα τοῦ Παγγαίου. Αἱ Ἀθηναί μετὰ τῆς πολιτικῆς διασφάλισις τῆς ὁδοῦ πρὸς τὸν Ἑλλησπόντον - Εὐξείνον καὶ τῆς ἡγεμονικῆς ὑπεροχῆς ἐν τῷ βορειανατολικῷ Αἰγαίῳ, συνεδύαζον καὶ τὴν πολιτικὴν ἐξασφάλισις νέων πόρων, τόσον ἀπαραιτήτων διὰ τὴν μεγαλοπράγμονα, ἀλλὰ λίαν πολυδάπανον Δημοκρατίαν. Οὕτως, αἱ Ἀθηναί κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἐνεκαίνιασαν δι' ἐνεργῶν ἐπεμβάσεων τὴν πολιτικὴν τῶν πρὸς τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Θράκην, ἀποβλέπουσαι κατὰ τὰς περιστάσεις καὶ τὰς εὐκαιρίας, ἄλλοτε πρὸς ἐπέκτασιν ἐπιρροῆς καὶ ἐξασφάλισιν συμμαχιῶν καὶ ἄλλοτε πρὸς κατάληψιν ἐδαφῶν.

Ἡ πολιτικὴ αὕτη τῶν Ἀθηνῶν ἦτο ἀντικρὺς ἀντίθετος πρὸς τὰ πολιτικὰ καὶ οἰκονομικὰ συμφέροντα τῆς Μακεδονίας, ἐδημιούργησε δὲ καὶ σοβαροὺς κινδύνους διὰ τὴν ἀσφάλειαν τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους. Ἀφ' ἧς ὁ 'Αλέξανδρος Α' ἠῤῥησε σημαντικῶς τὰ ὅρια τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους καὶ ἐξέτεινεν αὐτὸ μέχρι τῶν παραλίων τοῦ Θερμαϊκοῦ, ἦτο φυσικὸν νὰ ἀποβλέπη εἰς ἐπέκτασιν τούτου πρὸς τὰ λοιπὰ Μακεδονικὰ παράλια πρὸς φυσιολογικὴν διέξοδον καὶ ἐπικοινωνίαν μετὰ τοῦ λοιποῦ κόσμου τοῦ Αἰγαίου. Ἡ πολιτικὴ αὕτη, ἐγκαινισθεῖσα ὑπὸ τοῦ 'Αλεξάνδρου Α', συνεχίσθη ὑφ' ἀπάν-

των τῶν διαδόχων αὐτοῦ βασιλέων τῆς Μακεδονίας καὶ τελικῶς ἐστέφθη ὑπὸ πλήρους ἐπιτυχίας ἐπὶ Φιλίππου Β'. Ἦδη, διὰ τῆς νέας ἀθηναϊκῆς πολιτικῆς, οὐ μόνον ἀνεκόπτοντο τὰ σχέδια τοῦ 'Αλεξάνδρου Α', ἀλλὰ καὶ ἀνεκυπτον σοβαροὶ διὰ τὸ Μακεδονικὸν κράτος κίνδυνοι, ἄλλοι ἄμειστοι ἀσφαλείας καὶ ἄλλοι διὰ τὴν μελλοντικὴν πολιτικὴν καὶ οἰκονομικὴν αὐτοῦ ἐξέλιξιν.

Κατὰ τὰς ἐνδείξεις, τὰς ὁποίας παρέχουν εἰς ἡμᾶς αἱ ἱστορικαὶ πηγαί, ὁ 'Αλέξανδρος ἐχειρίσθη τὰ σοβαρὰ ταῦτα προβλήματα μετὰ μεγάλης δεξιότηχίας, μὴ ἐπιθυμῶν νὰ ἔλθῃ εἰς σύγκρουσιν μετὰ τῆς πόλεως, ἣ ὁποία εἶχε τόσον τιμῇσει αὐτὸν καὶ μετὰ τῆς ὁποίας εἶχεν ἤδη ἀναπτύξει τόσον στενοὺς δεσμοὺς φιλίας, ἀλλὰ καὶ ἐργαζόμενος, ὅπως ματαιώσῃ πᾶσαν ἐνέργειαν τῶν 'Αθηναίων, παραβιάπτουσιν τὰ πολιτικὰ καὶ οἰκονομικὰ συμφέροντα τοῦ κράτους του. Οὕτως, ἡ διπλωματικὴ εὐστροφία τοῦ 'Αλεξάνδρου, περισσότερον ἢ ἡ ἐπίδειξις πυγμῆς, ἐθριάμβευσεν, ὅτε ἐξεδηλώθη ἡ πρώτη ἀθηναϊκὴ ἐνεργὸς ἐπέμβασις ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Θράκῃ.

Κατὰ τὸ ἔτος 467 π.Χ. ὁ πολιτικὸς ἡγέτης καὶ στρατηγὸς τῶν 'Αθηνῶν Κίμων, πρὸς συμπλήρωσιν τῆς λαμπρᾶς νίκης του παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Εὐρυμέδοντος, ἐπέτυχε δι' αἰφνυδιαστικῆς ἐπιχειρήσεως νὰ ἐκδιώξῃ τὰς τελευταίας βαρβαρικὰς δυνάμεις, αἱ ὁποῖαι εὐρίσκοντο εἰσέτι εἰς τὰ παράλια τῆς Θράκης. 'Αλλ', εὐθὺς ὡς ἀπέπλευσεν ἐκ τῶν θρακικῶν παραλίων ἡ ἀθηναϊκὴ ναυτικὴ δύναμις, ὁ βασιλεὺς 'Αλέξανδρος, ἀκολουθῶν τὴν τακτικὴν, ἡ ὁποία τόσον εἶχεν ἐπιτύχει μετὰ τὴν συντριβὴν ἢ ἀπομάκρυνσιν τῶν Περσικῶν στρατευμάτων ἐκ Μακεδονίας, ὅτε κατέλαβε τὰ κενωθέντα ἐδάφη, ἔσπευσε μετὰ μακεδονικῶν δυνάμεων νὰ καταλάβῃ τὴν γειτονεύουσαν πρὸς τὴν προσαρτηθεῖσαν ἤδη Κρηστωνίαν περιοχὴν τῶν ἐκβολῶν τοῦ Στρυμόνος¹. 'Ανεξαρτήτως ἀκόμη τῆς στρατηγικῆς σπουδαιότητος, ἡ περιοχὴ αὕτη εἶχε διὰ τὸν 'Αλέξανδρον ὄλως ἰδιαίτεραν σημασίαν, λόγῳ τῆς γειτνιασέως πρὸς τὰ χρυσοφόρα μεταλλεῖα τοῦ Παγγαίου, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐπεδίωκε νὰ θέσῃ χεῖρα.

Οἱ 'Αθηναῖοι, ἐκπληκτοὶ ἐκ τοῦ τολμήματος τούτου τοῦ 'Αλεξάνδρου, ἔσπευσαν νὰ στείλουν δυνάμεις, ἵνα καταλάβουν τὸ στρατηγικώτερον σημεῖον τοῦ Στρυμόνος, καλούμενον 'Εννέα 'Οδοί, ἔνθα βραδύτερον ἐκτίσθη ἡ 'Αμφίπολις.

Οἱ Θάσιοι, ὅτε ἐληροφορήθησαν τὴν ἐνεργὸν ἐπέμβασιν τῶν 'Αθηναίων εἰς τὰ θρακικὰ παράλια, τῶν ὁποίων τὴν ἐκμετάλλευσιν ἐθεώρουν ὡς ἴδιον δικαίωμα, κατελήφθησαν ὑπὸ ἀγανακτήσεως καὶ ἐδήλωσαν ἑξοδὸν τῶν

1. "Οτι ὁ 'Αλέξανδρος Α' κατέλαβε πρῶτος, δηλαδὴ πρὸ τῶν 'Αθηναίων, τὴν περιοχὴν πρὸ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Στρυμόνος, ἔνθα βραδύτερον, παρὰ τὰς παλαιὰς 'Εννέα 'Οδοὺς, ἐκτίσθη ἡ 'Αμφίπολις, βεβαιοῦται καὶ ἐκ τῆς παρὰ Δημοσθένει ἐπιστολῆς τῆς ἀποδιδομένης εἰς τὸν Φίλιππον (βλ. ἀνωτ., σ. 314, σημ. 1).

ἐκ τῆς ἀθηναϊκῆς συμμαχίας. Ἡ Θάσος ἐκηρύχθη ἐν ἀποστασίᾳ καὶ ἰσχυρὰ δύναμις τοῦ ἀθηναϊκοῦ στόλου ἐστάλη πρὸς κατάληψιν τῆς νήσου. Ὁ Κίμων ἔφερε συγχρόνως δέκα χιλιάδας Ἀθηναίους, τοὺς ὁποίους ἐγκατέστησεν εἰς Ἑννέα Ὀδοὺς, πρὸς ἰδρυσιν μεγάλης ἀθηναϊκῆς ἀποικίας ἐν τῷ νευραλγικῷ ἐκείνῳ σημείῳ, τὸ ὁποῖον ἀπετέλει τὴν κλειδα τῶν ἀπὸ θαλάσσης ἐπικοινωνιῶν πρὸς τὰς εὐφόρους κοιλάδας τοῦ ἐσωτερικοῦ, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰ μεταλλεῖα τοῦ Παγγαίου. Οἱ Θάσιοι, ἀμυνόμενοι κρατερώς, εἰς μάτην ἐξελιπάρουν βοήθειαν τῶν Λακεδαιμονίων, οἱ ὅποιοι, ὑποστάντες κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην σκληρὰν δοκιμασίαν ἐκ σεισμικῶν καταστροφῶν, εὕρισκοντο ἐν πλήρει ἀδυναμίᾳ. Πρὸς βοήθειάν των ἔσπευσαν αἱ ἰθαγενεῖς θρακικαὶ φυλαὶ τῶν ἐναντι τῆς Θάσου περιοχῶν, πιθανώτατα ὑποκινήθισαι ἐπιτηδείως, πάντως ἔχουσαι ἄμεσον συμφέρον νὰ ἀπαλλαγοῦν τῆς τόσον ἐπικινδύνου γειτονίας τῶν Ἀθηναίων. Ὅτε δὲ οἱ Ἀθηναῖοι ἀποικοὶ τῶν Ἑννέα Ὀδῶν, πρὸς ἐπέκτασιν τῶν ἐδαφῶν τῆς ἀποικίας των καὶ πιθανῶς πρὸς ὑπερφαλαγγισιν τῶν πλουτοφόρων περιοχῶν τοῦ Παγγαίου, ἐπροχώρησαν μέχρι Δραβίσκου, ὑπέστησαν φοβερὰν ἐπίθεσιν ἐκ μέρους τῶν περὶ τὸ Παγγαῖον Ἡδωνῶν καὶ ἐξωλοθρεύθησαν πάντες¹.

Ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας δὲν ἔλαβεν ἐνεργὸν μέρος εἰς τὸν ἀγῶνα τῶν Θασίων καὶ τῶν Θρακῶν κατὰ τῶν Ἀθηναίων. Παρὰ ταῦτα, ἐσημειώθη ἐναντίον του μεγάλη ἀγανάκτησις ἐν Ἀθήναις, ἔνθα ὑπώπτεον τοῦτον οὐ μόνον ὅτι ὑπέκίνησε τὴν ἀποστασίαν τῶν Θασίων, ἀλλὰ καὶ ὅτι ἐπιτηδείως ὥθησε τοὺς Θράκας πρὸς ἐξολόθρευσιν τῶν Ἀθηναίων ἀποίκων. Οὐδὲν περὶ τούτου στοιχεῖον ἔχομεν ἐκ τῶν ἀρχαίων πηγῶν. Ἀλλ' αἱ ὑποψίαι τῶν Ἀθηναίων δύνανται νὰ θεωρηθοῦν βάσιμοι. Ὁ Ἀλέξανδρος, παρὰ τὸν παλαιὸν στενὸν φιλικὸν σύνδεσμον πρὸς τὰς Ἀθήνας καὶ τὰς ἐξαιρετικὰς τιμὰς, τῶν ὁποίων εἶχε τύχει παρ' αὐτῶν, ἦτο φυσικὸν νὰ μὴ ἐπιθυμῇ τὴν παρουσίαν ἀθηναϊκῶν δυνάμεων εἰς γειτονικὰ καὶ τοσαύτης σπουδαιότητος ἐδάφη, τὰ ὁποῖα διεξεδίκει ὁ ἴδιος.

Ἡ ἐπέκτασις τῆς Ἀθηναϊκῆς ἡγεμονίας ἐν Θράκῃ καὶ ἡ ἰδρυσις ἀποικίας εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Στρυμόνος δὲν ἐξημίου μόνον τὰ οἰκονομικὰ καὶ ἔθνικα συμφέροντα τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους, ἀλλὰ καὶ ἐδημιούργει σοβαρὰς ἀνησυχίας διὰ τὸ μέλλον. Ἐξ ἄλλου, ἐὰν ἡ πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν ἐξόρμησις τῶν Ἀθηναίων ἀποίκων ἐπετύγχανεν, τὸ Μακεδονικὸν κράτος δὲν θὰ ἀπεκλείετο μόνον ὀριστικῶς ἀπὸ τῶν μεταλλείων τοῦ Παγγαίου, ἀλλὰ καὶ θὰ ἀπέβαλλε πᾶσαν ἐλπίδα ἐπεκτάσεως πέρα τοῦ Στρυμόνος. Ὅπως καὶ ἂν ἔχη, οἱ Ἀθηναῖοι ἐθεώρουν τὸν Ἀλέξανδρον συνυπεύθυνον τῆς ἀποστασίας τῆς Θάσου καὶ τῆς καταστροφῆς ἐν Δραβίσκῳ, ἀνέμενον δέ, μετὰ τὸ ἐπιτυχές

1. Βλ. κυρίως Πλουτ., Κίμων 14. — Θουκυδ. I, 100. — Ἡροδ. IX, 75. — Διόδ. XI, 70, 5 καὶ XII, 68, 2. — Πaus. I, 94, 4. — Ἰσοκρ., Περὶ εἰρήνης, 86.

πέρας τῆς κατὰ τῆς Θάσου ἐκστρατείας, αὐστηρὰν τιμωρίαν καὶ τοῦ 'Αλεξάνδρου ὑπὸ τοῦ Κίμωνος.

Παρὰ ταῦτα, ὁ Κίμων, ὅτε κατὰ τὸ ἔτος 463 π.Χ., μετὰ διετὴ πολιορκίαν, ἐπέτυχε τὴν κατάληψιν τῆς Θάσου, ἐτιμώρησε μὲν σκληρῶς τοὺς Θασίους, καταστρέψας τὰς ὀχυρώσεις τῆς νήσου, κατασχὼν τὸν στόλον των, ἐπιβαλὼν βαρυτάτην φορολογίαν καὶ ἀφαιρέσας τὰ ἐν Θράκῃ μεταλλεῖά των, οὐδὲν ὅμως ἔπραξε κατὰ τοῦ θεωρηθέντος ὡς συνυπευθύνου βασιλέως τῆς Μακεδονίας. Τοῦναντίον, εἴτε διὰ φανεράς, εἴτε διὰ σιωπηρὰς συμφωνίας, ὁ 'Αλέξανδρος, ἐγκαταλείπων πρὸς τὸ παρὸν τὰς πρὸς ἐκεῖθεν τοῦ Στρυμόνος καὶ τὰ μεταλλεῖα τοῦ Παγγαίου ἐπεκτατικὰς ἀξιώσεις, ἐγκατελείπετο ἀνενόχλητος εἰς τὴν ἐκμετάλλουσιν τῶν μεταλλείων Πρασιάδος-Δυσόρου.

Ἡ στάσις αὕτη τοῦ Κίμωνος ἔναντι τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας ἐκίνησεν τὴν δυσφορίαν ἐν Ἀθήναις. Ἐξεμεταλλεύθησαν τὴν δυσφορίαν ταύτην οἱ πολιτικοὶ τοῦ ἀντίπαλοι τοῦ δημοκρατικοῦ κόμματος, οἱ ὅποιοι, εὐθὺς ὡς ἐπανῆλθεν ὁ Κίμων εἰς Ἀθήνας καὶ παρὰ τὰς σημαντικὰς ἐπιτυχίας του, κατηγοροῦσαν αὐτὸν ἐπὶ δωροδοκίᾳ ὑπὸ τοῦ 'Αλεξάνδρου. Τὴν κατηγορίαν, κατ' ἐντολὴν τοῦ Δήμου, ὑπεστήριξεν ἐνώπιον τοῦ λαϊκοῦ δικαστηρίου αὐτὸς ὁ Περικλῆς. Ἐὰν ἡ κατηγορία ἀπεδεικνύετο ἀκριβής, ὁ ἐνδοξος Ἀθηναῖος στρατηγὸς διέτρεχε τὸν κίνδυνον θανάτου. Ὁ Κίμων ὑπεστήριξε τὴν ἀθώωτητά του εὐθαρσῶς καὶ εὐγλωττῶς, τελικῶς δὲ ἀπηλλάγη τῆς κατηγορίας¹.

Ὁ Κίμων ἦτο ἀνεπίληπτος ὡς πολιτικός, ἡ δὲ ἐπὶ διαφθορᾷ αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ 'Αλεξάνδρου κατηγορία πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀνυπόστατος. Ἀλλ' ὁ Κίμων ἦτο ἀρχηγὸς τοῦ ἀριστοκρατικοῦ κόμματος καὶ διεπνέετο ὑπὸ ἄκρως συντηρητικῶν ἀρχῶν. Ἀπεστρέφετο τὰς δημοκρατικὰς μεταρρυθμίσεις τοῦ Ἐφιάλτου καὶ τοῦ Περικλέους καὶ ἐθαύμαζε τὸ πολίτευμα καὶ τὰ κοινωνικὰ ἥθη τῆς Σπάρτης, τῆς ὁποίας ἦτο πρόξενος, προτάσσων τὴν μετ' αὐτῆς φιλίαν τῶν Ἀθηνῶν ὡς ἀπαραίτητον διὰ τὴν ἰσορροπίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου. Ἐπρεπεν ἐπίσης νὰ θαναμάξῃ καὶ τὰ αὐστηρὰ ἥθη τῶν Μακεδόνων, μετὰ τοῦ βασιλέως τῶν ὁποίων θὰ συνεδέετο διὰ φιλίας, ἔχων συντελέσει εἰς τὰς ἀπο-

1. Πλουτ., Κίμ., 14, 25: «Ἐκεῖθεν δὲ ῥαδίως ἐπιβῆναι Μακεδονίας καὶ πολλὴν ἀποτεμέσθαι παρασχόν, ὡς ἐδόκει, μὴ θελήσας αἰτίαν ἔσχε δώροις ὑπὸ τοῦ βασιλέως 'Αλεξάνδρου συμπεπεισθαι, καὶ δίκην ἔφυγε τῶν ἐχθρῶν συστάντων ἐπ' αὐτόν. Ἀπολογούμενος δὲ πρὸς τοὺς δικαστὰς οὐκ ἰὼνων ἔφη προξενεῖν οὐδὲ θεσσαλῶν, πλουσίων ὄντων, ὥσπερ ἑτέρους, ἵνα θεραπεύωνται καὶ λαμβάνωσιν, ἀλλὰ Λακεδαιμονίων, μιμούμενος καὶ ἀγαπῶν τὴν παρ' αὐτοῖς εὐτέλειαν καὶ σωφροσύνην, ἧς οὐδὲνα προτιμᾷν πλοῦτον, ἀλλὰ πλουτίζων ἀπὸ τῶν πολέμιων τὴν πόλιν ἀγάλλεσθαι». Βλ. καὶ Πλουτ. Περικλ., 10, 5-7, ἐνθα ὁ Περικλῆς φέρεται ὡς ἐπηρεασθεὶς ὑπὸ τῆς θυγατρὸς τοῦ Μιλτιάδου καὶ ἀδελφῆς τοῦ Κίμωνος Ἑλληνίκης, κατόπιν ἱκεσιῶν τῆς ὁποίας ἠγόρευσε μετὰ πρῶτότης, ἵνα μὴ λυπηθῇ ὑπερβαλλόντως τὸν Κίμωνα.

νεμηθείσας εἰς αὐτὸν μετὰ τὰ Μηδικὰ τιμάς, ἀφοῦ αὐτὸς ἦτο ὁ ἀρχηγὸς τοῦ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἰσχύοντος κόμματος. Εἶναι λοιπὸν φυσικὸν νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ 'Αλέξανδρος οὐχὶ διὰ τῆς δωροδοκίας, ἀλλ' ἐκμεταλλευόμενος τὴν παλαιὰν φιλίαν καὶ διὰ τῆς συνήθους ἐπιτηδειότητος ἐπηρεάσας τὸν Κίμωνα, ἠδυνήθη, οὐ μόνον νὰ ἀποφύγῃ ἀντίποινα ἐκ μέρους τῶν 'Αθηναίων διὰ τὴν τότε στάσιν του, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν διατήρησιν πολλῶν ὠφελιμάτων δι' ὀριστικῆς καταλήψεως τῶν μεταλλαιοφόρων ἑδαφῶν. 'Εξ ἄλλου, δύναται νὰ ὑποστηρικθῇ ὅτι ὁ Κίμων, περιποιούμενος τὸν 'Αλέξανδρον καὶ ρίπτων εἰς τὴν λήθην τὰ ὑπ' αὐτοῦ πραχθέντα, ἐξυπηρετεῖ τὰ πολιτικὰ συμφέροντα τῶν 'Αθηνῶν, τὰ ὅποια θὰ διέτρεχον σοβαροὺς κινδύνους, ἂν ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας, ἐξοργιζόμενος διὰ τὰ ἐναντίον αὐτοῦ μέτρα, ἐτάσσετο παρὰ τὸ πλευρὸν τῆς Σπάρτης καὶ τῶν ἐν Θυράκῃ 'Ελλήνων καὶ βαρβάρων ἐχθρῶν τῶν 'Αθηνῶν.

Αὗται εἶναι αἱ τελευταῖαι εἰδήσεις, τὰς ὁποίας ἔχομεν ἐξ ἀρχαίων πηγῶν περὶ 'Αλεξάνδρου Α'. 'Απὸ τοῦ ἔτους 463, ὅτε κατελήφθη ἡ Θάσος ὑπὸ τῶν 'Αθηναίων καὶ ἀνemeίχθη τὸ ὄνομα τοῦ 'Αλεξάνδρου ὡς δωροδοκήσαντος τὸν Κίμωνα, οὐδὲν γνωρίζομεν περὶ τῆς βασιλείας καὶ τοῦ ἔργου αὐτοῦ. 'Αγνοοῦμεν ἀκόμη καὶ τὸ ἔτος τοῦ θανάτου αὐτοῦ, πᾶσαι δὲ αἱ σχετικαὶ πρὸς τὸ θέμα τοῦτο γινώμει τῶν νεωτέρων ἱστορικῶν, κατὰ τὸ πλεῖστον συγκρουόμεναι πρὸς ἀλλήλας, στεροῦνται ἀσφαλοῦς ἐρείσματος ἐκ δεδομένων ὑπὸ τῶν ἀρχαίων πηγῶν καὶ ἐνέχουν ὑποθετικὸν στοιχεῖον. Προφανῶς, ἀσφαλῇ ἔνδειξιν θὰ παρδείχεν εἰς ἡμᾶς τὸ ἔτος τῆς ἀνόδου εἰς τὸν θρόνον τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Περδίκκου, ἀλλὰ καὶ τοῦτο εἶναι ἀντικείμενον ἀμφισβητήσεων. Κατὰ τὸν « χρονικὸν κανόνα » τοῦ Εὐσεβίου, ὁ Περδίκκας ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον τὸ ἔτος 460/459, ἐπομένως δέ, ἐφ' ὅσον θὰ ἐδεχόμεθα ὡς ἀκριβῆ τὴν πληροφορίαν ταύτην, θὰ ἔπρεπε νὰ θέσωμεν εἰς τὸ ἔτος τοῦτο καὶ τὸν θάνατον τοῦ 'Αλεξάνδρου Α' ¹. 'Αλλὰ τοῦ Εὐσεβίου, καὶ ἐκεῖ ἀκόμη, ἔνθα οὗτος ἠντλήσεν ἐξ ἀσφαλῶν πηγῶν, οἱ χρονολογικοὶ καθορισμοὶ καθίστανται ἐπισφαλεῖς ἐκ τοῦ λόγου ὅτι μεταφέρει τούτους εἰς ἀπὸ 'Αβραὰμ καὶ κατ' 'Ολυμπιάδας χρονολογίας, πολλάκις σφαλλόμενος εἰς τὰς ἀπαιτουμένας ἀριθμητικὰς πράξεις τῶν ὑπολογισμῶν τούτων.

'Ασφαλέστερόν πως γνωρίζομεν τὸ ἔτος τοῦ θανάτου τοῦ Περδίκκου, δεδομένου ὅτι παρεδεγεγμένον εἶναι ὡς πρὸς τὴν ἀνοδὸν εἰς τὸν Μακεδονικὸν θρόνον τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ 'Αρχελάου τὸ ἔτος 414/413 π.Χ. Χρήσιμον

1. Χρονικὸν τοῦ Εὐσεβίου (μετὰ τῆς ἐπιτομῆς τοῦ κανόνος κ.λ.π.) εἰς τὴν κατὰ 'Ιερώνυμον λατινικὴν μετάφρασιν, ἔκδ. Α. Schoene (Βερολίνον, 1875), σ. 125 κ.έ. 'Επίσης τὴν ἐκ τῆς 'Αρμενικῆς ἀποδόσεως μετάφρασιν εἰς τὴν Γερμανικὴν, ἔκδ. ὑπὸ J. Karst (Eusebii Werke, τόμος Ε', Λειψία 1911), σ. 180 κ.έ. Προχειρότερον βλ. ἐν ἡμετέρῳ μελέτῃ 'Αργεᾶδαι - Τημενίδαι, σ. 89 - 94 καὶ 124.

συνεπῶς εἶναι νὰ προσφύγωμεν εἰς τὰς ἀρχαίας πληροφορίας περὶ τῶν ἐτῶν βασιλείας τοῦ Περδίκκου πρὸς ἔμμεσον ἀναζητήσιν τοῦ ἔτους θανάτου τοῦ 'Αλεξάνδρου Α'. Κατὰ τὸν 'Αθηναῖον, συλλέξαντα σχετικὰς εἰδήσεις ἐκ διαφόρων παλαιότερων συγγραφέων, τοὺς ὁποίους καὶ ὀνομάζει, ὁ Περδίκκας, ἐβασίλευσε κατὰ τὸν Νικομήδην ἔτη 41, κατὰ τὸν Θεόπομπον 35, κατὰ τὸν 'Αναξιμένην 40, κατὰ τὸν 'Ιερώνυμον 28 καὶ κατὰ τοὺς Μαρσύαν καὶ Φιλόχορον 23¹. Ὁ Σύγγελος, συμφωνῶν πρὸς τοὺς δύο τελευταίους τῶν ἀνωτέρω, ὀρίζει ὡς ἔτη βασιλείας τοῦ Περδίκκου 23², ἐνῶ κατὰ τὸ Πάριον μάρμαρον ταῦτα ἀνέρχονται εἰς 41. Οὕτω, λαμβάνοντες ὡς ἀφετηρίαν καθορισμοῦ τὸ ἔτος τοῦ θανάτου τοῦ Περδίκκου 414/413, ἔχομεν ὡς ἔτος ἀνόδου τοῦ Περδίκκου εἰς τὸν θρόνον καί, κατ' ἀκολουθίαν, θανάτου τοῦ 'Αλεξάνδρου Α', κατὰ τὸν Νικομήδην καὶ τὸ Πάριον μάρμαρον τὸ ἔτος 455/4³ κατὰ τὸν Θεόπομπον τὸ 449/8, κατὰ τὸν 'Αναξιμένην τὸ ἔτος 454/3, κατὰ τὸν 'Ιερώνυμον τὸ ἔτος 442/1 καὶ κατὰ τοὺς Μαρσύαν, Φιλόχορον καὶ Σύγγελλον (ἢ Δέξιππον) τὸ ἔτος 437/6. 'Αλλ' εἰς τοὺς ἀνωτέρω ὑπολογισμοὺς ἀναχωροῦμεν ἐκ τῆς βάσεως, ὅτι καὶ οἱ παρασχόντες τούτους ἀρχαῖοι συγγραφεῖς δέχονται ὡς ἔτος ἀνόδου τοῦ 'Αρχελαοῦ εἰς τὸν Μακεδονικὸν θρόνον τὸ 414/3 π.Χ., ἐνῶ τοῦτο διὰ πλείστους ἐξ αὐτῶν, δὲν εἶναι ἀκριβές. Οὕτω, κατὰ τὸ Πάριον μάρμαρον, ὁ Περδίκκας ἐτελεύτησεν ἐπὶ ἄρχοντος ἐν 'Αθήναις τοῦ 'Αστυφίλου, ἥτοι τὸ ἔτος 420 π.Χ. καὶ ἐβασίλευσε 41 ἔτη, ἀφοῦ ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον ἐπὶ ἄρχοντος 'Αθηνῶν τοῦ Εὐθύππου, ἥτοι τὸ ἔτος 461 π.Χ. Ὡς πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ 'Ιερωνύμου διδόμενα ἔτη βασιλείας 28 καὶ ἔτι πλέον τὰ ὑπὸ τοῦ Μαρσύου, Φιλοχόρου καὶ Συγγέλλου 23, ἐν οὐδεμιᾷ περιπτώσει θὰ ἠδυνάμεθα νὰ λάβωμεν ὡς βάσιν ἔτος θανάτου τοῦ Περδίκκου τὸ 414/3 π.Χ. Διότι λαμβανομένων ὑπ' ὅψιν τῶν ἐν Αἰγαῖς γεγονότων τοῦ ἔτους 512 π.Χ., τῶν ὁποίων ὁ 'Αλέξανδρος ὑπῆρξεν, ἔστω καὶ ἐν ἐφηβικῇ ἡλικίᾳ, πρωταγωνιστής⁴, ἐὰν οὗτος ἔζη μέχρι τοῦ ἔτους 442, ἔτι δὲ περισσότερον μέχρι τοῦ ἔτους 437/6, θὰ ἔπρεπε νὰ δώσωμεν εἰς αὐτὸν ὅλως ἀσυνήθη καὶ ἀπίθανον μακροβιότητα. Ἄλλωστε, τὰ ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Θράκῃ πολεμικὰ καὶ πολιτικὰ συμβάντα κατόπιν ἐπεμβάσεως τῶν 'Αθηναίων, τὰ ὁποῖα ἀφηγεῖται ὁ Θου-

1. 'Αθήναιος (V, 217 DE.): « Περδίκκας πρὸ 'Αρχελαοῦ βασιλεύει, ὡς μὲν ὁ 'Ακάνθιος φησι Νικομήδης, ἔτη μα'. Θεόπομπος δὲ φησι λε'. 'Αναξιμένης μ', 'Ιερώνυμος κη', Μαρσύας δὲ καὶ Φιλόχορος κγ' ».

2. Γ. Σύγγελλος, 262 D.

3. Πάριον μάρμαρον (ἐν Jacoby, Fr. Hist. Gr. II, 2): « 'Αφ' οὗ 'Αλέξανδρος ἐτελεύτησεν ὁ δὲ υἱὸς Περδίκκας Μακεδόνων ἐβασίλευσεν Η[ΔΔΔΔΔ]Ι ἄρχοντας 'Αθήνησι Εὐθύππου (461 π.Χ.) ἀφ' οὗ 'Αρχελαος Μακεδόνων ἐβασίλευσε Περδίκκου τελευτήσαντος ἔτη Η[ΓΑΠΠΙ, ἄρ]χοντας 'Αθήνησιν 'Αστυφίλου (420 π.Χ.) ».

4. Βλ. ἀνωτ., σ. 235 καὶ συνέχ.

κυδίδης¹, καὶ τὰ ὅποια κατέληξαν εἰς τὴν μεγάλην ἐπιδρομὴν τοῦ Θερκὸς βασιλέως Σιτάλκου, ἄνευ ἀμφιβολίας ἀνήκοντα εἰς τὴν περίοδον τῆς βασιλείας τοῦ Περδίκκου, δὲν ἐπιτρέπουν νὰ κατέλθωμεν εἰς τὰς χρονολογίας αὐτὰς ὡς πρὸς τὸ ἔτος τοῦ θανάτου τοῦ 'Αλεξάνδρου Α'.

Κατὰ ταῦτα, πρέπει νὰ τοποθετήσωμεν τὸ ἔτος τοῦ θανάτου τοῦ 'Αλεξάνδρου Α' περὶ τὰ μέσα, πιθανώτατα δὲ ὀλίγα ἔτη πρὸ τῶν μέσων τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος. Τὸ ἔτος 454, τὸ ὅποιον πολλοὶ νεώτεροι συγγραφεῖς, βάσει τῶν ἀνωτέρω ἐνδείξεων, πηγαζουσῶν πάντως ἐξ ἀσαφῶν καὶ ἀλληλοσυγκρουομένων δεδομένων, θεωροῦν ὡς ἐκείνο τοῦ θανάτου τοῦ βασιλέως 'Αλεξάνδρου Α', ἂν δὲν εἶναι τὸ ἀκριβές, πάντως δὲν πρέπει νὰ ἀπέχη πολὺ τῆς ἀκριβείας². Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο, ἂν ληφθῶν ὑπ' ὅσιν ὅσα ἀνωτέρω ἐγράψαμεν περὶ τοῦ ἐπεισοδίου τῆς σφαγῆς τῶν Περσῶν ἀπεσταλμένων ἐν ἔτει 512 π.Χ.³ ὁ 'Αλέξανδρος εἶχεν ἡλικίαν 73 ἕως 76 ἐτῶν, ὅπερ ἦτο σύνηθες διὰ τοὺς Μακεδόνας βασιλεῖς, διακρινομένους ἐπὶ μακροβιότητι, ὁσάκις δὲν ἀπέθνησκον ἐκ βιαίου θανάτου.

Χωρὶον τι Λατίνου συγγραφέως ἱστορίας τοῦ Μεγάλου 'Αλεξάνδρου, τοῦ Κουρτίου Ρούφου, ἔδωσεν ἀφορμὴν νὰ πιστευθῇ ὑπὸ τινων ὅτι ὁ 'Αλέξανδρος Α' δὲν ἀπέθανεν ἐκ φυσικοῦ θανάτου, ἀλλ' ἐδολοφονήθη. Κατὰ τοῦτο, ὁ 'Ηγήλοχος, προσπαθῶν νὰ παρασύρῃ τὸν Παρμενίωνα εἰς δολοφονίαν τοῦ Μεγάλου 'Αλεξάνδρου, εἶπε μεταξὺ ἄλλων εἰς αὐτὸν τὰ ἀκόλουθα: «Τίς τὸν πρόγονον τούτου (τοῦ Μεγάλου 'Αλεξάνδρου) 'Αλέξανδρον, τίς τὸν ἔπειτα 'Αρχέλαον, τίς τὸν Περδίκκην δολοφονηθέντα ἐτιμώρησεν;» 'Αν ἐλαμβάνετο τὸ χωρίον τοῦτο, ὡς ἀνωτέρω, δὲν θὰ ὑφίστατο ἀμφιβολία ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ 'Αλεξάνδρου Α', ἀφοῦ κατόπιν αὐτοῦ τίθεται ὁ 'Αρχέλαος, δεδομένου ὅτι ὁ 'Αλέξανδρος Β' εἶναι μεταγενέστερος, βασιλεύσας μόνον ἐν ἔτος (369-368 π.Χ.). 'Αλλ' οἱ πλείστοι νεώτεροι ἐκδίδονται τοῦ Κουρτίου Ρούφου, λαμβάνοντες ὑπ' ὅσιν ὅτι οὐδεμία ἄλλοθεν ὑφίσταται πληροφορία περὶ δολοφονίας τοῦ 'Αλεξάνδρου Α', ἐνῶ εἶναι ἀντιθέτως γνωστὸν ὅτι ὁ 'Αλέξανδρος Β' ἐδολοφονήθη, προβαίνουν εἰς διόρθωσιν, τοποθετοῦντες ἐν τῷ χωρίῳ τοῦτο τοῦ Κουρτίου Ρούφου πρῶτον τὸν 'Αρχέλαον καὶ ἔπειτα τὸν 'Αλέξανδρον⁴.

1. Θουκ. II, 29 κ.ε.

2. Clinton, *Fasti Hellenici Epit.*, σ. 211. — Head, *Historia Numorum*, σ. 218. — How and Wells, ἔ.ἀ., II, σ. 327. — Casson, ἔ.ἀ., σ. 181. Οἱ ὑπολογισμοὶ τοῦ Beloch, ἔ.ἀ., σ. 62, κατὰ τοὺς ὁποίους ὁ 'Αλέξανδρος Α' ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον τὸ ἔτος 485 καὶ ἀπέθανε τὸ ἔτος 440 π.Χ., δὲν δύνανται, κατὰ τὴν γνώμην μας νὰ ληφθῶν ὑπ' ὅσιν, καθ' ὅσον στηρίζονται μόνον εἰς ὑποθέσεις ἐν σχέσει πρὸς τὸν χρόνον βασιλείας ἐκάστου τῶν προηγηθέντων βασιλέων τῆς Μακεδονίας.

3. Βλ. ἀνωτ., σ. 228.

4. Q. Curti Rufi, *Historiarum*, VI, 11, 26. 'Ὡς εὖρηται διωρθωμένον (δι'

'Αλλ' ἀπὸ ἱστορικῆς ἀπόψεως, καὶ ἄνευ τῆς διορθώσεως ταύτης, δὲν θὰ ἦτο εἰς ἡμᾶς δυνατόν νὰ ἀχθῶμεν ἐκ τοῦ χωρίου τούτου εἰς συμπέρασμα περὶ δολοφονίας τοῦ 'Αλεξάνδρου Α'. Ὁ Κούρτιος Ρούφος ἔχει περισυλλέξει ἀβασανίστως περὶ Μεγάλου 'Αλεξάνδρου διάφορα σπερμολογήματα τῆς ἐποχῆς του, διὸ καὶ αἱ ἀφηγήσεις αὐτοῦ, ἐφ' ὅσον δὲν ἐπιβεβαιοῦνται ἐξ ἄλλων πηγῶν, δὲν γίνονται πιστευταί. 'Αλλὰ καὶ ἂν ἀκόμη δὲν ὑφίστατο ἀμφιβολία περὶ τοῦ κύρους τῶν ἀφηγήσεων τοῦ Λατίνου τούτου συγγραφέως, καὶ πάλιν ἐν τῇ περιπτώσει τοῦ χωρίου τούτου δὲν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ δοθῇ σοβαρὰ σημασία. Διότι ταῦτα φέρεται λέγων ὡς προερχόμενα ἐκ τοῦ 'Ηγηλόχου ὁ ἔνδοξος ἄλλ' ἀτυχῆς υἱὸς τοῦ Παρμενίωνος Φιλώτας, καθ' ἣν στιγμήν, ὑφιστάμενος φρικτὰς βασάνους πρὸς ὁμολογίαν, καθ' ὅλας τὰς ἐνδείξεις, ἀνυπάρχοντος συνωμοσίας ἐναντίον τῆς ζωῆς τοῦ 'Αλεξάνδρου, ἐνέλλειξε πᾶν ὅ,τι οἱ βασανιστὰὶ ἐπεθύμουν, ἐνοχοποιῶν τὸν πατέρα του καὶ ἑαυτόν, ἵνα παύσουν τὰ μαρτύρια. Ὡς ὁ ἴδιος ὁ Κούρτιος λέγει, «οὐδεὶς δύναται νὰ βεβαιώσῃ ὅτι ὅσα ἔλεγε ὁ Φιλώτας κατὰ τὰς στιγμὰς ἐκείνας ἦσαν ἀληθῆ καὶ ὅτι δὲν τὰ ἔλεγε μόνον, ἵνα θέσῃ τέρμα εἰς τὰς βασάνους». Καὶ ἂν δὲ ἀκόμη ἐπρόφερε τὰ ὀνόματα τοῦ 'Αλεξάνδρου καὶ τοῦ 'Αρχελάου, ὡς ἐκ λόγων τοῦ 'Ηγηλόχου, οὐδεὶς βεβαίως θὰ εἶχε τὴν ἀπαίτησιν νὰ σκεφθῇ κατὰ τὰς δραματικὰς ἐκείνας στιγμὰς τοῦ μαρτυρίου τὴν χρονολογικὴν σειρὰν βασιλείας τῶν δολοφονηθέντων.

Κατὰ ταῦτα, δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν ὡς ἀνύπαρκτον πᾶσαν πληροφορίαν περὶ δολοφονίας τοῦ 'Αλεξάνδρου Α'. Βεβαίως δολοφονία τούτου δὲν θὰ εἶχε τι τὸ παράδοxon καὶ ἀσύνηθες, δεδομένου ὅτι οἱ πλεῖστοι τῶν Μακεδόνων βασιλέων εὗρον βίαιον θάνατον διὰ δολοφονίας, εἴτε ὑπὸ συγγενῶν των διεκδικητῶν τοῦ Θρόνου, εἴτε ὑπὸ προσώπων, τὰ ὁποῖα εἶχον βλάψει. Πλήν, φρονούμεν ὅτι ἐν περιπτώσει δολοφονίας αὐτοῦ, δὲν θὰ ἀπεσιωπᾶτο τὸ γεγονός τοῦτο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων πηγῶν, ὡς δὲν παρῆλθεν ἐν σιωπῇ προκειμένου περὶ τῶν δολοφονηθέντων λοιπῶν βασιλέων τῆς Μακεδονίας. Ἐπομένως, δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν ὡς βέβαιον ὅτι ὁ 'Αλέξανδρος Α' ἀπέθανεν ἐκ φυσικοῦ θανάτου.

Ἐν τῇ παρουσίᾳ μελέτῃ παρεθέσαμεν ἀπάσας τὰς πληροφορίες, τὰς ὁποίας ἠδυνήθημεν νὰ συλλέξωμεν ἐκ τῶν ἀρχαίων πηγῶν περὶ 'Αλεξάνδρου Α'. Θέσαντες εἰς κριτικὴν βάσανον καὶ εἰς ἀλληλουχίαν συσχετισμοῦ τὰς εἰδήσεις ταύτας, κατεβάλλομεν προσπάθειαν νὰ δώσωμεν, ὅσον τοῦτο ἦτο δυνατόν, φωτεινὴν εἰκόνα περὶ τοῦ βίου καὶ τοῦ ἔργου τοῦ μεγάλου τούτου βασιλέως τῆς Μακεδονίας. Ὁ 'Αλέξανδρος Α' ὑπῆρξεν ὁ θεμελιωτὴς τοῦ ἡνωμένου

ἐναλλαγῆς θέσεως ὀνομάτων 'Αρχελάου καὶ 'Αλεξάνδρου) ἐν ἐκδ. H. Bardon (Paris 1947): «Quis proavum huius Archelaum, quis deinde Alexandrum, quis Perdican occisos ultus est?».

ἑλληνομακεδονικοῦ κράτους, τὸ ὁποῖον κατέστησε συμπαγὲς καὶ ἰσχυρὸν διὰ τῆς εὐφυΐας του καὶ τῆς ἱκανότητος ἐκμεταλλεύσεως τῶν περιστάσεων. Βαθεῖαν ἔχων ὁ ἴδιος συνείδησιν τῆς ἑλληνικῆς καταγωγῆς του, τὴν ὅποιαν προέβαλλεν ὑπερηφάνως ἀνὰ πᾶσαν εὐκαιρίαν, διὰ κοινῶν λαμπρῶν ἀγώνων κατὰ τῶν βαρβάρων καὶ τῶν καθ' ὅλου στενῶν σχέσεών του μετὰ τῶν Ἑλλήνων ἔρχισε τοὺς ἔως τότε ἀπομεμονωμένους ἀπὸ αἰώνων ἐκείθεν τοῦ Ὀλύμπου Μακεδόνας πρὸς τοὺς κόλπους τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου. Μεγαλεπήβολος, γενναιόφρων καὶ ῥέπων πρὸς θαρραλέους ἡρωϊσμούς, ἐθανυμάσθη καὶ ἐτιμήθη ὑπὸ συγχρόνων του Ἑλλήνων. Ὁ Ἀλέξανδρος Α' δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ἐν πολλοῖς ὡς ὁ δημιουργὸς ὅλων ἐκείνων τῶν βασικῶν προϋποθέσεων, αἱ ὁποῖαι ἀπητοῦντο, ἵνα, ἕνα αἰῶνα βραδύτερον, ὁ Μακεδονικὸς ἑλληνισμὸς ἡγεμονεύσῃ τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ Φιλίππου τοῦ Β' καὶ ἐπιχειρήσῃ τὴν κατάκτησιν τοῦ γνωστοῦ κόσμου ἐπὶ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου.

ΑΠ. Β. ΔΑΣΚΑΛΑΚΗΣ